

אוצר

בין אדם לחבירו

איסורי קללה

מכון תורת האדם לאדם
מהדורת נסיון
לא מוגה כל העורך

מכון לחקר הלכות ענין חכם בתפוצה והשקפה

הספר שלפניכם הוא מהדורה
נסיונית בסדרת
"אוצר בין אדם לחבירו"

נשמח מאד לקבל הערות
והצעות לשיפור הספר

גם לציין שעדיין לא עבר
הגהה מדוייקת ונשמח לקבל
הערות בזה

ניתן למסור הערות

בטל: 04-6970825

נייד: 0527624271

מכון למחקר תלמידי שנת הלימודים והספיקה

כל הזכויות שמורות
למכון תורת האדם לאדם ע.ר.
מאור חיים 5/65
צפת תשע"ב

❧ תוכן הפרקים ❧

פרק א: מוני המצוות, 2

9	זהר הרקיע <צ>	5	ספר החינוך <צ>	2	רמב"ם ספר המצוות <צ> ..
10	חרדים <צ>	8	רבינו יונה <צ>	3	יראים <צ>
10	ספר המצוות הקצר <צ> ...	8	רס"ג, הלי גדולות <צ>	4	סמ"ג <צ>
				5	סמ"ק <צ>

פרק ב: מפרשי התורה, 12

20	רש"י <צ>	14	אבן עזרא <צ>	12-14	אביו ואמו
20	אבן עזרא <צ>	14	אברהם בן הרמב"ם <צ> ..	11	תרגום <צ>
20	רמב"ן <צ>	15	רמב"ן <צ>	11	רש"י <צ>
20	חזקוני <צ>	15	רלב"ג <צ>	11	אבן עזרא <צ>
20	בעל הטורים <צ>	15	ר"י בכור שור <צ>	11	רמב"ן <צ>
20	מזרחי <צ>	15	רבינו מיוחס <צ>	11	אברהם בן הרמב"ם <צ> ..
20	העמק דבר <צ>	15	מושב זקנים <צ>	11	רלב"ג <צ>
20	משך חכמה <צ>	15	מזרחי <צ>	11	רא"ש <צ>
20	רמב"ן <צ>	15	ספורנו <צ>	11	חזקוני <צ>
20	עיונים <צ>	15	גו"א <צ>	11	רבינו מיוחס <צ>
20-23	פסוקי קללה	16	אדרת אליהו <צ>	11	מושב זקנים <צ>
23	מה אקב/אור החיים <צ> ..	16	רש"ר הירש <צ>	11	העמק דבר <צ>
23	קללת אלהים <צ>	16	העמק דבר <צ>	14-17	דיין ונשיא
23	מקלה אביו ואמו <צ> ...	16	מלבי"ם <צ>	14	תרגום <צ>
23	פסוקים בתנ"ך	16	חי' הגרי"ז <צ>	14	רש"י <צ>
23	קללת חנם <צ>	18-20	חרש	14	רס"ג <צ>
23	מלך אל תקלל <צ>	20	תרגום <צ>	14	רשב"ם <צ>

פרק ג: סוגיות הש"ס, 32

36	תמורה ג: <צ>	30	מאירי <צ>	24	סנהדרין פו: <צ>
30	רש"י <צ>	31	חידושי הר"ן <צ>	25	רש"י <צ>
30	תוספות <צ>	32	שבעות לה-לו <צ>	23	תוספות <צ>
37	בבא מציעא מוח: <צ> ...	30	רש"י <צ>	26	יד רמ"ה <צ>
30	רש"י <צ>	32	פיה"מ לרמב"ם <צ>	27	חידושי הר"ן <צ>
30	תוס' <צ>	34	תוספות <צ>	27	מאירי <צ>
31	חידושי הריטב"א <צ>	30	מאירי <צ>	27	מהרש"א <צ>
38	בבא בתרא ד: <צ>	34	חידושי הרשב"א <צ>	28	ערוך לנר <צ>
30	רשב"ם <צ>	30	ר"י מגאש <צ>	30	סנהדרין פו: <צ>
30	חתם סופר <צ>	36	רי"ף <צ>	30	רש"י <צ>

פרק ד: מדרשי חז"ל, 39

43	פסיקתא זוטרותא <צ>	40	תורת כהנים <צ>	39	מכילתא דר"י <צ>
44	קללת חכם מכות יא <צ> ..	42	ילקוט שמעוני <צ>	39	מכילתא דרשב"י <צ>

פרק ה: ראשונים, 45

45	שאלתות <צ>	45	רבינו יונה <צ>	45	שו"ת תשב"ץ <צ>
45	ליקוטי רש"י <צ>	45	תוספות מו"ק <צ>	45	רשב"ש <צ>
45	ספר חסידים <צ>	45	שו"ת הרשב"א <צ>		

פרק ו: רמב"ם ונו"כ, 49

49	ספר המצוות <צ>	52	השגות הרמב"ן <צ>	57	לחם משנה <צ>
49	פירוש המשנה <צ>	53	רדב"ז <צ>	60	מים חיים <צ>
50	יד החזקה <צ>	55	כסף משנה <צ>	60	אור שמח <צ>

פרק ז: טור שלחן ערוך חו"מ ונו"כ, 61

61	טור חו"מ כ"ז <צ>	61	שו"ע חו"מ כ"ז <צ>	64	אורים ותומים <צ>
61	בית יוסף <צ>	63	לבוש מלכות <צ>	67	ישועות ישראל <צ>
62	בית חדש <צ>				

פרק ז: אחרונים, 69

69	מהר"ם מינץ <צ>	81	מנחת חינוך <צ>	110	שרידי אש <צ>
69	ראנ"ח <צ>	90	מהר"ם שי"ק <צ>	111	דברי יציב <צ>
70	מהרי"ט <צ>	94	אבני נזר <צ>	112	אגרות משה <צ>
70	דינא דחיי <צ>	94	בית הלוי <צ>	113	חידושי הגרי"ז <צ>
75	חקרי לב <צ>	95	בי' הגרי"פ פערלא <צ>	117	חפץ חיים <צ>
80	חתם סופר <צ>	107	חזון איש <צ>	118	גדר קללה <צ>

פרק א: ראשונים מוני המצוות

רמב"ם ספר המצוות

קללת דיין

לא תעשה שטו: שהזהירנו מקלל הדיין והוא אמרו יתעלה (שמות כב) אלהים לא תקלל, והעובר על לאו זה לוקה:

קללת נשיא, וביאור מי נקרא נשיא

לא תעשה שטו: שהזהירנו מקלל הנשיא והוא אמרו יתעלה (שם) ונשיא בעמך לא תאור, וזה השם כלומר נשיא ישימהו הכתוב על המלך אשר לו הממשלה, אמר יתעלה (ויקרא ד) אשר נשיא יחטא, והחכמים ישימהו במוחלט על ראש הישיבה שלשבעים זקנים לבד, ובכל התלמוד והמשנה יאמרו נשיאים ואבות בית דין (חגיגה טז:) ונשיא ואב בית דין, ולשונם גם כן (כתובות יז.) נשיא שמחל על כבודו מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ודע שזה הלאו הוא כולל גם כן הנשיא עם המלך כי ענין לאו זה הוא שמזהיר שלא לקלל כל מי שיש לו ממשלה לצוות והוא במעלה העליונה, בין שהיתה מעלה שלטונית או מעלה תוריית והיא הישיבה, וזה הוא המוכן מדין מצוה זו. והעובר על לאו זה לוקה:

קללת כל אדם וענין קללה בכלל

לא תעשה שיז: שהזהירנו מקלל אי זה איש שיהיה מישראל והוא אמרו (ויקרא יט יד) לא תקלל חרש. והבין ממני ענין אמרו חרש מה הוא, וזה כי הנפש כשהתנועה לנקום מן המזיק לפי צורת ההזק הקיימת בדמיון הנה לא תסור מתנועתה עד שתגמול למזיק לפי צורת ההזק הרשומה בדמיון, וכאשר שלמה לו גמול תנוח אותה התנועה ונעדרת אותה הצורה מן הדמיון. ופעמים תשלמהו גמול בקללה ובחרופין לבד ותנוח בדעתה בשיעור מה שהגיע למזיק מן ההזק באותם המאמרים והחרוף. ופעמים יהיה הענין יותר קשה ולא תנוח התנועה ההיא עד שתאבדהו כל ממונו ואז תנוח בדעתה שיעור מה שהגיע לו מכאב לאבוד ממונו. ופעמים יהיה הענין יותר קשה ולא תנוח עד שתנקם ממנו בגופו במיני ההכאות וחסרון האיברים. ופעמים יהיה הענין יותר קשה ולא תנוח התנועה ההיא עד שתקח נפש המזיק ותסלקו מן המציאות. וזה הוא התכלית. ופעמים תהיה תנועת הנפש קטנה לבקשת עונש המזיק, וזה לקטנות עונו, עד שתנוח התנועה ההיא בצעקות וגזמו עליו וקללו אותו ואע"פ שלא ישמע אותו ולא יהיה במעמד ההוא. וזה הוא מפורסם מפועל בעלי החמה והכעס שהם תנוח נפשם בזה השעור מהחטאים הקלים מאד ואע"פ שיהיה החוטא בלתי יודע בכעסם וגידופיהם בלתי שומע.

ואולי היה עולה במחשבתנו כי תכלית מה שנאסר לנו קללת איש מישראל כשיהיה שומע אותה, למה ששיגהו מן הצער והכאב, אבל קללת חרש אחר שלא ישמע ושלא יכאב בו שלא יהיה חוטא בזה, הנה הודיענו שהוא אסור והזהיר ממנו. כי התורה לא הקפידה בענין המקולל לבד אבל הקפידה בענין המקלל גם כן שהזהירה שלא יניע נפשו אל הנקמה ולא ירגילה לכעוס. וכן מצינו בעלי הקבלה הביאו ראיה על איסור קללת כל איש שיהיה מישראל מאמרו לא תקלל חרש. ולשון ספרא אין לי אלא חרש מנין לרבות את כל האדם תלמוד לומר בעמך לא תאור אם כן למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים. ובמכילתא (שמות) לא תקלל חרש דבר הכתוב באומללין שבאדם.

וכל מה שאמרנו בתנאי שיקלל בשם, וכן כשקלל עצמו לוקה.

הנה כבר התבאר לך שמי שיקלל חבירו בשם עובר בלאו אחד והוא לא תקלל חרש, ומי שיקלל הדיין עובר בשני לאוין ולוקה שנים, ומי שיקלל נשיא לוקה שלש. ולשון מכילתא (שם) כשהוא אומר ונשיא בעמך אחד דיין ואחד נשיא במשמע ומה ת"ל אלהים לא תקלל לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו, מכאן אמרו יש מדבר דבר אחד וחייב עליו משום ארבעה דברים, בן נשיא שקלל אביו חייב עליו משום ארבעה דברים משום לא תקלל חרש* משום האב משום דיין ומשום נשיא בעמך מכל מקום. הנה התבאר מה שזכרנוהו. וכבר התבאר משפטי מצוה זו ברביעי משבועות (לה לז):

=הערה: שיטת הרמב"ם בגדר קללה שהוא מצד המקלל ותיקון מידותיו, ע"ע חינוך ??? ואור שמח ??? ובהערת הרב הוטנר שבה' תשובה כתב שצריך לבקש מחילה מחבירו (??). נראה שגם לשיטתו יש ענין של פגיעה בחבירו, ועוד מחברים בזה =הענין של התנועות הנפש מוזכר בחיבור התשובה למאירי ?? ובדרשות הר"ן דרשה יב עיי"ש ?? =גירסת הרמב"ם שכל אדם נלמד מ"לא תקלל חרש" מחודשת [ומזכירו גם בל"ת שי"ח בסמוך] כי בכל גירסאות המכילתא הלימוד הוא מ'בעמך לא תאור' (וגם בילקוט שמעוני). [במכילתא דרשב"י <> כתוב סתם שחייב על חבירו ולא מוזכר פסוק].

קללת אב ואם

לא תעשה שיח: שהזהירנו שלא לקלל אב ואם, אמנם לשון התורה בעונש הוא מבואר באמרו (שמות כא יז) ומקלל אביו ואמו מות יומת, והוא מכלל הנסקלין (סנהדרין נג.), ואפילו קלל אחד מהם בשם אחר מותו במזיד נסקל (שם פה:). אולם האזהרה הנה לא התבאר בכתוב מבואר לא אמר לא תקלל אביך, אבל קדם לנו כי באה האזהרה מקללת כל איש מישראל וזה כולל האב וזולתו,

ובמכילתא אמרו מקלל אביו ואמו מות יומת, עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל אלהים לא תקלל, אם דיין הוא אביך הרי הוא בכלל אלהים ואם נשיא הרי הוא בכלל נשיא ואם בור הרי הוא בכלל לא תקלל חרש, הרי אתה דן בנין אב משלשתן וכו' עד הצד השווה שבהם שהן בעמך ואתה מזהיר על קללתם אף אביך שבעמך אתה מזהיר על קללתו. ובספרא (קדושים כ ט) כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו, עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל אלהים לא תקלל, כמו הלשון שבמכילתא בשוה. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בשביעי מסנהדרין:

ספר יראים:

קללת חבירו ועצמו

סימן קפט: (ישן מב): לא תקלל חברך ועצמך. תנן בשבועות פרק שבועת [העדות] (לה). המקלל עצמו וחבירו בכל הכנויים חייב*, ואמרינן בגמרא (לו). אזהרה למקלל חבירו מנלן דכתיב לא תקלל חרש, אין לי אלא חרש מנין לרבות כל אדם ת"ל ונשיא בעמך לא תאור כל שבעמך, א"כ מה ת"ל חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים** [יצא המת].

יש לשאול אמאי לא מפקינן אזהרה למקלל אביו ואמו מהכא דבסנהדרין פ"ד מיתות (סו). הוזקק להוציאו מיתורא דקראי ויצא המת לא אמרינן אלא בחבירו אבל באביו ואמו אמרינן לעיל המקלל לאחר מיתה חייב,

[עצמו מנין] וכתיב השמר לך ושמור נפשך מאד ואמר רבין א"ר אילעאי כל מקום שנאמר השמר פן ואל [אינו אלא לא תעשה], וא"ר ינאי הא דתנן בכל הכנוייין חייב דברי הכל, פ"י אע"ג דפליגי ר' מאיר ורבנן במקלל אביו ואמו דתנן (סו). קללם בכינוי ר' מאיר מחייב וחכמים פוטרים, וטעמא דילפינן האי קללה מקללה דברכת השם דאפי' רבנן מודו דבאזהרה [ב]כנוי כדתניא (שם נו). וחכמים אומרים על שם המיוחד במיתה ועל הכנויים באזהרה, אלמא לענין ברכת השם כנוייין ושם המיוחד חדא מילתא נינהו, לענין אזהרה במקלל חבירו ועצמו נמי אין לחלוק בין כנוייין לאזהרה.

ואם הוא עבריין אפילו במצוה אחת רשאי לקללו כאשר פירשנו למעלה [סי' קעד]. (נדפס בסמוך).

=הערה: =גירסתנו "בכולן עובר בלא תעשה", ועיין שם חדש ותועפות ראם.
 =**אין כל זה בגירסתנו בגמ' שבועות רק "וחבירו דכתיב לא תקלל חרש" ורק בברייתא דתו"כ, וכבר עמד בזה ב"ברכי יוסף" (חור"מ כז סק"ח) וכתב דנראה דהכי הווי גריס היראים בש"ס עיי"ש ובתועפות ראם.
 =לא מצאתי בעת שמנה ל"ת מיוחד לקללת דיין ומלך, כמו שמנה בה"ג, אלא שי"ל שפסוק אלהים לא תקלל למד לאזהרת מגדף כמ"ש אח"כ בסימן רל"ו ולכן אינו ל"ת מפורש למנין תרי"ג, אלא שעדיין קשה השמטת איסור קללת נשיא וצ"ע. ובספר הלכות שמירות הדיבור עמ' לו כתב שהיראים כלל לאו דנשיא בלאו דכל אדם [דלפעמים כולל כמה מצוות בסימן אחד] וצ"ע.

קללת אביו ואמו

סימן קעד: (ישן נח): סקילה, המקלל אביו ואמו: ויראת מאלהיך שלא לקלל אביך ואמך, דתנן בפרק ד' מיתות בסנהדרין (נג.) אלו הן הנסקלין המקלל אביו ואמו, ותנן (סו.) המקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיקללם בשם, קללם [בכינוי] ר' מאיר מחייב וחכמים פוטרין, וטעמייהו דרבנן כדתניא בגמרא רבי מנחם ב"ר יוסי אומר בנקבו שם יומת מה ת"ל שם לימד על מקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקללם בשם,

ותניא איש איש כי יקלל אביו ואמו מות יומת, מה ת"ל [איש] לרבות בת, פירוש אשה. יש לשאול אמאי לא מתמה תלמודא הכא כדמתמה בתחלת תמורה (ב:) כדתניא אם המר ימיר לרבות את האשה ופרכינן טעמא דרבי קרא הא לאו הכי אמרינן אשה לא לקי, והא תני דבי ר' ישמעאל איש או אשה כי יעשו השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, יש לתרץ לפי שאין דרך אשה לקלל, שהרי בבית בעלה רגילה ועומדת ואין לה משא ומתן עם אדם כאיש, הוצרך לרבות.

אשה לרבות טומטום ואנדרוגינס, אשר יקלל את [אביו ואת] אמו אין לי אלא אביו ואמו אביו בלא אמו או אמו בלא אביו מניין, ת"ל אביו ואמו קלל אביו קלל אמו קלל דברי ר' יאשיה, ר' יונתן אומר אינו צריך משמע שניהם כאחת ומשמע אחד בפני עצמו עד שיפרוט לך הכתוב יחזרו,

מות יומת בסקילה, או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה, נאמר כאן דמיו בו ונאמר באוב וידעוני דמיהם בם, מה להלן בסקילה דכתיב בהוא בהדיא בסוף קדושים תהיו ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני מות יומתו באבן ירגמו אותם דמיהם בם, אף כאן בסקילה,

עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל אלהים לא תקלל, [אם היה אביו נשיא או דיין הרי הוא בכלל ונשיא בעמך לא תאור], אינו לא דיין ולא נשיא מנין, הרי אתה דן בנין אב משניהם וכו', ומסקינן ולכתוב רחמנא נשיא לא תאור וחרש לא תקלל, אלהים למה לי, אם אינו ענין לגופו תנהו לאביו, ולר' עקיבא דאמר אלהים קדש נפקא ליה לכתוב רחמנא לא תקל לא תקלל למה לי. לאביו [ולאמו].

יש לתמוה אמאי לא נפקא ליה מדתניא בעמך כל שבעמך והרי אביו בכלל, והאי בעמך מוקמינן אאב בכמה מקומות להחזיר שאינו עושה מעשה עמך, ולקמן מיייתי לה במקלל חבירו (סי' קפ"ט),

והמקלל אפילו אחרי מיתה חייב כדתנן בסנהדרין פרק אלו הן הנחנקין (פה:) זה חומר במקלל מבמכה שהמקלל לאחר מיתה חייב והמכה פטור.

ואם אביו עברין על דברי תורה, אפילו בעבירה אחת, ולא עשה תשובה, אינו מוזהר עליו [שלא לקללו] כדאמרינן בכמה מקומות בתלמוד בעמך בעושה מעשה עמך [לא תאור] שאינו עושה תאור].

מגדף את השם

סימן רלו: (ישן פא): מגדף: תן לב ונפש ליראה את השם הנכבד והנורא... המגדף אינו חייב עד שיפרש את השם... ואזהרתיה מהכא אלהים לא תקלל...

סמ"ג

מונה חמש לאוין מתוך התרי"ג: קללת דיין, נשיא, חבירו, עצמו, אביו ואמו

בסימנים שבראש הספר: **ל"ת רט רי**: שלא לקלל לא דיין, ולא נשיא, או ראש, או מלך, שנאמר אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור: **ל"ת ריא**: שלא לקלל אחד משרא לא שנאמר לא תקלל חרש: **ל"ת ריב**: שלא לקלל את עצמו שנאמר השמר לך ושמור נפשך מאד: ... **ל"ת ריח**: שלא לקלל אביו ואמו שנאמר ומקלל אביו ואמו מות יומת.

ל"ת רט רי ריא ריב: הזהירה תורה שלא לקלל את הדיין מישראל שנאמר אלהים לא תקלל, וכן הזהירה תורה שלא לקלל ראש סנהדרי גדולה או המלך שנאמר ונשיא בעמך לא תאור, וכן הזהירה תורה שלא לקלל אחד מישראל הכשרים שנאמר לא תקלל חרש, ולמה נאמר חרש שאפילו זה שאינו שומע ולא נצטער בקללה זו לוקה על קללתו, ותניא בפרק שבועת העדות (לו.) ובתורת כהנים (קדושים) מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים יצא המקלל את המת שהוא פטור, וכן הזהירה תורה שלא לקלל עצמו כדאיתא בפרק שבועת העדות (שם) שנאמר השמר לך ושמור נפשך מאד, ואמר רבי אבין אמר רבי אילעא כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה: לא הזהירה תורה על כלן אלא בכשרים שנאמר ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך.

ונמצא למד שהמקלל אחד מישראל בין איש בין אשה בין קטן בין גדול לוקה אחת, ואם קלל דיין לוקה שנים, ואם קלל נשיא לוקה שלש.

אף על פי שהמקלל אביו ואמו אינו חייב אלא עד שיקללם בשם, המקלל עצמו או חברו או דיין או נשיא אפילו בכל הכינויין כגון חנון או רחום וכיוצא בהן חייב, כמו ששינונו בפרק שבועת העדות (שם לה.), לפיכך אם קלל בכל לשון חייב שהשמות שקוראין בהן הגוים להקב"ה הרי הם בכלל הכינויין. ואינו לוקה עד שיתרו בו בפני עדים כשרים כשאר כל חייבי לאוין.

בכלל ארור בו נידוי דכתיב (שופטים ה כג) אורו ארור יושביה, בו קללה דכתיב (דברים כו טו) ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה, בו שבועה דכתיב (יהושע ו כו) וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש וגומ' כדאיתא בפרק שבועת העדות (לו.):

ל"ת ריח: שלא לקלל אביו ואמו שנאמר ומקלל אביו ואמו מות יומת:

אזהרה למקלל אביו ואמו מלא תקלל חרש כמו שדורש בשבועות פ"ד (לו.) מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים, והמקלל אביו או אמו נסקל שנאמר אביו ואמו קלל דמיו בו, לפיכך נחשב בלאו בפני עצמו שבקללת חרש אין שם מיתת ב"ד: ותניא בפ"ד מיתות (סנהדרין סו.) איש איש כי יקלל אביו ואמו איש איש לרבות את האשה ואין לי אלא אביו ואמו אביו לבד או אמו לבד מניין ת"ל אביו ואמו קלל, פ"י בסוף המקרא סמך הקללה אצל האם ובראש המקרא סמך הקללה אצל האב דברי רבי יאשיה, ר' יונתן אומר אינו צריך משמע שניהם כאחד ומשמע אחד אחד עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו:

שינונו במשנה (שם) שהמקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיקללם בשם מן השמות המיוחדין אבל אם קללם בכינוי פטור מן הסקילה, ומ"מ לוקה כדרך שלוקה על קללת כל אדם כשר מישראל, וכן המקלל אבי אביו ואבי אמו הרי הוא כמקלל אחד משאר ישראל:

סמ"ק

מצוה קכג: שלא לקלל חבירו בשם דכתיב לא תקלל חרש, וכתיב ונשיא בעמך לא תאור, וילפינן מבנין אב מחרש ונשיא אזהרה שלא לקלל אחד מישראל, ואמרו רבותינו (שבועות לה) ואפילו בכל הכנויים, ודוקא כשהוא כשר אבל אם אינו עושה מעשה עמך פטור, ומקלל אביו ואמו נמי אינו חייב מיתה עד שיקללם בשם.

מצוה קכז: שלא לקלל עצמו בשם דכתיב השמר לך ושמור נפשך מאד.

=הערה: לא מנה לאוין של דיין ונשיא, ויתכן דהרי מנה רק המצוות הנוהגות בזה"ז וס"ל דנשיא הכוונה מלך ואינו נוהג בזה"ז, וכן דיין צריך להיות מוסמך כמ"ש כמה אחרונים ולכן אין נוהג בזה"ז.

ספר החינוך

קללת דיין

מצוה סט: שלא לקלל הדיינים שנאמר אלהים לא תקלל, ופירושו לדיינים כמו (שמות כב ח) אשר ירשיעון אלהים, והוציאן הכתוב בלשון אלהים כדי שיהא נכלל עם הלאו הזה לאו אחר, והוא לאו דברכת השם יתברך, כמו שאמרו ז"ל במכילתא ובספרי אזהרה לברכת השם מדכתיב אלהים לא תקלל, ומה שכתוב במקום אחר (ויקרא כד טז) ונוקב שם ה' מות יומת, זהו העונש אבל האזהרה היא מכאן, כי לא יספיק לנו הזכרת העונש במצוה מבלי אזהרה.

וזהו שיאמרו רבותינו ז"ל תמיד עונש שמענו אזהרה מנין, והענין הוא מפני שאם לא תבוא לנו בדבר מניעת האל אלא שיאמר עושה דבר פלוני יענש בכך, היה במשמע שיהיה רשות ביד כל הרוצה לקבל העונש ולא יחוש לצערו לעבור על המצוה ולא יבוא בזה כנגד חפץ השם יתברך ומצותו, ויחזור דבר המצוה כעין מקח וממכר, כלומר הרוצה לעשות דבר פלוני יתן כך וכך ויעשהו או יתן שכמו לסבול כך ויעשהו, ואין הכוונה על המצוות בכך, אלא שהאל לטובתנו מנענו בדברים והודיענו במקצתן העונש המגיע לנו מיד מלבד העברת רצונו שהיא קשה מן הכל. וזהו אמרם ז"ל בכל מקום לא ענש אלא אם כן הזהיר, כלומר לא יודיע האל העונש הבא עלינו על העברת המצוה אלא אם כן הודיענו תחילה שרצונו הוא שלא נעשה אותו הדבר שהעונש בא עליו.

משרשי המצוה, להסיר מעל הדיינים יראת הנדון וקללתו כדי שיוציאו הדין לאמיתו, ועוד הזהיר על זה גם כן במקום אחר בתורה (לא תגורו מפני איש, דברים א יז), ועוד נמצא תועלת אחר במצוה כי בקללת הדיין תקלות רבות כי המון העם בסכלותם שונאים אותו, ואם לא יוזהרו על קללתו אולי יקללוהו ויתעוררו מתוך כך לקום עליו, כמו שאמר החכם למלך על המון העם הזהר שלא יאמרו שאם יאמרו יעשו, ויהיה בזה רעה רבה כי הוא במשפט יעמיד ארץ.

מדיני המצוה בדיינים מה שאמרו שאין חיוב הלאו אלא על המקלל הדיין בשם משמות השם יתברך כגון י-ה או שד-י ואלקים וכיוצא בהן, או בכינוי כגון חנון קנא וכיוצא בהן, אבל בלא שם וכינוי כגון ארור פלוני או אל יהי ברוך אין בו חיוב לאו אבל אסור הוא, ומה שפירשו ז"ל גם כן בענין זה שהחיוב אינו במקללו בלשון הקודש דוקא אלא אפילו בכל לשון, וכי צריך עדים והתראה בזה ככל חייבי לאוין ויתר פרטיה מבוארין בסנהדרין (סו.).

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן, [בזכרים ונקבות], ועובר עליה וקילל הדיין בשם או בכינוי לוקה שתי מלקיות, אחת לפי שהוא ככל אחד מישראל הכשרים שהם בכלל איסור זה, כמו שנכתוב בסדר קדושים תהיו, ואחת מפני שהוא דיין.

=מוכח שיטתו דאין צריך סמוכין כי נוהג בזה"ז וכן כתב בחקרי לב <?>=

קללת נשיא

מצוה עא: שלא לקלל את הנשיא שנאמר ונשיא בעמך לא תאור, ובא הפירוש שהנשיא זה המלך, ואמנם זה הלאו כולל כמו כן הנשיא שבישראל והוא ראש סנהדרין גדולה שנקרא נשיא גם כן, לפי שכונת הכתוב להזהירנו על כל מי שהוא ראש שררה על ישראל בין ממשלת מלכות בין ממשלת תורה.

משרשי המצוה לפי שאי אפשר לשוב בני אדם מבלי שיעשו אחד מביניהם ראש על האחרים לעשות מצותו ולקיים גזרותיו, מפני שדעות בני אדם חלוקין זה מזה ולא יסכימו כולם לעולם לדעת אחת לעשות דבר מכל הדברים, ומתוך כך יצא מביניהם הביטול והאפיסה

בפעולות, ועל כן צריכין לקבל דעת אחד מהם אם טוב ואם רע למען יצלחו ויעסקו בעסקו של עולם, פעם ימצא בעצתו וחפצו תועלת רב ופעם ההיפך, וכל זה טוב מן המחלוקת שגורם ביטול גמור. ומאחר שהממונה לראש סיבה אל התועלת שאמרנו, הן שהוא גדול להדריכנו בדרכי הדת או גדול במלכות לשמור איש מרעהו שתקיף ממנו, ראוי הדבר וכשר שלא נקל בכבודו, וגם שלא לקללו אפילו שלא בפניו, וכל שכן בפני עדים, כדי שלא נבוא מתוך כך לחלוק עמו, לפי שההרגל הרע שאדם מרגיל עצמו בינו לבין עצמו הוא סוף מעשהו, והמחלוקת עליו כבר אמרנו שהפסד הנמצא בשבילו.

מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל שאין חייב עליו אלא המקללו בשם או בכינוי, ושהמקללו לוקה שלש מלקיות*, משום אלהים לא תקלל ומשום ונשיא בעמך לא תאור ומשום לא תקלל חרש, שהוא לאו כולל כל ישראל, ויתר פרטיה מבוארין בסנהדרין.

ונוהגת בזכרים ונקבות בארץ ובכל מקום שנהיה עם מלכנו או עם ראש סנהדרי גדולה, ועובר עליה וקללו בשם או בכינוי לוקה שלש מלקיות. ואם בן הנשיא קללו לוקה ארבע, שלש שאמרנו ואחד משום מקלל אביו.

=חידוש בהלכה זו שהמלך אינו דיין בפועל ולמה ילקה משום אלהים לא תקלל, אלא שכך הלימוד במכילתא והשווה להרמב"ם ??

קללת כל אדם

מצוה רלא: שלא לקלל אחד מִישראל, בין איש בין אשה, ואע"פ שאינו שומע הקללה, שנאמר לא תקלל חרש, ובא הפירוש עליו מי שאינו שומע קללתך, וכן תרגם אונקלוס. ולשון ספרא: אין לי אלא חרש מנין לרבות כל אדם ת"ל בעמך לא תאור, אם כן למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים.

אף על פי שאין בנו כח לדעת באי זה ענין תנוח הקללה במקולל ואי זה כח בדבור להביאה עליו, ידענו דרך כלל מכל בני העולם שחוששין לקללות, בין ישראל בין שאר האומות, ויאמרו שקללת בני אדם גם קללת הדיוט תעשה רושם במקולל ותדביק בו המארה והצער, ואחר דעתנו דבר זה מפי הבריות נאמר כי משרשי המצוה שמנענו השם מהזיק בפניו לזולתינו כמו שמנענו מהזיק להם במעשה, וכעין ענין זה אמרו ז"ל (מו"ק יח.) ברית כרותה לשפתים, כלומר שיש כח בדברי פי אדם.

ואפשר לנו לומר לפי עניות דעתנו כי בהיות הנפש המדברת שבאדם חלק עליוני, וכמו שכתוב ויפח באפיו נשמת חיים ותרגם אונקלוס לרוח ממללא, נתן בה כח רב לפעול אפילו במה שהוא חוץ ממנה, ועל כן ידענו ונראה תמיד כי לפי חשיבות נפש האדם ודבקוה בעליונים כנפש הצדיקים והחסידים ימהרו דבריהם לפעול בכל מה שידברו עליו, וזה דבר ידוע ומפורסם בין יודעי דעת ומביני מדע.

ואפשר לומר עוד כי הענין להשבית ריב בין בני אדם ולהיות ביניהם שלום, כי עוף השמים יוליך את הקול ואולי יבואו דברי המקלל באזני מי שקילל.

והרמב"ם ז"ל אמר בטעם מצוה זו כדי שלא יניע נפש המקלל אל הנקמה ולא ירגילנה לכעוס ועוד האריך בענין בספרו, ונראה לי מדבריו שלא יראה הוא בדעתו נזק אל המקולל בקללה, אלא שתרחיק התורה הענין מצד המקלל שלא ירגיל נפשו אל הנקמה והכעס ואל פחיתות המדות. וכל דברי רבנו נקבל עם היות לבנו נאחז במה שכתבנו יותר.

מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל (שבועות לה:) שאסור לקלל בשום ענין ומכל מקום אינו לוקה אלא המקלל בשם מן השמות, כגון יה שדי ואלוה וכיוצא בהן או בכינוי מן הכינויין כגון חנון, קנא וכיוצא בהן. ובכל לשון שקילל בשם או בכינוי חייב שהשמות שקוראין בהן הגוים להקדוש ברוך הוא הרי הן בכלל הכינויין, ומה שאמרו שאפילו המקלל את עצמו לוקה שנאמר השמר לך ושמר נפשך מאד.

ומה שאמרו במכילתא לא תקלל חרש באומללין שבאדם, ועוד אמרו שם כשהכתוב אומר ונשיא בעמך לא תאור אחד דיין ואחד נשיא במשמע, ומה ת"ל אלהים לא תקלל לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו, מכאן אמרו יש מדבר דבר אחד וחייב עליו משום

ארבעה דברים, בן נשיא שקילל אביו חייב עליו משום האב ומשום דין ומשום נשיא ומשום בעמך לא תאור.

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, ועובר עליה וקילל בשם או בכינוי אחד מישראל במזיד ויש עדים והתראה, לוקה, שזהו אחד משלשה לאוין שאע"פ שאין בהן מעשה לוקין עליהן, והשנים האחרים הם נשבע ומימר, כמו שכתבנו כבר.

קללת אביו ואמו

מצוה רס: שלא לקלל אב ואם, שנאמר (ויקרא כ ט) איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו וגו'. והאמת שעיקר האזהרה בקללת אב ואם אינה מן המקרא הזה, כי בכאן לא יזכיר רק העונש במקלל, וכן מה שכתוב בסדר משפטים (שמות כא יז) ומקלל אביו ואמו מות יומת, שם גם כן לא דיבר אלא בעונש.

וזהו שאמרו במכילתא: ומקלל אביו ואמו וגו' עונש שמענו אזהרה מנין, ת"ל אלהים לא תקלל, אם דין הוא אביך הרי הוא בכלל אלהים לא תקלל ואם נשיא הוא הרי הוא בכלל ונשיא בעמך לא תאור ואם בור הוא הרי הוא בכלל לא תקלל חרש, הרי אתה דן בנין אב משלשתן וכו', עד הצד השווה שבהן שהם בעמך ואתה מזהיר על קללתן אף אביך שבעמך אתה מזהיר על קללתו. וכן אמרו גם כן בספרא: איש איש אשר יקלל עונש שמענו וכו', כמו הלשון אשר במכילתא בשוה.

ומפני שאין לאזהרה זו לאו מיוחד אלא שהוא יוצא מכלל שלשה לאוין שכתבנו, כתבתי על מקרא זה שמדבר בעונש, וכמו כן כתבו הרמב"ם ז"ל במקלל אביו ואמו מות יומת שהוא מדבר בעונש. משרשי המצוה כתבתי במשפטים מצות לא תעשה (ג') [??].

מדיני המצוה, כגון מה שאמרו (סנהדרין פה:): שחיוב קללת האב והאם הוא בין בחייהם או אפילו אחר מותם, מה שאין כן בהכאה שאין החיוב בה כי אם בחייהם אבל לאחר מיתה פטור על הכאתם, ומה שאמרו (שבועות לה). שאין חיוב מיתה לבן עד שיקללם בשם מן השמות המיוחדים אבל המקללן בכינוי פטור מסקילה, ולוקה כדרך שלוקה על קללת אדם כשר.

ומה שאמרו שהמקלל אבי אביו או אבי אמו, דינו כמקלל אחד משאר הקהל. והאב שנתחייב שבועה אין הכן משביעו בשבועת האלה, אלא משביעו שבועה שאין בה אלה. ואמרו גם כן שאסור לבזותו כלל, שלא על הקללה הקפידה תורה אלא אף על הבזיון, והמבזהו הרי הוא בארור, שנאמר (דברים כז טז) ארור מקלה אביו ואמו, ויש לבית דין להכות העושה זה ולעונש כפי הראוי. ויתר פרטיה, בפרק שביעי מסנהדרין.

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, וכן בטומטום ואנדרוגינוס. ושתוקי חייב על אמו ואינו חייב על אביו אע"פ שנבדקה אמו ואמרה בן פלוני הוא. ולפי הדומה שממזר חייב על קללת אביו ואמו, שהרי הוא ראוי לירש אותם מדין תורה*, ודין בן כשר יש לו גם כן לענין אבילות ולכל דבר, אבל הבן מן השפחה ומן הנכרית אינו חייב על קללתו. וכן גר שהורתו שלא בקדושה אע"פ שנולד בקדושה, כגון שנתגיירה אמו כשהיתה מעוברת, אינו חייב על קללת אביו, וכשם שאינו חייב על קללת אביו כך אינו חייב על קללת אמו אע"פ שהיא יהודית כשילדתו, וכמו שדרשו ז"ל ומקלל אביו ואמו את שהוא חייב על אביו חייב על אמו וכו', ואין להקשות על דרשה זו משתוקי שחייב על אמו לבדה, לפי שאין האב ידוע וניכר.

=כתב כאן המשל"מ בדרך מצותיך הגהות על החינוך: אם לא עשה תשובה פשיטא שאינו חייב לא על מכתו ולא על קללתו דכתיב ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך, ואם עשה תשובה פשיטא דחייב, ואין צורך לראיותיו דמשנה שלימה שנינו בפ"ב דיבמות מי שיש לו בן מכל מקום וכו' חייב על מכתו ועל קללתו, ואמרינן בגמ' מ"מ לאתויי מאי לאתויי ממזר יע"ש.=

והגר אסור לקלל אביו הגוי מדרבנן כדי שלא יאמרו בא מקדושה חמורה לקלה, אבל העבד אין לו יחוס, והרי אביו כמי שאינו אביו לכל דבר, ואף לאחר שנשתחרר.

ועובר על זה וקללם בשם מן השמות נסקל, והוא שיש שם עדים והתראה, כמו שידוע בכל המצוות, ואם קללן באחד מן הכנויין לוקה.

שערי תשובה

שער ג אות מו: אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור, לא תקלל חרש, הוזהרנו בזה שלא יקלל איש מישראל בשם ולא באחד מכל הכנויים. ומה שהוזכר בתורה אלהים לא תקלל ונשיא וחרש, כי בא להזהיר שלא לקלל השופט כאשר ירשיעהו בדין, ולא את הנשיא כאשר יענוש אותו לשלחו ביד פשעו. והוצרך להזכיר החרש פן תאמר אין עונש בקללתו אחרי אשר איננו שומע ולא ישיגהו צער על קללתו. ובסוף פרשת משפטים נכתב אלהים לא תקלל, לאמר שלא תקלל השופט את המשפטים האלה, אבל השופט אשר לא כדת אותו תקלל. ואמרו רבותינו (שבועות לה.) המקלל את חבירו או את עצמו בשם לוקה, וענשו בידי שמים רב מאד שנאמר (דברים כח נח) אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת הכתובים בספר הזה ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את ה' אלקיך, והפלא ה' את מכותך וגו'. ופרשו רבותינו ז"ל (תמורה ג:) ענין הפסוק הזה על מי שמקלל את חבירו או את עצמו בשם.

=הערה: עיין לקמן פרק ?? דברי רבינו יונה באגרת התשובה <?> וספר היראה <?>

רס"ג, הלכות גדולות, אזהרות

מנין המצוות לרס"ג: זדון לא תזידון לאור נשיא, לקלל שופט, ולהקשות עורף: ל"ת: מז מח

...חדלו לכם מכל אלה ושאת חטא, וחרש לחרף: ל"ת: נו נו

הלכות גדולות [בה"ג]: ...אלו הן הנסקלין... המקלל אביו ואמו... אלו לואין במלקות ארבעים... אלהים לא תקלל, ונשיא בעמך לא תאור... לא תקלל חרש...

אזהרות לר"ש אבן גבירול: (טו) אלהים לא תקלל, והשם לא תחלל וכרמך לא תעולל ופרט הבצירים:

(יז) ולא תקלל חרש, חמסו ידרש, ולא יצמיד חורש, שורים וחמורים:

(מד) ונשיא לא תאור, ולא יראה שאור, ולא ילין עד אור, בשר ליל שמורים:

קלא) ומסית ומחלל, ובן סובא וזולל, ומכה ומקלל, ומדיח ערים:

זהר הרקיע: (טו) אזהרה לקללת הדיין כמו שהזכירו בסנהדרין, ויש בזה אזהרה אחרת והיא לברכת הש"י והיא אזהרה נמנית ממה שאמרו במכילתא ונוקב שם ה' מות יומת עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל אלהים לא תקלל, עוד אמר שם אלהים לא תקלל אזהרה על ברכת הש"י, ובספרא אמרו: על השם המיוחד במיתה על שאר הכינויים באזהרה. ולא הרחיק הרב ז"ל למנות אזהרה זו לשתיים כיון שהכתוב חלקן בעונש, ואין זה ממין לאו שבכללות שכיון שהעונש מפורש, מה שנכללה אזהרתו עם דבר אחר הוא לפי שאין עונש בלא אזהרה ואינו לאו שבכללות אלא כשלא ימצא במקום אחר מזולתי באותו הלאו הכולל, וכן כתבתי בשרשים.

(יז) אזהרה שלא יקלל אחד מישראל והזכיר החרש אע"פ שלא נצטער מהקללה שהרי לא שמע, כל שכן השומע ומצטער, ולפי שאין עושין קל וחומר מהדין הוצרכו חז"ל לרבות כל ישראל מבעמך, וכמו שאמר בספרא: אין לי אלא חרש מנין לי לרבות שאר כל בני אדם ת"ל בעמך לא תאור, א"כ למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים. ואינו לוקה על שיקללנו בשם [עיין דינא דחיי על דבריו ספ"ל 72].

(מד) הנשיא הוא המלך וכן ראש ישיבה ושניהם נכללים בלאו אחד כי כוונת זה הלאו הוא שלא יקלל כל מי שאין גדול ממנו בממשלתו, כמו שאמרו שאין עליו אלא אלהיו תהיה ממשלתו ממשלת שלטנות או ממשלת תורה.

קלא) ומכה ומקלל, באביו ובאמו הוא מדבר... ובמקלל הוא בכלל אלהים לא תקלל וכמ"ש במכילתא ומקלל אביו ואמו מות יומת עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל אלהים לא תקלל, אם דייך הוא אביך הרי הוא בכלל אלהים לא תקלל, ואם נשיא הוא הרי הוא בכלל ונשיא בעמך לא תאור, ואם בור הוא הרי הוא בכלל לא תקלל חרש, הרי אתה דן בנין אב משלשתן הצד השווה שבהן שהם בעמך ואתה מוזהר על קללתן אף אביך שבעמך ואתה מוזהר על קללתו, וכן דרשו בספרא.

והרמב"ן ז"ל חולק עליו ואמר שאין למנות אזהרות אלו, אלא שהן בכלל שאר ישראל, ומה שאמרו במכילתא אם היה אביו נשיא חייב משום אביו ומשום נשיא ומשום דייך ומשום בעמך אינו שיהו ד' אזהרות אלא ג' אזהרות ועונש אב מוסיף עליהם, ודומה למה שאמרו האוכל עולה בלא זריקה לר' שמעון לוקה חמש ה' איסורים.

והנה הרמב"ן ז"ל כתב כי הרמב"ם ז"ל נהג בכאן מה שנהג בה"ג ז"ל שהוא מונה בלאו דלא תנאף נערה מאורסה ואשת איש ובת כהן מפני שינוי העונשין, והוא ז"ל חלק עליו, ובכאן הולך על פי דרכו במכה ומקלל. אבל הוא ז"ל ג"כ מנה לא תאכלו על הדם שני לאוין מפני שינוי העונשין ולמה הקשה לו זה בכאן. וכן הרמב"ם ז"ל מנה ושם אלהים אחרים לא תזכירו שתי אזהרות מפני שינוי העונשים, וגם אליו נמנה אלהים לא תקלל לשנים כמו שכתבתי ובמכה ומקלל אפשר למנותן כן, ואינו דומה לנואף ולנואפת ששם כללם במיתה ואמר מות יומת הנואף והנואפת, וכשפרט זו בסקילה וזו בשריפה או בחנק אין ראוי להכניס הפרטים ההם במספר, שאינם אלא פירוש הכלל ההוא וכולם הם במיתה, ואין שינוי המיתה חלוק באזהרה, אבל אם זה באזהרה וזה במיתה, חלוקין הם לגמרי וראוי למנותן שתי אזהרות, וכן הוא ז"ל הכניסן במנין ולא חלקן.

ספר חרדים

פרק כד: יד) לא תקלל חרש, אף על פי שאינו מתבייש וכל שכן לשומע, ולוקה אף אל פי שאין בו מעשה (ממנין חרי"ג):

טו) שלא לקלל עצמו, שנאמר (דברים ד ט) רק השמר לך ושמור נפשך מאוד. ובין במקלל את עצמו ובין במקלל את חבריו, אם קלל בשם או באחד מהכינויים, לוקה. ואם קלל בלא שם או כינוי, איסורא דאורייתא מיהא איכא כדכתב בספר החינוך. ועונש שניהם גדול בדי שמים, ועליהם כתיב (דברים כח נה) אם לא תשמור ליראה והפלה ה' את מכותך ואת מכות זרעך וגו'. (ממנין תרי"ג):

טז) במקלל עצמו נכפל לאו בתורה, דכתיב (שם ד ט) השמר לך ושמור נפשך מאוד, וכתיב (שם ד טו) ונשמרתם מאוד לנפשותיכם, והשמר הוי לא תעשה. ואמרו בזוהר (ח"ב רסו) דכמה אלפים ורבות מלאכים רעים עונים אחר קללתו אמן כדי לקיימה, לכן כל איש יחרד. (ענף מצוה):

יז) ונשיא בעמך לא תאור (שמות כב כז) היינו מלך ישראל או כל ראש ישיבה, ובזה תוספת לאו על המקלל שאר ישראל. (ממנין תרי"ג):

יח) וכן תוספת לאו במקלל דייך, שנאמר (שמות כב כז) אלהים לא תקלל, זה דייך שדן דינך, ולא היה דינו ישר בעיניך שלא תקללהו. (ענף מצוה):

יט) ומקלל אביו ואמו מות יומת (שמות כא יז) (ממנין תרי"ג):

כ) וחייב על האב בפני עצמו ועל האם בפני עצמה, שהוא"ו של ואמו כמו או. (ענף מצוה):

כא) ארור מקלה אביו ואמו (דברים כז) (ממנין תרי"ג):

כב) ועובר על האב בפני עצמו ועל האם בפני עצמה. פירש רבינו יונה דאין פירוש מקלה מקלל, אלא שמזלזל, דאין מכבד אותם כראוי כאשר כתבנו למעלה, ואמרו ז"ל ארור בו נדוי, לכן כל איש יחרד שלא ינדהו בשמים אם יקל מעט בכבודם, (ענף מצוה):

ספר המצות הקצר לחפץ חיים ז"ל / שאפשר לקיימן בזמן הזה

מצוה מה: מצות לא תעשה שלא לקלל אדם כשר מִישראל שנאמר לא תקלל חרש, וזה שנאמר חרש הוא לרבותא שאפילו זה שאינו שומע ואינו מצטער מקללה זו אפילו הכי עובר על קללתו. והמקלל את עצמו גם כן עובר על זה. ואין המקלל עובר אלא אם כן קילל בשם או בכינוי, ואפילו בכל לשון שקורין בו העכו"ם להקדוש ברוך הוא הרי הוא ככל הכינויים. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ובנקבות:

מצוה מו: מצות לא תעשה שלא לקלל אב ואם שנאמר (שמות כא יז) ומקלל אביו ואמו מות יומת, ואם קללו בשם חייב סקילה, ואפילו אם קללם לאחר מיתתם בשם, קללם בכינוי לוקה. לא ישיביע את אביו שבועה שיש בה אלה, ולא יהיה שליח בית דין לנדותו. ואסור לבזותם שכל המבזה אביו או אמו אפילו ברמיזה ארור מפי הגבורה שנאמר (דברים כז טז) ארור מקלה אביו ואמו. ונוהג בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ובנקבות:

מצוה ס"ג: מצות לא תעשה שלא לקלל לדיין שנאמר (שמות כב) אלהים לא תקלל, והמקלל את הדיין בשם או בכינוי לוקה שתיים (משום לאו זה ומשום שלא לקלל לישראל חבירו). גם פסוק זה אזהרה שלא לברך את השם. והמברך את השם בכינוי הוא בלאו, והמברך את השם בשם עונשו מפורש (ויקרא כד טז) ונוקב שם ה' מות יומת רגום ירגמו בו כל העדה, וזהו מגדף ואפילו חזר בו תוך כדי דבור. ובזמן הזה שאין דיני נפשות מחרימין אותו ומרחיקין ממנו. ונוהג בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ובנקבות:

=הערה: השמיט ל"ת 'ונשיא בעמך לא תאור' כנראה משום שמנה רק מצוות הנוהגות בזה"ז ואין לנו היום מלך, אלא שיש אחרונים שגם בדיין צריך סמוכים וכנראה דלא ס"ל להח"ח וגם כאן יש מפרשים מנהיג העם בכלל נשיא גם בזמן הזה ויש לעיין דעת הח"ח.

פרק ב: מפרשי התורה

(כח) מלאכתך ודמעתך לא תאחר בכור בנך תתן לי: (כט) כן תעשה לשרך לצאנך שבעת ימים יהיה עם אמו ביום השמיני תתנו לי: (ל) ואנשי קדש תהיו לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לפלב תשלכון אתו: ס

שמות פרק כב: (כד-כה) אם פסך תלנה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנשה לא תשימון עליו נשך... והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני: ס
(כו) **אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאר:**

(יג) לא תעשק את רעך ולא תגזל לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר: (יד) **לא תקלל חרש** ולפני עור לא תתן מכשל ויראת מאלהיך אני ה': (טו) לא תעשו עול במשפט לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק תשפט עמיתך: (טז) לא תלך רכיל בעמיתך לא תעמד על דם רעך אני ה': (יז) לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא: (יח) לא תקם ולא תטר את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני ה':

ויקרא פרק יט: (א) וידבר ה' אל משה לאמר: (ב) דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדשים תהיו כי קדוש אני ה' אלהיכם: (ג) איש אמו ואביו תיראו... (ד) אל תפנו אל האילים... (ה) וכי תזבחון זבח שלמים לה'... (ו) ביום זבחכם יאכל וממחרת... (ז) ובקצורכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך לקצר ולקט קצירך לא תלקט: (י) ובקמך לא תעולל... אני ה' אלהיכם: (יא) לא תגנבו ולא תבחושו ולא תשקרו איש בעמיתו: (יב) ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך אני ה':

דיין ונשיא

אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאר: (שמות כב כז)

חרש, וכל אדם

לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשל ויראת מאלהיך אני ה': (ויקרא יט יד)

אביו ואמו

ומקלל אביו ואמו מות יומת: (שמות כא יז)

כי איש איש אשר יקלל את אביו ואם אמו מות יומת אביו ואמו קלל דמיו בו: (ויקרא כ ט)

ארוור מקלה אביו ואמו ואמר כל העם אמן: (דברים כז טז)

אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאר: שמות כב כז:

אונקלוס: דינא לא תקיל* ורבא בעמך לא תלוט:

=לשים לב לשינוי בתרגום שכאן תרגם "לא תקיל" ובפרשת קדושים לא תקלל חרש, לא תילט, לציון אם מדברים מזה, דינא דחיי ספ"ל 70, ומוזכר בסמוך בר"א בן הרמב"ם וברמב"ן, ==

יונתן בן עוזיאל: עמי בני ישראל דייניכון לא תקילין ורבנן דמתמנין נגודין* בעמך לא תלוטין:

=מרחיב המושג נשיא לכל ממונה (או רבנים הממונים) ועיין ראנ"ח שכתב כן, ועמד על כך ב"טעם ודעת" כאן לגר"מ שטרנברוך ו"ל :::: ?? ==

רש"י: **אלהים לא תקלל,** הרי זו אזהרה לברכת השם ואזהרה לקללת דין*:

=עיינ מורחי, מהרש"א, קרבן אהרן קדושים <?>, דינא דחיי ספ"ל 70 ד"ה ורש"י, ועוד מפרשי רש"י = ==

רס"ג: אלהים, דיין.

רשב"ם: אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאר, דבר הכתוב בהווה לפי שהמלכים והדיינים נזקקין דיני ממונות ונפשות רגילים בני אדם לקללם, וכן הוא אומר גם במדעך מלך אל תקלל,

וכן הוא אומר כי קללת אלהים תלוי, כשרואין את האדם תלוי מקללין את הדיינין לכך ציוה לא תלין נבלתו*:

=עיי' רשב"ם שם דברים מובא לקמן <?>=

אבן עזרא: [הפירוש הארוך]: אלהים לא תקלל, הם הדיינים, והם הכהנים בני לוי שעמהם התורה. ונשיא בעמך לא תאר בסתר או בגלוי. והגאונים הפרישו בין קללה ומארה. וזה הנשיא הוא המלך הכתוב במשנה תורה.

וכאשר הסתכלנו בפסוקים הבאים זה אחר זה עד ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו (שמות כג יג), מצאנו רובם בדברי העניים כאילו הם דבוקים עם פרשת אם כסף תלוה. אמר יפת, טעם להזכיר אלהים לא תקלל, אולי העני ברוב צערו בלילה אם יעבור המלוה ולא ישיב לו העבוט יקלל את הדיין שדן שיקח עבוטו.

[הפירוש הקצר]: לא תקלל, בסתר או בגלוי, והגאונים הפרישו בין קללה ומארה:

רבינו אברהם בן הרמב"ם: הכוונה ב"אלהים" כאן "הדיינים", והחכמים ז"ל אמרו שבכלל זה האזהרה על ברכת השם, והבנין הכבד מרבה למי שמקלל (הדיין) אפילו בלא שם (המיוחד) ** כמו שתרגם אונקלוס ז"ל דיינא לא תקל, שפירושו לא תזלזל. ונשיא בעמך, אמרו ז"ל בעושה מעשה עמך, ומפני זה אם היה פורש ממצוות תורת ישראל מותר ואפילו מצוה לקללו. ==חידוש!!!

רמב"ן: אלהים לא תקלל, אונקלוס תרגם על הדיין שלא יקלל אותו כאשר יחייבנו בדין, "לא תקיל" לשון קללה הוא בארמית מיקל להו יכרת ה' איש אשר יעשנה ער ועונה (מלאכי ב יב), וכן הרבה בלשון ירושלמי:

ונשיא בעמך לא תאור, הנשיא על העם והוא המלך, והזהיר שלא יאור אותו כאשר יחייב אותו במשפטו. ועל דעת רבותינו בגמרא (סנהדרין סו.) אלהים לא תקלל אזהרה על ברכת השם אפילו בכנוי. והנה הזהיר על המלך העליון יתברך ועל המולך בארץ, והם אמרו בגמרא (שם) כי יכנס בכלל אלהים השם הנכבד והשופט אשר ישב מושב אלהים בארץ. ולא נתבאר אם יכנס בכלל הנשיא ראש סנהדרין גדולה שנקרא נשיא בגמרא (שם ט:), והרב רבי משה אמר שהוא בכלל האזהרה הזו (ל"ת שטז). וכן נראה לי ממה ששאל ר' יהודה הנשיא על עצמו כגון אני מה אני בשעיר וכו' (הוריות יא.). וא"כ יאמר לא תאור כל נשיא בעם שהוא ראש שררה על כל ישראל, בין שתהיה השררה ההיא בממשלת מלכות, בין שתהיה ממשלת תורה, כי נשיא הסנהדרין הוא במעלה העליונה בשררת התורה:

רלב"ג: לא תקלל השופטים והדיינים, כי עם שזה הוא מהמידות הפחותות כבר יגיע בו הפסד מבואר בתיקון המדינה, וכן הענין במי שיקלל הנשיא שהוא נשיא לישראל בכללו, וזה יכלול הנשיא והמלך וראש הסנהדרין, כי נשיאות אלו מקיף בכלל ישראל.

וראוי שתדע שלא יתחייבו בזאת הקללות אם לא קללו בשם מהשמות המיוחדים לשם יתעלה או בכינוי מן הכינויים אשר יתארו בהם השם יתעלה, וזה בנלמד אופן מה מענין הקללה אשר נהגו האנשים בה אשר בעבורה באה האזהרה בזה המקום, וזה כי ההפסד שיגיע ממנה שזה באיזה לשון שתהיה הקללה ולזה יהיה בזה המקום דין הכינויים כדין השמות, ואולם במקלל אביו ואמו לקושי העונש אשר בו לא יסקל אם לא היתה הקללה בשם מהשמות המיוחדים להשם ית', כמו הענין בקללת סוטה בשוה, ושאר הכתובות בתורה.

וראוי שתדע שכבר נכלל האזהרה מלקלל השם יתעלה במה שאמר 'אלהים לא תקלל' כי אם נזהרנו מלקלל הדיינים אשר אצלנו כ"ש שאנו מוזהרין מלקלל הדיין האמיתי שהוא השם יתעלה, והנה זה הענין הוא כמו הענין בערות הבת ששתקה התורה ממנו, ומפני שהזהירה מלגלות ערות בת הבת ובת הבן, ולזה יהיה מקיף אלהים לא תקלל על שתי אזהרות אלו כמו שמקיף אמרו ערות בת בתך לא תגלה על אזהרת גלוי ערות הבת.

[ובסוף הענין]: השורש הד': שלא יתחייבו על קללת הדיין והנשיא אם היו רשעים גמורים שנאמר ונשיא בעמך לא תאור, והוא הדין בשאר כל אדם, כי התורה הזהירה על קללתם ואמרה לא תקלל חרש, וזה יתבאר מזה המקום כי אפילו הנשיא דקדקה התורה בזה ובכלל

הנה לא הקפידה התורה על קללת הדיין והנשיא אלא מפני התועלת המגיע מהם והישרת האנשים אל השלימות, וזה לא יתכן כשהיו רשעים, כבר נתבאר זה השורש במכילתא.

השורש הה' הוא: שאין לוקין על קללתם אם לא היה קללתם בשם מן השמות המיוחדים לשם יתעלה כמו אל אלהים יה שדי צבאות, או בכינוי מן הכינויים המיוחדים לו כמו חנון וקנא, ואם קלל בזה האופן בכל לשון הרי זה קללה, והקללה הוא שיאמר ארור או קללה אחרת ולא שישלול ממנו הברכה כמו שאמר אל יהי ברוך, כי שלילת הברכה אינה קללה כמו שנתבאר זה בשביעי משבועות.

ר"י בכור שור: דיין ונשיא מייסרין ורודין בני אדם ולכך דרך [העולם] לקללם ולכך מזהיר על קללתם, וכן הוא אומר (קהלת י כ) גם במדעך מלך אל תקלל. הג"ה: וכן הוא אומר 'כי קללת אלהים תלוי' כשוראין אדם תלוי רגילין בני אדם לקלל הדיינין לכך צוה לא תלין נבלתו על העץ, ע"כ.

ונשיא בעמך, בעושה מעשה עמך כי הוא רודה בך להדריךך בדרך ישרה, ורבותינו דרשו מבנין אב דידהו ומלא תקלל חרש אפילו הדיוט דעל כל ישראל אדם מוזהר על קללתו. **חזקוני:** [אלהים לא תקלל - חול]. אלהים לא תקלל, סמכו כאן לפי שמא יעבור המלוה ולא ישיב החבול ויבא העני מרוב צערו בלילה ויקלל הדיין שדן לחבול שמלתו והדיין כדן עשה ולא פשע בדבר.

ונשיא בעמך לא תאר, למה נאמר, אם להזהיר שלא לקלל הדיין הרי כבר אמור אלא סתם נשיא היינו עשיר ומלוה לאחרים וסמוך הוא לאם חבל תחבל שלמת רעך, והזהירו הכתוב שלא לקלל העשיר אם חבלו שהרי מהנהו מנכסיו.

רבינו מיוחס: זה דיינין. ד"א הרי זו אזהרה למברך את השם, לפיכך משמש קדש וחול. ונשיא בעמך, זה המלך ונשיא, ובלבד שיהו נוהגין כמנהג ישראל שנאמר בעמך בעושה מעשה עמך, אבל לא כאחז וחביריו, ואע"פ גזרו עליו הנביאים מפני סכנה שנאמר (קהלת י כ) גם במדעך מלך אל תקלל וגו'.

ד"א בעמך לא תאר, כל שבעמך אפילו אינו נשיא, ומכאן למדו אזהרה למקלל אביו ואמו ולמקלל את חבירו בין גדול ובין קטן, ואפילו מקלל עצמו, כמו שנאמר להלן (דברים ד ט) השמר לך ושמר נפשך, וכל השמר פן ואל בלא תעשה. לא תאר, בשם המפורש כמו שהודיע למעלה [בפסוק ומקלל אביו] וזה ששנינו המקלל את עצמו וחבירו בכלן עובר בלא תעשה.

רבינו בחיי: אלהים לא תקלל, יזהיר על הדיין שלא יקללנו כשחייבו בדין. ונסמך הדין הזה לאם כסף תלוה מפני שלפעמים תבא הכחשה בין מלוה ולוה ויצטרכו לבא אל השופט שידין ביניהם ואולי מי שיצא מחוייב בדין יקללנו ולכך יזהיר עליו:

ונשיא בעמך, הוא המלך שהוא הנשיא על העם והזהיר הכתוב שאם יחייבנו המלך בדינו שלא יאור אותו. וכן הזהיר שלמה ע"ה (קהלת י) גם במדעך מלך אל תקלל ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר כי עוף השמים יוליך את הקול, והקדים השופט שהוא חכם למלך, וכן אמרו ז"ל בסדר המעלות חכם קודם למלך, ודרשו רז"ל שהכתוב הזה אזהרה על ברכת השם ואפילו בכנוי, והזהיר תחלה על המלך העליון יתברך ואח"כ על המלך המולך בארץ וכן אמר שלמה (משלי כד) ירא את ה' בני ומלך:

ובמדרש אלהים לא תקלל וכתוב מלאך ודמעך אם קללת את הדיינים תבואתך אתה מקלל, אתה מוצא כשהדיינין מתקללין התבואה מתמעטת שנאמר (רות א) ויהי בימי שפט השפטים ויהי רעב, לכך נאמר מלאך ודמעך וגו', ב"ק צג. ואמר רבי יצחק לעולם אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך שהרי אבימלך קלל את שרה ונתקיים בזרעה שנאמר הנה הוא לך כסות עינים אמר לה הואיל וכסית ממני ולא גילית שהוא אישך וגרמת אלי הצער הזה יהי רצון שיהו לך בני כסויי עינים ונתקיים בזרעה דכתיב ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות... ע"כ במדרש.

מושב זקנים: [בעלי התוספות:] אלהים לא תקלל, פסק, זו אזהרה למקלל הדיין, ואפילו לא קללו אלא בזהו לוקה כמו קללת אלהים תלוי (דברים כא כג) שר"ל בזיון, ולכן לוקה

ויצא מן הכלל. ונשיא בעמך לא תאור, ללמד שאפילו אם הדיין הוא הדיוט שאינו בכלל ונשיא ואפילו בזוי בעלמא לוקה, ואם קללו לדיין לוקה משום לא תקלל ומשום לא תאור ומשום לא תקלל חרש, ובא ללמד על הנשיא שיצא מן הכלל ללמד על הכלל, כי המבזה גדול בישראל אע"פ שלא קללו אלא בזהו כהדין קריי' שויסקל ושמתיה כך פסק כל המבזה ת"ח חייב מלקות ושמתא.

- - אחרונים - -

מזרחי: אלהים לא תקלל הרי זו אזהרה לברכת השם ואזהרה לקללת הדיין, אבל במכילתא שנינו אלהים לא תקלל למה נאמר לפי שהוא אומר ונוקב שם ה' יומת עונש שמענו אזהרה לא שמענו ת"ל אלהים לא תקלל מכל מקום* דברי רבי עקיבה, רבי ישמעאל אומר בדיינין הכתוב מדבר שנאמר על האלהים יבוא דבר שניהם, ויש לתמוה מהרב איך תפש דברי שניהם אחר שהם חולקים, גם אונקלוס שתרגם אותו דינא לא תקלל איך הניח דברי רבי עקיבא שהלכה כמותו מחבירו ותפש דברי רבי ישמעאל.

לכן נ"ל לפרש שרבי עקיבא שאמר אלהים לא תקלל מכל מקום נראה שהוא סובר שהאזהרה הזאת היא כוללת אזהרת ברכת השם ואזהרת קללת הדיינין, שלשון מכל מקום יורה על זה, ור' ישמעאל סובר שהאזהרה הזאת אינה אלא לקללת הדיינים, ולפיכך כתב רש"י ז"ל אזהרה לברכת השם ולקללת הדיינים כדברי רבי עקיבא שהלכה כמותו מחבירו, וכן כתב גם הרמב"ם ז"ל שזו האזהרה כוללת שתיהן ברכת השם וקללת הדיינים.

ואונקלוס שתרגם אותו על קללת הדיינים אינו אלא מפני עיקר האזהרה ופשטה היא על קללת הדיינים אבל אזהרת ברכת השם הנכללת בה היא על צד הרמז בלבד מפני שהשורש שבידינו הוא שלא ענש הכתוב אלא אם כן הזהיר חוץ ממילה ופסח,

וזהו שכתב הרמב"ם ז"ל בספר המצוות שזה הענין אשר יכנו אותו בברכת השם הנה העונש לעובר בה הוא מבואר בתורה והוא אומר ונוקב שם ה' מות יומת ואולם האזהרה הזו לא באה בכתוב אזהרה מיוחדת בו לבדו אבל כוללת הענין הזה וזולתו והוא אמרו אלהים לא תקלל, ודע שהיות המין הזה מן האזהרות על שני דברים או שלשה אינו מחויב שיהיה ממין לאו שבכללות בשביל שהכתוב כבר באר העונש בכל ענין וענין מהם וידענו בהכרח שכל ענין מהם מוזהר ממנו ושהוא מצות לא תעשה, ובעבור היות העיקר אצלנו לא ענש הכתוב אלא אם כן הזהיר נחפש אחר האזהרה בהכרח ופעמים יצא בהקש ופעמים יהיה בכלל דבר אחר ולא נקפיד אם תהיה האזהרה בביאור או באחד משני אלו הדברים בפרט או בכלל, ודע זה.

=חשוב לציין גירסתו "מכל מקום" דעין במכילתא שינויי גריסאות ובגירסת הגר"א ועוד.

==בעיקר דבריו עיין מהרש"א סנהדרין <?>, דינא דחיי <?>, ועוד מפרשים בזה ==

ספורנו: אלהים לא תקלל. אף על פי שתחשוב שהטה את דינך הדיין לא תקללהו, שאין אדם רואה חובה לעצמו: ונשיא בעמך לא תאור. כי אמנם קללת המלך ורעתו תהיה על הרוב סבת רעה רבה והיזק לצבור, כאמרו ירא את ה' בני ומלך, ועם שונים אל תתערב:

גור אריה: הרי זו אזהרה וכו'. ד"אלהים" כתיב, והכל נקרא "אלהים", בין שם של קודש ובין דיינין, ולפיכך פירש אותו על שניהם, וזהו דעת רבי עקיבא במכילתא. אבל רבי ישמעאל סובר דהוא אזהרה לדיין, וזהו דעת אונקלוס שפירש אותו אזהרה לדיין:

אדרת אליהו: [להגר"א, 'קיצור מכילתא']: אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור, קללה היא לשון בזיון* ודרך הטבע הדיין אינו עושה עוולות כ"כ וממילא אין העם אוררין אותו רק מבזין אותו לפעמים, לכך נאמר בו קללה לשון בזיון. ונשיא הוא בהתנשאות והתרוממות ולפעמים הוא נוהג בעוולה לפי העת והשעה והעם אוררין אותו, לכך נאמר בנשיא לא תאור. בעמך, בעושה מעשה עמך, ובקללה ובזיון לא הוצרך לכתוב בעמך בעושה מעשה עמך דמסתמא בוררין דיין הגון אנשי אמת יראי אלקים שונאי בצע, ונשיא בוא"ו לרבות בשניהם האיסור בקללה ובאריה.

=הערה במה שכתב שאצל דיין האיסור הוא זלזול, והשווה מושב זקנים מלבי"ם העמך דבר ורש"ר הירש ועוד

רש"ר הירש: לא תקלל, לא תאור. 'קלל' הוא היפוכו של 'כבד', רב משקל ומכובד, ונראה אפוא ש'קלל' מתייחס בראש ובראשונה אל 'משקלו' של אדם, דהיינו אל השפעתו ומעמדו

החיצוני, ופירושו המילולי; לרצות שמישהו יעשה 'קל' בעיני הבריות ויפסיד את 'משקלו'. כנגד זה 'ארר', [קרוב ל'ערר', להיעשות בודד ועקר ויבש, ול'חרר' להישרף], פירושו: לרצות שכלייה ואברון יחולו על ראש אדם. = במקום אחר כותב: "קלל" = "חלל" איפה?? =

המקלל שופט (אלהים), אינו מתגרה באישיותו אלא במישרתו, ואילו הנשיא דוקר את עיני המקלל ביתרון עושרו וכבודו האיש, לפיכך נאמר 'לא תקלל' - ביחס לשופט, ולא תארר' - ביחס לנשיא. קללת השופט שלוחה אליו מתוך קשיות עורף ועקשות לב, ואילו מארת הנשיא מתוך קנאה-שנאה.

ונשיא בעמך, 'בעושה מעשה עמך' (סנהדרין פה.), הווה אומר כשהנשיא אינו מוציא את עצמו מכלל העם על ידי מעשיו, הוא עומד עם מעשיו בתוך העם, ובדומה לעם הוא מקבל על עצמו עול תורה.

חידושי הגר"ז הלוי: ונשיא בעמך לא תארר, ונשיא היינו ראש הסנהדרין או המלך כמש"כ הרמב"ם בפרק כ"ו מהלכות סנהדרין ה"א, אבל לענין קרבן נשיא הוא דוקא המלך, ע"י בפט"ו מהלכות שגגות ה"ו, והטעם דשם בעי שלא יהא עליו רשות מאדם מישראל ע"ש ובהוריות יא. משא"כ הכא כל שהוא נשיא בעמך חייב על קללתו:

העמק דבר: אלהים לא תקלל, במשמעות לא תקלל נכלל לשון בזיון והכי תרגם אונקלוס 'לא תקל', ולא פירש כמו לעיל בפרשה ומקלל אביו ואמו, דילוט, אלא הוא מלשון (בראשית טז ה) ואקל בעיניה. והכי מבואר בתרגום שני אסתר בפסוק איש יהודי בתרגומא דהאי קרא דינא דקושטא לא תצער. וענין המקרא דמי שהוא מנהיג מכונה בשם אלהים וטבע האדם להטיל מום ופגם בהנהגת חבריו ולבזותו וכאזהרת שלמה בספר משלי (משלי כד כא) ירא את ה' בני ומלך ועם שונים אל תתערב, ביאורו עם אנשים שמחשבים לשנות דרך הנהגת המלך בא"א אל תתערב, וכאן הזהיר הכתוב בכל הנהגה שמכונה בשם אלהים שלא תקלל, היינו לא תבזה, והוא מלשון (דברים כז טז) ארור מקלה אביו ואמו, דמשמעו מצער ומבזה, מיהו מדכתיב בלשון תקלל ולא כתיב לא תקלה למדו חז"ל אזהרה על קללה ממש, וגם נכלל בזה אזהרה על קללת השם:

ונשיא בעמך לא תארר, מי שמנהיג שררה עליך, וזהו משמעות בעמך כמו (ויקרא כא ד) בעל בעמיו שיבואר ריש פרשת אמור משמעו מנהיג בעמו. והנה דרך בני אדם לאורר את המנהיג בשביל שאינו מפיק רצון וכדומה, ע"ז באה אזהרה ע"ז בפירוש, והדבר מובן דה"ה אסור לאורר כל אדם מישראל, אלא הזהיר על הנשיא ביותר משום שמורגלים בזה וגם שמקלקלים בזה הליכות עולם.

(ויש ג"כ נ"מ לדינא בין נשיא לשארי בני אדם, דאיתא במ"ק פ"ג (??) אב בית דין שסרח אין מנדין אותו, וכן הוא בירושלמי הוריות פ"ג נשיא שחטא אין מנדין אותו, והיינו משום שנדוי הוא מעין קללה כמש"כ התוס' יבמות (דף כב ד"ה כשעשה תשובה), ומשום שהוזהרנו על הנשיא ביחוד למדנו שאזהרה עליו חמור מכל אדם שמנדין ומאוררין על החטא, דזה כלל גדול דאע"ג שלמדין מה שאינו מפורש בתורה מהמפורש במידות שהתורה נדרשת מ"מ מה שכתוב מפורש הוא חמור יותר, וכמ"ש בסמוך במקרא ל' בשם הרמב"ם ז"ל וע' ר"פ קדושים. ועיין בראשית ל"ז כ"ג):

מלבי"ם: עמוד על חילוק הלשון בין קלל וארר, קלל = בזיון משורש קל וכפילות הלשון לחיזוק. ארר = מציין ששולח בו גירעון ומזיק בדיבורו והוא היפך הברכה

לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשל ויראת מאלהיך אני ה': ויקרא יט יד

אונקלוס: לא תלוט* דלא שמע** וקדם דלא חזי לא תשים תקלא ותדחל מאלהך אנא ה':

=*שונה מתרגומו לעיל שמות עיי"ש. **חינוך רל"א, ועיין מפרשי אונקלוס

יונתן בן עוזיאל: לא תלוטון מן דלא שמע וקדם סומיא לא תשון תוקלא ותדחל מאלהך אנא ה':

רש"י: לא תקלל חרש, אין לי אלא חרש מנין לרבות כל אדם, ת"ל (שמות כב כז) בעמך לא תאר*, אם כן למה נאמר חרש, מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים, יצא המת שאינו בחיים:

=עיין מזרחי דדברי רש"י הם ע"פ תו"כ ודלא כסוגיא דסנהדרין עיי"ש, ועיין מהרש"א ?? דינא דחיי ?? ועוד מפרשים ?? ==

רשב"ם: לא תקלל חרש, בהוה דבר הכתוב, וטעמו [דגש של טעמי המקרא] ברי"ש כי משקל דגש הוא, כמו עור, גבן:

אבן עזרא: וכן לא תקלל חרש בעבור שיש לך כח. וכן לפני עור. ויראת מאלהיך שהוא יכול להענישך לשומך חרש ועור:

רמב"ן: לא תקלל חרש, אין לי אלא חרש מנין לרבות כל אדם, ת"ל בעמך לא תאור, א"כ למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים, לשון רש"י, והוא שנוי בתורת כהנים (פרשה ב יג). אבל המדרש בגמרא (סנהדרין סו.) אינו כן, אלא הזהיר הכתוב בנכבדים בעם הדיין והנשיא שאמר (שמות כב כז) אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור, וחזר והזהיר באמללים שבעם והוא החרש, ומהם ילמדו בנין אב אל כל שאר העם, כי מן הראש ועד הסוף הכל בכלל האזהרה. ומלת "בעמך" נדרש בעושה מעשה עמך להוציא הרשעים:

==[עיין מזרחי כאן ומהרש"א סנהדרין סו ועוד =]

ועל דרך הפשט, הזכיר החרש בקללה, כי אע"פ שלא ישמע ולא יתקצף בקללתו הזהירה התורה עליו, ואין צריך לומר בשומעים שיתביישו ויחר להם מאד. ועוד כי יזהיר בהווה שאדם מקלל החרש ומכשיל העור שלא יירא מהם כי לא ידעו ולא יבינו, על כן ויראת מאלהיך שהוא רואה הנסתרות. והוסיף לאו אחר במושלים, הנשיא והדיין, בעבור שדרך האנשים לקללם בחדרי משכבם כאשר בהשפטו יצא רשע. ובקללת הנשיא והדיין תקלות רבות, כי המון העם בסכלותם ישנאו אותם ויתעוררו לקום עליהם, והם במשפטם יעמידו ארץ:

רלב"ג: לא תקלל חרש, היא האזהרה שלא לקלל אחד מישראל, והנה זכר החרש לפי שהוא בלתי שומע ובלתי מתפעל מזה ועם כל זה הזהיר על קללתו וכל שכן שראוי להזהר מלקלל מי שאינו חרש כי יקרו מזה קטטות והפסדים בקבוצים המדיניים. ואולם המקלל את המת אינו חייב כי הוא בזה הדין למטה מחרש וזה מבואר מהשרשים הכוללים. וראוי שתדע שלא יתחייב על הקללה אם לא יקלל בשם מהשמות המיוחדים לשם יתעלה כמו שביארנו בפרשת ואלה המשפטים.

ר"י בכור שור: לא תקלל חרש, הוא הדין לכל ישראל שעושה מעשה עמך, כדנפקא לן בבנין אב מחרש ונשיא ודיין (תו"כ) דכתיב אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור, ומיהו דיבר הכתוב בהווה שאלו [שאליו]? דרכם לקלל חרש מתוך שאינו שומעו ואינו ירא שיחזיר לו קללתו. נשיא ודיין מתוך שמייסרין ומוכיחין אותם שונאים אותם, וחרש קורא כל אותו שאינו שומע ואינו מבין לו כדמתרגם אונקלוס.

ולפני עור... ויראת מאלהיך אני ה', שאע"פ שזה אינו שומעך וזה עד בדבר זה ?? ניחא ליה, ויראת מאלהיך ממי שרואה ושומע יודע הכל.

רבינו מיוחס: לא תקלל חרש, בא ללמד על החרש שהמקללו עובר בבי' לאוין משום בעמך לא תאור ומשום לא תקלל חרש*, ומה חרש בחיים אף כל בחיים יצא המת שאינו עובר על קללתו.

דבר אחר: לא תקלל חרש, אזהרה למזכיר חבירו לגנאי שלא בפניו לפי שאינו שומע לו והוא כחרש.

=חידוש דלא מצאנו בכל הפסוקים !

פענח רזא: לא תלין פעולת שכיר, וסמך ליה לא תקלל, לומר שאף אם ילין שכרך, לא תקללנו, וכן שבעל הבית לא יקלל שכירו במלאכתו.

מושב זקנים: [מבעלי התוספות] לא תקלל חרש, מפרש במסכת סנהדרין (סו.) שהזהיר על הנכבדים דכתיב אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור, וחזר והזהיר על הפחותים דכתיב לא תקלל חרש, ומהם אתה דן לכל אדם. והרמב"ן כתב...[עיי' דבריו לעיל]

ד"א לא תקלל חרש, הוא הדין לכל בני ישראל שנאמר בעמך לא תאור, ומה ת"ל חרש ללמדך דוקא חרש שהוא בחיים לוקה אע"פ שאינו שומע ואינו מדבר כמת, הא מת בעלמא אם מקללו אינו לוקה, דהחמירה תורה בכבוד בריה דחיים יותר מבריה המתים כדפירשתי לעיל דבכבוד דחיים דוחה לא תעשה בשב ואל תעשה, ומ"מ אין איסור לקלל אא"כ אדם כשר הוא כדכתיב בעמך בעושה מעשה עמך אבל אם הוא אדם רשע חובה על כל ברייה לקללו, וכל המזכיר שם רשע ואינו מקללו עובר בעשה שנאמר (משלי יז) ושם רשעים ירקב ואומר (ישעיה מח כב) אין שלום לרשעים אמר השם לרשעים, וכן מצינו בדוד ובירמיה שקללו את הרשעים בחייהם.

ריקאנטי: לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשול. כבר הודעתך עוד בסוד הברכות והתפלה כמה גדול כח הדבור לפעול הן לטוב הן להפך, כי האותיות ביוצאם מהפה עושות רושם באויר ופועלות למטה, ואף כי לפי האמת אין הבדל בין חרש לאדם אחר, יש ליתן טעם לפי הפשט כי החרש חסר ממנו כח הדבור והשמיעה, והחסר מן הדבר מוכן לקבל היזק מן החוש החסר בו יותר ממקום אחר*.

=יוצא דחרש יותר טובל מהקללת מאדם רגיל, וזה היפך הפשוט דחרש אינו טובל מקללה ועיין.

ובספר הזוהר (ח"ג פה.) תא חזי מאן דלייט לחבריה ואיהו קמיה ואיכסיף ליה כאלו אושד דמיה והא אוקמוה, והאי קרא דלאו חבריה עמה וההוא לייט ליה ההיא מלה סלקא, ולית לך כל מלה ומלה דנפק מפומא דלא אית לה קלא וההוא קלא סליק לעילא וכמה קסטירין מתחברין עימיה דההוא קלא עד דסלקא ואתער אתר דתהומא רבא, כמה דאוקמוה וכמה מתערין עליה דההוא בר נש, ווי למאן דנפיק מלה בישא מפומיה, והא אוקמוה...=.

רבינו בחיי לא תקלל חרש, הזכיר הכתוב חרש כדי ללמוד ק"ו אם החרש שלא ישמע כשהוא מקלל אותו הזהירה עליו תורה אין צריך לומר מי שישמע והתקצף ונתבייש וכל זה שיהיה האדם גדור בדבורו ושלל ירגיל את נפשו בתכונה רעה, ואין האיסור מצד חבירו השומע אלא מצד עצמו ואם הוא גדור בזה אצל החרש כל שכן אצל השומע ולכך הזכיר הכתוב חרש והוא בנין אב לכל השאר, ועוד מפני שדבר הכתוב בהווה שבני אדם מקללים החרש ומכשילים העור ולא ייראו מהם, ועל זה אמר ויראת מאלהיך שכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך, וכן הזכיר שלמה ע"ה (משלי כד) כי תאמר הן לא ידענו זה הלא תוכן לבות הוא יבין ונוצר נפשך הוא ידע והשיב לאדם כפעלו, וזהו שאמרו רז"ל דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים:

- - אחרונים - -

מזרחי: לא תקלל חרש, אין לי אלא חרש מנין לרבות את כל האדם ת"ל בעמך לא תאור, בתו"כ דהוה ליה למכתב ונשיא לא תאור מאי בעמך למדרש כל שבעמך לא תאור כאילו אמר אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור, ומה שדרשו בעושה מעשה עמך אינו אלא מן הסמיכות דמדסמך אזהרת נשיא לאזהרת עמך ולא אמר ולא תאור בעמך, למדנו בעושה מעשה עמך, אבל גופיה דבעמך לאזהרה בפני עמצה היא לומר ששום אחד מבעמך לא תאור.

אבל בפ"ד מיתות מפיק לה מאלהים לא תקלל באם אינו ענין לגופיה דהא אתי מנשיא וחרש שמה מצינו הנהו, לישראל דעלמא שאינו לא נשיא ולא אלהים ולא חרש, לא שלמדו שאר העם מבנין אב מנשיא ואלהים שהם הנכבדים שבעם ומהחרש שהם האמללים שבעם כמו שכתב הרמב"ן ז"ל. ועוד שאפשר לדון זה במה מצינו מהנכבדים שבעם ומהאמללים שבעם משום דאיכא למפרך מה להצד השווה שבהן שכן משונין כדפריך תלמודא.

=עין מהרש"א סנהדרין <> ועוד?? =

גור אריה: יצא המת וכו'. פירוש שהחרש כאילו מת, שהרי אמרין (ב"ק פה:) חרשו נותן לו דמי כולו, ואמר לך הכתוב עד חרש, אף על גב שהחרש נמי כאילו לא היה, מכל מקום אינו מת. אבל אם מת לגמרי, אינו עובר עליו. ואם תאמר, מהיכי תיתי ללמוד שיהיה חייב על המת, דהא צריך קרא (להלן כ ט) דמקלל אביו ואמו לאחר מיתה שהוא חייב (רש"י שם), ויש לומר, דוקא גבי אביו ואמו, דחייב שלו מפני שקלל אביו ואמו, לא מפני הקללה בלבד, והוה אמינא דוקא בחיים, שאביו ואמו מצטערין, אבל לאחר מיתה לא, צריך קרא לרבות. אבל כאן אם כתב סתם לא תקלל, הוה אמינא דחייבו הוא בשביל הקללה שהוציא מפיו, אפילו מת הוא אותו שקלל, לכך צריך קרא למעט, וכתב "חרש" למעט המקלל המת:

כלי יקר: לא תקלל חרש. פירש"י הוא הדין לכל אדם ונקט חרש לומר לך מה חרש מיוחד שהוא בחיים כו', ויש ליתן טעם למה נקט חרש דווקא, לפי שאמרו רז"ל (ב"ק פה:) סימא עינו נותן לו דמי עינו חרשו נותן לו דמי כולו, ולהנחה זו יש מקום לטעות ולומר שחרש חשוב כמת ואינו חייב על קללתו, ומכלל זה אתה למד שעל קללת המת הוא פטור והחרש כחי לענין המקללו, ואין לומר שמא כוונת הכתוב לחייב המקלל המת דוגמת החרש החשוב כמת, דא"כ הוא לשתוק הכתוב ולא יאמר לא תקלל חרש ואני שומע מן בעמך לא תאור שהכל בכלל בין חי בין מת כי מהיכא תיתי לחלק, אלא ודאי שמדין תורה המקלל את המת פטור וסד"א שגם החרש בכלל מת שהרי חרשו נותן לו דמי כולו כי דומה כאילו היה כל מציאתו לאפס ואין, ת"ל לא תקלל חרש וכל דכוותיה שהוא בחיים אע"פ שחשוב כמת כאותן ד' החשובים כמתים שמנו רז"ל (נדרים סד:) על כולם הוא חייב:

העמק דבר: לא תקלל חרש וגו'. הוא ג"כ ענין לשמירת שלום וחשיבות בני אדם זה לזה כמש"כ דכמו שהאדם מחשיב את חבירו כך חבירו מחשיב אותו. ותניא בת"כ פ' זו פ"ד הי"ב ב"ע אומר זה ספר תולדות אדם זה כלל גדול בתורה. ופי' בראב"ד היינו סיפא דקרא בדמות אלהים עשה אותו את מי אתה מבזה את מי אתה מקלל דיוקנו של מקום ב"ה. ומי שאינו חושב כזה הוא בתואר מי שאין עליו צלם אלהים. ודבר זה גורם העדר שלום כי נעשה הפקר כבהמה וחיה:

פנים יפות: לא תקלל חרש וגו', אחז"ל (בסנהדרין סו) באומללין הכתוב מדבר, נראה דוקא חרש משום שהוא גרוע שבכולן כדאמרין (ב"ק פה:) חרשו נותן לו דמי כולו, מכש"כ חרש גמור שאינו בר מצוה, ועמ"ש הרמב"ן לרבותא נקט אע"פ שלא ישמע.

ויש לפרש עוד דאף דרשות לקלל כל מי שיפרוץ גדר באיזה מצוה, והיינו כדי שישמע ויראה לנפשו, אבל אם גלוי וידוע שלא ישמע אין לקללו בשם, שהרי מצינו באלישע שנענש וחלה על שגירה דובים בתינוקות, ואע"פ דאמרין בסוטה (דף מו) מאי ונערים קטנים שמנוערים מן המצוות אפ"ה אפילו הכי נענש עליהם על שקללם בשם, אע"ג דאמרין בעושה מעשה עמך, היינו עבירה שחייב מלקות עליהם, והיינו שפירש התרגום לא תלוט דלא שמע, וצ"ע בזה.

ומ"ש רש"י ז"ל מה חרש שהוא בחיים, הוא מתו"כ, וקשה לי הא אמרין בסנהדרין ר"פ הנחנקין פה. דאפילו יוצא ליהרג פטור על קללתו דכתיב נשיא בעמך במקייים שבעמך, וכ"ש לאחר מיתה, וצ"ל דחד קרא בנכבדים וחד קרא באומללים.

רש"י הירש: לא תקלל חרש וגו', עד כה הוזהרנו שלא להזיק אדם בממונו להנאת עצמו, ואילו בפסוק זה מזהיר בשני מאמרים שלא להזיק אדם בכלל, במשמעותו הרחבה של מושג זה.

תחילה 'לא תקלל', אפילו במילה, שאין לה כוח להזיק, אל תאחל לאדם שיאבד ישעו, שהרי זו משמעות 'קללה' – משורש 'קלל', פחת משקלו. הן הקללה מבטאת את כל רוע ליבו של המקלל, רק מתוך שאין לו כוח הוא נמנע מלהרע לחבירו. איסור לא תקלל הוא כללי ביותר, והתוספת 'חרש' לא באה לצמצם את היקפו אלא להוסיף עליו, אע"פ שאין הוא שומע, ונמצא שאין כוח בקללה אפילו לצער אותו (עי' שבועות לו. רמב"ם הל' סנהדרין פכ"ו ה"א). גם מקלל עצמו הוא בכלל האיסור (עי' שם).

ומקלל אביו ואמו מות יומת: שמות כא יז:

אונקלוס: ודילוט לאבוהי ולאמיה אתקטלא יתקטיל:

יונתן בן עוזיאל: ודיילוט לאבוי ולאמיה בשמא מפרשא אתקטלא יתקטיל באטלות אבנין:

רש"י: ומקלל אביו ואמו, למה נאמר לפי שהוא אומר (ויקרא כ ט) איש איש אשר יקלל את אביו, אין לי אלא איש שקלל את אביו אשה שקללה את אביה מנין, ת"ל ומקלל אביו ואמו, סתם בין איש ובין אשה. אם כן למה נאמר איש אשר יקלל, להוציא את הקטן: מות יומת, בסקילה וכל מקום שנאמר דמיו בו בסקילה, ובנין אב לכולם (ויקרא כ כז) באבן ירגמו אותם דמיהם הם, ובמקלל אביו ואמו נאמר דמיו בו (ויקרא כ ט):

אבן עזרא: הפירוש הארוך: ומקלל מצאנו קללה בזכירת השם, כמו ויקללם בשם ה' (מ"ב ב כד), גם בלא זכרון השם:

הפירוש הקצר: ומקלל אביו, גם חכמינו אמרו עד שתהיה הקללה בזכירת השם, כמו ויקללם בשם ה' (מ"ב ב כד). ויאמר הגאון, כי נכנס פסוק וגונב איש (טז) בין מכה ומקלל, כי רובי הגנובים הנמכרים הם קטנים, ולא יכירו אבותיהם. ויתכן שיכנס או יקללם והם לא ידעו. והעון על ראש הגנב. וטעם ומקלל - חיים או מתים:

רמב"ן: ומכה אביו ואמו מות יומת, כבר למדו חכמים שמיתתו בחנק (סנהדרין פד:), ולכן סמך לו וגונב איש ומכרו, שגם הוא באותה מיתה, והפריש ממנו ומקלל אביו ואמו, מפני שהוא בסקילה שנאמר בו אביו ואמו קלל דמיו בו (ויקרא כ ט), וכל מי שנאמר בו כלשון הזה הוא בסקילה, נלמד ממה שכתוב באבן ירגמו אותם דמיהם הם (ויקרא כ כז).

והחמיר במיתת המקלל יותר ממיתת המכה, מפני שחטא הקללה מצוי יותר, שהכסיל כאשר יכעוס והתקצף וקלל במלכו ובאביו ואמו תמיד כל היום, והעבירה כפי מציאותה תמיד צריכה ייסור גדול. או מפני שיש בקללה חטא גדול יותר שהיא בהזכרת ה', והנה צריך להענישו על חטאו באביו ואמו ועל אשר נשא שם ה' אלהיו לפשע וחטא.

והגאון רב סעדיה אמר כי הכניס דבר הגונב איש ביניהן, בעבור כי על הרוב הנגנבים הם קטנים ויגדלו במקום אחר ולא יכירו אבותם ויבא שיכנס ויקללם, ולכן ראוי להעניש הגנב במיתה כהם, כי העונש הוא עליו:

רבינו אברהם בן הרמב"ם: ומקלל אביו וגו', תנאו שיקלל בשם.

רלב"ג: ומקלל אביו ואמו בסקילה... והנה זאת הקללה היא בשם מהשמות המיוחדים לשם יתעלה לא בכינוי וזה נתבאר מענין הקללות הכתובות בפרשת סוטה שהם בשם המפורש. וראוי שתדע שכבר יתחייב על הקללה אע"פ שקללם שלא בפניהם ולא נצטערו בקללה ההיא, כי הקללה תאמר על זה האופן כמו שאמרה תורה לא תקלל חרש, ולזאת הסיבה יתחייב בקללה אפילו לאחר מיתת אביו ואמו וזה מבואר מאד.

וראוי שתדע שלא יתחייב על הכאת אביו ואמו ואל קללתם אם לא היו ישראלים וזה כבר נלמד מענינו כי כל אלו הדינים הם בישראל לבד כמו שיתבאר ברוצח שנאמר וכי יזיד איש על רעהו, וגונב נפשות נתבאר זה גם כן כמו שקדם, ואולם מדברי סופרים הנה הגר אסור להכות אביו ואמו ולקללם.

[ובסוף הענין]... השורש הז' הוא שאם היו אביו ואמו רשעים הרי הוא פטור על הכאתם ועל קללתם שהרי אינם נוהגים כמנהג ישראל, והתורה לא זכרה באלו המקומות כי אם בהיזק שיגיע מהאדם לזולתו מישראל או מן האנשים הנוהגין מנהג ישראל באופן מה כמו העבד הכנעני, כבר נתבאר זה השורש ב"א מסנהדרין. והנה זאת השורש הוא כולל בקללת הדיין והנשיא לזאת הסיבה בעינה, וכבר נתבאר זה במכילתא.

פירוש הרא"ש: ומקלל אביו ואמו, וא"ת למה החמירה תורה במקלל יותר מבמכה שהרי מיתתו בסקילה ומכה בחנק, ויש לומר דבדין הוא להחמיר עליו שהרי שייך מקלל בין אביו בשר ודם בין אביו שבשמים אבל מכה שייך בו ולכך החמיר במקלל, ועי"ל לפי שמקלל יכול לעשות הרעה הזאת בין מחיים בין לאחר מיתה אבל מכה אינו אלא מחיים ולכך יש להחמיר על המקלל:

חזקוני: ומקלל אביו, אין לי אלא בחיים לאחר מיתה מנין ת"ל ומקלל מכל מקום, עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור, לא תקלל חרש. הצד השווה שבהם, בשלשתן, שהם בעמך [ואתה מוזהר על קללתן, אף אביך ואמך שהם בעמך אתה מוזהר על קללתן].

מה שהפסיק בין מכה למקלל בפסוק וגונב איש, לפי שרוב המגונבים כשהם קטנים והם גדלים בארץ נכריה אינם מכירים אבותיהם ועל ידי מריבה הדבר מתגלגל להכותם ולקללם לפיכך המציע ביניהם וגונב איש ומכרו. וסמך ומקלל לו כי יריבון כדי לסמוך מריבה למריבה.

ולכא למימר לכתוב רחמנא מקלל וכ"ש מכה דהא אין עונשין מן הדין. ועוד שאין מיתתן שווה אלא מכה בחנק ומקלל בסקילה. ומה שמצינו שמכה אביו נדון בחנק הקל ומקלל בסקילה, לפי שקללה שייכא אפילו לגבי מעלה וכבוד אב ואם הוקש לכבוד הקב"ה, אבל מכה לא שייך גבי הקב"ה. כמו ששנו רבותינו בקדושין נאמר מקלל אביו ואמו מות יומת ונאמר איש איש כי יקלל אלהיו וגו' השווה הכתוב ברכת אב ואם לברכת הקב"ה ובהכאה ודאי אי אפשר וכן הדין מפני ששלשתן שותפים.

פענח רזא: [לרבינו יצחק ב"ר יהודה הלוי] ומקלל אביו, תימה איך יפסוק בזה מיתה, ימחול האב ויפטר דהא אמרינן האב שמחל על כבודו כבודו מחול, וי"ל דהרי מכה ומקלל אינם חייבים בלא התראה ועדים ואח"כ משקבלו התראה בעדים שוב אין יכולת למחול*.

ומקלל אביו וגו', פירש"י לרבות אשה שקללה, וקשה מהיכי תיתי דלא תתחייב הא הוקשה אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, וי"ל דהו"א דכיון דאינה חייב בכבוד דאין סיפוק בידה לעשות שהרי רשות אחרים עליה, לכן גם בהכאה וקללה לא תתחייב, קמ"ל.

=מובא לקמן במושב זקנים בסמוך וע"ע בשדי חמד מערכת כף כלל לא??=

רבינו מיוחס: ומקלל אביו ואמו, את זה או את זה כמו שהודעת' למעלה. ומקלל, כל חי שהוא מקלל בין איש בין אשה אבל לא קטן שהרי נאמר להלן איש איש אשר יקלל (ויקרא כה טו) להוציא את הקטן וכן בכל עונשין שבתורה נאמר בהן איש להוציא את הקטן. ומקלל בשם המפורש חייב אבל בכנוי הכבוד כגון חנון ורחום ארך אפים וכיוצא בם, פטור, לפי שכל קללות שבתורה אמורות סתם ופרט הכתוב במקלל את השם שהוא בשם המפורש אף כל בשם המפורש.

מושב זקנים: [מבעלי התוספות] ומקלל אביו ואמו מות יומת, פר"ש [=רש"י?] סקילה ואזהרתיה מאלהים לא תקלל אם הוא דיין ומנשיא בעמך לא תאור אם הוא נשיא, אינו לא זה ולא זה מלא תקלל חרש והריני דן בנין אב משלשתן, בכור שור.

נראה שלכך הפסיק וגונב בין מכה למקלל משום דמכה וגונב מיתתם בחנק ומקלל בסקילה כדכתיב דמיו בו גבי אשר יקלל, ונראה שהוא פלוגתא דמר סבר מקשינן מכה למקלל ומר סבר לא מקשינן, גבי קללה דרשינן או זה או זה כדרשינן אביו קלל אמו קלל דמשמע או זה או זה ומקלל ילפינן בהכאה או זה או זה.

פר"ש אין לי אלא איש שקלל אשה שקללה מנין, הקשה הר"י אמאי אצטריך קרא לחייב אשה והא בכולה תלמודא השווה אשה לאיש לכל עונשין [וי"ל היכא דלא כתיב איש] התם

י"ל ודאי דהשוה, אלא שבלשון זכר דיבר הכתוב שכל התורה נאמרה בלשון זכר, אבל כשהפסוק מפורש בו איש בפירוש כגון דמקלל שכתב בו במקום אחר איש כי יקלל את אביו, וכן לענין הגניבה כתיב כי ימצא איש, בכל אלה הוצרך לפרש במקום אחר שאף האשה בכלל.

ומקלל אביו ואמו מות יומת, הקשה הג"ן היאך תמצא מקלל אביו במיתה והלא יכולים למחול לו דהכי קיי"ל בפ"ק דקידושין (לב.) האב שמחל על כבודו כבודו מחול, וי"ל נהי דיכול למחול על כבודו על בזיונו אינו יכול למחול, א"נ י"ל שאין מכה ומקלל חייבים בלא עדים והתראה ומאחר שכבר התרו בו עדים שוב אינו יכול למחול*.
=עיין לעיל פענח רזא=

חייב על אביו ואמו אפילו אינו מכירם ולא גדלוהו

העמק דבר: ומקלל אביו וגו'. ברבה (במדבר פ"ט פ"ה) דהפסיק הכתוב גונב נפש מישראל בין מכה ומקלל לפי שאינו גדל אצלם ואינו מכירם, וכ"כ הרמב"ן בשם הגאון, ולפי"ז אינו אלא טעם על גונב נפש ולא בא הסמיכות משום מקלל אביו ואמו. אבל יש עוד ללמדנו דבמקלל אף ע"ג שאינו מכיר לאביו ואמו שהרי נגנב ונמכר, והוא מקלל אביו ואמו מי שהוא, הרי זה חייב מיתה, והיינו דיוק מקלל אביו ואמו ולא אב ואם, היינו שהוא אין מזכירם בשמם אלא אומר יקולל אבי ואמיין

==האם להביא כאן פסוק ויקרא כ ט שמקלל בסקילה?? האם יש מפרשים???

אָרוֹר מְקַלֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן: (דברים כז טז)

אונקלוס: לִיט דִּיקְלִי אַבוּהִי וְאִמִּיהָ, וְיִימַר כָּל עַמָּא אָמֵן:

תרגום יונתן: לִיט דְּמִזְלִיל אִיקְרָא דְּאָבוּי וְדִאֲמִיהָ, עֲנִיין פּוֹלְהוֹן פְּתָדָא וְאָמְרִין אָמֵן:

רש"י: מקלה אביו, מזלזל לשון ונקלה אחיך (דברים כה ג):

אבן עזרא: ומקלה, לשון קלון, פועל יוצא:

ר"י בכור שור: (טו) ארוור האיש... ואלו דברים קללו עליהם מפני שדרכם לעשותם בסתר, כגון מקלה אביו ואמו שאדם יכול לעשות בסתר שלא ירגישו אפילו הם עצמם, כשיצו לך דבר אומר חולה הוא ואינו יכול לעשות עתה דבר זה ודוחה אותם בדברים, ואם יצטרכו למזונות יאמר אין לי כדי סיפוקי מה אעשה להם, אבל אין דרך להקל אביו ואמו בגלוי כי איך יעזי במי שגדלו וגמל לו טובות, לא חציף אינשי כולי האי.

חזקוני: ושם בסתר, כל הארורים הכתובין כאן כולן על עבירות שרגילות להיות בסתר, כיצד, אביו ואמו מי יודע אם יקלל אותם.

===חסר כאן לשון הרמב"ם הל' ממרים בענין מקלה ונעתק בסמ"ג =

מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם ה': (במדבר כג ח)

אור החיים: מה אקב לא קבה א-ל וגו', ...ולעמוד על כוונת הדברים יש להעיר בעיקר הדבר של האיש המקולל, ממה נפשך אם הוא חייב כפי הדין, רעה הבאה עליו באמצעות הקללה, על כל פנים לא ינצל ממנה גם כי לא יקולל, ואם הוא כפי משפט אלהים לא עשה דבר שיתחייב עליו ביאת הרע, קללתו תשוב על ראש המקלל בשלמא הברכה לפי שמדה טובה מרובה, גם לעשות ה' רצון ידידיו לברך המתברכים מהם במדת החסד, תקובל ברכתו גם למי שאינו ראוי לה (כמו) [כפי] מעשיו, מה שאין כן מדה רעה כי לא ירע ה' לאדם חנם ח"ו:

אכן עיקר הדבר הוא לפי שמידתו יתברך להאריך אפו לעוברי רצונו, בין לצדיק כשיחטא, בין לרשע הגם שירצה לחטוא, ומדה זו היא אחת מי"ג מדות רחמים שנאמרו למשה,

ונוהגת תמיד זולת בעת אשר יזעום ה', דכתיב (תהלים ל ו) כי רגע באפו, אז מתגברים הדינים על הנתבע במשפט באותו זמן ולא תתנהג מדה זו של ארך אפים וכמו כן כשיקלל אדם את חבירו תסובב הקללה שעונותיו אשר ה' מאריך לו אפו עליהם ימהר ליפרע ממנו, אבל אם אין לו עון לא תועיל קללת המקלל כלום:

לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא פי קללת אלהים תלוי ולא תטמא את אדמתך אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה: (דברים כא כג)

אונקלוס: לא תבית נבילתה על צליבא ארי מקבר תקברניה ביומא ההוא ארי על דחב קדם יי אצטליב ולא תסאיב ית ארעך דיי אלהך יהיב לך אחסנא:

תרגום יהונתן: לא תבית נבלת גושמיה על קיסא ארום מקבר תקברוניה ביומא ההוא ארום קילותא קדם אלהא למצלוּב גבר אלהן חובוי גרמו ליה ומן בגלל דבדיוקנא דיי אתעבד תקברוניה עם מטמוע שמשא דלא יקילין ברייתא ביה ולא תטופון בנבילתהון דחייבא ית ארעכון דיי אלהכון יהיב לכון אחסנא:

כתר יונתן: לא תלין נבלת גופו על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא כי חרפה לפני אלהים לתלות איש אלא חטאיו גרמו לו ובגלל שבדיוקנו של ה' נעשה תקברנו עם שקיעת השמש שלא יזלזלו הבריות בו ולא תציפו בנבילותיהם של חוטאים את ארצכם שה' אלקיכם נותן לכם נחלה.

רש"י: כי קללת אלהים תלוי, זלזולו של מלך הוא, שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו. משל לשני אחים תאומים שהיו דומין זה לזה, אחד נעשה מלך, ואחד נתפס ללסטיות ונתלה, כל הרואה אותו אומר המלך תלוי. כל קללה שבמקרא לשון הקל וזלזול כמו (מ"א ב ח) והוא קללני קללה נמרצת:

אבן עזרא: כי קללת אלהים תלוי, בעבור שברך השם, ועל דרך הפשט כי אלהים פועל, והקללה תבוא לכל מקום קרוב מהתלוי, ויש לו סוד דבק בנפש...

רשב"ם: כי קללת אלהים תלוי, כשרואין בני אדם את התלוי רגילין לקלל את הדיינין או קרובים של הרוג או שאר בני אדם לפי שפעמים על עבירה מועטת הוא נהרג כמו מקושש, והקב"ה אמר [אלהים] לא תקלל, לפי שרגילין בני אדם לקללם* ולכך לא תלין נבלתו אלא קבר תקברנו [ביום ההוא. ועוד טעם אחר בדבר] שלא תטמא את אדמתך. שאם [לא] היה נקבר יטמאו בו נוגע או מאהיל:

מוזכר לעיל בדברי רשב"ם =, ומובא כאן בר"י בכור שור בשם יש מפרשי עיי"ש אולי יש שינוי לשון=]

עוד פסוקי קללה בתורה נביאים וכתובים

בראשית כז

(יא) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל רִבְקָה אִמּוֹ הֵן עָשׂוֹ אֹחִי אִישׁ שָׂעֵר וְאֹנְכִי אִישׁ חָלָק: (יב) אוֹלִי יִמְשְׁנִי אָבִי וְהִיטִי בְּעֵינָיו כְּמַתְעַתֵּעַ וְהִבְאֵתִי עָלַי קָלְלָה וְלֹא בִרְכָה:

דברים יא

(כו) רְאֵה אֹנְכִי נָתַן לַפְּנִיכֶם הַיּוֹם בִּרְכָה וּקְלָלָה: (כז) אֶת הַבִּרְכָּה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אֹנְכִי מִצְוֶה אֲתֶכֶם הַיּוֹם: (כח) וְהַקְלָלָה אִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְסִרְתֶּם מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֹנְכִי מִצְוֶה אֲתֶכֶם הַיּוֹם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתֶם:

דברים כז

(יג) וְאֵלֶּה יַעֲמִדוּ עַל הַקִּלְלָה בְּהָר עֵיכָל רְאוּבֵן גֵּד וְאָשֶׁר וְזַבּוּלֹן דָּן וְנַפְתָּלִי: (יד) וְעֵנֹו הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רֶם: (טו) אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמִסְכָּה תוֹעֵבַת ה' מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ וְשֵׁם בִּסְתֵר וְעֵנֹו כָּל הָעָם וְאָמְרוּ אָמֵן: (טז) אָרוּר מְקַלֵּה אָבִיו וְאָמְרוּ כָּל הָעָם אָמֵן: (יז) אָרוּר מְסִיג גְּבוּל רֵעֵהוּ וְאָמְרוּ כָּל הָעָם אָמֵן: (יח) אָרוּר מַשְׁגֵּה עוֹר בַּדֶּרֶךְ וְאָמְרוּ כָּל הָעָם אָמֵן: (יט) אָרוּר מְטֵה מִשְׁפָּט גֵּר יְתוֹם וְאִלְמָנָה וְאָמְרוּ כָּל הָעָם אָמֵן: (כ) אָרוּר שֹׂכֵב עִם אִשְׁתּוֹ אָבִיו כִּי גִלָּה כִּנְיָ אָבִיו וְאָמְרוּ כָּל הָעָם אָמֵן: (כא) אָרוּר שֹׂכֵב עִם כָּל בְּהֵמָה וְאָמְרוּ כָּל הָעָם אָמֵן: (כב) אָרוּר שֹׂכֵב עִם אֶחָתוֹ בֵּת אָבִיו אוֹ בֵּת אִמּוֹ וְאָמְרוּ כָּל הָעָם אָמֵן: (כג) אָרוּר שֹׂכֵב עִם חֲתָנְתּוֹ וְאָמְרוּ כָּל הָעָם אָמֵן: (כד) אָרוּר מְכַה רֵעֵהוּ בִּסְתֵר וְאָמְרוּ כָּל הָעָם אָמֵן: (כה) אָרוּר לֹקֵחַ שֹׁחַד לְהַכּוֹת נַפְשׁ דָּם נָקִי וְאָמְרוּ כָּל הָעָם אָמֵן: (כו) אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם וְאָמְרוּ כָּל הָעָם אָמֵן:

שמואל א יז

(מג) וַיֹּאמֶר הַפְּלִשְׁתִּי אֶל דָּוִד הַכֹּלֵב אֲנֹכִי כִּי אַתָּה בָּא אֵלַי בַּמְּקִלוֹת וַיִּקַּל הַפְּלִשְׁתִּי אֶת דָּוִד בְּאַלְהָיו:

שמואל ב טז

(ה) וּבָא הַמֶּלֶךְ דָּוִד עַד בַּחֲוָרִים וְהָיָה מִשֵּׁם אִישׁ יוֹצֵא מִמִּשְׁפַּחַת בֵּית שָׁאוּל וְשֵׁמוֹ שְׁמַעִי בֶן גֵּרָא יֹצֵא וּמִקְלָל: (ו) וַיִּסְקַל בְּאַבְנִים אֶת דָּוִד וְאֵת כָּל עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ דָּוִד וְכָל הָעָם וְכָל הַגִּבּוֹרִים מִיָּמִינוֹ וּמִשְׁמָאלוֹ: (ז) וְכֹה אָמַר שְׁמַעִי בְּקִלְלוֹ צָא צָא אִישׁ הַדְּמִים הַדְּמִים וְעָלֶיךָ ה' כָּל דְּמֵי בֵּית שָׁאוּל אֲשֶׁר מָלַכְתָּ תַּחְתּוֹ וְתַחְתּוֹ וַיִּתֵּן ה' אֶת הַמְּלוּכָה בְּיַד אַבְשָׁלוֹם בֶּנְךָ וְהִנֵּה בִּרְעֻתְךָ כִּי אִישׁ דְּמִים אָתָּה: (ט) וַיֹּאמֶר אַבְיִשִׁי בֶן צְרוּיָה אֶל הַמֶּלֶךְ לָמָּה יִקְלַל הַכֹּלֵב הַזֶּה אֶת אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ אֲעֹבְרָה נָא וְאָסִירָהּ אֶת רֹאשׁוֹ: (י) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מָה לִּי וְלָכֶם בְּנֵי צְרוּיָה כִּי (כח) יִקְלַל וּכִי (כ) ה' אָמַר לוֹ קִלְלֵה אֶת דָּוִד וּמִי יֹאמַר מִדּוּעַ עָשִׂיתָה כֵּן: (יא) וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל אַבְיִשִׁי וְאֵל כָּל עַבְדָּיו הִנֵּה בְנֵי אֲשֶׁר יֹצֵא מִמֶּעִי מִבְּקֵשׁ אֶת נַפְשִׁי וְאִם כִּי עָתָה בֶּן הַיָּמִינִי הִנָּחוּ לוֹ וַיִּקְלַל כִּי אָמַר לוֹ ה': (יב) אוֹלֵי יִרְאֶה ה' בְּעוֹנֵי אֲבֹנֵינוּ וְהָשִׁיב ה' לִי טוֹבָה תַּחַת קִלְלָתוֹ הַיּוֹם הַזֶּה: (יג) וַיִּלְךְ דָּוִד וְאֲנָשָׁיו בַּדֶּרֶךְ וְשְׁמַעִי הִלֵּךְ בְּצֹלַע הַהָר לַעֲמֹתוֹ הַלּוֹךְ וַיִּקְלַל וַיִּסְקַל בְּאַבְנִים לַעֲמֹתוֹ וְעַפְרָה בֶּעָפָר:

שמואל ב' יט

(יז) וַיִּמְהַר שְׁמַעִי בֶן גֵּרָא בֶּן הַיָּמִינִי אֲשֶׁר מִבַּחֲוָרִים וַיֵּרֶד עִם אִישׁ יְהוּדָה לְקִרְיַת הַמֶּלֶךְ דָּוִד: (יח) וְאֵלֶּף אִישׁ עָמּוֹ מִבְּנֵימֵן וְצִיָּבָא נָעַר בֵּית שָׁאוּל וְחַמֶּשֶׁת עָשָׂר בְּנָיו וְעֹשָׁרִים עַבְדָּיו אִתּוֹ וְצִלְחוֹ הֵיכָדָן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: (יט) וְעֹבְרָה הָעֹבְרָה לַעֲבִיר אֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְלַעֲשׂוֹת הַטּוֹב בְּעֵינָיו וְשְׁמַעִי בֶן גֵּרָא נָפַל לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ בְּעִירָדָן: (כ) וַיֹּאמֶר אֶל הַמֶּלֶךְ אֵל יַחֲשָׁב לִי אֲדֹנִי עוֹן וְאֵל תִּזְכֹּר אֶת אֲשֶׁר הָעֵוָה עָבַדְךָ בַּיּוֹם אֲשֶׁר יֹצֵא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ מִירוּשָׁלַם לְשׁוֹם הַמֶּלֶךְ אֶל לָבוֹ: (כא) כִּי יָדַע עָבַדְךָ כִּי אֲנִי חַטָּאתִי וְהָיָה בְּאִתִּי הַיּוֹם רֹאשׁוֹן לְכָל בֵּית יוֹסֵף לָרֶדֶת לְקִרְיַת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ: (כב) וַיַּעַן אַבְיִשִׁי בֶּן צְרוּיָה וַיֹּאמֶר הַתַּחַת זֹאת לֹא יוֹמַת שְׁמַעִי כִּי קִלְלֵה אֶת מֹשִׁיחַ ה': (כג) וַיֹּאמֶר דָּוִד מָה לִּי וְלָכֶם בְּנֵי צְרוּיָה כִּי תַהֲיוּ לִי הַיּוֹם לְשֹׁטֵן הַיּוֹם יוֹמַת אִישׁ בְּיִשְׂרָאֵל כִּי הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי הַיּוֹם אֲנִי מֵלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל: (כד) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל שְׁמַעִי לֹא תָמוּת וַיִּשָּׁבַע לוֹ הַמֶּלֶךְ:

מלכים ב ב

(כג) וַיַּעַל מֶשֶׁם בֵּית אֵל וְהוּא עָלָה בְּדֶרֶךְ וְנִעְרִים קִטְנִים יֵצְאוּ מִן הָעִיר וַיִּתְקַלְסוּ בּוֹ וַיֹּאמְרוּ לוֹ עָלֵה קֶרֶחַ עָלֵה קֶרֶחַ: (כד) וַיִּפֶּן אַחֲרָיו וַיֵּרָאם וַיִּקְלָלם בְּשֵׁם ה' וַתִּצְאָנָה שְׂתִים דְּבִים מִן הַיַּעַר וַתִּבְקַעְנָה מֵהֶם אֲרָבַעַם וּשְׁנֵי יָלָדִים:

איוב ג

(א) אַחֲרֵי כֵן פָּתַח אִיּוֹב אֶת פִּיהוּ וַיִּקְלָל אֶת יוֹמוֹ: (ב) וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמֶר: (ג) יֹאכָד יוֹם

אָנֹכִי בּוֹ וְהִלֵּילָה אָמַר הָרָה גִּבֹּר:

משלי כו

קללת חנם לא תזיק ותחזור למקלל

כַּצְפּוֹר לְנוֹד כַּדְרוֹר לְעוֹף בֶּן קָלֶלֶת חֲנָם לֹא [לו] תִּבְאֵ: (משלי כו ב)

תרגום: היך צפרא דטאס והיך פרחתא דפרחה, היכנא לוטתא דמגן לא תעול.

רבינו סעדיה גאון: תרגום: כצפור הנד וכדרור העף כך קללת החנם לא תזיק: ביאור: דימה גם את הקללה שמקללים בני אדם זה את זה בשני דברים, האחד תנועתו מרובה מן האחר, כי התנועה מהירת תנועה מן הנידה, וכך המקלל את חבירו שאינו ראוי לכך או שתסור מן המתקלל ולא תשוב אל המקלל כמו תעופת הדרור אשר רחוקה שיבתו, או שתהיה עם סורה מן המתקלל תשוב על המקלל כנידת הצפור ושיבתו אל מקומו, כפי שידעת על גלית כאשר קלל את דוד בלי שיהא ראוי לכך נהפך הדבר עליו, ואף גם בלעם נתכוין לכך על ישראל ונהפך אליו.

רש"י: כצפור לנוד שהוא נד, וכדרור שהוא חוזר לקנו, כן קללת חנם לא תבוא למי שהוציאה בפיו...

אבן עזרא: ...והזכיר הצפור והדרור כי הם דורות בבתיים עם בני אדם וצריכין לנוד מהרה ממקום למקום מפני העוברים והשבים, כן מהרה קללת חנם לו לכסיל המקלל תבוא, והעד אל תען כסיל [כאולתו וגו', לקמן פסוק ד', ופירש שם אבן עזרא: כאשר יקללך עיי"ש], וכתוב 'לא' באל"ף להודיע כי למקלל תבוא ולאשר יקולל לא תבוא.

רלב"ג: הנה כמו הצפור שהוא נד ממקומו בקלות, וכדרור לעוף אל הבית שיצא ממנו, כן קללת חנם לא תבוא אל המקולל בה, כך תהיה נדה ממנו בקלות ותשוב לאשר יצאה הקללה מפיו כמו שישוב הדרור לבית אשר יצא ממנו.

מאירי: ...ואמר כתנועת הצפור והדרור, בנודם ובעופפם שהם קלה שבקלות, כך קללת חנם ממהרת לבוא למקלל, ולו קרי בוי"ו, אלא שהפכו הוי"ו לאל"ף להורות שלא תבוא הקללה למי שנתקלל, וזה הערה לחכם שלא יירא להוכיח הן במידות והן בחכמות, ליראת קללות הנוכח, כי קללתו עליו ואלהים יהפוך לו את הקללה לברכה, כמאמר (תהלים קט כח) יקללו המה ואתה תברך. וי"מ כצפור לנוד וכדרור לעוף, שהם חוזרים למקומם לשעתם, כן קללת המקלל בחנם תשוב עליו כרגע, והנגלה והנסתר בזה אחד.

ר"י נחמיהש: כצפור הנודדת בלי קביעת מקום, כדרור המעופף ממקום למקום בלי מטרה ובלי רצון לשוב למקומו, כן קללת חנם לא תגיע ולא תבוא אל המקום ששלחה הפה המקלל.

ביאור הגר"א: כצפור לנוד, כמו שמשלחין הצפור שתהא נודד ממקומה, והדרור שמשלח לעוף והיא חוזרת למקומה הראשון אשר יצאה משם, כן קללת חנם לו תבוא, שהוא משלח הקללה מפיו, היא חוזרת אליו ובא על ראשו. ואמר אצל הצפור לנוד ואצל הדרור לעוף, והיינו כי הצפור אינה חוזרת תיכף אלא מתחילה היא נודדת בעולם ואח"כ היא חוזרת, אבל הדרור היא תיכף מועף ביעף לחזור למקומה, וכן הקללה פעמים שהיא באה תיכף כדרור, ופעמים שהיא שוהה לבוא כצפור. (הגהת רמ"מ: ולענ"ד מה שדימה לצפור ולדרור כי עוף

השמים יוליך את ה'קול' ובעל כנפים יגיד 'דבר', והן אלו הב' עוף ובעל כנף, צפור ודרור, והן נגד קול ודבור שבקללה).

=עוד בענין זה עיין ספר חסידים עו, ובחז"ל שכל הקללות שקלל דוד את יואב חלו בזרעו ?? ובחסידים פארמא תתקין לקמן.

קהלת י

(כ) גַם בְּמַדְעַךְ מֶלֶךְ אֵל תִּקְלָל וּבַחֲדָרַי מִשְׁכָּבְךָ אֵל תִּקְלָל עֹשִׂיר כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת הַקּוֹל וּבֵעַל כְּנָפָיִם יִגִּיד דְּבָר:

רש"י: גם במדעך מלך, אפילו במחשבותיך בלא דבור, גם אפילו מלך אל תקלל לא תרגיז למלכו של עולם, ד"א כמשמעו מלך בשר ודם: עוף השמים, נשמה הנתונה בך שסופה לעוף על השמים: ובעל כנפים, מלאך המלוכה אותך כעניין שנאמר כי מלאכיו יצוה לך, ולפי משמעו העוברים והשבים, יש לך לדאג מכל בריה שמא יש שומעין ויגיד לאחרים:

אבן עזרא: גם במדעך, אע"פ שהמלך נער השמר לך שלא תקללנו אפילו במדעך ועניינו בלבך ובמחשבותיך שאתה יודע אותם לבדך ובמקום הסתר אל תקלל עשיר כי אם ישמע המלך יזיקך בכחו והעשיר בעשרו: כי עוף השמים, דרך משל כמו כי היא שמעה את כל ובעל כנפים הוא עוף השמים והענין כפול:

פרק ג: סוגיות הש"ס

פנהדרין סו.

משנה: המקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיקללם בשם, קללם בכנוי רבי מאיר מחייב וחכמים פוטרין.

גמרא: מאן חכמים רבי מנחם ברבי יוסי הוא, דתניא רבי מנחם ברבי יוסי אומר (ויקרא כד) בנקבו שם יומת מה ת"ל שם לימד על מקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקללם בשם.

תנו רבנן איש, מה ת"ל (ויקרא כ) איש איש לרבות בת, טומטום, ואנדרוגינוס. אשר יקלל את אביו ואת אמו, אין לי אלא אביו ואמו, אביו שלא אמו, אמו שלא אביו מניין, ת"ל אביו ואמו קלל דמיו בו אביו קילל, אמו קילל דברי רבי יאשיה. רבי יונתן אומר משמע שניהן כאחד ומשמע אחד בפני עצמו, עד שיפרוט לך הכתוב יחדו.

מות יומת בסקילה. אתה אומר בסקילה או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה, נאמר כאן דמיו בו ונאמר להלן דמיהם במ, מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה.

עונש שמענו אזהרה מניין, ת"ל (שמות כב) אלהים לא תקלל וגו', אם היה אביו דיין הרי הוא בכלל אלהים לא תקלל, ואם היה אביו נשיא הרי הוא בכלל ונשיא בעמך לא תאר, אינו לא דיין ולא נשיא מניין, אמרת הרי אתה דן בנין אב משניהן לא ראי נשיא כראי דיין ולא ראי דיין כראי נשיא. לא ראי דיין כראי נשיא שהרי דיין אתה מצווה על הוראתו, כראי נשיא שאי אתה מצווה על הוראתו. ולא ראי נשיא כראי דיין שהנשיא אתה מצווה על המראתו כראי דיין שאי אתה מצווה על המראתו. הצד השווה שבהם שהן בעמך ואתה מוזהר על קללתן, אף אני אביא אביך שבעמך ואתה מוזהר על קללתו. מה להצד השווה שבהן שכן גדולתן גרמה להן, ת"ל (ויקרא יט) לא תקלל חרש, באומללים שבעמך הכתוב מדבר. מה לחרש שכן חרישתו גרמה לו נשיא ודיין יוכיחו, מה לנשיא ודיין שכן גדולתן גרמה להן חרש יוכיח, וחזר הדין לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה הצד השווה שבהן שהן בעמך ואתה מוזהר על קללתן אף אני אביא אביך שבעמך ואתה מוזהר על קללתו. מה לצד השווה שבהן שכן משונין, אלא אם כן נכתוב קרא או אלהים וחרש או נשיא וחרש, אלהים למה לי, אם אינו ענין לגופו תנהו ענין לאביו.

הניחא למאן דאמר אלהים חול אלא למאן דאמר קודש מאי איכא למימר, דתניא אלהים חול דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר אלהים קודש, ותניא רבי אליעזר בן יעקב אומר אזהרה למברך את השם מניין ת"ל אלהים לא תקלל. למאן דאמר אלהים חול גמר קודש מחול, למאן דאמר אלהים קודש גמרינן חול מקודש, בשלמא למאן דאמר אלהים חול גמר קודש מחול, אלא למאן דאמר אלהים קודש גמר חול מקודש דילמא אקודש אזהר אחול לא אזהר, אם כן לכתוב קרא לא תקל, מאי לא תקלל, שמע מינה תרתי.

רש"י

משנה: עד שיקללם בשם, שיקלל בשמות הגמורין. קללם בכנוי, כגון שדי צבאות חנוך רחום.

גמרא: בנקבו יומת, היה לו לכתוב, מה ת"ל שם אם אינו ענין לו דהא כתיב ונוקב שם תנהו ענין למקלל אביו ואמו, ור' מנחם לא סבירא ליה הא דדרשינן לעיל (נו). מהאי קרא: עד שיברך שם בשם, ואפילו לא ברך שם בשם אלא יתברך יוסי, ר' מנחם בר' יוסי מחייב עליה. איש איש כי יקלל וגו' לרבות בת, שקללה, או טומטום שקלל. אין לי אלא אביו ואמו, כאחד. אביו שלא אמו ואמו שלא אביו מניין ת"ל אביו ואמו קלל, כלומר סמך קללה בראש המקרא לאביו, ובסופו סמך לאמו. ר' יונתן אומר, מתחלת המקרא משמע את אביו ואת אמו, דאף על גב דוי"ו מוסיף על ענין ראשון משמע נמי אחד מהם עד שיפרט לך הכתוב יחדיו כדרך שהוצרך לפרוט בכלאים שכתוב בו (דברים כב) לא תחרוש בשור ובחמור ופרט בו יחדיו, שלא תאמר אסור לחרוש בשור לבדו ובחמור לבדו, ואביו ואמו קלל דסיפא דריש ליה ר' יונתן לקמן באלו הן הנחנקין: לרבות את המקלל לאחר מיתה. מה להלן בסקילה, דכתיב באבן ירגמו אותם.

בנין אב משניהם, דמחד מינייהו לא אתיא, דאיכא למיפרך מה לדיין שכן אתה מצווה וחייב מיתה על הוראתו, שנאמר (דברים יז) ושמרת לעשות ככל אשר יורוך והאיש אשר יעשה בזדון בלתי וגו', ובנשיא איכא למיפרך שכן אתה חייב מיתה על המראתו, שלא למרוד בצויו ולהמרות את פיו שנאמר ביהושע כל איש אשר ימרה את פיך וגו'. לא ראי דיין כראי נשיא, לא ראי של זה צד חמור שנאמר בדיין ישנה בנשיא, אפילו הכי הוזהר על הנשיא. שהן בעמך, עושין מעשה עמך. באומללים, בשפלים, כמו היהודים האמללים בספר עזרא (נחמיה ג). חרשותו גרמה לו, מתוך שהוא שפל הוזהר עליו הכתוב שלא תבזהו ולא תצערהו, מפני שנותן צרתו על לבו ומיצר על שפלותו. שכן משונין, משאר בני אדם, אלו לאמללות ואלו לגדולה, וקי"ל בשחיטת חולין (קטו): כל מה הצד פרכינן כל דהוא, כגון שכן משונין דאינו צד חמור, דאי צד חמור פריך לאו פירכא היא דאביו נמי אית ביה צד חמור, שהוקש כבודו לכבוד המקום.

הכי גרסינן אם כן נכתוב אלהים וחרש או נשיא וחרש, פירוש אלא לא אתיא אביו בבנין אב אלא באם אינו ענין, נכתוב אלהים וחרש ונתי נשיא בהצד השה, לא ראי דיין שהוא גדול שאתה מצווה על הוראתו כראי חרש שאי אתה מצווה על הוראתו, ולא ראי חרש ששפלותו גרמה לו כראי דיין שאין שפלותו גרמה לו, הצד השה שבהן שהן בעמך, אף אני אביא נשיא, והכא ליכא למיפרך שכן משונין, דהא נשיא נמי משונה הוא. או נשיא וחרש, ונתי דיין מינייהו.

אלהים חול, דהא אלהים דהכא חול הוא ולאזהרת דיין אתא. אלא למאן דאמר קודש, וכאן הוזהר על ברכת השם מאי איכא למימר אין כאן קרא יתירא, ומשני מאן דאמר אלהים חול על כרחיך גמר קודש מחול, דהא לא אשכחן אזהרה לברכת השם אלא מהכא, הלכך מאן דאמר קודש גמר נמי חול מקודש, ויש כאן אזהרה לדיין דיליף לה מאזהרה דקדש, וקסלקא דעתך במה מצינו גמר, ומשום הכי פריך דילמא אקודש הוזהר, אחול לא הוזהר.

תוספות: גמר קודש מחול, מדאפקיה בלשון אלהים דאי מק"ו למ"ד קודש נמי לא איצטריך לגופיה דנילף מנשיא וחרש אלא איכא למיפרך מה לבשר ודם שכן דואגים ומתביישין בכך.

מאי לא תקלל ש"מ תרתי, ומקלל חבירו גמרינן או מאב ונשיא או מאב וחרש דליכא למפרך שכן משונין דאביו אינו משונה אע"ג דבפ' שבועת העדות (לו). משמע דמחרש לחודיה גמר לה וא"ת וניגמר אביו ממקלל עצמו וחרש דבפרק שבועת העדות (שם) גמרינן ממקלל עצמו מדכתיב השמר לך ושמור נפשך ויש לומר דאי לאו דאשכחן אביו דגמרינן מיניה חבירו לא הוה גמרינן בעצמו מה שלא מצינו שאסור בחבירו.

יד רמה: והמקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיקללם בשם המיוחד והוא דמפרש ליה לשם, קללם בכינוי כגון יו"ד ה"א, אל"ף דל"ת, שדי, צבאות וכיוצא בהן רבי מאיר מחייב וחכמים

פוטריין, ומסתייע הדין פירושא מההיא דתנן בסוף פרק שבועת העדות (לה). באל"ף דל"ת ביו"ד ה"א בשדי בצבאות בחנון ברחום בארך אפים ברב חסד ובכל הכינוין הרי זה חייב, ותני עלה המקלל אביו ואמו חייב בכולן דברי רבי מאיר וחכמים פוטריין, ותו מדיליף לה בגמרא מבנקבו שם ש"מ עד שיפרש את השם.

מאן חכמים רבי מנחם בר' יוסי היא דתניא ר' מנחם בר' יוסי אומר מה ת"ל שם והלא כבר נאמר ונוקב שם ה' מות יומת, לימא קרא בנקבו יומת ואנא ידענא דבנקבו שם קאמר מה ת"ל שם, אם אינו ענין למברך את השם תנהו ענין לנוקב אחר שחייב מיתה ומאי נינהו מקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שקיללם בשם, ומשמע דלית ליה לר' מנחם בר' יוסי הך דרשה דדרשינן גם בנקבו שם עד שיברך שם בשם, ואיכא למימר דרבי דתני לה במתניתין בלשון רבים אלמא סבירא ליה הכי לא נפקא לן משם יתירה אלא שם מיבעי ליה לעד שיברך שם בשם ומקלל אביו נפקא לה מיומת יתירה לרבות מקלל אחר שחייב מיתה שיהא כזה שלא יתחייב עד שקילל בשם, ומילתא צריכא עיונא.

ת"ר איש איש כי יקלל....

עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור, מחדא מינייהו לא אתיא משום דאיכא למיפרך מה לדיין שכן אתה מצווה על הוראתו, מנשיא לא אתיא דאיכא למיפרך מה לנשיא שכן אתה מצווה על המראתו, והרי אתה דן בנין אב מבין שניהם, לא ראי דיין כראי נשיא כלומר אין ראייה של צד חמור שבדיין כראי נשיא, ולא ראי נשיא כראי דיין, כי היכי דתימא ליכתוב חד מינייהו וליתי אידך מיניה, ומדכתבינהו לתרווייהו הוו להו שני כתובין הבאין כאחד ואין מלמדין אלא תרווייהו מצרך צריכי וליפינן מינייהו לעלמא במה הצד,

והיינו דאמרין לא ראי דיין שאתה מצווה על הוראתו שאם הורה והמרה אחד על פיו אתה מצווה להמיתו שנאמר ושמרת לעשות ככל אשר יורך וכתוב והאיש אשר יעשה בזדון וכו' ומת האיש ההוא, כראי נשיא שאין אתה מצווה על הוראתו, ולא ראי נשיא שאתה מצווה על המראתו אפילו במילי דעלמא דכתיב ביה ביהושע כל איש אשר ימרה את פיך וגו', כראי דיין שאין אתה מצווה על המראתו במילי דעלמא. הצד השווה שבהן שהן בעמך כלומר שעושים מעשה עמך ואתה מוזהר על קללתן, אף אני אביא שבעמך שאתה מוזהר על קללתו.

ופרכינן מה להצד השווה שבהן שכן גדולתן שפסק להן המקום כנגד שאר בני אדם גרמא להן להזהיר על קללתן, תאמר באביך שלא פסק לו המקום גדולה כנגד שאר בני אדם שאינן בניו, ת"ל לא תקלל חרש באומללים שבעמך הכתוב מדבר, שפלים שבהם כדכתיב (נחמיה ג לד) מה היהודים האומללים עושים, והרי אתה דן בנין אב מבין שלשתן, לא ראי דיין כראי נשיא ולא ראי נשיא כראי דיין, הצד השווה שבהן שהן בעמך ואתה מוזהר על קללתן, אף אני אביא אביך שבעמך שאתה מוזהר על קללתו, מה להצד השווה שבהן שכן גדולתן גרמה להן, חרש יוכיח, מה לחרש שכן חרשותו גרמה לו, נשיא ודיין יוכיחו וחזר הדין לא ראי נשיא כראי דיין ולא ראי דיין כראי נשיא ולא ראי זה וזה כראי חרש ולא ראי חרש כראי שניהם הצד השווה שבהן וכו'.

ופרכינן מה להצד השווה שבהן שכן משונין כנגד שאר בני אדם תאמר באביו שאין משונה מאחרים אלא כנגד בניו, ומתהמינן למדחא פרכתין א"כ ליכתוב או אלהים וחרש וליתי נשיא מינייהו במה הצד דהא ליכא למיפרך שכן משונין דנשיא נמי משונה הוא, אי נמי ליכתוב נשיא וחרש וליתי דיין מינייהו, אלהים ונשיא למה לי, אם אינו ענין לגופו תנהו ענין לאביו.

ומקשינן הא ניחא למאן דאמר אלהים שהזהיר הכתוב על קללתו חול הוא שפיר איכא קרא יתירה, אלא למאן דאמר אלהים קודש וכאן הזהיר על ברכת השם מאי איכא למימר הא לא מייתר חד מינייהו, ומפרקינן מאן דאמר אלהים חול גמר קודש מחול, ואיכא אזהרה למברך את השם מינה, ומאן דאמר אלהים קודש גמר חול מקודש ואייתר ליה נשיא דאתי מאלהים וחרש.

ודייקנין בשלמא למ"ד אלהים חול גמר קודש מחול במה מצינו אבל בקל וחומר לא דאין עונשין מן הדין, אלא למאן דאמר קודש היכי גמר חול מקוד ודילמא אקודש אזהיר אחול לא אזהיר, ולא מייתר לן נשיא לאינו ענין דמהיכא תיתי לי נשיא אי מקודש וחרש הא לית בהו צד שוה כלל, ותו דלא דמי ליה נשיא לקודש כלל בשום ענין כי היכי דתימא אף אני אביא נשיא, ומפרקינן א"כ דקרא דאלהים אקודש בלחוד הוא דכתיב לימא קרא לא תקל דרך קצרה דהיינו לשון קלון והרי כל מיני קלון בכלל, מאי לא תקלל, שמעת מינה תרתי להזהיר על קללה אחרת ומאי ניהו קללת דין שגם הוא קראו הכתוב אלהים, מיהו עיקר אלהים דכתיב ברישיה דקרא אקודש כתיב.

חידושי הר"ן: א"כ ליכתוב קרא או אלהים וחרש או נשיא וחרש אלהים למה לי אם אינו ענין לגופו תנהו לאביו, כלומר כיון דכתב חד יתירא לא אמרינן דלא חייב רחמנא אלא או במי שמשונה בגדולה או במי שמשונה בשפלות שדרך הכתוב לרחם עליו, אלא אמרינן שפרט לך הכתוב במי שהוא גדול ובמי שהוא שפל וקרא יתירא ללמד על כולן, וא"כ מהכא ילפינן אזהרה למקלל את חברו, שלא לאביו בלבד אנו למדין מכאן, אלא לכל ישראל ואביו הוא בכלל דלא גרע מאחד מישראל,

וא"כ קשה מאי דאמרינן בשבועת העדות (לו). חברו שהוא בל"ת מלקללו מנין דכתיב לא תקלל חרש, וליתא דהא לא נפקא לן מחרש לחודיה וכדאמרן, אלא דאיכא למימר דכיון דבלא לאו דלא תקלל חרש לא ילפינן ליה וכדא"י בגמרא דאיכא בנשיא ולא בדיין ואיכא בדיין ולא בנשיא משום הכי נקט לה התם מחרש אע"ג דקושטא דמילתא היא דאיצטריך נמי קרא יתירא או נשיא או דין, ודרך התלמוד לקצר שלא במקומו:

מאירי: המשנה האחת עשרה... והמקלל אביו או אמו אינו חייב עד שיקלל בשם, ר"ל בשם המיוחד, אבל בכנוי ר' מאיר מחייב וחכמים פוטרינן, והלכה כחכמים, ופסור זה פירושו מסקילה, אבל מלקות הוא חייב על הדרך שלוקה בשאר בני אדם הכשרים אף בכנוי:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן: כשם שהבן חייב בקללת אביו כך הבת, וכן טומטום ואנדרוגינוס כל שהם בני עונשין שנאמר איש איש לרבות את כלן, וכן חייב על קללת אחד מהם, וכן חייב במקלל אחר מיתה כמקלל מחיים.

אף על פי שהמקלל את חברו עובר בלאו משום לא תקלל חרש, התורה מייחדת לאו אחר לדיין ולנשיא לחייבו שתים, מעתה המקלל את חברו לוקה אחת, ואם הוא דין לוקה שתים, ואם הוא נשיא שבבית דין, או מלך שהוא דין גם כן, לוקה שלש, ואם היה אביו לוקה, אם לא קלל אלא בכנוי, ארבעה, שהרי אין אזהרתו מלא תקלל חרש אלא ממה שהיה יכול לומר לא תקל ואומר לא תקלל ונמצאו ארבעה אזהרות.

ולאו זה ר"ל לא תקלל חרש לא ניתן לאזהרת מיתה ב"ד שהרי אף לקללה בכנוי היא באה, לקללת אחרים אין הפרש בין קללה בשם המיוחד לקללה בכנוי אלא לוקה עם כולם, וכן היא במסכת סופרים, וי"א שאינו לוקה בכנוי אלא שעובר בלאו כמו שיתבאר בפרק שבועת העדות, ואין נראה כן שמאחר שהן בלאו, מלקות למה נפקע, וכתבו גדולי המפרשים שהשמות שהאל נקרא בהן בלשון לע"ז בכלל הכינויים הם, ומכאן הזהירו כמה גאונים שלא לקלל את חברו אף בכנוי ואף לא בלשון לעז.

מהרש"א: גמרא מה ת"ל איש איש לרבות בת וכו', ורש"י בחומש בפרשת משפטים כתב ומקלל אביו ואמו למה נאמר לפי שהוא אומר איש איש אשר יקלל וגו' אין לי אלא איש שקלל אשה מנין ת"ל ומקלל אביו וגו' סתם בין איש ובין אשה וכו' ע"ש, והוא ע"פ המכילתא וכמ"ש שדרכו לדרוש בפירושו הדרשה יותר פשוטה במקרא דדרשה דשמעתין אינה פשוטה לרבות אשה מאיש איש משום דאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, ודו"ק.

שם למ"ד אלהים קודש גמרינן חול מקודש וכו', והשתא לא תימא כדבעי למימר מעיקרא דליכתוב או נשיא וחרש אלהים למי לי אם אינו ענין לגופיה וכו', דהא אלהים איצטריך לגופיה לקודש דלא אתיא מבשר ודם כמ"ש התוס', אלא דלכתוב אלהים וחרש ולא לכתוב נשיא אם אינו ענין לגופיה תנהו ענין לאביו, וכן צריך לומר למאי דגמר קודש מחול

דאלהים איצטריך משום קודש ומדאפקיה בלשון אלהים כמ"ש התוס', אלא דנשיא לא איצטריך לגופיה וק"ל.

שם א"כ לכתוב קרא לא תקל מאי לא תקלל ש"מ תרתי, ובחומש (פרשת משפטים) פירש רש"י אלהים לא תקלל הרי זה אזהרת לברכת השם ואזהרה לקללת דין עכ"ל, והיינו כמסקנא דהכא אליבא דכו"ע דבין למ"ד אלהים קודש ובין למ"ד אלהים חול תרתי משמע, אבל הרא"ם הביא המכילתא דאיכא למאן דאמר אלהים קודש ואיכא למ"ד אלהים חול ותמה על פירש רש"י איך תפס דברי שניהם אחר שהם חולקים וכו' עכ"ל, והאריך בזה לפי שנעלם מעיניו סוגיא דשמעתין דמסיק בהדיא דאינן חולקין בדינא ולכו"ע אלהים תרתי משמע מדכתיב לא תקלל ולא כתיב לא תקל.

עוד כתב הרא"ם שם ודע היות המין הזה מן האזהרות על שנים ושלשה דברים אינו מחויב שיהיה ממין לאו שבכללות בשביל שהכתוב כבר ביאר העונש בכל ענין וכו' עכ"ל, ועוד האריך לפי דרכו, ולא הבנתי דבריו דהיכן ביאר עונש של מקלל דין דהא לא אתי דלוקין עליו אלא מכלל אלהים לא תקלל שהוא לאו שבכללות דאתי נמי אזהרה לברכת השם, אבל הנראה בזה דכיון דאלהים מפורש ומשמע תרתי אלהים ממש ואלהים דין כדכתיב עד האלהים יבוא דבר וגו', לא מקרי לאו שבכללות כמו שכתבו התוספות לעיל (סג. ד"ה על כולם) אנא ומבושל ואזג וחרצן ובמבשל חלב ביו"ט,

ומיהו יש להקשות נמי אמאי לקי אקללת דין כיון דהו"ל אלהים לא תקלל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד לברכת השם, ועל כן נראה דקללת דין לא איצטריך מהאי קרא דאתא מנשיא וחרש ולא איצטריך לגופיה אלא לאביו, ואביו קושטא הוא דאין לוקין עליו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ודו"ק.

תוס' ד"ה מאי לא תקלל וכו' וא"ת ונגמר אביו ממקלל עצמו וחרש וכו', ממקלל עצמו לחד דנגמר אביו לא קשיא להו דאימא דמקלל את עצמו גרע טפי, וכן בהיפך דלא קשיא להו נגמור מקלל עצמו מאביו וחרש דאימא אדרבא מקלל אחרים גרע טפי, דכהאי גוונא אמרינן בפרק החובל דאדם רשאי לבייש עצמו ואסור לבייש אחרים.

ודע שרש"י בפרשת קדושים פירש אין לי אלא חרש מנין לרבות כל אדם ת"ל בעמך לא תאור וכו' עכ"ל, וכתב הרמב"ן והוא שנוי בתו"כ אבל המדרש בגמרא אינו כן אלא הזהיר הכתוב בנכבדים וכו' וחזר והזהיר באומללים שהוא החרש וממנו יליף בנין אב אל כל שאר העם וכו' עכ"ל, והשיג עליו הרא"ם וכתב אבל שם בפרק ד' מיתות מפיק ליה מאלהים לא תקלל באם אינו ענין לגופיה דהא אתי מנשיא וחרש תנהו לישראל דעלמא וכו' ולא שלמדו שאר העם מבנין אב וכו' כמו שכתב הרמב"ן, ועוד שא"א לדון זה במה מצינו וכו' משום דאיכא למיפרך מה להצד השוה שבהן שכן משונין וכו' עכ"ל.

באמת יפה השיגו, אבל גם הוא לא דק במה שכתב דשאר העם גמר בשמעתין מאלהים לא תקלל באם אינו ענין לגופיה תנהו לשאר העם, דאינו כן דלא קאמרינן אלא תנהו לאביו ומשום דהוקש כבודו לכבוד המקום, ושאר העם לא גמרינן ליה בשמעתין אלא מחרש הוא דגמרינן ליה בהדיא בפרק שבועת העדות והיינו מחרש ומאביו לבתר דגלו באביו כמו שכתבו התוס' הכא והתם, והדברים ברורים הם ודו"ק.

ערוך לנר: בגמרא א"כ לכתוב קרא לא תקל, עיין בכסף משנה שהקשה על הרמב"ם שכתב דאזהרה דמקלל אביו מלא תקלל חרש היא, ומה שתירץ דמה דקאמר בש"ס כאן דלכתוב קרא לא תקל, אלא תקלל חרש קאי, לשון א"כ לא משמע הכי, וגם הקשה בלח"מ שם דא"כ לפי האמת נשיא ל"ל נילף מדיין וחרש, גם הקשה עוד שם על הרמב"ם בהל' סנהדרין דכתב דבן נשיא שקלל אביו חייב משום ד' שמות, והרי ליכא כאן רק ג' לאוין דחרש ואביו חד הוא, גם הקשה שם איך לוקין אחרש הא לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד הוא דניתן לאזהרת מקלל אביו ואמו, גם הקשה אמה שכתב הרמב"ם למה פרט לאו בדיין ונשיא בפ"ע כדי שילקה עליו בפ"ע וזה נגד ש"ס דילן ע"ש שהאריך.

והנלפע"ד בשוב דברים אלו הוא דודאי לא תקל דש"ס דילן הוא לענין אלהים לא תקלל, אך מפני שאין לוקין על לאו זה דניתן לאזהרת מיתה דמברך השם וכמו שהקשה המהרש"א

כאן, לכן כתב הרמב"ם דאביו מלא תקלל חרש נפקא, והיינו דגבי מקלל חרש ג"כ דרשינן הכי דלכתוב לא תקל, ובזה ל"ק דהוי ניתן לאזהרת מיתת בית דין כיון דעיקר קרא לענין מקלל חרש כתיב ורק מריבויא דל' מרבינן אביו ואמו, א"כ עיקר לאו לא ניתן לאזהרת מיתת בית דין, ולכן לוקין ג"כ אמקלל דיין ואף דאלהים קדש מ"מ כיון דדיין ג"כ אלהים מקרי ומריבויא דל' מרבינן דיין א"כ חשבינן אותו כמו אי הוי כתיב אלהים לא תקלל אדיין בפ"ע ולא נכלל כלל בכלל הך דמברך השם, אבל אי הוי אתיא או"ח [אביו ואמו?] מניה כיון דזה בכלל משמעות אלהים ודאי דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין, אכן כיון דלפ"ז דדרשינן לא תקל גבי תרווייהו ממנ"פ חד מיותר או דיין או נשיא דהוי מצינו למילף במה הצד וכקושיית הגמ', ולאביו ואמו לא מצרכינן דמלא תקלל חרש נפקא, לכן הקשה הרמב"ם שפיר למה נכתב האזהרה גבי דיין ונשיא הא בממנ"פ חד מיותר הוא, ותרין לכפול האזהרות לענין מלקות, אך כפילת המלקות לא שייך רק גבי דיין ונשיא אבל גבי או"א לא כיון דמחד לאו נפקא עם חרש.

וזה מה דדייק הרמב"ם בלישני' בפרק כ"ו מהל' סנהדרין (ה"ב) דלענין מקלל חבירו כתב דלוקה א' ולענין דיין דלוקה ב' ולענין נשיא דלוקה ג' ולענין ה' אביו נשיא שינה וכו' חייב משום ד' שמות ולא כ' ג"כ דלוקה ד' דודאי אין כאן ד' מלקיות כיון דליכא רק ג' לאוין אבל מ"מ ד' שמות איכא כאן דמקלל אביו איכא שם איסור בפ"ע ולכן כ' חייב משום ד' שמות פי' דד' שמות אלו מביאין עליו חיוב אבל מ"מ אין כאן רק ג' מלקיות דאינו לוקה אלא או משום חבירו או משום אביו דתרווייהו מחד לאו נפקא ובזה דעת הרמב"ם א"ש

רש"י בד"ה עד שיקללם, שיקלל בשמות הגמורים, ממה שכתב רש"י קללם בכנוי כגון שדי צבאות, משמע דאקלל אב לא מיחייב כמו בקללת השם אלא השם המיוחד כיון דשדי צבאות לא חשיב אלא כינוי, וכן שם אלהים כמ"ש רש"י לעיל (נו). בד"ה וליכא דר"מ, וא"כ לכאורה י"ל איך כתב בשמות הגמורים הא ליכא רק שם הוי"ה לחוד, ומזה יש להוכיח דדעת רש"י כמו דעת הרמב"ם שכתב [בפ"ב] מהל' עכו"ם (ה"ז) דבין שם הוי"ה בין שם אדני תרווייהו שם המיוחד מקרי ע"ש,

וכשיטה זו נראה ג"כ ממתניתין (שבועות לה). בא-ד' ביה' בשדי בצבאות כו' ובכל הכינויים הרי אלו חייבים, הרי דהפסיק ביו"ד ה"א בין א-ד' לשאר כינויים, ומזה משמע דא-ד' שם המיוחד הוא כמו י"ה, ורש"י נקט הכא כשגרא דלישנא דמתניתין דלענין שיקללם בשם נקט שמות הגמורים היינו א-ד' וי-ה' ולענין כינויים נקט שדי צבאות חנון ורחום כסדר השנויים במתניתין שם,

אלא דאכתי ק"ל לפי שיטת הרמב"ם שכתב לענין שיקלל שם בשם [בפ"ב] מהל' עכו"ם (ה"ג) דאף דבעינן שיקלל שם המיוחד דוקא מ"מ אם קללו באחד משאר השמות שאינם נמחקים ג"כ חייב ע"ש, והרמ"ה וגם הרמב"ן חולקים ע"ז כמ"ש הריטב"א בשבועות ובכ"מ שם, וסברי דבעינן שיקלל ג"כ בשם המיוחד דוקא, הרי דלדעת הרמב"ם האי בנקבו שם דאתיא מניה דבעינן שיקלל בשם לא בעינן שם המיוחד דוקא, א"כ מקלל אביו דאתיא מקרא זה גופא ג"כ לא ניבעי שם המיוחד דוקא,

ואפשר לומר לדעת הרמב"ם דבפרק כ"ו מהל' סנהדרין (ה"ג) גבי מקלל עצמו וחבירו כתב דאינו לוקה עד שיקלל בשם מן השמות כגון י"ה ואלהים ושדי או בכינוי מן הכינויים כגון חנון וקנא וכיוצא בהן עכ"ל, הרי שחילק בין שמות הנמחקים לשאינן נמחקים, דלא לו קרי שם מן השמות ולא לו כנויים, ובפרק ה' מהל' ממרים (ה"ב) לענין מקלל אביו כתב סתמא אינו חייב סקילה עד שיקלל בשם מן השמות המיוחדים אבל אם קללם בכינוי פטור מן הסקילה עכ"ל, ומדסתם כאן ולא פירש ג"כ מה הוא שם המיוחד ומה הוא כינוי נראה שסמך אחילוק לענין מקלל עצמו וחבירו, וא"כ חייב באמת לענין מקלל אביו ג"כ אשמות שאינם נמחקים כמו לענין מקלל שם בשם, ולפ"ז יחלוק הרמב"ם אדעת רש"י שכתב דאשדי צבאות פטור לרבנן דכינויים מקרי ולהרמב"ם חייב כנ"ל, אכן מלשון המכילתא פרשת משפטים משמע דדוקא שם המפורש חייבו.

בתוס' ד"ה מאי לא תקלל משמע דמחרש לחודא גמר לה, עיין מש"כ המהרש"א בשם הרמב"ן שהשיג אמה שכתב רש"י דמקלל חבירו מבעמך לא תאור אתיא שזהו כת"כ ונגד ש"ס דילן, ולפענ"ד י"ל כיון דמקלל חבירו אתיא מאב וחרש במה הצד והתם בשבועות נקט חר מהנך תרתי דאתיא מניהף א"כ כמו"כ י"ל דגם בת"כ נקט חדא מנייהו שהוא אביו, וכיון דלפי מסקנא דסוגיא דהכא אתיא אביו מקרא דנשיא באם אינו ענין לכן א"ש הא דנקט בת"כ למקלל חבירו קרא דבעמך לא תאור, ואין זה סותר לש"ס דילן דדא ודא אחת היא.

סנהדרין פו:

משנה: המכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בהן חבורה, זה חומר במקלל מבמכה שהמקלל לאחר מיתה חייב והמכה לאחר מיתה פטור.

גמרא: תנו רבנן (ויקרא כ) אביו ואמו קלל, לאחר מיתה, שיכול הואיל וחייב במכה וחייב במקלל מה מכה אינו חייב אלא מחיים אף המקלל אינו חייב אלא מחיים, ועוד קל וחומר ומה מכה שעשה בו שלא בעמך כבעמך לא חייב בו לאחר מיתה, מקלל שלא עשה בו שלא בעמך כבעמך אינו דין שלא חייב בו לאחר מיתה, ת"ל אביו ואמו קלל לאחר מיתה.

הניחא לרבי יונתן דמיתר ליה קרא אביו ואמו, אלא לרבי יאשיה מאי איכא למימר, דתניא (ויקרא כ) איש איש מה ת"ל איש איש, לרבות בת טומטום ואנדרוגינוס, אשר יקלל את אביו ואת אמו, אין לי אלא אביו ואמו אביו שלא אמו אמו שלא אביו מניין, ת"ל אביו ואמו קלל, אביו קלל אמו קלל, דברי רבי יאשיה, רבי יונתן אומר משמע שניהן כאחד ומשמע אחד ואחד בפני עצמו עד שיפרט לך הכתוב יחדיו, מנא ליה נפקא ליה מומקלל אביו ואמו מות יומת, ואידך ההוא מיבעי ליה לרבות בת טומטום ואנדרוגינוס, ותיפוק ליה מאיש איש, דברה תורה כלשון בני אדם.

וליתני חומר במכה מבמקלל שהמכה עשה בו שלא בעמך כבעמך מה שאין כן במקלל, קסבר מקשינן הכאה לקללה, לימא הני תנאי כהני תנאי, דתני חדא כותי אתה מצווה על הכאתו ואי אתה מצווה על קללתו, ותניא אידך אי אתה מצווה לא על קללתו ולא על הכאתו, סברוה דכולי עלמא כותים גירי אמת הן, מאי לאו בהא קמיפלגי דמר סבר מקשינן הכאה לקללה ומר סבר לא מקשינן הכאה לקללה, לא דכולי עלמא לא מקשינן הכאה לקללה, והכא בהא קמיפלגי מר סבר כותים גירי אמת הן ומר סבר כותים גירי אריות הן, אי הכי היינו דקתני עלה ושורו כישראל, אלא שמע מינה בהיקישא פליגי שמע מינה.

רש"י: משנה: שהמקלל לאחר מיתה חייב, כדיליף בגמרא. והמכה לאחר מיתה פטור, דחבורה ליכא³¹. אביו ואמו קלל, קרא יתירא הוא דהא כתיב רישיה דקרא אשר יקלל את אביו ואת אמו. מכה שעשה שלא בעמך כבעמך, דגבי הכאה לא כתיב בעמך למעוטי שאינו עושה מעשה עמך והאי תנא סבר לא מקשינן הכאה לקללה, מפני המקרא, המפסיק ביניהם. לא חייב בו לאחר מיתה, דהא חבורה כתיב. לרבות בת, טומטום ואנדרוגינוס. אין לי אלא אביו ואמו, שניהם יחד. אביו קילל ואמו קילל, בראש המקרא סמך קללה לאביו ובסוף סמך לאמו. עד שיפרט לך הכתוב יחדיו, וכמו שפרט בחורש בשור ובחמור מדפרט לך שמע מינה דאי לא הוי יחדו הוה משמע שור לבדו וחמור לבדו, והא אביו ואמו דרישא דרשינן נמי או אביו או אמו וסיפא לאתויי

לאחר מיתה. מומקלל אביו, דואלה המשפטים. ואידך, דמפיק לאחר מיתה מאביו ואמו קילל.

וליתני נמי וכו', אמתניתין קאי דקתני זה חומר במקלל מבמכה. לימא הני תנאי, תנא דמתניתין דלא תנא חומר במכה שעשה בו שלא בעמך כבעמך ותנא דבריייתא דלעיל דתנא ומה מכה שעשה בו. גירי אמת הן, מתחילתן גרים גמורים היו ועכשיו הרשיעו וישראל שאינו עושה מעשה עמך הוא וכי היכי דעל קללתו פטור על הכאתו נמי פטור. גירי אריות הן, והרי הם כנכרים גמורים. אי הכי, דטעמא דפטור משום דגירי אריות הן. היינו דתנא עלה, בתמיה, בהך מתניתין דקתני אינו מצווה לא על הכאתו ולא על קללתו קתני ושורו כישראל שור שלנו שנגח את שורו ושורו שנגח שלנו תם משלם חצי נזק ומועד משלם נזק שלם, ואילו דנכרים תנן שור של ישראל שנגח שור של נכרי פטור ושל נכרי שנגח שור של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם.

מאירי: ...ואמר אלו הן הנחנקין א' המכה אביו או אמו, ר"ל הכאה שיש בה חבורה כמו שיתבאר... ובאה אחריה המשנה השניה להתחיל בביאור הפרטים ואמר שהמכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בהן חבורה וכן שיש חומר במקלל מבמכה שהמקלל לאחר מיתה חייב והמכה לאחר מיתה פטור, וטעם הדבר נראה שהמכה לאחר מיתה אינו אלא כמכה העפר אבל הקללה נגזרת אחר הנפש שהיא נשארת.

...בן זה שאנו מחייבין אותו על הכאת אביו מחיים או בקללתו אף לאחר מיתה אין בו חלוק בין זכר לנקיבה אלא בין איש בין אשה אפילו טומטום ואנדרוגינוס כל שהגיעו לכלל עונשין נחנקין בהכאתן ונסקלין בקללתן אם יש עדים והתראה, ובסדר בכותב התבאר שהמכה את אביו על אזורו וחרשה חייב אי אפשר לעשות חרש בלא חבורה וטיפת דם יצאה לו מבפנים.

כותיים כבר עשאוהו גוים גמורים הן לענין עצמן הן לענין ממונן הן לכל הדברים, ומעתה אין בהן אזהרה לא להכאה ולא לקללה, ויתבאר במקום אחר שהשתוקי חייב על אמו ולא על אביו ואף על פי שנבדקה אמו ואמרה בן פלוני הוא אינו נהרג על פיה, אבל ממזר אם עשה אביו תשובה נהרג עליו ואם לא שב פטור אלא שאסור לו, וכן יתבאר ביבמות וולד שפחה ונכרית אינו חייב לא על האב ולא על האם, ומ"מ מדברי סופרים שלא יקלל הגר את אביו גוי ולא יבזוהו שלא יאמרו בא לו מקדושה חמורה לקדושה קלה כלל, אבל העבד אפילו נשתחרר אין לו שום יחס כלל ואין בו סרך איסור, ויש בקצת דברים שכתבנו שיטה אחרת לקצת מפרשים ועיקר הדברים כמו שכתבנו.

חידושי הר"ן: ומה מכה שעשה בו שלא בעמך כעמך לא חייב בו לאחר מיתה וכו'. אין לפרש דטעמא דמכה שלא חייב לאחר מיתה משום דמן הסתם חיוב מכה אביו מחיים משמע, דא"כ אף מקלל נמי כך היה דינו אם לא היה לנו רבוי ממקום אחר ולא הי' צריך להביאו ממכה, אלא ודאי לפום קראי הוה משמע בין מחיים בין לאחר מיתה אלא מפני שבהכאה בעינן שיהי' בה חבורה ולאחר מיתה א"א משום הכי על כרחין מכה לא חייב בו לאחר מיתה, וכיון שכן קשה היכי ילפינן מקלל ממכה דאין דנין אפשר משא"א דמקלל לאחר מיתה אפשר ומכה לאחר מיתה א"א דבעינן שיהא בה חבורה,

לפיכך יש לפרש שמפני החומרה שהיא במכה במקלל שעשה בו שלא בעמך כעמך הם דנין שהי' לנו לומר שלא יתחייב מקלל לאחר מיתה אא"כ ריבה בו הכתוב בפירוש שהיה לנו להשוותו למכה לגמרי, וה"נ אמרינן במתני' חומר במקלל מבמכה שהמקלל חייב לאחר מיתה מה שאין כן במכה אע"פ שמקלל אפשר ומכה א"א אבל מ"מ חומרא הוא שזה נמשך חיובו לאחר מיתה וזה אינו נמשך,

ומאי דאמרינן לעיל ביוצא ליהרג שהוא חייב על ההכאה ואע"פ שהוא בלאחר מיתה שאין אני קורא בו במקוויים שבעמך, מ"מ לאחר שלמדנו על הקללה שהיא לאחר מיתה חוזרת הכאה ולומדת מקללה היכא דאפשר דאית בה חבורה כיוצא ליהרג דתרווייהו גמרי מהדדי, דה"נ קי"ל דמקשינן הכאה לקללה לענין עושה מעשה עמך.

שבועות לה. - לו:

(דף לה.) **משנה:** משביעני (אני) עליכם, מצוה אני עליכם, אוסרכם אני, הרי אלו חייבין. בשמים ובארץ, הרי אלו פטורין. באל"ף דל"ת, ביו"ד ה"י, בשדי, בצבאות, בחנון ורחום, בארך אפים, ברב חסד, ובכל הכנויין הרי אלו חייבין. המקלל בכולן חייב דברי ר"מ וחכמים פוטריין.

המקלל אביו ואמו בכולן חייב דברי ר"מ וחכמים פוטריין.

המקלל עצמו וחבירו בכולן עובר בלא תעשה.

יככה ה' (אלהים) וכן יככה אלהים (דברים כח) זו היא אלה הכתובה בתורה. אל יכך, ויברכך, וייטיב לך, ר"מ מחייב וחכמים פוטריין.

רש"י: מתניתין: באל"ף דל"ת, שם הכתוב באל"ף דל"ת. ביו"ד ה"י, שם הכתוב ארבע אותיות הכתוב ביו"ד ה"י. המקלל בכולן, מברך את השם באחד מהם כגון יכה פלוני את פלוני שזה הוא חיובו כשמקלל שם בשם. חייב, מיתה. המקלל עצמו כו', מפרש בגמרא. יככה ה' אלהים, וכן יככה אלהים גרס במתני' וכן כתוב ונקוד בסדר משנה מוגהת ודוקנית. זו היא אלה, אם אמר לעדים אחד מן המקראות שבקללות יככה השם בשחפת וגו' אם לא תעידוני וכן יככה השם כגון שהיה אחד קורא קללות שבתורה ואמר לעדים כן יככה אם לא תעידוני זו היא אלה דהא כתיב בהם ככל אלות הברית. אל יכך, אם תעידוני אי יברכך אם תעידוני [וכפרו]. ר' מאיר מחייב, מכלל לאו אתה שומע הן אל יככה אם תעידוני ואם לא תעידוני יכך.

רמב"ם: פירוש המשנה: אמרו מצוה אני עליכם וכו' הוא שיאמר להם מצוה אני עליכם בשבועה, אוסרכם אני בשבועה. ומחלוקת ר' מאיר וחכמים היא בכנויין בלבד והם חנון ורחום ומה שנזכר אחריהם, אבל אלף דלת ויוד הא ושדי אין מחלוקת שהם שמות מיוחדין, וכן אלהים.

ומה שאמר ר' מאיר המקלל בכולם חייב, רוצה לומר מברך את השם באחד מהם חייב סקילה, וחכמים אומרים על השם המיוחד מיתה ועל הכנויין באזהרה. והטעם שלא נחלקו בשבועת העדות, מפני שהיא חלה בכל הכנויין הוא מאמר ה' ושמעה קול אלה ולא אמר ושמעה אלה.

ואסור לאדם לקלל את עצמו שנאמר השמר לך ושמר נפשך, וכבר ביארנו בסוף מכות כי תיבת השמר מורה על לא תעשה. וכן אסור לו לקלל את חבירו לפי שאמר ה' לא תקלל חרש ובא בקבלה שהכוונה בכך לא תקלל מי שלא עשה מעשה שחייב עליו קללה אלא הוא חרש באותו הדבר.

ואמרו יכהו יכנו, כינוי על קללת האדם את עצמו או את חברו. ור' מאיר סובר כאן שאין חלוק בין אם יאמר לו אל יטב לו אלהים, או שאמר לו ירע לו אלהים, וכן אין חלוק בין אם אמר לו אל יברכהו אלהים, או שיאמר יקללהו. ואמרו כאן אל יככה רצה להבדיל בין אל ובין יברכך וייטיב לך, כדי שלא יהא בו קללה לשומע דבור זה.

וכבר ביארנו בסוף מכות שהמקלל עצמו וחבירו לוקה ואף על פי שהוא לאו שאין בו מעשה, והזכרנו את הכלל שהוא כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע וממר ומקלל את חבירו בשם. ודין מקלל חבירו ועצמו שוה. אבל עדים זוממין הרי נאמר בהם מפורש בתורה ועשיתם לו כאשר זמם, וכבר ביארנו את זה. והלכה כחכמים בכל דבריהם.

=השווה עם נוסח שאר התרגומים ונוסח המאירי שבועות שם ==

שיטת רבי חנניא בר אידי דקללת חבירו חייב רק בשם המיוחד

גמרא: ... (דף לה:) ... ובכל כנויין הרי אלו חייבין כו', ורמינהי (במדבר ה) יתן ה' אותך לאלה ולשבועה מה ת"ל והלא כבר נאמר והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה, לפי שנאמר (ויקרא ה) ושמעה קול אלה, נאמר כאן אלה ונאמר להלן אלה, מה להלן שבועה אף כאן שבועה, מה להלן בשם אף כאן בשם. אמר אביי לא קשיא הא רבי חנניא בר אידי הא רבנן, דתניא רבי חנניא בר אידי אומר הואיל ואמרה תורה השבע ואל תשבע, קלל ואל תקלל, מה השבע בשם אף לא תשבע בשם, מה קלל בשם אף לא תקלל בשם...

רש"י: והלא כבר נאמר בשבועת האלה, מהכא משמע תיהוי לאלה ולשבועה ותו לא הוה ליה למיכתב אלא יתן ה' את ירכך נופלת. מה להלן שבועה, דכתיב והשביע. ומה להלן בשם, דכתיב יתן ה' וגו'. השבע, שבועת ה' תהיה וגו' (שמות כב). [ואל תשבעו] (בשמי) לשקר. קלל, יתן ה' אותך לאלה. לא תקלל, בין קללת השם בין קללת חבירו לא תקלל חרש. מה השבע בשם כו', וברייתא רבי חנניא ומתניתין רבנן...

המקלל את חבירו בלשון ארור הרי זה קללה

תנא ארור, בו נידוי, בו קללה, בו שבועה,בו קללה דכתיב ואלה יעמדו על הקללה וכתיב ארור האיש אשר יעשה פסל וגו'...

רש"י: ארור בו נידוי בו שבועה בו קללה, כל לשונות הללו הוא משמש וצריך לפרוש ממנו אם אמר חכם ארור בלשון נידוי ואם אמר אדם לחבירו לשם שבועה וקבלו עליו שבועה היא והמקלל את חבירו בלשון ארור הוא לה' קללה היא וחייב המקלל.

מקלל [מגדף] השם מחלוקת רבי מאיר וחכמים

המקלל בכולן חייב דברי ר"מ וחכמים פוטרין, תנו רבנן (ויקרא כד) איש [איש] כי יקלל אלהיו ונשא חטאו מה ת"ל והלא כבר נאמר (ויקרא כד) ונקב שם ה' מות יומת, יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד בלבד מניין לרבות את הכינויין, ת"ל איש איש כי יקלל אלהיו וגו' מכל מקום דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים על שם מיוחד במיתה ועל הכינויין באזהרה.

רש"י: איש איש כי יקלל, מת"ל מאחר שעתיד לכתוב ונקב שם ה' מות יומת ליכתוב איש איש כי יקוב שם ונשא חטאו וימות. על שם מיוחד, בן ארבע אותיות דיו"ד ה"י. באזהרה, אלהים לא תקלל.

מקלל אביו ואמו חייב מיתה רק בקללם בשם - שיטת רבי מנחם בר יוסי

והמקלל אביו ואמו וכו', מאן חכמים רבי מנחם בר יוסי, דתניא רבי מנחם בר יוסי אומר (ויקרא כד) בנקבו שם יומת, מה ת"ל שם לימד על המקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקללם בשם.

רש"י: בנקבו שם יומת כו', קרא יתירא הוא ותניהו ענין למקלל אביו [ואמו] שאינו חייב עד שיקללם בשם המיוחד.

מקלל חבירו ועצמו

והמקלל עצמו וחבירו כו', אמר רבי ינאי ודברי הכל, עצמו דכתיב (דברים ד) רק השמר לך ושמור נפשך מאד, כדרכי אבין אמר רבי אילעא דאמר כל

מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה, וחבירו דכתיב (ויקרא ט)
לא תקלל חרש.

רש"י: ודברי הכל, דלא תימא הואיל וקרא יתירא הוא לרבות תניהו ענין לרבות אף המקלל עצמו וחבירו אלא דוקא קאמר רבי מנחם לרבות מקלל אביו שהוא בסקילה כמברך את השם אבל בעצמו וחבירו דלאו בעלמא הוא לא תילף מהכא. לא תקלל חרש, ומרבין מיניה בסנהדרין (סו) כל שהוא בעמך.

תוספות: ועל הכנויין באזהרה, וא"ת למ"ד בפרק ד' מיתות (סו). אלהים לא תקלל קדש איש איש כי יקלל למה לי, וי"ל דאיצטריך לכתוב והא דאמרין על הכנויין באזהרה למעוטי מיתה אתא ולא למעוטי כרת.

בנקבו שם יומת מה ת"ל, תימא הא איצטריך לכדרשין בפ' ד' מיתות (נו). דאינו חייב עד שיברך שם בשם.

ושמור נפשך מאד, תימא בקללה דברי הכל חייב ובחובל עצמו איכא פלוגתא (ב"ק צא:), חבלה נמי תיפוק ליה מהאי קרא או מוהשמרו מאד לנפשותיכם, ועוד תימא דפרק ד' מיתות (סנהדרין סו). דחיק לאשכוחי אזהרה למקלל אביו מנשיא וחרש ודיין, ליגמר ממקלל עצמו, וי"ל דאי לאו דאשכחנא אביו לא הוה גמרינן בעצמו מה שלא מצינו שאסור בחבירו. מקלל חבירו דכתיב לא תקלל חרש, מחרש ואביו אתי, אלא שלא חש כאן להאריך, וליכא למיפרך שכן משוין כדפריך בפ' ד' מיתות (שם) על דיין וחרש ונשיא דאביו אינו משונה.

מאירי: המשנה החמשית, והכונה בה בביאור החלק השני ובא להודיע שכל ארבעת מיני השבועות בין שנשבע מאליו בין שהושבע מפי אחרים צריך הזכרת השם, ומ"מ כל שהזכיר אחד מן הכנויין דיו ואין צריך להזכרת שם המיוחד...

...ונתגלגל אח"כ במשנה זו מענינים אלו לענין מקלל בשם ואמר שהמקלל את השם בכלן, ר"ל בכל הכנויין, ר' מאיר מחייב וחכמים פוטרין, והלכה כחכמים, ואין מברך את השם חייב סקילה עד שיברך שם המיוחד בשם המיוחד, וגדולי המחברים פסקו שם המיוחד באחד מן הכנויים וכל שכן בשם המיוחד, אבל אם קלל את הכנוי לוקה כמו שביארנו הכל בשביעי של סנהדרין.

וביאר אח"כ שמחלוקת זו היא גם כן בקללת אב ואם ולענין סקילה והלכה כחכמים שאינו נסקל עד שיקלל בשם המיוחד כמו שביארנו בסנהדרין, אבל במקלל את חבירו ולענין מלקות דיו בכנויין, והוא שאמר לדברי הכל המקלל את עצמו או חבירו בכלן עובר בלא תעשה, ולוקין עליו כמו שידעת בנשבע ומימר ומקלל את חבירו בשם או בכנוי שלוקה אף על פי שאין שם מעשה, וכן אם קלל אביו בכנוי לוקה, בחבירו אמרו כל שכן באביו, ואזהרת עצמו מאמרו השמר לך ושמור נפשך ואזהרת חבירו מאמרו לא תקלל חרש:

חידושי הריטב"א: ומה שאמרו בו קללה, הוא שאם לא נתכוונו לשבועה ולא לנידוי אלא לקללה בלבד הרי בו קללה שנכנסת ברמ"ח איברים שבו, ומכל מקום אין לו לנהוג בדרכי נידוי כלל וגם אינו מועיל כשבועה להפסל או ליענש כמו על השבועה, ומיהו גם זה לא חמיר מנידוי, ר"ל שאם הסכימו המקללין להתירו לדעת כולם או העומדים במקומם הותר הארור ואין עליו עונש, ואינו חל אלא לדעתו בשענה אמן וכמו שנאמר (דברים כז) ואמר כל העם אמן, כשהוא לדבר הרשות שעכשיו מתקבל עליו, אלא אם כן בענייני ציבור של מצוה וענייני העיר והוא בהסכמת כולם או רובם או העומדים במקומם, שאם הטילו קללה בארור שהיא חלה על כל שהוא מבני עירם ותקנותיהם ואפילו שלא מדעתם בשעשו כדין וכשורה ובגזירה שיכולין לעמוד בה.

ובית דין גם כן מקללין כל מי שראוי לקללו, וכדאמרין התם (מו"ק טז). מנא לן דלייטינן דכתיב ואריב עמם ואקללם, ומיהו אין ארור זה חל על כרחו אלא או בבית דין או בצבור

שיש בו עשרה, וזה מכלל מה שאמרו בהגדה (פרקי דר"א פל"ח) בענין בני יעקב כשהחרימו שלא יגלו שאין חרם בפחות מעשרה ולכך שיתפז עמהם שכינה, ואף ראובן שלא היה שם נתחייב בקללתן ואף שכינה חששה להם אע"פ שכתוב מגיד דבריו ליעקב, זה לא הגיד עד שהסכימו והתירו החרם כשנכנסו למצרים וכדאיתא באותה הגדה, מעתה נתבררה הלכה זו בס"ד.

מנין לרבות את הכינויים. נראין דברי האומרים דאף שם האל"ף דל"ת בכלל הכינויים הן, כדאמרין (סוטה לח.) לענין ברכת כהנים במקדש היו אומרים את השם ככתבו ובמדינה בכינויים, ואמרין כה תברכו בשם המיוחד או אינו אלא אפילו בכינוי כשהוא אומר ושמו את שמי שמי המיוחד לי, דאלמא יו"ד ה"א וא"ו ה"א לברו נקרא שם מיוחד ואידך כינוי, וכן דעת רבינו מאיר הלוי ז"ל והרמב"ן ז"ל.

אמר ר' ינאי ודברי הכל. פירוש דהא דקתני סיפא שהמקלל עצמו וחבירו בכל הכינויים עובר בלא תעשה דברי הכל היא, ואפילו לרבי מנחם ברבי יוסי דלא אמר איהו בנקבו שם לרבות על אחרים שאינו חייב אלא בשם המיוחד, אלא למקלל אביו ואמו דוקא לפי שהם במיתה כמברך את השם.

עצמו דכתיב. פירוש לאו משום דברי הכל נקט לה, אלא משום דבעי לפרושי פשטא דמתניתין מנלן דאיכא במקלל עצמו או חבירו לא תעשה.

ואמרין עצמו דכתיב השמר לך. וא"ת אם כן היאך לוקה דהא דרשינן כמה מילי מהאי קרא שלא יעמוד במקום סכנה ושלא יאכל ושלא ישתה דברים הרעים והוה ליה לאו שבכללות שאין לוקין עליו, ולא מילתא היא דהא לא מיקרי לאו שבכללות כיון שכל האזהרות מענין אחד הם לשמור את עצמו, ולא הוי לאו שבכללות אלא לא תאכלו על הדם שנדרש להרבה עניינים חלוקים כדאיתא בפרק בן סורר ומורה (סנהדרין סג.) וכדכתיבנא התם בס"ד.

חבירו דכתיב לא תקלל חרש. פירוש לאו מיניה בלחוד אלא מיניה ומקללת נשיא דאתייא מביניא כדאיתא בסנהדרין (סו) אלא שקיצר כאן.

ר"י מיגאש: לא מיחייב אלא עד דמליט ליה בשם המיוחד או עד דמשתבע ליה בשם המיוחד והיינו דקא רמינא להא כרבנן דמתני' ופרקינן לא קשיא הא רבי חנינא הא רבנן דתניא רבי חנינא אומר הואיל ואמרה תורה תשבע ולא תשבע קלל ולא תקלל פ"י תשבע דכתיב והשביע הכהן את האשה לא תשבע דכתיב לא תשבעו בשמי לשקר קלל דכתיב כי יתן ה' אותך לאלה שהיא קללה ולא תקלל דכתיב ולא תקלל חרש מה הכא בשם המיוחד דהא יתן ה' כתיב אף הכא נמי בשם המיוחד ורבנן פליגי עליה ומיחייבי נמי בכנויין.

ורבינו חננאל פירש קלל דכתיב ואלה יעמדו על הקללה ופירושא דלא דייק הוא דההוא קרא נמי לית ביה ראיא אי בשם המיוחד הוא או לא דהא לא כתיב ביה ה' הילכך האי פירושא דפרישנא טפי דייק מפירוש דיליה.

רי"ף שבועות: [טז:] המקלל עצמו בכולן עובר בלא תעשה דכתיב השמר לך ושמור נפשך וכל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה חבירו דכתיב לא תקלל חרש: ירושלמי: הא דתנן עובר בלא תעשה מהו ללקות חבריא אמרי אינו לוקה אמר רבי יוסי משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה, וחזינן לגאון דאמר לוקה דאמרין א"ר יוחנן משום רבי יוסי הגלילי כל מצות לא תעשה שבתורה לאו שיש בו מעשה לוקין עליו ושאיין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל את חבירו בשם: [נעתק ברא"ש שם].

השגות הראב"ד על הרי"ף: כתב הרב אלפס ז"ל: וחזינן לגאון דאמר לוקה וכו' עד ומקלל את חבירו בשם: כתב הראב"ד ז"ל: אני אקיים דברי שניהם, דהא אמרין חוץ מנשבע וממר ומקלל חבירו בשם, דוקא בשם המיוחד בלבד כדכתיב והפלא ה' את מכותך וכו' אם לא תשמור לעשות ליראה את השם הנכבד והנורא את ה' אלהיך, דמהאי קרא

נפקא לן מלקות למקלל חבירו בשם, וכתוב ביה את ה' אלהיך, אבל בכינויויך אע"ג דעובר בלא תעשה לא לקי, וכן הלכתא.

תמורה ג: ד.

(דף ג:) המקלל את חבירו בשם מנלן, א"ר אלעזר א"ר אושעיא אמר קרא (דברים כח) אם לא תשמר וכתוב (דברים כח) והפלא ה' את מכותך, הפלאה זו איני יודע מהו כשהוא אומר (דברים כח) והפילו השופט והכהו לפניו, הוי אומר הפלאה זו מלקות, אימר אפילו שבועת אמת, בהדיא כתיב (שמות כ"ב) שבועת ה' תהיה בין שניהם, אימר הני מילי לפייס את חבירו אבל מילקא לילקי לא מצית אמרת דהכתיב (דברים ו) ובשמו תשבע, ההוא מיבעי ליה לכדרכ דאמר רב גידל אמר רב מנין שנשבעין לקיים את המצות שנאמר (תהלים קיט) נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך, הכתיב קרא אחרינא (דברים י) ובו תדבק ובשמו תשבע,

אלא למאי אתא למקלל את חבירו בשם, ואימא למוציא שם שמים לבטלה, מי גרע מקלל את חבירו בשם ממוציא שם שמים לבטלה, אנן הכי קא קשיא לן אימא מוציא שם שמים לבטלה תיסגי ליה במלקות אבל מקלל חבירו בשם כיון דקעביד תרתי דקא מפיק שם שמים לבטלה וקמצער ליה לחבריה לא תיסגי ליה במלקות, (דף ד.) לא מצית אמרת דכתיב (ויקרא יט) לא תקלל חרש, ואי אמרת בשלמא לקלל את חבירו אזהרתיה מהכא דכתיב לא תקלל חרש אלא אי אמרת מוציא ש"ש לבטלה אזהרתיה מהכא, אלמה לא והכתיב (דברים ו) את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד, ההוא אזהרת עשה הוא

רש"י:

אם לא תשמור לעשות וגו', עד ליראה את השם שיתירא שלא להוציא את השם לבטלה וכן מקלל את חבירו בשם מוציאו לבטלה וכתוב והפלא ה' את מכותך שיטול מכות והיינו מלקות.

אפילו שבועת אמת, דקא מזהר קרא דאפילו שבועת אמת לא ליעבד בשם שמים ואי עביד והפלא ה' את מכותך שיטול מלקות. בהדיא כתיב, דשרי למיעבד. לפייס חבירו, שלא יהא תובעו ממון אבל מילקא לילקי הואיל ומביא עצמו לידי שבועה. ובשמו תשבע, דשבועת אמת שריא למעבד. לקיים המצוה, כדי שלא יוכל לחזור בו שנאמר נשבעתי ואקיימה וגו' ואהכי איצטריך האי קרא ובשמו תשבע לאשמועינן דנשבע לקיים את המצוה מותר. הכתיב קרא אחרינא ובשמו תשבע, דתרי קראי כתיבי ובשמו תשבע חד בואתחנן וחד בוהיה עקב חד מיבעי ליה דנשבע לקיים את המצוה ואידך לשבועת אמת. אלא למאי אתא, האי אם לא תשמור וגו'. למקלל את חבירו בשם, דודאי לקי אע"ג דלא עביד מעשה. שם שמים לבטלה, אבל מקלל את חבירו בשם לא לקי. ומהדר ליה, לאו כל דכן הוא. דהיכא דקא עביד תרי איסורי, לא תיסגי ליה במלקות ואף על גב דלקא אפילו הכי לא נתכפר עדיין במלקות לחודיה.

[דף ד.] לא תקלל חרש, דמשמע בין קללה סתם בין קללה שבשם דקאי לאו עלה וקאמא קרא ליראה את השם לאשמועינן דלוקה שנאמר והפלא ה' את מכותך, ע"א לא מצית אמרת דלא יתכפר במלקות גרידתא דודאי מתכפר במלקות לחודיה דהא כתיב לא תקלל חרש וילפינן בסנהדרין בפרק ארבע מיתות (סו) ג"ש מהאי לאו דכתיב גבי אומללין כגון לא תקלל חרש שהוא גרוע שבכולן וכתוב גבי נשיא ונשיא בעמך לא תאור וכי היכי דהתם ליכא אלא מלקות גרידתא הכי נמי באומללין סגי ליה במלקות גרידתא ומוקמי ליה התם

במקלל בשם דקא גמר ממקלל אביו דכתיב ביה בנקבו שם הלכך לא מצית אמרת דלא תיסגי ליה במלקות ולא מפי מורי אלא מפי ר' יצחק בר' מנחם ז"ל.

ואב"א, כלומר דמהאי קרא ליראה את השם למקלל חבירו בשם הוא דאתא שהרי לא מצינו שענש א"כ הזהיר. ובשלמא אי אמרת דההוא קרא למקלל חבירו בשם הוא דאתי, ואזהרתיה מדכתיב לא תקלל חרש ומיתוקמא במקלל את חבירו בשם כדפרישית לעיל הלכך כתיב הכא אם לא תשמור לעשות וגו' כלומר שתקלל את חבירך בשם שהזהרת עליו והפלא ה' וגו' דחייב מלקות. ואזהרתיה מהיכא, כלומר אשכחן עונש והפלא ה' וגו' אזהרה מגין שהזהיר הכתוב שלא להוציא ש"ש לבטלה. אלמא לא, בתמיה שלא מצינו שהזהיר שלא להוציא שמו לבטלה (הויא) והכא הזהיר והתם ענש והפלא ה' וגו' ואזכרה כתיב אם לא תשמור לעשות וגו' ואכתי מיתוקם במוציא ש"ש לבטלה. ההיא אזהרת עשה היא, ולא שמה אזהרה והלכך מיתוקם ליראה את השם הנכבד במקלל את חבירו בשם שמצינו לו אזהרת לאו דלא תקלל חרש ולא מיתוקמא במוציא שם שמים לבטלה שלא מצינו לו אזהרת לאו.

תוספות: ומקלל חבירו בשם מגלן, אם לא תשמור לעשות והפלא ואזהרתיה מהכא לא תקלל חרש אי נמי מהאי קרא גופיה. הא לא מצית אמרת דהכתיב לא תקלל חרש, וכיון דאשכחן אזהרה במקלל יש לנו להעמיד האי קרא דמלקות במקלל חבירו בשם טפי מלהעמיד במוציא שם שמים לבטלה דלא אשכחנא ביה אזהרה מפורשת.

בבא מציעא מח: / מי שפרע

משנה: (דף מד.) כיצד משך הימנו פירות ולא נתן לו מעות אינו יכול לחזור בו, נתן לו מעות ולא משך הימנו פירות יכול לחזור בו, אבל אמרו מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה הוא עתיד להפרע ממי שאינו עומד בדבורו, רבי שמעון אומר כל שהכסף בידו ידו על העליונה:

גמרא: (דף מח:) אבל אמרו מי שפרע וכו', איתמר אביי אמר אודועי מודעינן ליה, רבא אמר מילט לייטנין ליה, אביי אמר אודועי מודעינן ליה דכתיב (שמות כב) ונשיא בעמך לא תאר, רבא אמר מילט לייטנין ליה דכתיב בעמך בעושה מעשה עמך.

אמר רבא מנא אמינא לה, דרבי חייא בר יוסף יהבו ליה זוזי אמלחא לסוף אייקר מלחא אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה זיל הב להו ואי לא קביל עליך מי שפרע, ואי אמרת אודועי מודעינן ליה רבי חייא בר יוסף בר אודועי הוא, ואלא מאי מילט לייטנין ליה רבי חייא בר יוסף אתי לקבולי עליה לטותא דרבנן, אלא רבי חייא בר יוסף ערבון הוא דיהבי ליה, הוא סבר כנגדו הוא קונה ואמר ליה רבי יוחנן כנגד כולו הוא קונה:

רש"י: מודעינן ליה, דע שאם תחזור סופך להפרע ממך. בעושה מעשה עמך, בעמך דרשינן הכי והאי לאו עושה מעשה עמך הוא דכתיב (צפניה ג) שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב. אייקר מלחא, ורצה לחזור. בר אודועי הוא בתמיה וכי היה צריך להודיעו שהוא נפרע מן השקרנים והלא תלמיד חכם היה. ערבון, מקצת המעות נתן לו על פיסוק מרובה. הוא סבר כנגדו הוא קונה, אי מכירת קרקע הוא שנקנית בכסף קונה קנין גמור ואי מכירת מטלטלין הוא קונה כנגדו להתחייב במי שפרע.

רמב"ם פירוש המשנה:...ואמרו מי שפרע היא קללה על אותו האיש שחזר בדבריו והוא זכות מזכיות אותו שבטלו לו את הדבר. ויש לו לומר קללה זו בפני צבור בני אדם או שיתן לאחר לומר במקומו אותה הקללה, ובפני אותו האיש אשר הקללה כלפיו, ובאיזה

מקום שירצה, ונוסח אותה הקללה מי שפרע מאנשי דור המבול ומאנשי דור הפלגה ומאנשי סדום ועמורה וממצריים שטבעו בים הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדבורו.

תוספות: בעושה מעשה עמך, לא מקרי האי אינו עושה מעשה עמך לענין שיהיה מותר לקללו בחנם כי אם לקללו על המקח הזה במי שפרע.

רבי חייא ברבי יוסף בר אודועי הוא, דהיה יודע מתניתין אלא היה רוצה לקבל לטותא קודם שיפסיד היוקרא.

ר"ף: איתמר אביי אמר אודועי מודעינן ליה אבל מילט לא לייטינן ליה דכתיב ונשיא בעמך לא תאור רבא אמר מילט נמי לייטינן ליה דכתיב בעמך בעושה מעשה עמך והלכתא כרבא ושמעין מהא דכי האי גוונא לאו עושה מעשה ישראל הוא

רא"ש: סימן י: איתמר אביי אמר אודועי מודעינן ליה. רבא אמר מילט לייטינן ליה ואע"ג דמפשטא דמתני' לא משמע לא שיהא צריך להודיעו ולא שיקללוהו אלא שהמשנה אמרה לנו שיש עונש למי שאינו עומד בדבורו. מ"מ מסתברא להו להני אמוראי שצריך לעשות חיזוק לדבר לפי שהמון העם קל לחזור כל זמן שלא נגמר המקח בקנין ואינן יודעין שיש עונש למי שאינו עומד בדבורו וקאמר אביי שצריך להודיעו והוסיף רבא וקאמר דמילט לייטינן ליה. מדקאמר לייטינן ליה משמע שאומר לו הדיין מי שפרע וכו' הוא יפרע ממך אם אינך עומד בדיבורך. אבל ה"ר משה מיימון ז"ל כתב בפ"ז דקנין שאומר לו הדיין הוא יפרע ממי שאינו עומד בדבורו. ואע"ג דכתיב ונשיא בעמך לא תאור ובסוף ארבע מיתות (דף סו א) ילפינן כל אדם מחרש ונשיא ודיין שהן בעמך. האי לאו עושה מעשה עמך דכתיב שארית ישראל לא יעשו עולה:

מאירי: ב"מ מד במשנה: ...שכבר ביארנו בתחלת המשנה והוא שאם משך ממנו פירות או הדבר שהנחנו עליו שם פרי או סחורה אצל חבירו ולא נתן הלה מעות או הדבר שהנחנו עליו שם מטבע אין אחד מהם יכול לחזור אבל אם נתן זה מעות או הדבר שהנחנו עליו שם מטבע ולא משך ממנו הפירות או הדבר שהנחנו עליו שם פרי או סחורה אצל חבירו כל אחד מהם יכול לחזור אלא שהחזור ולא נסכם חבירו בחזרתו מקבל עליו קללת מי שפרע והוא שחברו קובל עליו בבית דין ובית דין מביאין אותו ומודיעין לו שאין זה מעשה הראוי ואם לא רצה בכך מקללין אותו ואומרים מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה ומאנשי סדום ומן המצרים שטבעו בים הוא יפרע ממי שאינו עומד בדבורו ואח"כ חוזרים הדמים והולכים להם:

חידושי הריטב"א: בעושה מעשה עמך, ולא למימר דאביי לא דריש בעושה מעשה עמך דהא דכו"ע היא בכוליה תלמודא אלא דאביי סבר דכיון דמחמת יוקרא וזולא או דלא צריכא ליה הוא דהדר ביה לא יצא מכלל שארית ישראל לא ידברו כזב.

רמב"ם הל' מכירה: פרק ז הלכה א: מי שנתן הדמים ולא משך הפירות, אע"פ שלא נקנו המטלטלין כמו שביארנו, כל החזור בו בין לוקח בין מוכר לא עשה מעשה ישראל וחייב לקבל מי א שפרע ואפילו נתן הערבון כל החזור מקבל מי שפרע.

הלכה ב: וכיצד מקבל מי שפרע, אוררין אותו בבית דין ואומרים מי שפרע מאנשי ב דור המבול ומאנשי דור הפלגה ומאנשי סדום ועמורה וממצרים שטבעו בים הוא יפרע ממי שאינו עומד בדבורו, ואחר כך יחזור הדמים.

שו"ע חו"מ: סי' ר"ד: סעיף א: מי שנתן דמים ולא משך המטלטלים, א אף על פי שלא נקנו לו המטלטלים כמו שנתבאר, כמו שנתבאר, כל החזור בו, בין לוקח בין מוכר, לא עשה מעשה ישראל ב (א) [א] (א) וחייב לקבל מי שפרע; ואפילו לא נתן אלא מקצת הדמים.

סעיף ד: כיצד מקבל מי שפרע, אוררין אותו בב"ד ואומרים: מי שפרע ה (מאנשי דור המבול ומאנשי דור הפלגה ומאנשי סדום ועמורה וממצרים שטבעו בים הוא יפרע ה ממי

שאינו עומד בדבורו. (וי"א שאומרים לו: הוא יפרע ממך אם אינך עומד בדיבורך (טור בשם הרא"ש). וי"א שאומרים לו ברבים) (מרדכי ס"פ הזהב).

בבא בתרא ד.

(דף ג:) קם קטלינהו לכולהו רבנן שבקיה לבבא בן בוטא למשקל עצה מניה (דף ד.) אהדר ליה כלילא דיילי נקרינהו לעיניה, יומא חד אתא ויתיב קמיה אמר חזי מר האי עבדא בישא מאי קא עביד, אמר ליה מאי אעביד ליה, א"ל נלטייה מר, אמר ליה [כתיב] (קהלת י) גם במדעך מלך אל תקלל, אמר ליה האי לאו מלך הוא, א"ל וליהוי עשיר בעלמא וכתיב (שם) ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר, ולא יהא אלא נשיא וכתיב (שמות כב) ונשיא בעמך לא תאור, א"ל בעושה מעשה עמך והאי לאו עושה מעשה עמך,

א"ל מסתפינא מיניה, א"ל ליכא איניש דאזיל דלימא ליה דאנא ואת יתיבנא א"ל כתיב (קהלת שם) כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר א"ל אנא הוא אי הואי ידענא דזהרי רבנן כולי האי לא הוה קטילנא להו השתא מאי תקנתיה דההוא גברא...

רשב"ם / מהרש"א / מפרשים ??

חתם סופר שם: כתיב גם במדעך מלך אל תקלל אין דרכו של שהע"ה לחזור מ"ש בתורה ונשיא בעמך לא תאור ועוד מה צורך לטעם כי עוף השמים יוליך את הקול ת"ל דלאו הוא בתורה אע"כ מיירי שהע"ה ממי שאינו עושה מעשה עמך מ"מ אל תקלל משום עוף השמים יוליך וגו' ובבא בן בוטא דהוה מייתו קרא מעיקרא אסיפא נתכוון משום עוף השמים אלא דהורדס לא הבין

פרק ד: מדרשי חז"ל

מכילתא, תורת כהנים, ילקוט שמעוני, ועוד ברייתות

מכילתא דרבי ישמעאל

פרשת משפטים: מסכתא דנוזיקין: פרשה ה: ומקלל אביו ואמו וגו', למה נאמר לפי שהוא אומר (ויקרא כ ט) [כי] איש איש אשר קלל את אביו וגו', אין לי אלא איש אשה מנין, ת"ל ומקלל אביו ואמו.

ומקלל אביו ואמו, אין לי אלא אביו ואמו, אביו שלא אמו ואמו שלא אביו מנין, ת"ל אביו ואמו קלל מכל מקום דברי ר' יאשיה, ר' יונתן אומר משמע שניהם כאחד ומשמע אחד אחד בפני עצמו עד שיפרוט לך הכתוב אחד, ומה ת"ל ומקלל אביו ואמו, לפי שנאמר איש אין לי אלא איש אשה טומטום ואנדרוגינוס מנין, ת"ל ומקלל אביו ואמו, אין לי אלא בחיים, במתים מנין, ת"ל ומקלל אביו ואמו, מכל מקום.

ומקלל אביו ואמו, בשם המפורש, או אינו אלא בכינוי, שאין ת"ל (ויקרא כד טז) בנקבו שם יומת, להביא המקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיקללם בשם המפורש דברי ר' אחאי בר' יאשיה, רבי חנינא בן אידי אומר הואיל ואמרה תורה השבע אל תשבע, קלל ואל תקלל, מה השבע בשם אף אל תשבע בשם, מה קלל בשם אף אל תקלל בשם.

מות יומת, בסקילה, אתה אומר בסקילה או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה, הרי אתה דן נאמר כאן (שם כ ט) דמיו בו ונאמר להלן (שם כ כז) דמיהם בם, מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה.

עונש שמענו אזהרה מנין, ת"ל (שמות כב כז) אלהים לא תקלל, אם דיין הוא אביך הרי הוא בכלל אלהים לא תקלל ואם נשיא הוא הרי הוא בכלל (שמות כב כז) ונשיא בעמך לא תאור, אינו לא דיין ולא נשיא אלא בור, הרי אתה דן בנין אב משניהם לא הרי דיין כהרי נשיא ולא הרי נשיא כהרי דיין, הצד השווה שבהן שהם בעמך ואתה מוזהר על קללתם אף אביך שבעמך אתה מוזהר על קללתו, אי מה הצד השווה שבהן שהם גדולים ובעמך וגדולתן גרמה להן לפיכך אתה מוזהר עליהם על קללתם, תאמר באביך, ת"ל (ויקרא יט יד) לא תקלל חרש, דבר הכתוב באמללים שבאדם, הרי אתה דן בנין אב מבין שלשתן, לא הרי דיין כהרי נשיא ולא הרי נשיא כהרי דיין ולא זה וזה כהרי חרש ולא הרי חרש כהרי זה וזה, הצד השווה שבהן שהם בעמך ואתה מוזהר על קללתם, אף אביך שבעמך אתה מוזהר על קללתו.

מסכתא דכספא: פרשה יט: אלהים לא תקלל, למה נאמר, לפי שהוא אומר (ויקרא כד טז) ונוקב שם ה' מות יומת, עונש שמענו אזהרה לא שמענו, לכך נאמר אלהים לא תקלל מכל מקום* דברי רבי עקיבא***, ר' ישמעאל אומר בדינין הכתוב מדבר שנאמר עד האלהים יבא דבר שניהם.

* עיין כאן גירסת הגר"א ===== וכן בדפוס אין המילים "מכל מקום" עיין ראשונים ובמזרחי <?> כאן גורס מכל מקום וגם בונה על זה הסבר במחלוקת ר"ע ור"י עיי"ש, וע"ע בהר אפרים כאן ועוד ... ==
 ** בדפוס ראשון הגירסא: דברי ר' ישמעאל רבי עקיבא אומר בדינין וכו', והוא תמוה דהוא נגד כל סוגיית

הש"ס בסנהדרין (סו), וכבר בילקוט שמעוני גורס: דברי ר"ע רבי ישמעאל אומר בדינין עיי"ש, וכן הסכימו האחרונים מפרשי המכילתא דהוא ט"ס כאן, עיין ?? גר"א, מלבי"ם, ??

אלהים לא תקלל, אין לי אלא דיין, נשיא מנין, ת"ל ונשיא בעמך לא תאור, אני אקרא ונשיא בעמך לא תאור, אחד נשיא ואחד דיין במשמע, ומה ת"ל אלהים לא תקלל, לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו, מכאן אמרו יש מדבר דבר אחד וחייב עליו משום ארבעה דברים, בן נשיא שקלל את האב חייב בארבעה דברים משום נשיא ואב ודיין ומשום בעמך לא תאור.
=הרמב"ם בספר המצוות ?? גורס כאן לא תקלל חרש עיי"ש]

רבי יהודה בן בתירא** אומר אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור, שומע אני לא יהא חייב עד שיהא דיין ונשיא, ת"ל אלהים לא תקלל לחייב עליו משום דיין, ונשיא בעמך לחייב עליו משום נשיא, ומה ת"ל בעמך, בזמן שהן עושין מנהג עמך***.

אלהים לא תקלל, אין לי אלא דיין ונשיא שאר כל אדם מנין, ת"ל בעמך לא תאור מכל מקום.

* עיין ביאור ב"הר אפרים" ומהרם שיק לקמן <?> ד"ה אמנם ר"י
**מה סובר ר"י בן בתירא, עיין מהרם שיק ספ"ל 92, ושבות יהודה כאן במכילתא=
** גירסת הילקוט <?>: אי נשיא כאחאב וחביריו ת"ל בעמך לא אמרתי אלא בזמן שהן נוהגין מנהג עמך.
=ביאור יפה בדברי המכילתא לקמן "מאזנים למשפט" <?> על שו"ע חו"מ עיי"ש

מכילתא דרשב"י

מכילתא דרשב"י: ==בפסוק של מקלל אביו בריש הסדרה ????

אלהים לא תקלל, יכול אם אמר לו ארור אתה יהא חייב, ת"ל אלהים לא תקלל, מגיד שאינו חייב עד שיפרש בשם או בכנוי.

ר' אליעזר בן יעקב אומר אלהים לא תקלל ליתן אזהרה על ברכת השם.

יכול אם קללן לאחר מיתה יהא חייב, ודין הוא ומה עונש מועט חייבין עליו לאחר מיתה, אזהרה מרובה אינו דין שיהו חייבין עליו לאחר מיתה, ת"ל לא תקלל חרש, מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים [*והמקלל את המת פטור].

אלהים לא תקלל, מלמד שהמקלל את הדיין עובר משום שתיים, משום דיין ומשום חבירו. ונשיא בעמך לא תאור, מלמד שהמקלל את הנשיא עובר משום שלש, משום דיין ומשום חבירו ומשום נשיא.

נשיא בעמך לא תאור, בנוהג מנהג עמך פרט לשפירשו מדרכי צבור כירבעם בן נבט].

=מכאן הנוסח של רד"צ הופמן על פי מדרש הגדול ובהוצאת אפשטיין מכ"י איננו.

תורת כהנים

פרשת קדושים: פרשה ב: לא תקלל חרש, אין לי אלא חרש מנין לרבות כל אדם ת"ל ונשיא בעמך לא תאור, אם כן למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים.

קרבן אהרן: ת"ל ונשיא בעמך, דמילת בעמך יתרה אלא הכי קאמר ונשיא וכל מי שהוא בעמך לא תאור אותו. מה חרש מיוחד וכו', לומר שכל מי שהוא נסתר ממך [-שלא בפניך] שהזרתה שלא לקללו יהיה דומה לחרש שאינו שומע אותך אבל הוא חי, כך אינך עובר

אלא אם תאור את החי אבל למת לא. ויפה דייק הרא"ם עליו השלום דהוצרך להשמיענו דלא תימא דמקלל חבירו דומיא דמקלל אביו ואמו שהוא גם לאחר מיתה, קא משמע לן.

פרשת קדושים: פרק ט: איש, אין לי אלא איש אשה מנין ת"ל איש איש כי יקלל אלהיו, [ואת] (ואל) אביו ולא את אבי אביו, ואת אמו ולא את אבי אמו, אביו ודאי ולא הספק אמו ודאית לא הספק.

אביו ואמו קלל, מה ת"ל לפי שנאמר ומקלל אביו ואמו מות יומת, יכול לא יהיה חייב עד שיקלל שניהם בבת אחת ת"ל אביו קלל אמו קלל, אפילו אחד מהם, והלא הגר חייב על אמו ואינו חייב על אביו דברי רבי יוסי הגלילי, ר' עקיבא אומר אביו ואמו קלל, את שהוא חייב על אביו חייב על אמו, ואת שאינו חייב על אביו אינו חייב על אמו, מודה רבי עקיבא בשתוקי שהוא חייב על אמו אף על פי שאינו חייב על אביו.

אביו ואמו קלל, אפילו לאחר מיתה, והלא דין הוא הואיל והמכה חייב והמקלל חייב מה המכה אינו חייב אלא בחיים, אף המקלל אינו חייב אלא בחיים תלמוד לומר אביו ואמו קלל, ואפילו לאחר מיתה, דמיו בו בסקילה.

רבינו הלל: =האם יש ראב"ד?? =

קרבן אהרן: לרבות אפילו אשה דמחייב על קללת אב ואם. ולא את אבי אביו, דלהכי הוצרך לומר קרא ?? אע"ג דכבר אמר ומקלל אביו ואמו וגו', למעט ולומר דאינו חייב אלא על אביו ועל אמו דוקא.

אביו ודאי וכו', מדהדר קרא לומר אשר יקלל וכו' דריש המיעוט אב ואם ולא אבי אביו וכו', ומכנוי אביו דרי' שהוא ידוע לו שהוא אביו בודאי. ולא הספק, כגון נתאלמנה אמו או נתגרשה ולא שהתה ג' חדשים לידע אם מעוברת היא אלא נשאת בתוך ג' חדשים וילדה... אמו ודאי ולא הספק כגון ב' נשים שילדו במחבוא ונתערבו ילדיהן ...
==האם יש כאן חידושים ??? בהמשך=====

פרשת קדושים: פרק י: [בהוצאת תו"כ של הקרבן אהרן כתוב כאן: כאן חסר מן הספרים קצת ברייתות הביאם הילקוט על שם תורת כהנים ורבינו הלל פירש אותם וכו']** לכאורה הם דומים מאד למכילתא משפטים ויש לעיין==] כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו, בשם, אתה אומר בשם או אינו אלא בכנוי, ת"ל בנקבו שם יומת שאין ת"ל שם ומה ת"ל שם אלא להביא את המקלל אביו ואמו שלא יהא חייב עד שיקללם בשם (המפורש), דברי רבי אחי בר ר' יאשיה, רבי חנניא בר אידי אומר הואיל ואמרה תורה השבע ואל תשבע קלל ואל תקלל מה השבע בשם אף אל תשבע בשם.

מות יומת בסקילה, אתה אומר בסקילה או באחת מכל המיתות שבתורה, ת"ל דמיו בו ולהלן נאמר דמיהם במ מה דמיהם במ שנאמר להלן בסקילה אף דמיו בו שנאמר כאן בסקילה,

עונש שמענו אזהרה לא שמענו, ת"ל אלהים לא תקלל, ואם נשיא הוא אביו הרי הוא בכלל ונשיא בעמך לא תאור, אינו לא דייק ולא נשיא אלא בור הרי את בבנין אב מבינין שניהם, לא ראי דייק כראי נשיא ולא ראי נשיא כראי דייק, הצד השווה שבהם שהן בעמך ואתה מוזהר על קללתן, אף אביך שבעמך אתה מוזהר על קללתו, אי מה הצד השווה שבהן שהם גדולים ומעמך וגדולתן גרמה להן ואתה מוזהר על קללתו, אף אביך שהוא גדול ומעמך וגדולתו גרמה לו ואתה מוזהר על קללתו, ת"ל לא תקלל חרש, דבר הכתוב באמללין של אדם, מה לחרש שכן חרישותו גרמה לו

נשיא ודיין יוכיחו מה לנשיא ודיין שכן גדולתן גרמה להן חרש יוכיח הרי את דן בבנין אב מבינין שלשתן לא ראי דיין כראי נשיא ולא ראי נשיא כראי דיין ולא ראי זה וזה כראי חרש ולא ראי חרש כראי שניהם, הצד השווה שבהם שבשלשתן שהם בעמך ואתה מוזהר על קללתן, אף אביך שהוא בעמך את מוזהר על קללתו, מה להצד השווה שבהן שכן משונין, א"כ נכתוב קרא אלהים וחרש או נשיא וחרש אלהים ל"ל אם אינו ענין לגופו תנהו ענין לאביו.

** הערה: קטעים האלו - עד 'תנהו ענין לאביו' - לא היו בדפוס ראשון של תו"כ ונוספו בהוצאת תו"כ של קרבן אהרן (דף רטו:) כי מובאים בילקוט שמעוני בשם תורת כהנים וגם מפורשים ע"י רבינו הלל בביאורו לתו"כ, וגם בתו"כ עם מלבי"ם דף שסה: ובהוצאת החפץ חיים). =לכאורה הם דברי המכילתא פרשת שופטים דלעיל וצריך להשוות==

רבינו הלל: = = = =

ראב"ד: = = = =

קרבן אהרן: = = יש כאן אריכות בקרבן אהרן בלימוד של הצד השווה ובכל סוגית הגמ' שם סנהדרין עם רש"י ותוס' = ועוד וצ"ע מה להעתיק =====

ילקוט שמעוני

פרשת משפטים: רמז ש"ל: ...== להביא קטע קודם ==

איש איש אשר יקלל את אביו מה ת"ל איש איש לרבות טומטום ואנדרוגינוס. אשר יקלל את אביו, אין לי אלא אביו ואמו אביו שלא אמו שלא אביו מנין ת"ל אביו קלל אמו קלל מ"מ דברי ר' יאשיה, ר' יונתן אומר משמע שניהן כאחד ומשמע אחד אחד בפני עצמו עד שיפרוט לך הכתוב יחדו,

ת"ר אביו ואמו קלל, לאחר מיתה, שיכול הואיל וחייב במכה וחייב במקלל וכו' ומה מכה שעשה בו שלא בעמך כבעמך וכו' אינו דין שלא חייב לאחר מיתה ת"ל אביו ואמו קלל, הניחא לר' יונתן דמיתר ליה קרא אביו ואמו אלא לר' יאשיה מאי איכא למימר וכו' ואידך מיבעיא לרבות טומטום ואנדרוגינוס ותיפוק ל' מאיש איש דברה תורה כלשון בני אדם:

ומקלל אביו ואמו למה נאמר, לפי שהוא אומר כי איש איש אשר יקלל אין לי אלא איש אשה מנין ת"ל ומקלל אביו ואמו, בשם המפורש, או אינו אלא בכנוי ת"ל בנקבו שם ה', שאין ת"ל אלא להביא את המקלל אביו ואמו שלא יהא חייב עד שיקללם בשם המפורש דברי ר' אחא בר יאשיה, ר' חנניה בן אידי אומר הואיל ואמרה תורה השבע ולא תשבע קלל ולא תקלל מה השבע בשם אף לא תשבע בשם מה מקלל בשם אף לא תקלל בשם,

מות יומת בסקילה, או אינו אלא באחד מכל מיתות האמורה בתורה הרי אתה דן נאמר כאן דמיו בו ונאמר להלן דמיהם במ מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה,

[גמ' סנהדרין סו] עונש שמענו אזהרה לא שמענו ת"ל אלהים לא תקלל, אם דיין הוא אביך הרי הוא בכלל אלהים לא תקלל, אם נשיא הוא אביך הרי הוא בכלל ונשיא בעמך לא תאר, אינו לא דיין ולא נשיא הרי אתה דן בנין אב מבין שניהם, לא הרי דיין כהרי נשיא לא הרי נשיא כהרי דיין הצד השווה שבהן שהן בעמך ואתה מוזהר על קללתן אף אביך שהוא בעמך ואתה מוזהר על קללתו, דיין אתה מצווה על המראתו נשיא אתה מצווה על המראתו אף אני אביא אביך שבעמך ואתה מצווה על קללתו, מה להצד השווה שבהן שכן גדולתן גרמה להן ת"ל לא תקלל חרש באומללין שבעמך הכתוב מדבר, מה לחרש שכן חרשותו גרמה לו נשיא ודיין יוכיחו מה נשיא ודיין שכן גדולתן וכו' מה להצד השווה שבהן שכן משונין אם כן ליכתוב או אלהים וחרש או נשיא וחרש אלהים למה לי אם אינו ענין לגופו תנהו ענין לאביו,

הניחא למאן דאמר אלהים חול אלא למאן דאמר אלהים קדש מאי איכא למימר דתניא וכו' אלו דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר אזהרה למברך את השם וכו', בשלמא למאן דאמר אלהים חול גמר קדש מחול אלא למאן דאמר אלהים קדש היכי גמיר חול מקדש דילמא אקדש אזהר אחול לא אזהר, אם כן ליכתוב אלהים לא תקל מאי לא תקלל ש"מ תרתי:

פרשת משפטים: רמז שני"א: אלהים לא תקלל, למה נאמר לפי שהוא אומר ונוקב שם ה' מות יומת עונש שמענו אזהרה לא שמענו ת"ל אלהים לא תקלל דברי רבי עקיבא, רבי ישמעאל אומר בדינין הכתוב מדבר שנאמר עד האלהים יבא דבר שניהם,

אלהים לא תקלל אין לי אלא דיין נשיא מנין ת"ל ונשיא בעמך לא תאר. אני אקרא נשיא בעמך לא תאר אחד דיין ואחד נשיא במשמע ומה ת"ל אלהים לא תקלל לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו. מכאן אמרו יש מדבר דבר וחייב עליו משום ד' דברים, בן נשיא שקלל את אביו חייב עליו משום ארבעה דברים משום אב, ומשום דיין, ומשום נשיא, ומשום בעמך לא תאר.

רבי יהודה בן בתירה אומר אלהים לא תקלל וגו' שומע אני לא יהיה חייב עד שיהיה דיין ונשיא ת"ל אלהים לא תקלל לחייב עליו משום דיין ומשום נשיא. אי נשיא כאחאב וחבריו ת"ל בעמך לא אמרתי אלא בזמן שהן נוהגין כמנהג עמך. אלהים לא תקלל אין לי אלא דיין ונשיא שאר כל אדם מנין ת"ל בעמך מכל מקום:

פרשת קדושים: רמז תר"ט: לא תקלל חרש, המקלל אביו ואמו בכנויין חייב דברי ר' מאיר, וחכמים פוטרים, מאן חכמים ר' מנחם בר' יוסי דאמר בנקבו שם יומת מה ת"ל שם למד על המקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקללם בשם, המקלל עצמו וחבירו בכל עובר בלא תעשה, א"ר ינאי ודברי הכל עצמו דכתיב השמר לך ושמור נפשך וכדרכי אבין וכו', חבירו דכתיב לא תקלל חרש [לא תקלל חרש] אין לי אלא חרש מנין לרבות כל אדם ת"ל בעמך לא תאור, א"כ למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים יצא מת שאינו בחיים,

פסיקתא זוטרותא מדרש לקח טוב

פרשת משפטים: אלהים לא תקלל, אזהרה למברך השם שהרי עונש שמענו דכתיב ונוקב שם ה' מות יומת דברי רבי עקיבא, ר' ישמעאל אומר אזהרה זו לדיינים שנאמר עד האלהים יבוא דבר שניהם, מיכן אמרו יש מדבר דבר אחד וחייב בארבעה דברים, כגון בן נשיא שקילל את אביו חייב בארבעה דברים, משום אביו ומשום נשיא ומשום דיין ומשום בעמך לא תאור.

פרשת קדושים: לא תקלל חרש, מרבה אפילו בר ישראל שאינו שומע קל וחומר לפניו*.
= הכסף משנה מצא כאן מקור לדברי הרמב"ם ??? עיי"ש, ובחקרי לב ?? ועוד

מסכת סופרים: פרק ד הלכה כה: ... אבל חנון, ורחום, ארך אפים, ורב חסד, מלך מלכי המלכים, מרום, גדול, ונורא, עליון, צדיק, וישר, חסיד, תמים, גיבור – הרי אילו נמחקין. והמקלל בהן עצמו וחבירו חייב אחת, גוים ומתים פטור, דיין ונשיא חייב שתים, ויש אומרים על הנשיא חייב שלש. המקלל אביו ואמו בשם המיוחד הרי זה טעון סקילה ובכנויין הרי הוא באזהרה.

אבות דרבי נתן: נוסחא ב פרק לד: כל המקלל את חבירו לשם שמים סופו לצאת ממנו בכבוד, משה קילל את פרעה לשם שמים ויצא ממנו בכבוד שנאמר וירדו כל

עבדיך אלה אלי, ומנין שיצא ממנו בכבוד שנאמר גם האיש משה גדול מאוד. וכל המכבד את חבריו שלא לשם שמים סופו לצאת ממנו בקלון שכן את מוצא בבלק שכבד את בלעם שנאמר ויבואו אל בלעם ויאמרו לו [וגו'] כי כבד אכבדך, ומנין שיצא ממנו בקלון שנאמר ועתה ברח לך אל מקומך:

תנחומא: משפטים י: מה כתיב אחריו אלהים לא תקלל, מה ענין זה לזה, מעשה באחד שהלך אצל הדיין עם חבריו זכהו יצא ומשבח את הדיין אמר אין חכם בעולם כפלוני הדיין והוא מלאך לזמן חזר אצלו לדין וחייבו התחיל לקללו ואמר אין שוטה בעולם כמותו אמרו לו אתמול מלאך והיום שוטה לכך כתיב אלהים לא תקלל, מה כתיב אחריו מלאךך ודמעך לא תאחר אם קללת הדיין תבואתך אתה מקלל וכן אתה מוצא כל זמן שהדיין מקולל התבואה מתמעטת והרעב בא שנאמר (רות א) ויהי בימי שפוט השופטים דור שופט את שופטיו לכך נאמר אלהים לא תקלל וסמך ליה מלאךך ודמעך:

קידושין ל: השוה הכתוב מוראת אב ואם למוראת המקום, נאמר (שמות כא) מקלל אביו ואמו מות יומת, ונאמר (ויקרא כד) איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו, השוה הכתוב ברכת אב ואם לברכת המקום, אבל בהכאה, ודאי אי אפשר, וכן בדין ששלשתן שותפין בו. ת"ר שלשה שותפין הן באדם הקב"ה ואביו ואמו, בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני.

קללת חכם אפילו על תנאי באה

מכות יא. אמר רב אבהו קללת חכם אפילו על תנאי היא באה, מנלן מעלי דקאמר ליה [עלי] לשמואל כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף אם תכחד ממני דבר, ואע"ג דכתיב ויגד לו שמואל את כל הדברים ולא כחד ממנו, [ואפ"ה] כתיב ולא הלכו בניו בדרכיו וגו'.

רש"י: וקללה זו בחנם היתה שלא היה מקללו אלא אם אינו אומר. אפילו על תנאי, ולא נתקיים התנאי אעפ"כ היא באה דהא קללה על תנאי היתה אם תכחד ממני, ולא נתקיים שלא כיחד, ואעפ"כ נתקיימה הקללה דכתיב ולא הלכו בניו בדרכיו וגו', וזו קללה קללו עלי כה יעשה לך כמו שנעשה לי שאין בני מהוגנין.

אל תהא קללת הדיוט קלה בעיניך

בבא קמא צג. ואמר רבי יצחק לעולם אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך שהרי אבימלך קלל את שרה ונתקיים בזרעה שנאמר הנה הוא לך כסות עינים אמר לה הואיל וכסית ממני ולא גילית שהוא אישך וגרמת אלי הצער הזה יהי רצון שיהו לך בני כסויי עינים ונתקיים בזרעה דכתיב ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות

מגילה כח. דאמר רבי יוחנן אסור לאדם להסתכל בצלם דמות אדם רשע... רבי אלעזר אמר עיניו כהות שנאמר (בראשית כז) ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות, משום דאסתכל בעשו הרשע, והא גרמא ליה והאמר רבי יצחק לעולם אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך שהרי אבימלך קלל את שרה ונתקיים בזרעה שנאמר (בראשית כ) הנה הוא לך כסות עינים אל תקרי כסות אלא כסיית עינים, הא והא גרמא ליה.

=עיין טורי אבן מגילה וראש יוסף על גמ' מגילה

פרק ה: ראשונים

תשובות הגאונים: שערי צדק: ח"ד ש"ה ס"כ: ולענין הבן התובע את האב לא אשכחן ראייה להפקיע תביעתו של בן שלא להשביע את האב, אלא רגילין בתי דינים לומר לבן תקנה תביעתך זו לאחר שלא תבוא לידי מקלל אביו, וכד הויא לאחר לא אתי הבן להא מילתא, עד הנה.

=השוה עם דברי הרמב"ם הל' ממרים ושו"ע=

שאלות:

קללת כל אדם

פרשת בלק: שאלתא קלג: שאלתא דאסיר להון לדבית ישראל למילט איניש חבריה בשמא דשמיא דכתיב לא תקלל חרש, וכי היכי דאסיר ליה למילט חבריה הכי אסיר ליה למילט נפשיה דכתיב רק השמר לך ושמור נפשך מאד, ואפילו לייט נמי בכינוי קאי באיסורא, דתנן משביע אני עליכם מצוה אני עליכם אוסרכם אני הרי אלו חייבין בשמים ובארץ הרי אלו פטורין, באל"ף דל"ת ביו"ד ה"א בשדי בצבאות בחנון ברחום בארך אפים ורב חסד ובכל הכנויין הרי זה חייב דברי ר' מאיר, וקתני סיפא המקלל עצמו וחבירו בכולם עובר בלא תעשה, ואמר ר' ינאי לדברי הכל חבירו מלא תקלל חרש עצמו משמור נפשך.

והני מילי היכא דעושה מעשה עמך אבל אינו עושה מעשה עמך שרי למילטייה דכתי' ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך וכן בעזרא הוא אומר ואריב עמם ואקללם ואכה מהם אנשים.

קללת אביו ואמו

פרשת משפטים: שאלתא ס: שאלתא דאסר ליה לאיניש לצעורי אביו ואמיה, ומן דלייט אביו ואמיה חייב קטלא דכתיב ומקלל אביו ואמו מות יומת, ולא תימא עד דלייט אביו ואמיה בהדי הדדי אלא אפילו אביו בשלא אמו ואמו בשלא אביו חייב, דתניא איש מה ת"ל איש איש לרבות בה טומטום ואנדרוגינוס, אשר יקלל את אביו ואת אמו, אין לי אלא אביו ואמו אביו בשלא אמו ואמו בשלא אביו מניין ת"ל אביו קילל אמו קילל דברי רבי יאשיהו, רבי יונתן אומר משמע שניהם כאחת ומשמע אחד אחד בפני עצמו עד שיפרוט לך הכתוב יחדו, ולרבי יונתן אביו ואמו יתירה למה לי דכתיב, לרבות מקלל לאחר המיתה, ור' יאשיהו נפקא ליה ממקלל אביו ואמו, ורבי יונתן מבעי לי לרבות בה טומטום ואנדרוגינוס, ורבי יאשיהו נפקא ליה מאיש איש אשר יקלל, ורבי יונתן אמרה דברה תורה כלשון בני אדם. וקטליה בסקילה כדתנן ואלו הן הנסקלין מקלל אביו ואמו דאיתייא דמיו בו מדמיהם בם. ומאן דמחי אביו ואמיה דיניה בחנק...

ליקוטי רש"י מלבד המובא בסוגיות הש"ס לעיל

בראשית כו ד: והתברכו בזרעך, אדם אומר לבנו יהא זרעך כזרעו של יצחק וכן בכל המקרא, וזה אב לכולן (מח ס) כך יברך ישראל לאמר ישימך כאפרים וכמנשה, ואף לענין הקללה מצינו כן (במדבר ה כז) והיתה האשה לאלה, שהמקלל שונאו אומר תהא כפלוגית, וכן (ישעיה סה טו) והנחתם שמכם לשבועה לבחירי, שהנשבע אומר אהא כפלוגי אם עשיתי כך וכך:

שמות א י: ועלה מן הארץ, על כרחנו. ורבותינו דרשו כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו באחרים, והרי הוא כאלו כתב ועלינו מן הארץ והם יירשוה:

שמות כב כז: אלהים לא תקלל, הרי זו אזהרה לברכת השם, ואזהרה לקללת דין:

ויקרא יט יד: לא תקלל חרש, אין לי אלא חרש מגין לרבות כל אדם, ת"ל (שמות כב כז) בעמך לא תאר, אם כן למה נאמר חרש, מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים, יצא המת שאינו בחיים:

במדבר כב א: קבה לי, זו קשה מארה לי, שהוא נוקב ומפרש.

דברים יב ל: פן תנקש, ...וכן (תהלים קט, יא) ינקש נושה לכל אשר לו, מקלל את הרשע להיות עליו נושים רבים ויהיו מחזירין ומנקשין אחר ממונו:

דברים כא כג: כי קללת אלהים תלוי, וזולו של מלך הוא, שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו. משל לשני אחים תאומים שהיו דומין זה לזה, אחד נעשה מלך, ואחד נתפס ללסטיות ונתלה, כל הרואה אותו אומר המלך תלוי. כל קללה שבמקרא לשון הקל וזולו כמו (מ"א ב ח) והוא קללני קללה נמרצת:

דברים כז טז: מקלה אביו, מזלזל לשון ונקלה אחיך (דברים כה ג):

ירמיהו יא כ: אראה נקמתך מהם, את אנשי ענתות היה מקלל:

מלאכי ג ט: במארה אתם נארים, על עון זה שאני שולח קללה במעשה ידיכם ואעפ"כ אותי אתם קובעים.

שבת יז א: אקפח את בני, מצער היה על תורה המשתכחת, ומקלל את עצמו.

יומא לח ב: מברכתן של צדיקים כו', במקום שהקדוש ברוך הוא מברך את הצדיקים, שם מקלל את הרשעים.

סנהדרין סח: ד"ה ביזיתו ביישתו קללתו: הך קללה אינה אלא גידוף, וכן היה לשונם כמו (מלכים א ב) 'קללה נמרצת' שלא היה שם קללה אלא גידוף.

סנהדרין מט א: תהא לוטא ולא לטה, נוח לך להיות מן המקוללים ולא מן המקללים, לפי שסוף קללת חנם לשוב אל המקלל.

סנהדרין פא ב: יכהו קוסם, מקלל את חבריו ואומר יכהו הקוסם הזה.

מכות טז א: חוץ מנשבע וממיר ומקלל את חבריו בשם, של הקב"ה וטעמא מפרש בתמורה בפ"ק

מכות ח: לוקה דלטייה, ואמרינן [בשבועות] (לה). המקלל את חבריו עובר בלא תעשה ואתיא במה הצד מהמקלל דין ונשיא וחרש (סנהדרין טו).

שבועות כא: חוץ מנשבע וממיר ומקלל את חבריו בשם המיוחד* והא מילתא עיקרה בפ"ק דתמורה והתם מפורש טעמא דממיר ומקלל והכא נשבע לחודיה מפרש משום גררא דמכללא איתמר דר' אבהו.

=הערה: מש"כ שם המיוחד האם כוונתו לשיטת הראב"ד ???=

עבודה זרה נג: וקלל במלכו, מקלל את עבודת כוכבים שלו ומבזה אותה.

ספר חסידים

סימן עז: אל תעניש ישראל ואל תקללו, אך התפלל עליו שישלים הקב"ה לבו ויחזירהו למוטב, ואל תמסור עליו דין לאמר הצור ינקמי מידו וישוב לעושה הרע כרעתו כי כל המוסר דין על חבריו באה מדת הדין לפני הקב"ה ואומרת רבש"ע לזה תעשה דין ראוי הוא שתענישו על כך וכך, כללו של דבר אל תקלל שום אדם כי פעמים רבות הקללות חוזרות וחלות כולן על ראשו ועל זרעו, שכן מצינו שכל הקללות שקלל דוד את יואב נתקיימו בזרעו...

מקלל עצמו

סימן תפ: אל יאמר אדם כך חטאתי עד שמחויב כליה, וכך חטאים עשיתי עד שמחויב כליה שהרי כתיב (ישעיה א ט) כסדום היינו וקראם בסמוך קציני סדום, ועוד מפיכוש אמר כן לדוד שבית שאול חייבים ונתקיים על ידי הגבעונים.

חקר רבי אחרי זרעו של רבי טרפון שהיה אומר אקפח את בני ונענש שאמרו בן אין לו בת יש לו,

לאשה אחת היו לה בנים והיתה מקללת אותם תמיד, אמר בעלה לאיש אחד מה אעשה לה, א"ל אני אמנעה כשהיה מקללת זו את בניה היה עונה אמן אחריה, אמרה אם אני מקללת אין בלבי שיתקיימו הקללות בהם, אמר אם תבקשו להם טובות אומר אמן ואם תבקשו להם רעות אומר אמן ומנעה, אמרו לו אם היו הקללות מתקיימות הרי גרמא שלך, אמר מוטב שאחטא פעם או פעמים כדי למנוע ממנה, ועוד קודם שאני עונה אמן אחר דבריה אני אומר יחיו בלחש ועונה אמן בקול רם.

במקום אחד היו מקללות אשה חברתה ואיש בר מחלקותו נשתמדו בניהם. פעמים היה מתקיים על המקלל על שם שמח לאיד לא ינקה (משלי יז ה), ופעמים על המקולל. והטובים היו מצוים לזרעם שלא ידורו באותה עיר כי רבים היו שהמירו דתם בעיר מפני הקללות. ועוד גויות היו מניקות ושפחות היו אוכלות בבית דברים טמאים והיו הילדים קטנים אוכלים עמהם ואף הגדולים לא היו יכולים להזהר מן הכלים לכך אסור להיות באותו עיר. ולכך יש לאדם לבקש רחמים שלא יענש אדם על ידו, ואל יבקש אדם רע על חבירו דכתיב ושמח לאיד לא ינקה...

=השוה עם כת"י פארמא תתרתלט==

סימן תפג: תנו רבנן שלש חלאים חלה אלישע אחד שדחפו לגחזי בשתי ידיו ואחד שגירה דובים בתינוקת ואחד שמת בו הרי אלישע שידע אותם שהם רעים ולא יצא מהם צדיק כך כ"ש אחר שלא יקלל בני אדם.

סימן תקעו: כבר היו חכמים יושבים ובא אחד ושאל אם הבן מכה את אביו לאחר מותו פטור ואם מקללו חייב אם מת האב ועושה בו חבורה ודם יוצא אמאי אינו חייב מאי שנא אם בעבור ביזוי שמקללו גם זה ביזוי שמכחו לאחר מותו, א"ל כי מועלת הקללה שיש היזק לאב לנשמתו משא"כ בהכאה.

סימן תרלה: לא אליכם כל עוברי דרך (איכה א יב) שצריך אדם לכנות את ראובן יספר לשמעון אמרתי לאותו נכרי כך וכך חרפתי ארור וקללתיו לא יאמר לחבירו באותו לשון עצמו שיאמר לשום אדם מישראל אמרתי לו ארור אתה.

=השוה עם כת"י פארמא סי' קא=

סימן תרנו: מעשה בצדיק אחד שהיה רגזן וכשהיו מתקוטטים עמו לא היה משיב אלא מעניש ואח"כ עובר כעסו והיה מתחרט ושאל לחכם מה אעשה שלא אעניש בני אדם, אמר תקבל עליך לאחר שתקלל ותעניש שתאמר כל מה שאמרתי לא יבא לו, או קודם שתבא לקללו תאמר כל מה שאומר לא יבא לו אז לא תעניש ולא תקלל. ואהבת לרעך כמוך. וזה לא רצה לעשות כך אלא קבל עליו בכל עת שיקלל ויעניש שיתן כך וכך לצדקה מעות לפי שידוע שבשביל מעות לא יקלל ועוד שיהא לו כפרה.

=השוה עם כת"י פארמא סי' קכט=

קללת חנם

פארמא סי' תתקי"ח: מעשה באשה אחת שהיתה מקללת כל מי שיעזור לבעל דין שכנגדה, והיו נענשין ונלקין על ידה בקללותיה, וכשאדם קובל עליה ומערער כנגדה היתה מקללת את האומרים לה תלכי לבית דין ויראים לעשות דבר כנגדה מפני קללותיה, אמר להם חכם אחד זאת מקללת לשקר הרי כתיב (משלי כו ב) קללת חנם לא תבוא, ואפילו אם תבוא הרי רק לגוף או לממון אבל שאתם עוברים על לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא, הוא ינקם מן הגוף ומן הנשמה.

ואמרו לו רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו ואפילו במילי דשמיא, אמר להם זהו

ממילי דשמיא כגון לבעל דינו שיאמרו רשע זוכה בדין ורואה חפצו באויביו כי השעה משחקת לו כדי שיקבל עולמו משלם שלא ישאר לו שום שכר ליטול לעוה"ב, אבל הדיינין אע"פ ששעה משחקת לרשע אל ימנעו מלשפוט, ויתפללו שלא יקלקלו בדין לא בעבור שנאת הרשע ואהבת הצדיק ולא תהא אהבת הרשע מתגברת שיתקלקלו בעבור שהשעה משחקת לו.

הנה האשה (גיטין לה.) קללה את רבה בר רב הונא שיהפך את כסאו ואעפ"כ לא חשש ודן ואעפ"כ נרשמה הקללה, הרי אע"פ שמקללין לא יחושו וישפטו צדק ומה שהרשעים מענישים כדי למלאות תאותם בעוה"ז וליפרע מהם באחרונה ובעוה"ב כדכתיב (תהלים נט יג) חטאת פימו דבר שפתימו.

רבינו יונה

שערי תשובה: שער ג' מו: [מן האזהרות התלויות בלשון... ויש באזהרות התלויות בלשון שלוקין עליהן...] אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור, לא תקלל חרש, הוזהרנו בזה שלא יקלל איש מישראל בשם ולא באחד מכל הכנויים. ומה שהוזכר בתורה אלהים לא תקלל ונשיא וחרש, כי בא להזהיר שלא לקלל השופט כאשר ירשיעוהו בדין, ולא את הנשיא כאשר יענוש אותו לשלחו ביד פשעו. והוצרך להזכיר החרש פן תאמר אין עונש בקללתו אחרי אשר איננו שומע ולא ישיגהו צער על קללתו. ובסוף פרשת משפטים נכתב אלהים לא תקלל, לאמר שלא תקלל השופט את המשפטים האלה, אבל השופט אשר לא כדת אותו תקלל. ואמרו רבותינו (שבועות לה.) המקלל את חבירו או את עצמו בשם לוקה, וענשו בידי שמים רב מאד שנאמר (דברים כח נח) אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת הכתובים בספר הזה ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את ה' אלקיך, והפלא ה' את מכותך וגו'. ופרשו רבותינו ז"ל (תמורה ג:) ענין הפסוק הזה על מי שמקלל את חברו או את עצמו בשם.

מו: ואסור לאדם שיאמר: כן ירשיעוהו השם כאשר הדבר הזה דבר אמת, והנה הוא כזב, כי הנה קלל את עצמו בשם* שמכלל לאו אתה שומע הן.

=משמע דוקא בשם אבל בלא שם גם איסורא ליכא ולא אמרינן מכלל לאו וכו', עיין זה השער=

סג: והתבונן וראה עון הלשון וכובד פשעו, כי המקלל אביו ואמו ענשו חמור מן המכה, כי משפט המקלל בסקילה שהיא החמורה במיתות בית דין, והמכה משפוט בחנק.

אגרת התשובה: יום ב' אות טו: ויזהר אדם שלא יקלל את חבירו ולא יקלל את עצמו, לא בשם ולא בכנוי, שהמקלל את חבירו או את עצמו בכל הכנויין חייב מלקות, וזאת אחת מן העבירות החמורות שבתורה שנאמר (דברים כח נח) אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת ליראה את השם הנכבד והנורא הזה והפלא ה' את מכותך, ופירשו חז"ל (תמורה ג:) אם לא תשמור לעשות ליראה את השם, שלא הזכרנו על מה שהוזהרת שלא להזכיר שכבר הוזהרה התורה שלא יקלל אדם את חבירו שנאמר אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור, ונאמר לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשול, ואמרו חז"ל הוא הדין לכל אדם שאסור לקללו, ולא חייבה תורה מלקות על המקלל את חבירו עד שיקלל אותם בשם או בכנוי.

אות טז: ויזהר אדם כשהוא רוצה לאמת את דבריו ואומר דבר זה אמת הוא כה יושיעני ה', שלא יאמר כן אלא על דבר אמת לפי שזו שבועה היא ונקראת שבועות האלה.

=לא הזכיר מפורש "קללת שוא" אלא "שבועה" ואולי כך כוונתו עיין "דברי האגרת" כאן בביאור הענין=

ספר היראה: אות ריח: (הוצאת הגר"ב זילבר) ולא יקלל חבירו בשם כי המקלל חבירו בשם עובר בשני לאוין שנאמר לא תקלל חרש, ומוציא שם לבטלה, אף לא עצמו [באמרו] 'כה יעזרני השם'.

תוספות מו"ק יד:

מהו שינהג נידויו ברגל: והקשה הרב הא ליכא אלא עשה ואין עשה דוחה עשה, ואפילו עשה ליכא אלא עזרא גזר כדלקמן (טו.), והא לאו קושיא היא דהא נידוי דחי לאו דמקלל חבירו דאיכא לאו, ושמא מסוטה ילפינן, ועוד כיון שעבר על דברי הדיינין הרי יש כאן עשה דרבים.

=ביאור דברי התוס' עיין גם העמק ברכה (פומורנציק) / ראנ"ח ספ"ל 69 / עוד ??

שו"ת הרשב"א

שו"ת הרשב"א: חלק א סימן תח (ובמיוחסות לרמב"ן סי' רפו): אמרת עוד שאעמידך על נכון בכונת אביו ורבא בשאלתו בר הדיא (ברכות נח. רבא קלל את בר הדיא ואמר יהי רעוא דלמסר ההוא גברא לידי דמלכותא דלא מרחמו עליה, ובר הדיא פחד דגמירי דקללת חכם אפילו בחנם היא באה וכש"כ רבא דבדינא קא לייט) וכי גזרת הכל תשתנה בעבור פתרון בר הדיא?

תשובה: זו שאלה פלוסופית שתולין הכל בטבע הנוהג, אך לפי הנראה מן הכתוב והסכמת חכמי התורה אינו כן אלא יש בכל או סגולות או דברים נעלמים לא נתבארה לנו עתה סיבותם, והוא שאמרו (מו"ק יח.) ברית כרותה לשפתים ואמרו (כתובות סב:) הוה כשגגה היוצאה מלפני השליט ונח נפשיה דיהודה, וכאלה רבים, וזו היא המניעה בקללה והחפץ בברכות, ואמרו (מגילה טו.) אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך. ואם נמשך בזה אחר הטבע מה תזיק הקללה ומה תועיל הברכה, יקללו המה והשם יברך. ואמרו (ברכות יט.) אל יפתח אדם פיו לשטן, והביאו ראיה מן הכתוב דכתב (ישעיה א) כמעט כסדום וגו' וכתוב שמעו קציני סדום. וגם חכמי הפילוסופיה אינן יכולין ליתן טעם לסגולות הנגלות לעין כל בעשבים ובאבנים, כאבן השואבת הברזל, והברזל ישוטט על פני המים ולא ינוח עד שיהו פניו אל פני הסדן, היש מגיד טעם בזה בכל חכמיהם (ואמרו) [אף] פתרון החלומות כאחד מהם.

שו"ת תשב"ץ

ח"ג סימן קטו: עוד שאלת חכם שבניו הם נוהגים שלא כשורה ומתקוטטים עם בני אדם ומקללין אבותיהם, והם כשומעין חרפתם וקללת אבותיהם משיבים להם ומקללים אביהם החכם, אם חייבים נדוי או לאו:

תשובה: המקלל אחד מישראל עבירה היא בידו ורשע הוא שהרי הוא עובר בלאו, וכיון שהוא רשע מותר לקלל אביו החכם, וזה למדנו מהתורה שנאמר את אביה היא מחללת, ואמרו (סנהדרין נב.) בפירוש הכתוב שאם היו נוהגים בו קדש נוהגים בו חול מפני גדוליה הרעים שגדלו, ואמרינן (סנהדרין נב.) כמאן קרי האידינא לרשיעא בר צדיקא רשיעא בר רשיעא כמאן כי האי תנא, וכיון שמותר לקלל אביו החכם א"כ אסור לנדוהו ואם נדוהו נידויו אינו נידוי ויש עליו עונש מנדה למי שאינו חייב נדוי וע"ז נאמר ומקללך אאר ואורריך ארור ועל המברכים נאמר ומברכך ברוך ואברכה מברכך:

שו"ת הרשב"ש

סימן פז: בענין המקלל חבירו אם האחר מותר לקללו או הוי כבתר גנבא גנוב (ברכות ה:). נראה לי שמותר לקללו שהרי אמרו בפרק הזהב (מח:) גבי דברים ומעות דיש לו עליו דין מי שפרע דמילט ילטינן ליה משום דלאו עושה מעשה עמך הוא, [אלמא] כל מי שאינו עושה מעשה עמך מותר לקללו, ואפילו אביו כל שלא עשה תשובה פטור על קללתו כדאיתא בפרק כיצד ביבמות (כב:), [ומה] שאומרים ונפשי למקללי תדום, הוא שתדום שלא לקללם בפניהם, שאם יוסיף לקללם כל שכן שיוסיפו לקללו ויבואו לידי מריבה ומצות, אבל שלא בפניו יכול הוא לקלל מקלליו, והרי הקב"ה הוא אורר אוררי עמו ומברך מברכיהם.

פרק ו: רמב"ם ומפרשיו

ספר המצוות: דברי הרמב"ם בזה נעתקו לעיל ריש פרק א'. והם ד' מצוות: קללת דין, נשיא, כל אדם ואב ואם עיי"ש == <א - ד>.

אלהים לא תקלל כולל אזהרה לברכת השם, ובכ"ז אינו נחשב 'לאו שבכללות'

ספר המצוות ל"ת ס': שהזהירנו מנקוב השם הגדול יתעלה... ואולם האזהרה הנה לא באה בכתוב אזהרה מיוחדת בזה העון לבדו אבל באה אזהרה כוללת הענין הזה וזולתו והוא אמרו ית' אלהים לא תקלל, ולשון מכילתא לפי שהוא אומר ונוקב שם ה' מות יומת עונש שמענו אזהרה לא שמענו תלמוד לומר אלהים לא תקלל, ובספרא (אמור פי"ט) אמרו על השם המיוחד במיתה ועל שאר הכנויים באזהרה, ובמכילתא (דרשב"י) גם כן אלהים לא תקלל ליתן לא תעשה על ברכת השם. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בשביעי מסנהדרין.

ודע שהיות המין הזה מן האזהרות כולל שני דברים או שלשה אינו ממין לאו שבכללות, בשביל שהכתוב באר העונש בכל ענין וענין מהם וידענו בהכרח שכל ענין מהם מוזהר ממנו ושהוא מצות לא תעשה, כמו שבארנו בהקדמה ששמנו לזה המאמר, ובעבור היות העיקר לא ענש אלא אם כן הזהיר נחפש אחר האזהרה בהכרח, ופעמים יצא בהקש ופעמים יהיה בכלל דבר אחר כמו שביארנו בהקדמות, ואמנם יהיה לאו שבכללות כשלא ימצא לנו בשום מקום ענין מן הענינים ההם שהזהיר ממנו אלא מן הלאו ההוא כמו שביארנו בשרש התשיעי, אמנם כשתקדם לנו הידיעה בהיותנו מוזהרים מן הדבר ההוא, וזה באמרו מי שעשה כך יעשה בו כך, לא נקפיד אם היתה האזהרה בביאור או היתה באחד משני אלו, היתה בפרט או בכלל. ודע זה. והנה יבוא לך ממנו גם כן מצות רבות:

ספר המצוות: הקדמה למניין המצוות: שורש ??: ...ולכן יאמרו בכל מקום עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל כך וכך, וכשלא התבארה האזהרה מן הכתוב ילמדו אותה בהקש מן ההקשים התוריים, כמו שזכרו (סנהדרין פה). באזהרת מקלל אביו ואמו ומכה אביו ואמו שלא התבארה בכתוב כלל, שלא אמר לא תקלל אביך ולא אמר לא תכה אביך, אך חייב המיתה למי שהכה או קלל, הנה ידענו שהם מצות לא תעשה והוצאנו להם ולדומים להם האזהרה ממקום אחר בדרך הקש. וזה אינו סותר אמרם אין מזהירים מן הדין, ולא אמרם תמיד וכי מזהירין מן הדין, שאנחנו לא נאמר אין מזהירין מן הדין אלא כדי שנאסור מה שלא התבאר לו איסור מיוחד באופן ההקש, אמנם כשנמצא העונש בביאור בתורה לעושה המעשה הזה נדע בהכרח שהוא מעשה אסור מוזהר ממנו, ואמנם נוציא בהקש האזהרה בשביל שיתחזק לנו שרש אמרם, לא ענש הכתוב אלא אם כן הזהיר, ואחר הגיעה האזהרה מהדבר ההוא אז התחייב מי שעבר ועשה אותו אם כרת או מיתה. ודע ההקדמה הזאת וזכרה עם השרשים הקודמים בכל מה שיבא זכרונו:

פירוש המשנה: מכות פ"ג: אלו הן הלוקין, צריך אתה לדעת את הכללים... וחלק השלישי לאו שאין בו מעשה כגון לא תלך רכיל, לא תקלל חרש, ולא תונו איש את עמיתו שהוא אונאת דברים, כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע וממר ומקלל חבירו בשם וכן מקלל עצמו, אבל זולת אלו השלשה אין לוקין עליו...

=צ"ע שהזכיר קודם לא תקלל חרש הוא לאו שאין בו מעשה ואין לוקין עליו ואח"כ כתב שמקלל חבירו הוא יוצא מן הכלל שלוקין, ואולי מחלק בין אם קלל בשם או לא, כי הדגיש מקלל חבירו בשם וצ"ע.

פירוש המשנה: מסכת שבועות פרק ד משנה יג: *...ואסור לאדם לקלל את עצמו שנאמר השמר לך ושמר נפשך, וכבר ביארנו בסוף מכות כי תיבת השמר מורה על לא תעשה. וכן אסור לו לקלל את חבירו לפי שאמר ה' לא תקלל חרש ובא בקבלה שהכוונה בכך לא תקלל מי שלא עשה מעשה שחייב עליו קללה אלא הוא חרש באותו הדבר.

ואמרו יכהו יכנו* כינוי על קללת האדם את עצמו או את חברו. ור' מאיר סובר כאן שאין חלוק בין אם יאמר לו אל יטב לו אלהים, או שאמר לו ירע לו אלהים, וכן אין חלוק בין אם אמר לו אל יברכהו אלהים, או שיאמר יקללהו. ואמרו כאן אל יככה רצה להבדיל בין אל ובין יברכהו ויטיב לך, כדי שלא יהא בו קללה לשומע דבור זה.

וכבר ביארנו בסוף מכות שהמקלל עצמו וחבירו לוקה ואף על פי שהוא לאו שאין בו מעשה, והזכרנו את הכלל שהוא כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע וממר ומקלל את חבירו בשם. ודין מקלל חבירו ועצמו שוה. אבל עדים זוממין הרי נאמר בהם מפורש בתורה ועשיתם לו כאשר זמם, וכבר ביארנו את זה. והלכה כחכמים בכל דבריהם.

=*דבריו בשלימותם על המשנה מובאים לעיל ??? <?> עיי"ש וכאן מובאים דבריו הנוגעים לקללה בלבד. **גירסת הרמב"ם במשנה הוא: יכהו אלהים וכן יכנו אלהים זו היא האלה וכו', ועיין לעיל <?> מש"כ בדבריו כאן, והשוה עם נוסח המשנה של המאירי ועוד = השווה נוסחאות שאר התרגומים ==

ביאור שמות קודש וחול: משפטים: אלהים לא תקלל, חול, ותרגומו דיינא, וזה שחייבו רז"ל בספרי לענין אזהרה של מקלל [השם] הרי זה בדרך ההקש וזו אמרם ז"ל עונש שמענו אזהרה לא שמענו, וכבר ביארנו בספר המצוות.

יד החזקה

הל' סנהדרין: בריש ההלכה: הלכות סנהדרין... יש בכללן שלשים מצוות... (כח) שלא לקלל הדיינים (כט) שלא לקלל הנשיא (ל) שלא לקלל אדם משאר בני ישראל הכשרים*.

=כאן כתב הרמב"ם מפורש "הכשרים" והאחרונים דנו למה לא מוזכר בפרק כו ==

שם פרק יט הלכה ד: כל ל"ת שבתורה שאין בהן כרת ולא מיתת בית דין שלוקין עליהן מאה שמונה וששים... (קלד) המקלל את חבירו בשם*...

=קצ"ע שלא הזכיר דין ונשיא, וכן המקלל את עצמו וצ"ע ועיין בציונים בספר המפתח כאן=

שם פרק כו הלכה א: כל המקלל דין מדייני ישראל עובר בלא תעשה שנאמר אלהים לא תקלל, וכן אם קלל הנשיא, אחד ראש סנהדרי גדולה או המלך, הרי זה עובר בלא תעשה שנאמר ונשיא בעמך לא תאור, ולא דין ונשיא בלבד אלא כל המקלל אחד מישראל לוקה שנאמר לא תקלל חרש, ולמה נאמר חרש שאפילו זה שהוא אינו שומע ולא נצטער בקללה זו לוקה על קללתו, ויראה לי שהמקלל את הקטן [הנכלם] לוקה הרי הוא כחרש. =יש כאן מבוכה קצת בגירסת הרמב"ם (א) "הנכלם": בדפוסים קדמונים (רומי ועוד) גרסין: ...את הנכלם לוקה וכו', (ולא מזכיר קטן כלל), ועיין כס"מ <?> שגרם "הקטן הנכלם", ובנוסח קאפח השמיט "הנכלם" וכתב שאינו בכל הכ"י שלו, וכן סתם פרנקל, (ב) טור גורס "הישן" במקום הקטן.

הלכה ב: המקלל את המת פטור, הואיל ומקלל כל אדם מישראל חייב למה ייחד לאו על דין ולא על נשיא לחייבו שנים, נמצאת למד שהמקלל אחד מישראל בין איש בין אשה בין גדול בין קטן לוקה אחת ואם קלל דין לוקה שנים, ואם קלל נשיא לוקה שלש, וכן נשיא שקלל אביו חייב משום ארבעה שמות, שלשה של כל אדם ואחד משום האב.

הלכה ג: המקלל עצמו לוקה כמו שקלל אחרים שנאמר השמר לך ושמור נפשך, ואחד המקלל עצמו או חבירו או נשיא או דין אינו לוקה עד שיקלל בשם מן השמות, כגון יה ואלהים ושדי וכיוצא בהן, או בכנוי מן הכנויים כגון חנון וקנא וכיוצא בהן, הואיל והוא חייב אם קלל בכל הכנויים כך אם קלל בכל לשון חייב שהשמות שקוראין בהן הגוים להקב"ה הרי הן ככל הכנויים, וארור בו שבועה בו קללה בו נדוי.

השגות הראב"ד: ואחד המקלל עצמו או וכו' כגון חנון וקנא וכיוצא בהן. א"א אינו לוקה אלא בשם המיוחד והכי איתא בירושלמי.

הלכה ד: אינו לוקה עד שיתרו בו בפני עדים כשאר כל חייבי לאוין, אבל אם לא היתה שם התראה או שקלל בלא שם ובלא כינוי כגון שאמר ארור פלוני או שהיתה הקללה באה מכלל הדברים כגון שאמר אל יהי פלוני ברוך לה' או אל יברכהו אל וכיוצא בדברים אלו אינו לוקה.

הלכה ה: אע"פ שאינו לוקה אם חרף תלמיד חכם מנדין אותו, ואם רצו הדיינים להכותו מכת מרדות מכין ועונשין אותו כפי מה שיראו שהרי בזה את הזקן, ואם חרף עם הארץ עונשין הדיינים בדבר כפי מה שהשעה צריכה לו לפי המחרף ולפי זה שנתחרף.

הלכה ו: אע"פ שיש לו לדיין או לנשיא למחול על כבודו אינו יכול למחול על קללתו, וכן שאר העם אע"פ שמחל המקולל מלקין את המקלל שכבר חטא ונתחייב, אבל מי שנתחייב נידוי מפני שהפקיר בבית דין ורצו בית דין למחול על כבודו ולא נדוהו הרשות בידן, והוא שלא יהיה בדבר הפסד בכבוד הבורא, כגון שהיו העם מבעטין בדברי תורה ובדיינים, הואיל ופקרו העם בדבר צריכין לחזק ולענוש כפי מה שיראה להם.

הל' ממרים: פ"ה הלכה א: המקלל אביו ואמו נסקל שנאמר אביו ואמו קלל דמיו בו, ואחד המקלל בחייהן או לאחר מיתתן הרי זה נסקל, וצריך עדים והתראה כשאר כל מחוייבי מיתות בית דין, ואחד האיש ואחד האשה וכן הטומטום והאנדרוגינוס והוא שיהיו גדולים שהגיעו לכלל הענושין:

הלכה ב: אינו חייב סקילה עד שיקללם בשם מן השמות המיוחדין אבל אם קללם בכינוי פטור מן הסקילה ולוקה כדרך שלוקה על קללת כל אדם כשר מישאל:

הלכה ג: וכן המקלל אבי אביו ואבי אמו הרי זה כמקלל אחד משאר הקהל:

הלכה ד: אזהרה של מקלל אביו ואמו מנין, עונש שמענו בפירוש אבל האזהרה הרי היא בכלל לא תקלל חרש, הואיל והוא מוזהר שלא לקלל אדם מישאל הרי אביו בכלל ישראל:

הלכה יא: הגר אסור לקלל אביו העכו"ם ולהכותו, ולא יבזהו כדי שלא יאמרו באו (באנו) מקדושה חמורה לקדושה קלה שהרי זה מבזה אביו, אלא נוהג בו מקצת כבוד, אבל העבד אין לו ייחוס אלא הרי אביו כמי שאינו אביו לכל דבר אע"פ שנשתחרר.

הלכה יב: מי שהיו אביו ואמו רשעים גמורים ועוברי עבירות, אפילו נגמר דינן להריגה והם יוצאים ליהרג אסור להכותן ולקללם, ואם קלל או חבל בהן פטור, ואם עשו תשובה הרי זה חייב ונהרג עליהן אע"פ שהרי הן יוצאין למיתה, במה דברים אמורים בבנו אבל אחד שבא והכהו וקלל אחר שנגמר דינו אע"פ שעשה תשובה הרי זה פטור הואיל והוא הולך למיתה, ואם ביישו חייב בקנס המבייש.

הלכה יג: עבר אביו ואמו על עבירה שלוקין עליה והיה הוא חזן לפני הדיינים לא יכה אותם, וכן אם נתחייב נידוי לא יהיה שליח לנדותם, ולא ידחוף אותם ולא יבזה אותם בשליחות בית דין אע"פ שהן ראויין לכך ולא עשו תשובה.

הלכה יד: לכל אין הבן נעשה שליח להכותו ולקללו חוץ ממסית ומדיח, שהרי אמרה תורה לא תחמול ולא תכסה עליו.

הלכה טו: מי שנתחייב שבועה לבנו כך ראינו בו תמיד שאינו משביעו בשבועת האלה, שהרי זה בא לקללת אביו, אלא משביעו שבועה שאין בה אלה, וכבר בארנו שהאב שהרג את בנו אין אחד מאחיו של נהרג נעשה גואל הדם, ולא על הכאה ולא על הקללה בלבד הקפידה תורה אלא אף על הבזיון, שכל המבזה אביו או אמו אפילו בדברים ואפילו ברמיזה הרי זה ארור מפי הגבורה, שנאמר ארור מקלה אביו ואמו, והרי הוא אומר עין תלעג לאב ותבזז ליקהת אם וגו', ויש לבית דין להכות על זה מכת מרדות ולענוש כפי מה שיראו.

הל' תשובה: פרק ד הלכה ג: ומהם חמשה דברים העושה אותן אי אפשר לו שישוּב בתשובה גמורה לפי שהם עונות שביין אדם לחבירו ואינו יודע חבירו שחטא לו כדי שיחזיר

לו או ישאל ממנו למחול לו, ואלו הן: (א) המקלל את הרבים ולא קלל אדם ידוע כדי שישאל ממנו כפרה...

השגות הרמב"ן

שורש ב: וראיתי לו לרב עוד בהקדמה שהקדים לפרט המצות שאמר כשיהיה עונש פעולה מן העבירות מבוארת בתורה ואין האזהרה מפורשת כגון במכה אביו ואמו ומקלל אותם, שלא נאמר בתורה לא תקלל אביך לא תכה אביך, אלא שחייב מיתה למי שהכה או קלל שנוציא להם ולדומיהם, האזהרה ממקומות אחרים בדרך היקש, וזה אינו הפך אמרם אין מזהירין מן הדין ואמרם תמיד וכי מזהירין מן הדין, שאנחנו לא נאמר אין מזהירין מן הדין אלא כדי שנאסור מה שלא התבאר לו איסור על דרך היקש, אבל כשנמצא העונש בברור נדע בהכרח שהוא מעשה נמנע מלעשותו ואולם נוציא המניעה בשביל שיתחזק לנו עיקר אמרם לא ענש אלא אם כן הזהיר.

וזה כולו טעות ופשוטה משובשת שהקדימה לקיים דבריו שהוא מפקפק במדרש המדות. לפי שהם לא רצו באמרם אין מזהירין מן הדין אלא שאין מזהירין מדין קל וחומר. וכן אמר בו אין עונשין מן הדין כמו שנתבאר במקומות רבים מסנהדרין, ומכות. ואפילו היה העונש מבואר מפורש לא יוציאו לו אזהרה מן הדין, רצוני לומר מקל וחומר, בשום פנים. וכן אמרו בראשון שלמכות (ה:): בת אביו ובת אמו מניין ת"ל ערות אחותו גלה ערירים ימותו, עונש שמענו אזהרה מניין ת"ל ערות אחותך בת אביך או בת אמה, אין לי אלא בת אביו שלא בת אמו וכן גם כן בת אמו שלא בת אביו, בת אביו ובת אמו מניין, ת"ל אחותך היא לא תגלה ערותה, עד שלא יאמרו יש לי בדין אם הזהיר על בת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו ובת אביו ובת אמו לא כל שכן הא למדת שאין מזהירין מן הדין.

הנה בכאן נתבאר להם עונש לבת אביו שהיא בת אמו ואעפ"כ הוצרך להם מקרא להביא אזהרה לה מפני שאין מזהירין מן הדין ואפילו אחר שמצאנו העונש. וזה כולו בדין הקל וחומר בלבד. אבל על ההקש מזהירין ועונשין ואע"פ שלא יהיה העונש מפורש כלל כמו שביארנו למעלה ממאמרם (סנהדרין עג.) וכי תימא אין עונשין מן הדין היקשא הוא. וכן בגזירה שוה כמו שלמדנו (יבמות כב:): לשלשה דורות בעריות. אבל אזהרת מקלל אביו ואמו הוציאוה בגמרא (סנהדרין סו.) מדרשת לא תקלל חרש ואלהים לא תקלל שמכניסים בה כל אדם. וכן אזהרת המכה אותם למדוה ממכה כל אדם שהיא אצלם בלאו כמו שאמרו הכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה לוקה:

מצות ל"ת שיח: כתב הרב והמצוה שי"ח שנמנע כל איש ממנו מלקלל את אביו ואת אמו, והמצוה שי"ט שנמנעו מלהכות האבות. ואני אומר כיון שאזהרת האבות בקללה ובהכאה לא באה אלינו אלא מפני שהם בכלל ישראל שהוזהרנו על כולם אע"פ שגזר באלו עונש אחר, אינם מניעות נמנות לעצמן, כי אין חשבוננו בעונשין אלא בלאוין, והרי הרב אומר כן שאין בהכאת האבות וקללתן אלא הלאוין הנאמרים בכלל כל אדם שהם כוללין האב וזולתו, וא"כ היאך ימנו האישים אחד אחד. ובאמת שזה דבר ברור בהכאה שלא הוזכר בה בתורה כתוב או רמז זולתי אזהרת פן יוסיף הכוללת כל אדם, וכן הדבר בקללה לפי מדרשי התלמוד וכמו שכתב הרב בכאן.

אבל לשון המכלתא שחייב בבן נשיא ארבע משום אב ומשום נשיא ומשום דיין ומשום בעמך, מסתפק לי ולא ידעתי לו עניין היאך יתכן. אולי הוא מביא כל אדם כמו שאמר מבעמך לא תאור ויש לו מדרש אחר לאב בפני עצמו כמו כן. אבל אנו בתלמוד אין לנו בו מקרא ולא מדרש בפני עצמו אלא שהוא בכלל ישראל, וכיון שכן אינו חייב אלא משום אחד באב ואחר.

וכן מה שאמר הרב (שם) שמי שיקלל אחד מישראל עובר בלאו אחד והוא לא תקלל חרש, ומי שיקלל הדיין עובר בשני לאוין ולוקה שתיים, והנשיא לוקה שלש, גם זה אינו אלא לפי מדרש המכילתא שאמר אין לי אלא דיין והנשיא שאר כל אדם מניין ת"ל בעמך לא

תאור, אבל אנו שאין לנו לכל אדם מלקות אלא בבניין אב מן הלאוין שבנשיא ודיין וחרש אינו לוקה אלא משום נשיא ומשום דיין.

ובמסכת תמורה (ד.) אמרו בשלמא מברך את חבריו בשם אזהרתיה דלא ליברך נפקא לי מלא תקלל חרש, וכן בפרק שבועת העדות (לו.) חבריו דכתיב לא תקלל חרש, ומשם נדמה לרב שהוא לאו כולל כל אדם, ואין פירושו כן, אלא שמדרשו שלאותו הלאו באר לנו האזהרה עם לאו הנשיא ומכולם נתרבו כל האנשים ולשון קצרה הוא. וכך אמרו בפרק הזהב (מח:) מילט לא לייטנין ליה דכתיב ונשיא בעמך לא תאור, ואף שם הזכירו לשון קצרה ומשניהם הוא בא.

וזה מתבאר בגמרא סנהדרין בפרק שביעי (סו.). והרב עצמו מזכירו כאן אם דיין הוא אביך הרי הוא בכלל אלהים לא תקלל ואם נשיא הרי הוא בכלל ונשיא בעמך לא תאור, ואם בור הוא הרי הוא בכלל לא תקלל חרש, אינו לא דיין ולא נשיא ולא חרש הרי אתה דן בניין אב וכו'. ודורשין בתלמוד (ב"מ מח.) בעמך בעושה מעשה עמך. ואף שם במכילתא (כב כז) חולקין בכך ושונין דברי ר' יהודה בן בתירא אי נשיא יכול כאחו וחביריו תלמוד לומר בעמך לא אמרתי אלא כל זמן שנוהגין כמנהג עמך, כלשון הגמרא ראוי לפסוק, אם כן אין כאן לאוין מוחלקין למלקיות באחד וכל שכן באב שאפילו במכילתא לא מצינו אלא שהוא בכלל ישראל. ועוד יש לתמוה ומהו חיוב הזה שמונה בו ארבעה דברים, והלא במקלל אביו אין בו מלקות. ואולי בעל הברייתא היה סובר שילקה כשהתרו בו למלקות ולא למיתה ואע"פ שניתן לאזהרת מיתת בית דין.

— מפרשי הרמב"ם —

רדב"ז

סנהדרין פרק כו: הלכה א: כל המקלל וכו', במכילתא ונשיא בעמך לא תאור אחד דיין ואחד נשיא במשמע ומה ת"ל אלהים לא תקלל לחייב על זה בפ"ע ועל זה בפ"ע מכאן אמרו יש מדבר דבר אחד וחייב עליו ארבעה דברים משום האב ומשום דיין ומשום נשיא ומשום בעמך:

ולא דיין ונשיא בלבד וכו', בפרק שבועת העדות במשנה המקלל עצמו וחבירו בכולן עובר בל"ת ואמרין עלה עצמו דכתיב רק השמר לך ושמור נפשך מאד וחבירו דכתיב לא תקלל חרש:

ויראה לי שהמקלל את הקטן וכו', יראה לי ראייה לדברי רבינו דאמרין (מכילתא שמות, סנהדרין סו) לא תקלל חרש דבר הכתוב באמללין שבאדם ע"כ, והקטן בכלל האמללין הוא:

הלכה ב: המקלל את המת פטור וכו', בת"כ אין לי אלא חרש מניין לרבות את כל אדם ת"ל בעמך לא תאור א"כ למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים ע"כ. ולא הזהירה תורה אלא על הכשרים שנאמר ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך, ותמהתי למה השמיט רבינו זה מכאן:

הלכה ג: ואחד המקלל עצמו וכו', פרק שבועת העדות במשנה המקלל עצמו וחבירו בכולן עובר בל"ת, א"ר ינאי ודברי הכל, כלומר אע"פ שנחלקו במקלל את השם ואת אביו ואמו בכולן דר"מ מחייב וחכמים פוטרים במקלל עצמו וחבירו ד"ה חייב, וטעמו דהנך דאית בהו מיתה חכמים פוטרים ממיתה על הכינויים וחייב מלקות אבל במקלל עצמו וחבירו דלית בהו אלא מלקות כ"ע מודו דאין חילוק בין שם לכנויים.

ומ"ש רבינו בספר המצות וז"ל ובתנאי שיקלל בשם ע"כ, לאו לאפוקי מקלל בכנויים כתב הכי אלא לאפוקי מקלל בלא שם או כנוי כן צריך לפרש כי היכי דלא תקשי מדידיה אדידיה, ותימה על הראב"ד היכי שביק תלמודא דינן וסמך על הירושלמי והוא ז"ל כתב בכמה דוכתי שעל התלמוד שלנו יש לסמוך.

ויש לי ללמד על הרב זכות דתנן ובכל הכנויין הרי אלו חייבין, ולא פליגי רבנן כדפליגי בכל הנך בבי, וטעמא דכתיב גבי שבועת העדות ושמעה קול אלה אבל גבי מקלל עצמו וחבירו דלא כתיב אלה פליגי רבנן אר"מ דבעינן שם ממש ולא כנוי, וגבי מקלל השם או אביו דחמירי שהם במיתה אם קלל בשם חייב אבל אם קלל בכנוי פטור ממיתה ועבר בלאו אבל מקלל עצמו וחבירו דלית בהו מיתה אם קלל בכנוי פטור מהמלקות ולפיכך הא דתנן אמקלל עצמו וחבירו בכולן ר"מ קתני לה ודלא כר' ינאי דאמר דברי הכל, ומ"מ שיטת רבינו יותר נכונה: וארור בו שבועה וכו', פ' שבועת העדות תנא ארור בו שבועה בו נדוי בו קללה ומייתי לה מקראי:

הלכה ד: אינו לוקה עד שיתרו בו וכו', זה מבואר בכמה דוכתי דאין מלקות בלא עדים והתראה, ואם יש שם עדים והתראה אע"פ שאין שם מעשה לוקה דא"ר יוחנן כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל את חבירו: או שהיתה הקללה באה מכלל וכו', שם במשנה אל יכך ויברכך וייטיב לך ר"מ מחייב וחכמים פוטרים:

הלכה ה: אע"פ שאינו לוקה וכו', כל זה מתשובות הגאונים ז"ל:

הלכה ו: אע"פ שיש לו לדיין וכו', משמע מהכא דנשיא שמחל על כבודו כבודו מחול אע"ג דקי"ל מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול ואפשר דאירי בנשיא שאינו מזרע דוד מהזכרים אלא שמינהו לנשיא מצד חכמתו וצ"ע:

רדב"ז הלכות ממרים: הלכה א: המקלל אביו ואמו וכו'. זה מבואר בכתוב וכל מקום שנאמר דמיו בו דינו בסקילה והחמיר הכתוב במקלל יותר מן המכה משום דאית ביה תרתי קלון אביו ואמו והוצאת שם שמים לבטלה ודבר ידוע שהסקילה חמורה מהחנק והרי תרי טעמי שייכי בין מחיים בין לאחר מיתה מה שאין כן במכה דלא שייך אלא מחיים: ואחד האיש ואחד האשה וכו'. פ"ק דקדושין השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה:

הלכה ב: אינו חייב סקילה וכו'. פ' שבועות העדות במשנה המקלל אביו ואמו בכולן חייב דברי ר"מ וחכמים פוטרינן ואמרינן עלה מאן חכמים ר' מנחם ברבי יוסי דתניא ר' מנחם בר ר' יוסי אומר בנקבו שם יומת מן התורה שם לימד על המקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקללם בשם כלומר דהאי שם מיותר הוא ותנהו ענין למקלל אביו ואמו.

ושם זה היינו אחד משבעה שמות שאינם נמחקין וזהו שכתב רבינו בשם מן השמות המיוחדים וכן כתב פרק שני מהל' ע"ז אין המגדף חייב סקילה עד שיפרש את השם המיוחד של ארבע אותיות ויברך אותו בשם מן השמות שאינם נמחקים. ואם תשאל שבעלי הקבלה מנו עשרה שמות שאינם נמחקים, תשובתך כי העשרה בכלל שבעה שהרי שם י"ה בכלל שם ההויה ושם אל בכלל שם אלהים וכן שם ההויה בנקוד שם אלהים אי משום הנקוד הרי הוא בכלל אלהים ואי משום הכתיבה הרי הוא בכלל שם הויה ועל דרך זה אנני צבאות אלהים צבאות אל חי הם בכלל השבעה, ודע זה:

הלכה ד: אזהרה של מקלל וכו'. הכי איתא במכילתא ובספרי ואם היה אביו דיין הרי הוא בכלל אלהים לא תקלל ואם היה נשיא הרי הוא בכלל ונשיא בעמך לא תאור:

הלכה יב: מי שהיו אביו ואמו וכו'. פ' הנחנקין תניא היוצא ליהרג ובא בנו והכהו וקללו חייב בא אחר והכהו וקללו פטור ואקשינן מ"ש בנו ומ"ש אחר ומסיק בשעשה תשובה א"ה אחר נמי אמר רב מרי בעמך במקוים שבעמך כלומר הראוי להתקיים ולא זה שנגמר דינו ואקשינן א"ה בנו נמי ומתרץ מידי דהוה לאחר מיתה היינו דבעינן שיעשה בו חבורה ולאחר מיתה ליכא חבורה אבל היוצא ליהרג חי הוא אלא שסופו למות:

הלכה יג: עבר אביו ואמו על עבירה וכו'. שם תנא דבי ר' ישמעאל לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו חוץ ממסית שהרי אמרה תורה לא תחמול ולא תכסה עליו והנדוי בכלל קללה הוא:

הלכה טו: מי שנתחייב שבועה לבנו וכו'. כל זה מתשובת הגאונים ונראה שאפילו שב"ד משביעין אותו כיון שהבן הוא תובע השבועה כאילו הוא משביעו הילכך אין משביעין אותו בשבועת האלה ולא מאררין אותו דארור בו אלה בו שבועה:

ולא על האלה וכו'. וא"ת כיון שהביא פסוק מן התורה למה צריך להביא מן הכתובים. וי"ל דקרא דכתובים מיייתי ליה למה שאמר אפי' ברמיזה דקרא דמקלה אביו ואמו משמע ליה דמקלל בפירוש להכי מיייתי קרא דעין תלעג לאב וגו' דמשמע מינה אפילו ברמיזה:

כסף משנה

סנהדרין פרק כו: הלכה א: כל המקלל דיין וכו', בסוף פ' ארבע מיתות (סו) אלהים לא תקלל היינו הדיין ואמר' בגמרא דאפי' לר' אליעזר בן יעקב דאמר האי אלהים קדש הוא והוי אוהרה למברך את השם יליף נמי דיין מהכא לא תקלל ולא כתיב ולא תקל.

ומ"ש וכן אם קלל הנשיא, אחד ראש הסנהדרין או המלך. למדה מדתנן בהוריות ואי זהו הנשיא זה המלך שנאמר ועשה אחת מכל מצות ה' אלהיו נשיא שאין על גבו אלא ה' אלהיו אמר' דדוקא התם דכתב ה' אלהיו אמר' דוקא מלך אבל היכא דלא כתיב לאו דוקא אלא הוא הדין לראש הסנהדרין. אחר שכתבתי זה מצאתי במכילתא אלהים לא תקלל אין לי אלא דיין נשיא מנין ת"ל נשיא בעמך לא תאור:

ולא דיין ונשיא בלבד וכו', בפרק שבועת העדות (לה) תנן המקלל עצמו וחבירו בכולן עובר בלא תעשה ובגמ' חבירו דכתיב לא תקלל חרש ומשום דלא תיקשי לן מה לחרש שכן חרישותו גרמה לו כלומר שאפי' שהוא שפל הזהירה תורה על קללתו אבל לא הזהירה לאיניש דעלמא לכך כתב רבינו ולמה נאמר חרש וכו' והוא ממה ששינונו בפסיקתא ולא תקלל חרש מרבה אני אפילו בר' ישראל שאינו שומעך ק"ו לפניו:

ויראה לי שהמקלל הקטן הנכלם לוקה, למדה רבינו מדאמרינן בהחובל (פו) דקטן דמכלמינן ליה ומיכלם יש לו בשת וסובר רבינו דהוא הדין לענין קללה, ובטור חו"מ סי' כ"ז גורס המקלל את 'הישן' חייב מפני שהוא כחרש, וגירסא נכונה היא:

הלכה ב: המקלל את המת פטור, מדאיצטריך בפ' אלו הן הנחנקין (פה:) למילף דחייב על קללת אביו ואמו לאחר מיתה אלמא דבשאר כל אדם פטור ובת"כ לא תקלל חרש אין לי אלא חרש מנין לרבות כל אדם ת"ל ונשיא בעמך לא תאור אם כן למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים יצא המקלל את המת שהוא פטור:

הואיל ומקלל כל אדם מישראל חייב וכו' וכן נשיא שקלל אביו חייב וכו', במכילתא על פסוק אלהים לא תקלל, ומ"ש בין קטן כלומר קטן הנכלם:

הלכה ג: המקלל עצמו לוקה וכו', סוף שבועת העדות (לו): ואחד המקלל עצמו או וכו'. משנה שם (לה:) המקלל עצמו וחבירו בכולן פירוש בכל השמות והכנויים עובר בל"ת, ומשמע דכל שאינו בשם או כינוי אינו עובר בל"ת והוא הדין לנשיא ודיין שאינו לוקה עד שיקללם בשם.

והנה הראב"ד כתב על דברי רבינו: א"א אינו לוקה אלא בשם המיוחד וכו', ואני אומר שפשט הירושלמי כדברי רבינו דהכי איתא התם (שבועות ספ"ד) המקלל עצמו וחבירו בכולן עובר בלאו מהו ללקות חברייא אמרי אינו לוקה אמר לון רבי יוסי למה שהוא ל"ת שאין בו מעשה והרי הממיר והנשבע לשקר לאו שאין בו מעשה עד כאן. ומשמע שרבי יוסי בא לחלוק על דברי חברייא ואמר למה אתם אומרים שאינו לוקה מפני של"ת שאין בו מעשה הוא אין זו טענה שהרי הממיר והנשבע לשקר לאו שאין בו מעשה ואפ"ה לוקין עליו וה"ה למקלל עצמו וחבירו וכדיהיב טעמא בריש תמורה, והראב"ד נראה שמפרש שלא אמרו חברייא אינו לוקה אלא בשאר שמות חוץ משם המיוחד ורבי יוסי מתמה אמן דבעי מהו ללקות דמהיכא תיסק אדעתין ללקות ואפי' על שם המיוחד כיון דלאו שאין בו מעשה הוא והשיבו לו שבדין הוא לוקה על שם המיוחד אע"פ שאין בו מעשה כדאשכחן בממיר ונשבע לשקר וכטעמא דיהיב בריש תמורה:

וארור בו שבועה וכו'. גם זה שם ומיייתי לה התם מקראי ופירש"י צריך אדם לפרוש ממנו אם א"ל חכם ארור בלשון נדוי ואם אמר אדם לחבירו לשם שבועה וקבלו עליו שבועה היא והמקלל את חבירו בלשון ארור הוא לה' קללה היא וחייב:

הלכה ד: אינו לוקה עד שיתרו בו וכו'. נראה לי דסד"א דכיון דמקלל חבירו חידוש הוא דלאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו התראה נמי לא ניבעי קמשמע לן אי נמי ה"א דכיון דאורחא דקללה בריהטא ובכעס הוא לא ניבעי התרה קמשמע לן: או שהיתה הקללה וכו'. משנה שם פסק כתנא קמא דר"מ:

הלכה ה: אע"פ שאינו לוקה וכו'. כבר ביאר רבינו דין הת"ח בהלכות ת"ת:

הלכה ו: אע"פ שיש לו וכו'. בפ"ב דכתובות אמרינן דנשיא שמחל על כבודו כבודו מחול לכ"ע. ומ"ש אינו יכול למחול על קללתו. נראה לי הטעם שכיון שהתורה חייבתו מלקות חטא למקום ואינו יכול למוחלו: אבל מי שנתחייב נדוי וכו'. נראה מכאן דמי שנתחייב נדוי אע"פ שיעשה כל תשובות שבעולם אין לו כפרה עד שינדוהו כל שלא מחל לו חבירו:

ממרים פרק ה הלכה ד: אזהרה של מקלל אביו וכו' עד הרי אביו בכלל ישראל. בפ' ד' מיתות (סו) אסיקנא דאתיא מדכתב רחמנא אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור וכתב נמי לא תקלל חרש דליכתוב קרא או אלהים וחרש או נשיא וחרש אלהים למה לי אם אינו ענין לגופו תנהו ענין לאביו, וא"כ היאך כתב רבינו דמלא תקלל חרש לחוד אתיא.

ונ"ל דרבינו סומך אמאי דאמרינן תו התם הניחא למ"ד אלהים חול אלא למ"ד אלהים קדש, כלומר וכאן הזהיר על ברכת השם מאי איכא למימר הא אין כאן קרא יתירא ופריך דליכא למימר דגמר חול מקדש דדילמא קרא אקדש אזהר אכול לא אזהר ומשני א"כ ליכתוב קרא לא תקל מאי לא תקלל ש"מ תרתי, ורבינו סובר כמ"ד אלהים קדש דהא ר"ע הוא דאמר הכי התם ור' ישמעאל פליג עליה והלכה כר"ע מחבירו, ומשמע ליה שכשאמרו א"כ ליכתוב קרא לא תקל חוזר ממ"ש למעלה ומייתי ליה מלא תקלל חרש, וכ"ת מה לחרש שכן חרישותו גרמה לו כלומר לפי שהוא שפל הזהיר עליו הכתוב שלא תבזהו א"כ ליכתוב רחמנא לא תקל מאי לא תקלל ש"מ תרתי חדא אזהרה לחרש וחדא אזהרה לאב וכנ"ל לדעת רבינו.

או שנאמר דס"ל לרבינו דכיון דאמרינן בשבועת העדות (לו) דמקלל חבירו מנ"ל דחייב ומהדרינן דכתוב לא תקלל חרש, ולא מפליג התם בין חרש לשאר כל אדם, והטעם שנאמר חרש כבר נתבאר בדברי רבינו פכ"ו מהל' סנהדרין והא סוגיא דפרק ד' מיתות פליגא עלה דההיא דמפליג בין חרש לשאר כל אדם וכההיא דשבועת העדות קי"ל כיון דאיכא טעמא למה נאמר חרש:

הלכה יב: מי שהיו וכו', ברייתא סנהדרין פרק הנחנקין (פה) היוצא ליהרג ובא בנו והכהו וקללו חייב בא אחר והכהו וקללו פטור, והקשו שם מ"ש בנו ומ"ש אחר ותירצו אחר היינו טעמא דפטור דאמר קרא ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך, כלומר וזה שעבר עבירה שחייב עליה מיתה לאו עושה מעשה עמך, התינח קללה הכאה מנ"ל דמקשינן הכאה לקללה, א"ה בנו נמי וכו' הב"ע כשעשה תשובה, א"ה אחר נמי אמר רב מרי בעמך במקוים שבעמך כלומר בראוי להתקיים ולא זה שנגמר דינו, א"ה בנו נמי מידי דהוה לאחר מיתה.

ופירש"י דילפינן לקמן מקלל לאחר מיתה חייב וא"ת והא תנן המכה לאחר מיתה פטור והכא מחייב ליה אהכאה דקתני הכהו וקללו היינו טעמא דפטור מכה לאחר מיתה משום דבעינן חבורה ולאחר מיתה ליכא חבורה וכו' ויוצא ליהרג איכא חבורה דחי הוא אלא דסופו למות עכ"ל.

מדאוקימנא להא דיוצא ליהרג ובא בנו והכהו וקללו חייב ואחר פטור כשעשה תשובה שמעינן בהדיא דכל שלא עשה תשובה אפילו בנו פטור ואם עשה תשובה דוקא בנו חייב אבל אחר אפילו עשה תשובה פטור, וגם בפרק כיצד (יבמות כב:) על אותה משנה שכתבתי בפרק זה מי שיש לו בן מ"מ וכו' וחייב על מכתו ועל קללתו, אמרו בגמרא מ"מ לאיתויי מאי אמר רב יהודה לאיתויי ממזר ואמאי קרי כאן ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך הב"ע כשעשה תשובה. ומ"ש רבינו שאע"פ שלא עשו תשובה אסור להכותן ולקללן נלמד מהדין שכתב בסמוך עבר אביו ואמו על עבירה שלוקין עליה וכו' לא יכה אותם:

ואם ביישו חייב בקנס המבייש, כלומר מי שהוא המבייש בין שהוא בנו או אחר שאם יש לו בנים אחרים חייב זה לתת להם הקנס וכן איתא בהנחנקין דקודם דאוקימנא ברייתא (דף פ"ה) שכתבתי בסמוך היוצא ליהרג ובא בנו והכהו וקללו וכו' כשעשה תשובה אמר התם רב ששת דהיינו טעמא דאחר פטור משום דגברא קטילא הוא ופריך עליה והאמר רב ששת ביישו ישן ומת כלומר תוך שינתו חייב ופירש"י טעמא דהא מתביישים בניו והאי נמי ל"ש ומדפריך מהא דרב ששת אהא ממילא משמע דאם ביישו להאי חייב:

הלכה יג: עבר אביו ואמו וכו' עד ולא תכסה עליו, שם בעו מיניה מרב ששת בן מהו שיעשה שליח בית דין לאביו להכותו ולקללו ופירש"י אם נתחייב אביו נידוי או מלקות ואמרינן בתר הכי מאי הוי עלה אמר רבה בר רב הונא וכן תנא דבי ר' ישמעאל לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו חוץ ממסית שהרי אמרה תורה לא תחמול ולא תכסה עליו:

הלכה טו: מי שנתחייב שבועה לבנו וכו'. כתב סמ"ג שכך הורו הגאונים ופירש הוא ששבועת האלה היינו כמו שרגילים להחרים בנדוי ושמטא וכיוצא בזה: וכבר בארנו וכו'. בפרק ראשון מהלכות רוצח:

לחם משנה

ממרים פרק ה הלכה ב: אינו חייב סקילה עד שיקללם וכו'. הקשה הרב כ"מ דכיון דרבינו פסק בפ"ב מהלכות ע"א דבעינן שיברך שם בשם איך פסק כאן דבעינן שיקללם בשם, דרש"י ז"ל פירש בפרק ארבע מיתות דמאן דדריש בנקבו שם להאי דרשא דהיינו ר' מנחם ב"ר יוסי לית ליה דרשא דיברך שם בשם.

ולי נראה דרבינו אינו מפרש כפירוש רש"י ז"ל, דסבירא ליה [-לרמב"ם] דההיא ברייתא דאתאמרה בפרק ארבע מיתות (נז). עד שיברך שם בשם אתי כר' מנחם דקי"ל כוותיה, וטעמא דאית ליה דתרתיה מילי דרשינן מהאי קרא, דהאי בנקבו שם יומת כוליה קרא יתירא, דכיון דקאמר קרא ונוקב שם ה' יומת למה לי למכתב בנקבו שם יומת, וחד דרשא נפקא לן מדהדר קרא וכתב בנקבו יומת משמע דיברך שם בשם, ומדהדר וכתב נקיבה אחרינא משמע דהיינו שם אחר דיברך שם בשם, ואי להאי לחודיה הוה ליה למיכתב בנקבו יומת אמאי אהדר וכתב בנקבו שם יומת דהיינו שם יתירא ללמד שאינו חייב על אביו ואמו עד שיקללם בשם,

וזה מבואר בדברי רש"י ז"ל שכתב בפרק ארבע מיתות (סו). שכתב שם כן בנקבו יומת היה לו לכתוב מה ת"ל שם אם אינו ענין לו וכו' תנהו ענין למקלל אביו וכו', ובדף ג"ו גבי דרשא דיברך שם וכו' כתב להכי אהדריה בהאי קרא לומר עד שיקוב שם בשם וכו', משמע דחד דרשא נפקא לן מקרא יתירא ואחרינא ממלת שם וכו',

ועל כן אני תמה על רש"י ז"ל שכתב דמאן דאית ליה הא לית ליה הא דהא לפי הנראה מלשונו תרוייהו נפקא לן מהאי קרא גם מדברי התוס' בפ' שבועת העדות (לו). שהניחו הדבר בתימה דהיכי נפקא ליה לר' מנחם דרשא דיברך שם בשם וכו' אני תמה דשפיר מפקינן לתרי דרשות בכה"ג וצ"ל עיקר כדברי רבינו וכמ"ש:

שם: הלכה ד: אזהרה של מקלל וכו' אבל האזהרה הרי היא בכלל לא תקלל חרש וכו'. הרב כ"מ הקשה דדברי רבינו הם הפך הסוגיא שבפרק ארבע מיתות (סו). ותירץ בתירוץ קמא דסובר רבינו דמאי דקאמר במסקנא א"כ לכתוב קרא לא תקל לא קאי אאזהרת אלהים לא תקלל אלא אאזהרת לא תקלל חרש, דמדלא אמר קרא לא תקל חרש ואמר לא תקלל משמע דנפקא לן מהאי קרא אפי' אינו חרש, ורבינו פסק כר"ע דאית ליה אלהים קדש ולכך כתב כאן דאזהרה נפקא לן מלא תקלל חרש.

וקשה על זה א"כ אזהרה לדיין מנא לן, דהא לדידיה דילמא לקדש אזהר רחמנא לחול לא אזהר, ורבינו כתב בפרק כ"ו מהל' סנהדרין דאזהרה לדיין נפקא מקרא דאלהים לא תקלל ואמאי הא לדידיה קרא לא איירי בקדש, וכי תימא דנפקא ליה מדכתיב ביה תקלל גבי אלהים ולא כתיב תקל כי היכי דנפקא לן גבי חרש מדכתיב תקלל ולא תקל, אם כן לכתוב

קרא גבי חרש תקל ואנא ידענא ליה מדיין ונשיא, דהא אית לן דיין בהדיא מקרא דאלהים לא תקלל ולא כתיב תקל וא"כ למה לי למ"ד דכתיב גבי חרש תקלל היה לו לכתוב תקל לחוד.

ועוד יש לי לתמוה על רבינו כמה תמיהות, חדא דאיך כתב בפרק כ"ו מהל' סנהדרין דלמה נאמר חרש שאפי' זה וכו' הא בפרק ארבע מיתות לא משמע הכי אלא דחרש הוא דוקא, ואע"ג דבפסיקתא כתב הרב כ"מ שם דמשמע כדברי רבינו לא הוה ליה למישבק גמרא דידן ולכתוב כדברי פסיקתא,

ומזה נולד לי קושיא אחרת בדבריו ז"ל שכתב שם הואיל ומקלל אדם מישראל חייב וכו' למה יחד לאו על דיין ולא על נשיא וכו', דמשמע דקשיא ליה דלימא קרא לא תקלל חרש ולא לימא דיין ונשיא א"ו דאתי ללאוי יתירי, והא לא משמע בפרק ארבע מיתות דאי מחרש לא ילפינן נשיא ודיין דהוה אמינא שאני חרש דחרשותו גרם לו ועוד אי ללאוי יתירי אתו היכי קאמר התם לימא קרא אלהים וחרש ואנא ידענא נשיא או לימא נשיא וחרש ולא לימא אלהים הא איצטריך ללאוי יתירי שעובר בנשיא ודיין נוסף על האחרים, וכולה הסוגיא לא מתיישבא כלל לדעת רבינו.

ולכל זה יש לי לתרץ דרבינו הוקשה לו בתר דאית לן כולו קראי דמרבין נשיא ודיין ואביו, וכן בתר דנפקא לן מלא תקלל חרש ואביו וכדכתבו התוס' בפרק שבועת העדות דמאי דאמר התם דנפקא לן מלא תקלל חרש היינו עם אביו דליכא למיפך שכן משונה וכו', אם כן קשה לימא קרא לא תקלל ישראל ולישתוק מכולהו לזה הוצרך לתרץ דאתא קרא לאוסופי חד לאו בנשיא וחד לאו בדיין והוצרך לומר דאפקיה רחמנא בלשון חרש לומר שאפי' שזה אינו שומע וכו' לוקה, דאם לא כן עדיין קשה ליכתוב לא תקלל ישראל וליכתוב נשיא ודיין וליהו לאוי יתירי לאוסופי מלקיות בנשיא ודיין.

אבל עדיין קשה לי מ"ש שם דבן נשיא שקלל אביו חייב משום ארבעה שמות והזכיר האחד משום אב, והא באב ליכא אזהרה כלל כמו בנשיא ודיין אלא האזהרה היא מלא תקלל חרש כדכתב כאן, וא"כ מאי שם אחר איכא באביו מאחר הא לתרוייהו יחד חד לאו איכא, ועוד קשה מאי שם איכא באביו אי דלוקה ארבע מלקיות הא באביו אי איירי דלא התרו בו ליכא מלקות ואי איירי דהתרו בו א"כ מיתה חייב המקלל את אביו וכיון דאיכא מיתה ליכא שום מלקות דקללה וא"כ מאי ארבעה שמות איכא, מיהו לזה יש לומר דאיירי במקלל אביו בכנוי דליכא חיוב מיתה אלא מלקות כדכתב כאן.

ותו קשיא אמאי לקי בלאו דלא תקלל חרש כיון דמיניה נפקא לן לאו לאזהרת אביו דהיינו לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואין לוקין עליו כדאיתא בפרק מרובה (עד:) וכ"כ רבינו פרק י"ז מהלכות עדות וכיוצא בזה הקשו התוספות בפרק הנחנקין (פה.) בדבור הכהו הכאה שאין בו שוה פרוטה וכו', דאמאי לקי הא פן יוסיף לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד הוא דמיניה נפקא לן אזהרה למכה אביו וכו' יעויין שם, וה"נ קשה כה"ג.

מיהו י"ל דמקלל חבירו בשם גילה הכתוב דלוקה כדאיתא בפ"ק דתמורה (ג:) ואע"ג דהוי לאו שאין בו מעשה גזירת הכתוב הוא, הכא נמי אמרינן דאע"ג דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד לוקה היכא דליכא מיתת ב"ד, וכיוצא בזה תירצו התוס' בפ' מרובה (עד) בדבור הוה ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד.

עוד קשה לרבינו כיון דאזהרה דמקלל אב ואם נפקא לן מלא תקלל חרש ואזהרת דמכה אביו נפקא ליה מאזהרה דלא יוסיף, איך מנאו כאן בתחלת הלכות אלו לאו של מקלל אב ואם ולא של הכאת אב ואם בלאוין בפני עצמן, הא אלו הן הלאוין שמנה דלא תקלל חרש בהלכות סנהדרין וכן לאו דלא יוסיף בהל' חובל, ומיהו לזה תירץ הסמ"ג בלאוין רי"ט וז"ל: וכבר כתבנו למעלה לאו זה ופירושו וכן לאו של מקלל הוא ופירושו, מ"מ נחשבין מקלל אביו ואמו ומכה אותם שני לאוין בפני עצמן הואיל וחייבים מיתת ב"ד עליהן, כי אפילו לא מצינו שם שום אזהרה המיתה או הכרת היא אזהרה, וכן המברך השם מזה הטעם נחשב לאו בפני עצמו אע"פ שאזהרתו מאלהים לא תקלל שלמדנו גם ממנו אזהרה למקלל דיין ע"כ.

אך מ"מ קשה מה שהקשיתי דאמאי חייב בשם אחר על אביו כיון דהוא בלאו דלא תקלל חרש, ואע"פ שאנו מחשבים אותו אזהרה בפני עצמה כדכתב סמ"ג מ"מ אינו לוקה במקלל בכנוי אלא משום לאו דלא תקלל חרש אבל משום לאו דאזהרת מיתת ב"ד לא לקי, והחיוב של שם אחר באביו לא שייך אלא בענין מלקות דבמיתה ליכא ארבעה שמות כדכתיבנא דקם ליה בדרכה מיניה ולא לקי אלא מיתה לחוד איכא, וכיון דלא הוי אלא מלקות ע"כ מלאו דלא תקלל חרש נפקא ליה וא"כ ליכא באביו שם חדש יותר מבאחר.

וראיתי להרב מהר"ר אליה מזרחי בפרשת משפטים שכתב על מ"ש רש"י ז"ל בפירוש החומש אלהים לא תקלל הרי זו אזהרה לברכת השם ואזהרה לקללת דיין, שתמה עליו איך תפס דברי שניהם. ולי אין זה קושיא כלל ואדרבה רש"י ז"ל כתב שם כתרוייהו דלר' ישמעאל דקרא איירי בחול ילפינן נמי מהא קדש מק"ו דחול, ולר' עקיבא נמי ילפינן מדכתיב לא תקלל ולא כתיב לא תקל כדאיתא בסוגיא דפרק ד' מיתות וכדכתיבנא לעיל, ומ"ש לתרין דר' עקיבא אית ליה דקרא כולל שתי האזהרות לא הוי מפשטיה דקרא כדמשמע מדברי הרב הנזכר אלא מדכתיב תקלל ולא תקל וכדכתיבנא, ובאמת אותן הדברים שכתב שם הרב ז"ל אינם מסכימים כלל עם הסוגיא שבפרק ארבע מיתות וצ"ע:

ממרים שם: הלכה יג: עבר אביו ואמו על עבירה וכו'. התוס' נראה דחולקים על רבינו שכתבו ביבמות בפרק כיצד (כב:) על מה שהקשו שם על מתני' דחייב על מכתו אמאי קרי כאן ונשיא בעמך וכו', ותירצו בשעשה תשובה אמרו שם, והא דאמר בפ' הנחנקין (פה) לכל אין הבן נעשה שליח לאביו וכו' חוץ ממסית דאיירי בשעשה תשובה ומפני כן הוקשה להם דאי בשעשה תשובה היכי אמר רבינו אינו נעשה שליח להכותו ולקללו משמע הא אחר נעשה שליח הא אפי' אחר אינו יכול לקללו כיון שעשה תשובה והוצרכו לידחק בזה.

אבל רבינו אינו סובר כן אלא דהא דאמרינן אינו נעשה שליח להכותו וכו' איירי בשלא עשה תשובה ומפני כן אמרו דבנו אינו נעשה אבל אחר נעשה כיון דלא עשה תשובה, ומה שאמר בפרק כיצד אמאי קרי כאן וכו', הוא משום דאמרו במשנה וחייב על מכתו לכך הקשה דאמאי חייב מיתה ולכך תירצו בשעשה תשובה, אבל הכא לא איירי אלא לענין איסורא בלבד דאפילו לא עשה תשובה הא איסורא מיהא איכא, וכן פירש הר"ף בפרק ב' דיבמות וכתבו הרב כ"מ בפרק שלאחר זה.

וא"ת א"כ לדעת רבינו כשהקשו בפרק הנחנקין לרב ששת דאמר דהבן נעשה שליח להכותו וכו' מהא דיוצא ליהרג ותירצו שם דאין מסרבין כו', למה ליה לאוקומי בהכי כיון דהא דרב ששת איירי בשלא עשה תשובה, דהכי משמע מדאמרו במסקנא מאי הוי עלה וכו' ותירצו לכל אין הבן וכו' והא דאמרו לכל אין הבן וכו', מפרש לה רבינו בשלא עשה תשובה מינה דהא דרב ששת נמי בכי האי גוונא הוא, וכיון שכן אמאי לא מוקי ברייתא בשעשה תשובה.

ואולי דרבינו מפרש במסקנא אפילו דמסרבין בו לצאת מוקמינן לה לברייתא כדמוקמינן לה דעבד תשובה ומעיקרא משום דהוה ס"ד דאיירי דלא עבד הוא מוקי לה כשאין מסרבין לצאת וכשאמר במסקנא אלא אחר מ"ט וכו' הדר ממאי דאמר מעיקרא וה"ק אלא לעולם דברייתא בכל גוונא איירי בין מסרבין בין אין מסרבין ולא כדתריץ רב חסדא במסרבין דוקא אלא בכל גוונא וברייתא בשעשה תשובה כדמסיק:

מים חיים

מים חיים: הל' סנהדרין פכ"ו ה"ג: עד שיקלל בשם מן השמות וכו', השיג עליו הראב"ד דאינו לוקה אלא בשם המיוחד והכי מוכח בירושלמי, והנה מרן הביא לשון ירושלמי וכתב שפשט הירושלמי כדברי רבינו, ולענ"ד לא כיון הראב"ד על הירושלמי הזה שזה פירושו פשוט כמו שכתב הכ"מ אלא על מאי דאיתא התם דקללם בכינוי ר"מ מחייב וחכמים פוטרין ומהכא דייק הראב"ד דבעינן שם המיוחד.

אור שמח

אור שמח: סנהדרין פכ"ו ה"א: ולמה נאמר חרש שאפילו זה שאינו שומע וכו', רבינו בספר המצוות סימן שי"ז האריך לבאר שלא זה אינו מצד המקולל שמצטער, רק מצד המקלל שזה פחיתות בנפש, והזהירה שלא ירגיל נפשו לתכונה רעה מפעולות הכעס, לכן אפילו חרש ואפילו עצמו לוקה יעו"ש דברי נועם.

והמעייין יראה כי רבינו פירש לפי"ז דברי הגמרא תמורה (דף ג) ואימא למוציא שם שמים לבטלה מי גרע מקלל חבירו בשם ממוציא שם שמים לבטלה, אנן הכי קא קשיא לן אימא מוציא ש"ש לבטלה תסגי ליה במלקות אבל מקלל חבירו בשם כיון דעביד תרתי נר"ל שני סוגי עבירה דקא מפיק ש"ש לבטלה וזה מהדברים שבין אדם למקום, וקא מצער לחבריה זהו מדברים שבין אדם לחבירו לא תסגי ליה במלקות, ע"ז משני לא מצית אמרת דכתיב לא תקלל חרש ואב"א וכו',

פירוש כיון דמקלל חרש דאינו מצטער כלל ג"כ לוקה, א"כ ע"כ הלאו אינו מצד המקולל רק מצד המקלל שגורם פחיתות ותכונה מושחתת בנפשו, א"כ אין זה מצד שנוגע לחבירו, וא"כ אם אמרת מוציא ש"ש לבטלה לוקה הוא הדין מקלל חבירו בשם כיון דאין זה מצד שמגיע היזק וצער לחבירו שתאמר דמשום הכי לא תסגי ליה במלקות, וא"כ תו מהיכא תיתי תאמר דמוציא ש"ש לבטלה יהיה במלקות כיון דמבעי למקלל חבירו בשם דלוקה ודו"ק.

הלכה ב': לוקה שלש ובן נשיא וכו' חייב משום ארבעה, שינה רבינו ולא הזכיר לשון לוקה ארבעה דלא יתכן [דאם] התרו בו למיתה נפטר מן המלקות עיין לעיל פרק טז ה"ה, ואם קלל בכינוי הרי זה אין לוקה על אביו רק משום שהוא כשאר ישראל, ולכן כתב חייב משום ד' שמות, ויעוין לחם משנה הלכות ממרים פ"ה ה"ד ופשוט, ועיין רמב"ן בספר המצוות מל"ת שי"ט.

הלכה ו': וכן שאר העם אע"פ שמחל המקולל וכו', נ"ב פשוט דלא גרע ממקלל עצמו דבודאי מחיל על כבודו לגבי נפשיה, ולפי מה שביאר רבינו בספר המצוות דהחטא מצד המקלל לכן לא מועיל המחילה ודו"ק.

פרק ז: טור ושו"ע

טור חו"מ סי' כ"ז

אסור לקלל הדיין והמקללו עובר בלאו שנאמר אלהים לא תקלל, כל המקלל אחד מישראל עובר בלאו שנאמר לא תקלל חרש, ופרט לן בחרש להשמיענו שאע"פ שאינו שומע ואינו מצטער וכ"ש השומע שהוא מצטער בקללתו לוקין עליו:

כתב הרמב"ם המקלל את הישן חייב כי לא גרע מחרש = דלא כגירסנתו ברמב"ם עיין בס"מ שם: המקלל את המת פטור: אפילו המקלל עצמו חייב שנאמר השמר לך ושמור נפשך מאד:

ואינו חייב בכל אלו עד שיקלל בשם או באחד מהכינויים: וכיון שמקלל בכינוי חייב א"כ המקלל בכל לשון חייב שהשמות שקוראין העכו"ם להקב"ה הם בכלל הכינויים:

ואם אמר ארור יהא הוי קללה, כי ארור בו נידוי בו שבועה בו קללה,

ובכל אלו אינו חייב מלקות עד שיתרו בו בפני עדים ככל חייבי לאוין אבל אם לא היה שם התראה או שקלל בלא שם ובלא כינוי כגון שאמר אל יהי פלוני ברוך לה' או אל יברכהו ה' וכיוצא באלו אינו לוקה אבל מיהא איסורא איכא אע"פ שאינו לוקה:

אם חירף תלמיד חכם מנדין אותו ואם רצו ב"ד להכותו מכת מרדות מכין אותו ועונשין אותו כפי מה שיראו שהרי ביזה את החכם ואם היה עם הארץ עונשין אותו כפי שהשעה צריכה כפי המחרף והמתחרף: אע"פ שמחל החכם או אחד משאר העם למקלל על קללתו מכין אותו שכבר חטא ונתחייב: אבל מי שחייב נידוי מפני שהפקיר בב"ד ורצו ב"ד למחול על כבודם ולא לנדותו הרשות בידם והוא שלא יהא בדבר הפסד בכבוד הבורא אבל אם יש הפסד בכבוד הבורא כגון שהיו העם מבעטין בדיני התורה ובדיניהם הואיל ופקרו העם בדבר צריכין לחזק ולענוש כפי מה שיראה להם:

בית יוסף:

חו"מ סימן כז: אסור לקלל הדיין והמקללו עובר בלאו שנאמר אלהים לא תקלל, בפרק ארבע מיתות (סנהדרין יט). דאמר רבי ישמעאל האי אלהים היינו הדיין וכתרגומו של אונקלוס ואפילו לרבי עקיבא דאמר האי אלהים קדש הוא והוא אזהרה למברך את השם יליף נמי דין מהכא מדכתיב לא תקלל ולא כתיב לא תקל:

וכן המקלל כל אחד מישראל עובר בלאו שנאמר לא תקלל חרש, בסוף פרק שבועת העדות (שבועות לו). ומ"ש ופרט בחרש להשמיענו כו'. כ"כ הרמב"ם בפכ"ו מהלכות סנהדרין (ה"א):

כתב הרמב"ם ז"ל המקלל את הישן חייב כו', בפרק הנזכר (שם) ובנוסחי דין כתוב המקלל את הקטן ובקצתן כתוב את הנכלם כלומר קטן הנכלם ויש ללמוד כן מדין בשת כדאיתא בהחובל (כ"ק פו): וגירסת רבינו יותר נכונה מדמדמי ליה לחרש:

המקלל את המת פטור, כ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר (ה"ב) ונראה שטעמו מדאיצטריך למילף בפרק הנחנקין (סנהדרין פה): דחייב על קללת אביו ואמו לאחר מיתה אלמא דבשאר כל אדם פטור ובסמ"ג (לאוין ריא) כתב דאיתא בתורת כהנים (קדושים פרשתא ב אות יג) מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים יצא המקלל את המת שהוא פטור: ואפילו המקלל

עצמו חייב שנאמר (דברים ד ט) השמר לך ושמור נפשך מאד, משנה בסוף פרק שבועת העדות (לה.):

ואינו חייב בכל אלו עד שיקלל בשם או באחד מהכנויים, כ"כ הרמב"ם בפכ"ו מהלכות סנהדרין (ה"ג) וטעמו מדתנן בסוף פרק שבועת העדות (שם) המקלל עצמו וחבירו בכולן פירוש בכל הכנויים עובר בלא תעשה ומשמע דכל שאינו בשם או בכינוי אינו עובר בלא תעשה ומינה ילפינן לדיין. והראב"ד כתב על דברי הרמב"ם אמר אברהם אינו לוקה אלא בשם המיוחד:

ומ"ש וכיון שמקלל בכנוי חייב אם כן המקלל בכל לשון חייב שהשמות שהגוים קוראין להקדוש ברוך הוא הם בכלל הכנויים, כ"כ הרמב"ם בפכ"ו מהלכות סנהדרין (שם):

ואם אמר ארור יהא הוי קללה כי ארור בו נדוי בו שבועה בו קללה, ברייתא בסוף פרק שבועת העדות (לו.) ופירש רש"י כל לשונות הללו הוא משמש וצריך לפרוש ממנו אם אמר חכם ארור בלשון נדוי ואם אמר אדם לחבירו בלשון שבועה וקבלו עליו שבועה היא והמקלל את חבירו בלשון ארור הוא לה' קללה היא וחייב המקלל:

ובכל אלו אין חייב מלקות עד שיתרו בו בפני עדים וכו' עד וכיוצא באלו אינו לוקה, כ"כ הרמב"ם בפרק כ"ו מהלכות סנהדרין (ה"ד): ומ"ש עד שיתרו בו בפני עדים. נראה דאצטריך משום דסלקא דעתך אמינא דכיון דמלקות במקלל חבירו חרוש הוא דהא לאו שאין בו מעשה הוא התראה נמי לא ניבעי קא משמע לן. אי נמי כיון דאורחא דקללה בכעס ובריהטא היא לא איבעי התראה קא משמע לן:

ומ"ש או שקלל בלא שם ובלא כנוי, כבר נתבאר. או שהקללה באה מכלל הדברים וכו', פלוגתא דרבי מאיר ורבנן במתניתין סוף פרק שבועת העדות (שם) ופסק כרבנן:

ומה שאמר רבינו אבל איסורא מיהא איכא אף על פי שאינו לוקה [בדק הבית] כן משמע דלא איפליגו רבנן ארבי מאיר אלא לפוטרו ממלקות אבל איסורא מיהא איכא [עד כאן]:

אם חירף תלמיד חכם מנדין אותו כו', עד סוף הסימן הכל הם דברי הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות סנהדרין: לשון הרמב"ם אצל מה שכתב אף על פי שמחל החכם כו' כך הוא אף על פי שיש לו לדיין או לנשיא למחול על כבודו אינו יכול למחול על קללתו וכן שאר העם אף על פי שמחל המקולל מלקין את המקלל שכבר חטא ונתחייב אבל מי שנתחייב נדוי מפני שהפקיר בבית דין וכו':

בית חדש

חז"מ סי' כ"ז: אסור לקלל הדיין וכו', בפרק ד' מיתות אסיקנא דאפילו לרבי עקיבא דהאי אלהים קודש הוא והוא אזהרה למברך את השם, יליף נמי דיין מדלא כתיב לא תקל אלא כתיב לא תקלל, שתי קללות במשמע ואלהים נמי שתי לשונות יש בו הילכך לא תקלל דרשינן אתרוייהו.

ומה שכתב וכל המקלל אחד מישראל עובר בלאו שנאמר לא תקלל חרש, הכי איתא סוף פרק שבועת העדות (לו.) אלא דהתוס' לשם כתבו דמחרש ומאביו אתא אלא שלא חש כאן להאריך עכ"ל. ורצונם לומר דמחרש לחודיה לא אתי בבנין אב דאיכא למיפרך שכן כרישתו גרמה לו, ומאביו לחודיה לא אתי שכן הוקש כבודו לכבוד המקום, אבל במה הצד אתי שפיר דליכא למיפרך מה להצד השוה שכן מושנים כדפריך בפרק ד"מ על דין וחרש ונשיא דאביו אינו משונה עכ"ל.

ואיכא למידק אמה שכתב רבינו דנפקא לן מחרש ופרט לן בחרש להשמיענו שאע"פ שאינו שומע וכו', שזה היפך הגמרא בסנהדרין דקאמר שכן חרישותו גרמה לו, וכך יש להקשות אדברי הרמב"ם שממנו לקח רבינו לשון זה שכתב כאן.

ויל דהרמב"ם ורבינו קשיא להו דלפי האמת דנפקא לן מחרש ואביו דמקלל חבירו בלאו א"כ למה פרט לן חרש, לכתוב קרא סתם לא תקלל רעך ולא נצטרך ללמוד מאביו, ותירצו דא"כ הוה אמינא דהמקלל חרש אינו בלאו משום שאין לו צער כיון שאינו שומע לכך

כתב חרש ללמד דאפילו חרש וכ"ש שאינו חרש, אלא דהשתא דכתיב חרש ואיכא למימר איפכא דמה לחרש דחרישותו גרמה לו אצטריך נמי אביו דאתיא ליה חבירו במה הצד.

כתב הרמב"ם (ה"ב) שהמקלל אחד מישראל לוקה אחת ואם דיין לוקה שנים ואם קלל נשיא לוקה שלש, ובן נשיא שקלל אביו חייב משום ארבעה שמות, שלשה של כל אדם ואחד משום אב עכ"ל. ורבינו לא כתבו משום דאין דנין מלקות בזמן הזה ולא בא רבינו אלא להורות דאסור לקלל ושעובר בלאו.

אלא דמ"מ קשה לאיזה צורך כתב רבינו דבכל אלו אין חייב מלקות עד שיתרו בו בפני עדים וכו', דמאי נפק"מ בזמן הזה דאפילו התרו בו לא מלקינן ליה. וי"ל דעיקרו לא אתא אלא לאורויי דאיסורא מיהא איכא אע"פ שאינו לוקה דלא תימא דאפילו איסורא ליכא, דליתא. ותו אתא לאשמעינן דאם היה תלמיד חכם אע"פ שאינו לוקה מ"מ בקללה זו איכא ביזוי וחרפה לת"ח ומניין אותו ואם רצו ב"ד וכו', וזהו שכתב רבינו אע"פ שאינו לוקה אם חירף וכו', וכ"כ הרמב"ם.

==יש עוד ב"ח בענין ת"ח וצ"ע אם להעתיקו???

שולחן ערוך חו"מ כז

חו"מ סימן כז: סעיף א: המקלל אחד מישראל (ואפילו מקלל עצמו) (טור), בשם או בכינוי או באחד מהשמות שקורים הגוים להקב"ה, אם היה בעדים והתראה, לוקה אחת, משום לא תקלל חרש, ואם היה דיין לוקה עוד אחרת משום אלהים לא תקלל, וארור הוי לשון קללה.

סעיף ב: אם לא היתה שם התראה, או שקלל בלא שם ובלא כינוי, או שהיתה הקללה באה מכלל הדברים כגון שאמר: אל יהי פלוני ברוך לה' אינו לוקה. (וה"ה המקלל את המת פטור) (טור), אבל איסורא מיהא איכא.

ואם חרף תלמיד חכם, מנדין אותו, ואם רצו הדיינים להכותו מכת מרדות מכין ועונשין אותו במה שיראו. ואם חרף ע"ה עונשין אותו כפי שהשעה צריכה. אפילו מחל (המתקלל), עונשין אותו, שכבר חטא ונתחייב (טור).

מי שנתחייב נדוי מפני שהפקיר בב"ד, ורצו ב"ד למחול על כבודם ולא נידוהו, הרשות בידם; והוא שלא יהיה בדבר הפסד בכבוד הבורא, כגון שהיו העם מבעטין בכבוד התורה ובדיינים, הואיל ופקרו העם בדבר, צריכים לחזק ולענוש כפי מה שיראה להם.

לבוש מלכות

חו"מ סימן כז: סעיף א: אסור לקלל הדיין, והמקללו עובר בלאו שנאמר אלהים לא תקלל, וכן המקלל אחד מישראל עובר בלאו שנאמר לא תקלל חרש, והאי חרש לאו דוקא דילפינן לה ממה הצד דאביו קלל ונשיא בעמך לא תאור דהוא הדין כל אדם, ופרט לן בחרש לאשמעינן שאע"פ שאינו שומע ואינו מצער בקללתו אפילו הכי לוקין עליו, וכל שכן השומע ומצטרע על קללתו, ואם כן המקלל את הדיין עובר בשני לאוין משום לא תקלל חרש ומשום אלהים לא תקלל. ואפילו למאן דאמר דהאי אלהים קדש הוא יליף לה מדכתיב לא תקלל ולא כתיב לא תקל שמע מינה תרתי.

נראה לי פירושו שכיון שאם קודש הוא אינו אלא אזהרה למברך את השם ולא שאינו לאו גמור אלא אזהרה קי"ל דסגי בגילוי מלתא בעלמא, וא"כ הוי סגי ליה אי לא כתב אלא אלקים לא תקל בחד למ"ד, ומדכתב לא תקלל ש"מ שכולל שנים, דאלהים לשון רבים הוא וכולל השי"ת וגם הדיין ועלייהו תרוייהו קאי לא תקלל, דאל"כ מאי אולמיה תקלל דהכא מתקלל דחרש ושאר קללה שבתורה דיליף מיניה תרתי, נ"ל.

והמקלל עצמו חייב גם כן משום השמר לך ושמור נפשך וגו' [דברים ד, ט]. המקלל את הישן חייב דלא גרע מחרש, והמקלל את המת פטור דדומיא דחרש בעינן מה חרש בחיים אף כל בחיים לאפוקי מת.

סעיף ב: ובכל אלו שחייב אינו חייב עד שיקלל בשם, שכן מצינו בקללת הסוטה שהיו אומרים לה (במדבר ה כא) יתן ה' אותך לאלה וגו', שמע מינה דגבי קללה בעינן שם, ומדכתבה התורה בסוטה שם המיוחד וכאן כתבה סתם לא תקלל משמע המקלל בכל אחד מן השמות חייב בין בשם המיוחד בין בכינוי, לפיכך המקלל חבירו בין בשם המיוחד בין באחד מן הכינויים חייב. ועל כל לשונות הכינויים חייב אפילו על השמות שהגוים קוראין להקב"ה הם בכלל הכינויים וחייב עליהם. ועיין לעיל בעטרת זהב סימן רמ"א.

ואם אמר ארור יהא לשון קללה, דכתיב (דברים כז יג) ואלה יעמדו על הקללה וכתוב ארור האיש אשר יעשה וגו'. ואע"פ שקללה אין בו כל כך מעשה וקי"ל לאו שאין מעשה אין לוקין עליו, עקימת שפתיו מעשה הוא ולוקין עליה. מיהו אין חייבין עליו מלקות עד שיתרו בו בפני עדים ככל שאר חייבי לאוין, אבל אם לא היה שם התראה או שקלל בלא שם ובלא כנוי כגון שאמר מקולל פלוני ארור פלוני, או שהקללה באה מכלל דבריו ואינו מקלל בפירוש אע"פ שיש בו שם או כינוי, כגון שאמר אל יהא פלוני ברוך לה' או אל יברכהו ה' וכיוצא באלו אינו לוקה, אבל איסורא מיהא איכא אע"פ שאינו לוקה, דהא מכל מקום מכלל דבריו קללה שמעינן אל יהי ברוך אלא מקולל.

ואם חירף תלמיד חכם מנדין אותו. ואם רצו בית דין להכותו מכות מדרות מכין אותו ועונשין אותו כפי מה שיראו, שהרי בזה את החכם. ואם היה המחיר עם הארץ עונשין אותו כפי שהשעה צריכה כפי המחיר והמתחרף. והמקלל אע"פ שמחל המתקלל על קללתו הן חכם הן שאר כל אדם אינו פטור מן המלקות ומכין אותו, שכבר חטא ונתחייב מן התורה ואין כח בשום אדם למחול עליו, אבל מי שחייב נידוי מפני שהפקיר בבית דין ורצו בית דין למחול על כבודם שלא לנדותו הרשות בידם, והוא שלא יהא בדבר הפסד בכבוד הבורא, אבל אם היה בדבר הפסד בכבוד הבורא כגון שהיו העם מבטטין בדיני תורה ובדיניהם, הואיל ופקרו העם בדבר, צריכין לחזק ולענוש כפי מה שיראה להם.

טורי זהב

אורים ותומים

אורים: חו"מ סי' כ"ז (א): אחד מישראל דילפינן מחרש שאינו שומע ואינו מצטער מכ"ש לשארי ישראל, רמב"ם וסמ"ע ועיין תומים מ"ש בזה.

(ב): או באחד מהשמות שקורין הגוים, משום דהוי כינוי סמ"ע. ובעו"ה רוב המוני העם אינם נוהרים ואומרים בלשון אשכנז גאט זאל איהם שטראפין, גאט זאל איהם שלאגין, ועוברים על לאו של תורה. ובלאו הכי בעו"ה הרבים אינם נוהרים בכינוי וחושבים מה שכותב או מדבר בלשון גוים אינו אלא תואר השם, וטועים הם וכותבים בכל (הח"כ) [השטרי חוב] אדיע והוא לשון צרפית כינוי ופירושו עם ה', והוא מוטל באשפה, וכבר קבעו חז"ל יום טוב שלא היה נזכר שם שמים בשטרות כי למחר פורע זה חובו והשם מוטל באשפה (ר"ה יח:), וכעת בעו"ה למדו ממעשה גוים וחזר הדבר לקלקולו ביותר, וזהו המרי הגורם אשר בעו"ה וידל ישראל מאוד במקום ששם שמים מצוים, ובפרט בבזיון ועל חנם, וצריך התחכמות ושקידות תוכחת חכמי הדור לבטל זה מהמוני עם.

(ג): אם היה בעדים וכו' לוקה וכו', הא דנקט מלקות ומקלל דיין שתים, אף דבעו"ה בטלו סמוכין ואין לנו מי שילקה מ"מ נפקא מיניה לענין פסול עדות דקי"ל לקמן בסימן ל"ד

דכל העובר עבירה שאין בה מלקות אינו נפסל דבר תורה ע"ש, ולכך כתב גם כן דחייב שנים אף דלית לן בעו"ה מלקות דיש גם כן נפקא מיניה דאם לא ידע דאסור לקלל חבריו דאינו נפסל לעדות כמבואר לקמן סימן ל"ד בעבירות שהוא להמוני עם כהיתור דאינו נפסל בו, ואף זו בעו"ה דשו בו רבים כמ"ש (בס"ק הקודם), ומכל מקום ידע דאסור לקלל דיין ואם כן הרי זה פסול מחמת לאו דאלקים לא תקלל, ועיין מש"כ בתומים דנראה בזה"ז דבטלו סמוכים לא שייך לאו אלהים לא תקלל.

(ד): וארור הוי לשון קללה, פירוש אם אומר על חבריו ארור הוא לה' או לכינוי חייב, וקמ"ל דהו"א ארור הוא רק לשון שבועה ולא קללה, אבל ודאי דצריך הזכרת השם או כינוי, סמ"ע. וכנסת הגדולה כתב דבתשובת מהר"ם מינץ משמע דאפילו בלי שם, ואין ספק הנ"ל כעת בידי לעיני בו, אבל בשבועות דף לו כתב רש"י ד"ה ארור בו וכו', והמקלל חבריו בלשון ארור הוא לה' קללה הוא וחייב המקלל עד כאן, הרי דצריך לומר ארור לה' כמ"ש הסמ"ע.

(ה): המקלל המת פטור, עיין מש"כ בתומים דאפילו זה שקללו לא ידע, דכבר מת וחושב שהוא חי.

(ו): אפילו מחל המתחרף וכו', עיין סמ"ע וב"ח דלשון מתחרף דנקט הרמ"א לאו דוקא רק קאי על המקלל לחכם או לחבירו, הן קללה שיש בו מלקות של תורה והן אין בו מלקות אבל מ"מ איסורא איכא כמו אל יכנה וכו', ולכן לא מועיל מחילה דאיסור מי ימחול, אבל ביזהו וחרפו בדבריו שיש לייסר אותו לכבודו בזה ודאי דמצוי למחול כמ"ש [ה]מחבר בב"ד שיכולים למחול על כבודם ונכון ופשוט.

תומים: חו"מ סי' כ"ז: אות א': משום לא תקלל חרש וכו', אמרינן בגמ' דסנהדרין דף סו. אזהרה למקלל אביו ילפינן מן דיין ונשיא וחרש, דמה דיין ונשיא שגדולתן גרמה, חרש יוכיח, מה לחרש שכן חרשותו גרמה לו, פי' רש"י מתוך שהוא שפל הזהירה התורה מבלי לצערו, דיין ונשיא יוכיחו וכו', ופריך הגמ' מה להנך שכן משונים ואסיק הגמ' דנפיק ליה מן אלהים לא תקלל דאינו צריך לדיין דיליף ליה מנשיא וחרש ואם אינו ענין לדיין תנהו למקלל אביו, ואפילו למ"ד אלהים קדוש מ"מ מדכתיב לא תקלל ולא כתיב לא תקל שמע מינה תרתי. וכתבו התוס' ד"ה מאי לא תקלל וכו' דמקלל חבריו ילפינן מן בנין אב דקללת אביו וחרש דל"ל שהן משונים שאב אין משונה וכו' עכ"ל.

והרמב"ם פכ"ו מהל' סנהדרין כתב למה נאמר חרש שאפילו זה שאינו שומע ואינו מדבר ולא נצטער בקללת זה לוקה על הקללה זו, וכ"כ הטור, והקשה הכס"מ והב"ח אדרבא הא אמרינן הגמ' מה לחרש שכן חרשותו גרמה לו הרי דיותר מסתבר לחייב על קללת חרש מן קללת כל אדם. ותירץ הב"ח דבאמת קללת כל אדם לאסור ילפינן מבנין אב מאביו וחרש כמ"ש התוס' רק א"כ דבאמת חייב על קללת כל אדם למה נאמר חרש, אלא כמ"ש דאפילו חרש דלא נצטער בקללה מ"מ חייב.

ויפה תירץ הב"ח בכוונת הטור די"ל דס"ל כתוס' דקללת אביו ילפינן מן אלהים לא תקלל והדר ילפינן קללת כל אדם מן בנין אב מאביו וחרש, אבל אין זה עולה יישוב בדברי הרמב"ם דכתב בהל' ממרים פ"ה ה"ד דקללת אביו ואמו נלמד ג"כ מן לא תקלל חרש ולא מן אלהים לא תקלל, וא"כ אין כאן בנין אב דאביו וחרש, וגם קשה למה סותר דברי הגמ' דמשמע בגמ' דא"א למילף מחרש, וצריך לומר דיליף מן אלהים לא תקלל והוא כתב דיליף מן חרש.

ונראה ליישב דבלא"ה עמד הכסף משנה במה דאמרינן במס' שבועות דף לו בסתמא דמקלל חבריו ילפינן מן מקלל חרש, ואילו בגמ' דסנהדרין אמרינן דא"א ללמוד ממנו שכן חרשותו גרמה ליה וצריך בנין אב, וכן כתבו התוס' בד"ה הנ"ל דגמ' שבועות נראה כסותר. ולכן נראה לרמב"ם דהתוס' הקשה ניליף ממקלל חרש ומקלל עצמו דמוזהר מן קרא השמר לך ושמור נפשך, ותו ל"ל שכן חרשותו גרמה לו דמקלל עצמו יוכיח וכו' וע"ש שדחקו.

וס"ל לרמב"ם במה שהקשו התוס' בשבועות דף לו הנ"ל ד"ה ושמור וכו' איך אמרינן מקלל עצמו דברי הכל חייב דכתיב שמור נפשך וכו' הא חובל עצמו דג"כ נכלל בשמור

נפשך ומ"מ אמרינן בב"ק דף צ דאית ביה פלוגתא דתנאי, וס"ל לרמב"ם בזה דבאמת הא דאמרינן דברי הכל אין פירושו דליכא שום תנא חולק בזה רק הכוונה ר' מאיר וחכמים דפליגי בשמנה בקללת אב ואם אם בעינן שם המיוחד דוקא, וע"ז אמרינן דבהך לא פליגי, וכן משמע להדיא שם ברש"י ועי' מהרש"א, אבל באמת מ"ד בב"ק דחובל בעצמו רשאי, אף מקלל בעצמו ס"ל דרשאי כקושית התוס' דמ"ש.

וא"כ קושיא התוס' הנ"ל דהא דאמרינן בסנהדרין דדרשינן מן אלהים לא תקלל ולא אמרינן כקושית התוס' ניליף מן מקלל חרש ומקלל עצמו ניחא, דבגמרא ביקש לומר אוקימתא לכל תנאי דאין בזה באזהרת למקלל אביו ואמו חולק כלל, ואילו הוה אמרינן דיליף מן מקלל עצמו הוה קשה הניחא למ"ד דחייב אבל למ"ד חובל בעצמו רשאי וה"ה מקלל מאי איכא למימר מנא ליה אזהרה למקלל אביו ואמו, ולכך ילפינן מן אלהים לא תקלל וכו',

אבל בסוגיא דשבועות דקאי על המשנה דכו"ע מקלל עצמו חייב ואתיא כהך תנא בב"ק דהוא תנא דר"ע במשנה דחובל בעצמו חייב מן שמור נפשך וכו' וה"ה למקלל, א"כ שפיר אמרינן דילפינן מחרש דל"ל מה חרש שכן חרשותו גמרה ליה דהא מקלל עצמו יוכיח כקושית התוס', וגם הרמב"ם בהל' חובל ובהל' סנהדרין פסק דחובל בעצמו חייב וה"ה למקלל עצמו, א"כ שפיר ילפינן מחרש, ולכך כתב בהל' ממרים דילפינן מחרש, ואתי שפיר. וא"כ השתא דילפינן מחרש קללת כל אדם קשה למה נכתב באמת חרש, וצ"ל לכל שכן אפילו חרש שאינו מצטער בקללה וכו', וכמ"ש הב"ח וא"ש.

שם אות ב: ואם היה דיין וכו' מחייב רבינו הרמב"ם ואחריו נמשך המחבר מלקות אהך קללות הדיין דנפיק ליה מן אלהים לא תקלל, אף דהאי קרא אתיא נמי למברך השם דהיינו מגדף כמ"ש הרמב"ם להדיא בהל' עכו"ם, מ"מ לא הוי לדעת הרמב"ם לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד כיון דבהך נפיק לדיין ליכא אזהרת מיתת ב"ד לא קרוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד, ועי' בהל' שבת במחמר אחר בהמתו מ"ש המגיד משנה לשם דלא הוי אזהרת מיתת ב"ד בכה"ג וא"ש, ועיין מהרש"א סנהדרין סו דחשיב ליה לפשיטא דהוי אזהרת מיתת ב"ד ולא עיין במגיד משנה הנ"ל בהל' שבת ולק"מ.

ואפשר הטור דלא כתב אם מקלל דיין חייב שתיים כמ"ש השו"ע וכתב הסמ"ע בס"ק ה' דמשמע דלא ס"ל וכתב ועיי' פרישה ולא זכינו לאורו בסימנים הללו דס"ל כנ"ל דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד וא"כ לית ביה מלקות וא"כ מה נפק"מ לחייב שתיים הא לית ביה בקללת דיין מלקות. אך זה דחוק דהא כתבתי באורים דנפק"מ לענין פסול עדות וא"כ מה בכך דאין בו מלקות משום דניתן לאזהרת מב"ד בשביל כך מ"מ קרוי לאו שיש בו מלקות לפסול לעדות דאטו חומרו קולו, וכמ"ש באריכות לקמן סי' ל"ד ע"ש.

ויותר היה נראה כי אני תמה כי משמעות כל הפוסקים דאף בזמן הזה המקלל דיין עובר בלאו, והא על עיקרו מן אלהים לא תקלל, ואלהים פירושו דיין סמוך ומומחה כדאמרינן להדיא בגמ' דאלהים כתיב בפרשה, ופירושו סמוך, וזה פשוט, וא"כ אין כאן רק על קללת דיין סמוך ומומחה אבל דייני זמנינו אשר אין לנו סמוכים בעו"ה רק שליחותא קעבדינן ומה ענין זה לקללה.

ולכן נראה דהתחיל אסור לקלל דיין בא להודיענו שיש איסור והיינו לדיין מומחה, אבל באמת בזמן הזה אינו כי אם לאו דכל אדם דאסור בלאו לקלל שום איש ישראלי ומכל שכן דיין, אבל אין כאן חיוב שתיים דאין לנו סמוכים, וזה נראה ברור, ונפק"מ לענין פסול עדות כמ"ש באורים, ותמהני שלא נזכר זה במחברים כי לענ"ד הדבר פשוט ונכון.

ודע הא דכתב השו"ע בשם או בכינוי, נגרר אחר דעת הרמב"ם, אבל הראב"ד בפכ"ו מהל' סנהדרין חולק... ובאמת פשיטא דדברי הכס"מ בפירוש הירושלמי הזה פשוטים וח"ו לומר שנתכוון הראב"ד לירושלמי זה דלית ביה זכר ורמיזא לחלק בין שם לכינוי, ולכן נראה ברור דנתכוון הראב"ד לירושלמי אחר, ודברים ברורים, והוא דבשלהי שבועות העדות על הך קושיא דתנן במשנה אל יככה ויברכך וכו' ר"מ מחייב וחכמים פוטרים ופריך הגמ' והא ר"מ לית ליה מכלל לאו אתה שומע הן... כך הוא גירסת ספרים קדמונים, והקשה רש"י על גירסא זו... והתוס' מקיימים הגירסא... ע"ש בתוס' ובמהרש"א... אבל מאן מוכח

הירושלמי דבירושלמי נאמר להדיא על כך אל יככה וכו' ר"י בשם ר' יוחנן אמר ר"מ היא דאמר מכלל לאו אתה שומע הן, והיינו כגירסא ישנה דר"מ מחייב דס"ל מכלל לאו וכו' באיסור... וזה דלא כגירסת רש"י... וא"כ דגירסא ישנה מוכח אף הדין מוכח דרבנן דס"ל בכינוי לית מלקות והלכה כוותיהו וזה כוונת הראב"ד ולק"מ.

שם אות ג: = = =

שם אות ד: וה"ה המקלל את המת פטור, הסמ"ע נמשך אחרי דברי ב"י וכס"מ שכתב דנפקא לן מדאצטריך קרא לרבות המקלל אביו ואמו לאחר מיתר דחייב ש"מ בעלמא אדם מת אינו בכלל איסור קללה. וסיים דבסמ"ג הביא תו"כ דדריש מה חרש בחיים אף כל אדם בחיים עכ"ל.

ורבים ראו וכן תמהו דנעלם מרבינו הגדול גמרא ערוכה סנהדרין פה היוצא ליהרג ובא בנו וקללו חייב, אדם אחר פטור, וקאמר הגמ' אע"פ שעשה תשובה ועושה מעשה עמך מ"מ פטור משום דכתיב בעמך במקוים שבעמך, פרש"י הראוי להתקיים ולא שנגמר דינו, אבל בנו חייב מידי דהוי לאחר מיתה, וכן פסק הרמב"ם בפ"ה מהל' ממרים ע"ש, וא"כ השתא בעומד למות אע"פ דעודנו חי פטור על קללתו מכ"ש במת לגמרי וצ"ע.

ומה שיש בו מהיישוב מהדוחק, דגם בהך ברייתא דמביא סמ"ג קשא למי לי ילפותא מחרש הא כתיב להדיא בעמך כהנ"ל, ודוחק לומר דהך ברייתא דתו"כ פליג, ולכן י"ל דהא דהקפידה התורה מבלי לקלל חרש שאינו שומע ויודע ואינו מתבייש כלל בקללתו, ודאי דאין הטעם דקללו ח"ו עושה רושם וחל על המקולל, דהיה לא תהיה קללת חנם לא תבוא, ועי' מכות דף יא, רק צ"ל טעם האיסור משום רוע לבב ושנאת חבירו והתורה מזהיר ואהבת לרעך וכו' וזה כלל גדול לעיקרי התורה, וא"כ י"ל ודאי המקלל למת או לעומד למות, מה רוע לבב יש כאן ומה זו שנאה או אהבה, גם שנאתו וגם קנאתו אבדה, ולכך פטור, אבל המקלל חבירו בחשבו שהוא חי וטעה כי באמת מת והוא לא ידע, א"כ מחשבתו הרעה וזממו המגונה נעשה ויתחייב, ולכך קאמר בתו"כ דילפינן בנין אב מחרש מה חרש באמת חי, אף חבירו צריך להיות חי באמת, וכן יליף ליה רבינו הב"י מהא דאצטריך קרא למקלל אביו ואמו לאחר מיתה דלא תימא מה מכה פטור אף מקלל פטור הרי בעלמא ילפינן מקלל מן מכה, רק באביו ואמו רביה קרא, וא"כ המכה חבירו בחשבו שהוא חי ובאמת היה מת פטור אף מקלל כיוצא בו דהא מדמינן מקלל למכה, וזהו מה שי"ל ביישוב דבריו וצ"ע.

שם אות ה: אבל איסורא מיהא איכא, כתב הבדק הבית דמשמע דלא פליגי ר"מ ורבנן אלא לפטור ממלקות אבל איסורא איכא, ויש לדקדק דא"כ בפ"א מהל' נדרים דפסק הרמב"ם האומר לא קרבן לא אוכל לך מותר, ופירש הגמרא להדיא דאפילו לא בחולם דמשמע לא יהיה קרבן אם לא אוכל אבל כשאוכל יהיה קרבן מ"מ מותר דלא ס"ל מכלל לאו אתה שומע הן, וקשה הא איסורא מיהא איכא כמ"כ כאן, ואיך התיר שם לגמרי וצ"ל דס"ל באיסור קל כגון נדרים ויש בו ממון ג"כ מותר לכתחילה, ונדרים ס"ל כמ"ש הר"ן דהוה איסור שיש בו ממון דאסר חפצי עלי'.

ואי קשה א"כ מנלן לחלק בין איסור קל לאיסור חמור דכל התי' זה הכריחו התוס' דקשיא ליה מנדרים דלא אמרינן מכלל לאו אתה שומע וכו' ולשיטת הר"ן דהוי ממון בלא"ה לק"מ די"ל דהרמב"ם הכריח חילוק תוס' דס"ל הא דנחלקו ר"מ וחכמים אל יככה וכו' מוסב במשנה אשלפניו דקתני המקלל חבירו וכו', וכ"כ בפירוש המשנה, והא התם איסור דלית ביה ממון, ועכצ"ל לחלק ורבנן אמרו פטור משמע אבל אסור דלא אמרו מותר ולכך פסק איסורא מיהא איכא, ועי' בחידושי לא"ה דשם כתבתי דס"ל לרמב"ם נדרים משבועות ילפינן דכתיב כל אשר יבטא האדם ולא מהני דברים שבלב לא אמרינן מכלל הן וכו', ומיושב קושית התוס' וע"ש שהארכתי בזה.

ביאור הגר"א

= = = =

כנסת הגדולה

= = = =

ברכי יוסף

= = = =

ישועות ישראל / להגרי"י אב"ד קוטנא (ישועות מלכו)

חוקת המשפט: א. המקלל אחד מישראל, אפילו חרש שוטה וקטן עובר על לאו ואם קלל בשם נפסל לעדות, ודעת הרב כסף משנה דוקא בקטן שהגיע קצת לדעת שאם מבטיח אותו מתבייש אבל כשלא הגיע לשיעור זה פטור, ועיין בע"מ שדבריו צ"ע, גם הא דאמרינן בסנהדרין דאקשינן הכאה לקללה וכיון דהמכה חייב, כמו כן המקלל, גם בספרי ילפינן מקרא דהמקלל לאחר מיתה חייב אלמא לאו משום דביישו וצערו א"כ אין הפרש ואפילו קטן בן יומו שכלו לו חדשיו חייב על קללתו.

ב. ואם היה דיין, לכאורה נראה דצריך שיהא דוקא סמוך, דכתיב אלהים בפרשה, ומצאתי בתומים שהרגיש בזה, מיהו מדברי החינוך משמע קצת דגם בזה"ז חייב, ואינו מוכרח. וכתב בכנה"ג בשם מוהראנ"ח דה"ה המקלל ממונה על הקהל אע"פ שאינו דיין, ועיינתי במוהרנא"ח ובאמת שלא החליט כן, גם מדברי הרמב"ם והחינוך מוכח להיפך שהרמב"ם ז"ל סוף הל' סנהדרין כתב שאם היה נשיא ודיין עובר משום ג' שמות, ותיפוק ליה דנשיא ממונה הוא ומאי נשיא והוא דיין דקאמר, אלא ודאי דליתא ואינו חייב רק על דיין.

ג. בלא שם ובלא כינוי, ודעת הראב"ד דאינו חייב מלקות רק בקילל בשם המיוחד אבל אם קילל בכינוי עבר על ל"ת אבל אינו לוקה, ונפק"מ דאינו נפסל לעדות.

ד. או שהיתה הקללה באה מכלל, ודעת רש"י ותוס' דחייב מלקות דמכלל לאו נשמע, ותלוי בפלוגתא דסוף פרק שבועת העדות.

ה. המקלל את המת, בש"ס פרק הנחנקין אמרינן דהמקלל מי שנגמר דינו למיתה פטור דדרשינן בעמך במקוים שבעמך, וראיתי להרב ברכי יוסף דה"ה המקלל מי שנגמר דינו בב"ד של עכו"ם למיתה אינו חייב מלקות, ודברים תמוהים כתב דדוקא מי שנגמר דינו מחמת עבירה דאין מחללין עליו את השבת לחיי שעה כדמשמע בפ' הנחנקין ?? מי שנגמר דינו בעכו"ם פשיטא דמחללין עליו את השבת ומצווין להחיותו לחיי שעה ודינו כגוסס בידי שמים דפשיטא דחייבין על הכאתו וקללתו, ופשוט.

ו. אפילו מחל המחורף, כבר השיגו ע"ז דדוקא על קללה בשם אינו מועיל מחילה אבל על חירוף מהני מחילה ועיין בעין משפט.

מאזניים למשפט / לרצ"ה קאלישר, שנת תרטו

חז"מ סי' כז: א. ואם הוא דיין, התומים תמה מה נפק"מ בזמן הזה דלית לנו סמוכים ובודאי ליכא לאו רק בדיין סמוך דלשון 'אלהים' הוא סמוך כדאמרינן בריש סנהדרין. ולענ"ד ליישב על הטור ושו"ע, כי איתא במכילתא מובא בילקוט פרשת משפטים: אלהים לא

תקלל אין לי אלא דיין, נשיא מנין ת"ל ונשיא לא תאור [עכ"ל], ויש להפליא מה התחיל לומר 'נשיא מנין' מה שמפורש בתורה ונשיא בעמך לא תאור,

ונראה לי דהכי פירושו, דודאי סתם נשיא הוא ג"כ דיין כי כל בני ישראל אשר קבלוהו לנשיא יביאון אליו משפט דבר הקשה בעיני שופטי הארץ, כדמצינו באחאב וכדומה, רק שהנשיא אינו סמוך, ועל זה שאל נשיא מנין, דשמא נשיא ג"כ אין חייבין עליו רק בהיותו ג"כ דיין וסמוך, והא דמפרט נשיא כדי לעבור עליו בב' לאוין, והשיב ת"ל ונשיא בעמך, משמע שהוא רק בעמך, בכל עמך, שאינו סמוך רק שקבלוהו לנשיא עליהם, ג"כ חייבים עליו.

עוד שם [במכילתא] אני אקרא נשיא בעמך לא תאור אחד דיין ואחד נשיא במשמע, ומה ת"ל אלהים לא תקלל לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו ע"כ, וצריך ג"כ ביאור איך אני שומע מן ונשיא לא תאור שגם לדיין לא תקלל, רק לפי הנ"ל כיון דלשון בעמך מורה לנו שאינו סמוך ואפ"ה כיון שממילא הוא דיין חייבין עליו, כל שכן מי שהוא באמת דיין סמוך, אלא ללמד בא שחייבין עליו שני לאוין,

ומסיים שם: מכאן אמרו יש מדבר דבר וחייב משום ד' דברים, בן נשיא שקלל אביו חייב עליו ד', משום אב ומשום דיין ומשום נשיא ומשום בעמך לא תאור ע"כ, ואף דסתם נשיא אינו סמוך, כמו שביארנו לעיל דברי המכילתא, אפ"ה קאמר כאן שחייב משום דיין, דכיון שקבלוהו עליהם כל העם הרי הוא בכלל אלהים.

והשתא אתי שפיר דעת הטור ושור"ע דבזמן הזה נמי כשקבלו עליהם איש גדול להיות רב ואב"ד כנשיא על המקום ההוא, יש לו דין דיין כאלהים אף שאינו סמוך, אבל דיין שלא קבלו עליהם לרב ונשיא באמת י"ל כתומים דאין חייבין בזמן הזה מן התורה עליו רק איסורא יש.

וכן יש לדייק מלשון הרמב"ם פכ"ו מהל' סנהדרין ה"ב וז"ל: נמצאת למד שהמקלל לא' מישראל וכו' לוקה אחת ואם קילל דיין לוקה ב' ואם קלל נשיא לוקה שלש עכ"ל, ולא התנה שהוא נשיא ודיין, משום דסתם נשיא קבלוהו ג"כ לדיין. ואין להקשות דאין ממנין נשיא בארץ ישראל אם לא שהוא סמוך, זה אינו דהא הרמב"ם כתב שם דלאו דוקא נשיא אלא הוא הדין מלך וראש סנהדרין, ומלך בישראל בודאי לא היה סמוך דוקא.

ואין לדחות מדאמרינן בהוריות (??) איזהו נשיא זה המלך, משמע דזולת המלך לא נקרא נשיא, זה אינו דכתב הכס"מ שם ה"א דזה דוקא לענין קרבן נשיא דכתיב ביה ה' אלהיו שאין עליו אלא אלהיו, אבל בעלמא לא.

והא דנקט הרמב"ם רק ראש הסנהדרין י"ל דראש זה מזהמא מקובל אצל כל ישראל, אבל נשיא שבט אינו מקובל אצל כל ישראל, וה"ה לרב ואב"ד ג"כ אינו מקובל רק לעירו ולא לשארי עיירות אם לא שהוא רב הגולה שכל ישראל קבלוהו עליהם.

פרק ח: אחרונים

שו"ת מהר"ם מינין

סימן צט: [בהוצאת מכון ירושלים תשנא, עמ' תפג]: ...אך מהר"ל לנדוא שי' הגדיל לשונו והפריז על המידה וז"ל... והנני גוזר בגזירת נח"ש ששום אדם בעולם לא יפצה פה נגד הנ' ויצא ובנו הנ"ל, ואם ח"ו יעבור שום אדם על גזירותי הנ"ל יחול עליו ועל זרעו עונש הנ"ל ויהיה בנח"ש בעה"ז ובעוה"ב... עכ"ל. מי ראה ומי שמע כאלה לקלל ולנדות תלמידי חכמים אשר כתבו דעתן של עסק זה... ולא הו"ל לאסוקי אדעתיה למיעבד הכי, וכי רבנן בני לטותא נינהו, מכל הנהו טעמי לא הוי לו לעשות כדבר הרע הזה למילט רבנן... מכ"ש שלא ידע טעמייהו, וכ"ש וק"ו הנהו רבנן הבאים אח"כ ויגזרו שלא היה לו לקללו כסומא בערובא ולא ידע מאן נינהו ולא שמע טעמייהו.

וכן אמינא ההוא מהר"ל פגע ונגע בכמה לאוין, לא תקלל חרש, אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור, אע"ג דאינו חייב על שיקלל בשם ובכינוי, ה"מ לענין מלקות דלאו זה לוקין עליו אע"ג דאין בו מעשה, דאר"י משום ריה"ג כל ל"ת וכו' שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל, אבל מ"מ איסורא מיהא איכא, ועוד דהכא גוזר בנח"ש והוא שמתא דחמור, מצינו למימר דחייב...

=מובא בכנסת הגדולה חו"מ סי' כז הגהות הטור אות ד' ח"ל: ואם אמר ארור יהא הוי קללה וכו', נ"ב אפשר לומר דהיינו דוקא שיהא לשון קללה אבל צריך שיקללנו בשם וכ"כ בסמ"ע ע"ש, ואפשר שאם יקללנו בארור אין צריך שיקללנו בשם וכן מצאתי להר"ם מינין בתשובה סי' צ"ז, עכ"ל. =ומוזכר בביאור גרי"פ פערלא ???

שו"ת מים עמוקים ראנ"ח

חלק ב סימן סט: [בתוך דבריו שם] ...ולא שייך הכא ההיא דכתבו הפוסקים דנדוי דרבנן וכן כתבו בסוף פרק ואלו מגלחין גבי מאי דאיבעיא להו מנודה מהו שינהוג נדוי ברגל, וכתבו וא"ת והא ליכא אלא עשה ואפילו עשה ליכא אלא דעזרא גזר ואין עשה דוחה לא תעשה, והא לאו קושיא היא דהא נדוי דוחה לא תעשה לאו דמקלל את חבירו, ואע"ג דאין המקלל את חבירו לוקה אלא דוקא המקלל בשם מן השמות או בכנוי כמו שכתוב להרמב"ם ז"ל בפ"ג דהלכות סנהדרין, וכן משמע בסוף פרק שבועת העדות, ולהראב"ד אינו לוקה אלא דוקא המקלל בשם המיוחד, מ"מ היינו לענין מלקות לבד אבל אסורא איכא בכל קללה כמו שכתבו כל הפוסקים, ומשמע לכאורה דאיסורא דאורייתא קאמר וכדברי התוספות דלעיל.

=בכנה"ג חו"מ כז מציין לשו"ת ראנ"ח ח"א סי' קיא דס"ל שאסור לקלל גם ממונה על הקהל עיי"ש ==

שו"ת מהרי"ט

ח"ב אה"ע סימן מג: ובמה שאמרו שקלל את אמו ורק בפניה(ם) ואמר לה נעלי"ת גאן חבישינ"ה יש לפקפק אי מפסיל בהכי כיון שאין מתחייב עליה לא מיתה ולא מלקות דבכלל מקלל לא הוי אלא קללה ממש ובשם או בכנוי אבל איסור תורה איכא דהוי בכלל ארור מקלה אביו ואמו...

=עיי' ספר לימוד הכאה=

דינא דחיי

סמ"ג לאוין טז: שאנו מוזהרין על ברכת השם שנאמר אלהים לא תקלל, אע"ג דפשטא דקרא משמע שהיא אזהרה לדיין וכמו שתרגם אונקלוס דיינא לא תלוט, וכמ"ש הרב המחבר ז"ל בלאוין ר"ט, מ"מ גמרינן קודש מחול מדאפקיה בלשון אלהים דהיה לו לומר דיינים לא תקלל, ולמ"ד דאלהים לא תקלל קדוש הוא ולא ילפינן חול מקודש דדילמא אקודש אזהר רחמנא אחול לא אזהר, מ"מ ילפינן מיניה אזהרה לדיין מדהוה מצי למיכתב אלהים לא תקל וכתב אלהים לא תקלל, שמע מינא תרתי דב' קללות במשמע ואלהים נמי שתי לשונות יש בו, הלכך לא תקלל דרשינן אתרוייהו כדמפרשינן בפ"ד מיתות (סנהדרין טו).

ונ"ל שאותה ששנינו במכילתא אלהים לא תקלל למה נאמר לפי שהוא אומר ונוקב שם ה' יומת עונש שמענו אזהרה לא שמענו, ת"ל אלהים לא תקלל מכל מקום דברי רבי עקיבא, רבי ישמעאל אומר בדיינים הכתוב מדבר וכו', ע"כ היא היא אותה ברייתא שהביאו בפ"ד מיתות תניא אלהים לא תקלל חול דברי ר' ישמעאל ר' עקיבא אומר אלהים קדוש ע"כ. ולפום מאי דאוקימנא בגמ' דלמ"ד אלהים חול גמר קודש מחול ולמ"ד אלהים קדוש ילפינן אזהרה לדיין מדהוה מצי למכתב לא תקל וכתב לא תקלל, לכו"ע בין לר"ע בין לר' ישמעאל מאלהים לא תקלל נפיק אזהרה למברך את השם ולמקלל את הדיין, אי משום דקרא איירי בחול וגמר קודש מחול לר' ישמעאל, אי משום דהוה מצי למכתב לא תקל וכתב לא תקלל להשמיענו אף אזהרה למקלל את הדיין לדברי ר"ע.

וזה שהרמב"ם בפרק כ"ו מהל' סנהדרין והרב המחבר בלאוין ר"ב כתבו שמאלהים לא תקלל נפיק אזהרה למברך את השם ולמקלל את הדיין,

וכן נמי ברייתא דמכילתא לכו"ע בין לר"י בין לר"ע אלהים לא תקלל הוי אזהרה לתרוייהו, אלא דר"ע ס"ל דפשטיה דקרא אזהרה למברך את השם דאלהים לשון קדוש וזהו שאמר אלהים לא תקלל מכל מקום, כלומר מכל מקום פשטיה דקרא משמע דקודש הוא, ואזהרה למקלל את הדיין נפקא ליה מדהוה מצי למיכתב לא תקל וכתב לא תקלל, ור' ישמעאל סבירא ליה דפשטיה דקרא בדיינים הכתוב מדבר ומ"מ נפקא לן אזהרה למברך את השם דגמר קודש מחול, ועיקר מחלוקתם הוא אם יכולים למחקו או לא.

ואונקלוס שתרגם דיינא לא תלוט תפס דברי ר' ישמעאל אע"ג דהלכתא כר' עקיבא מחבירו כיון דלא פליגי לענין דינא וס"ל דפשטיה דקרא מוכח כר' ישמעאל מדסמין ליה ונשיא בעמך לא תאור, ועוד דלפי דברי ר"ע דנפיק ליה אזהרה לדיין מדהוה מצי למיכתב לא תקל וכתב לא תקלל, מה ידרוש במקרא דלא תקלל חרש מדהוה מצי למיכתב לא תקל.

ורש"י ז"ל שכתב בפירוש החומש אלהים לא תקלל הרי זו אזהרה למקלל את השם ולמקלל את הדיין, שנה משנתו כתרוייהו כיון דאליבא דתרוייהו אזהרת מברך את השם ומקלל את הדיין מהכא נפקא ולא פירש אי אלהים דקרא הוי קדוש אי הוי חול. ואחרי הודיע אלקי' לנו את כל זאת תמהני הרבה ממה שראיתי להרא"ם ז"ל בפרשת משפטים על דברי רש"י ז"ל, וז"ל: ויש לתמוה מהרב ז"ל איך תפס דברי שניהם אחרי שהם חולקים, גם אונקלוס איך הניח דברי ר' עקיבא ותפס דברי ר' ישמעאל וכו', ולפי האמור אין שום תפיסה על הרב דהרב ז"ל תפס דברי שניהם כיון דלא פליגי וכדכתיבנא.

ויש לחקור לדברי ר"ע דאמר דאזהרה לדיין נפיק מדהוה מצי למיכתב לא תקל וכתב לא תקלל, מה יעשה בלא תקלל חרש מדהוה מצי למיכתב לא תקל וכתב לא תקלל, ונראה לי דלא דריש ר"ע אזהרה לדיין מדכתב לא תקלל אלא דוקא באלהים לא תקלל ואלהים תרתי משמע וכמ"ש רש"י ז"ל, ולזה דרש ר"ע דבאלהים לא תקלל נכלל אזהרת לא תקלל לדיין, דאם איתא דאלהים לאו תרתי משמע ולא נפיק מיניה אלא אזהרה למברך את השם דוקא הו"ל למיכתב לא תקל, אבל בלא תקלל חרש דליכא למיטעי בשום דבר אין קפידא אי כתב לא תקלל או לא תקל,

אי נמי השתא דאסיקנא דמדהוה מצי למיכתב לא תקל וכתב לא תקלל דרשינן נמי קללת אביו ה"ה בלא תקלל חרש דמדה"מ למיכתב לא תקל וכתב לא תקלל דרשינן שהמקלל

את חבירו לוקה, וזה לא יתכן לדברי התוס' בפ"ד מיתות ובפרק שבועת העדות שכתבו דחבירו אתי במה הצד דאביו וחרש או אביו ונשיא. [=כאן מאריך המחבר בדיני ברכת השם וכן במה שקשור לדיני מקלל אב ואם באיזה שם וכינוי ועוד וצ"ע מה להעתיק אם בכלל=]

סמ"ג הלכות מקלל: לאוין רט רי ריא ריב: הזהירה תורה שלא לקלל את הדיין וכו', במצוה זו כלל הרב המחבר ד' מצוות: שלא לקלל את הדיין, ושלא לקלל את הנשיא, ושלא לקלל חבירו ושלא לקלל עצמו.

שלא לקלל את הדיין מִישראל, זה פשוט שלא הוזהרו ישראל שלא לקלל אלא דוקא לישראל אבל לא לגוי, ואדרבא מצוה לקללו כדכתיב ושם רשעים ירקב, ובדיין ונשיא ישראל דרשינן בעושה מעשה עמך כ"ש גוי שאינו עושה מעשה עמך.

שנאמר אלהים לא תקלל, כן הוא לשון הרמב"ם בפכ"ו מהל' סנהדרין וכן כתב רש"י בפרשת משפטים: אלהים לא תקלל הרי זו אזהרה לקללת דיין ולברכת השם, ואע"ג דבפ"ד מיתות ילפינן דיין במה מצינו דנשיא וחרש, כתבו הרמב"ם והרב המחבר ז"ל שאזהרת דיין מאלהים לא תקלל, אי משום שלא רצו להאריך ולומר דאזהרתו במה הצד כמו שכתבתי בלאוין ט"ז <?>, אי משום דס"ל דהבנין [-אב] הורה לנו שלא נבין לא תקלל חרש כפשוטו אלא הוא הדין כל אדם וכיון שכן הוא מוטב שנוקם קרא דאלהים לא תקלל לאזהרת דיין כפשטיה, כמו שכתבתי בחידושי בפ"ד מיתות וכמו שאכתוב בלאוין רי"ט בס"ד.

ואע"ג דהאי קרא דאלהים לא תקלל לאזהרת ברכת השם, מ"מ עיקר קרא לאזהרת דיין הוא דאתא דהכי הויא פשטיה דקרא כמו שכתבתי בלאוין ט"ז, ואזהרת ברכת ה' היא נכללת בה על צד הרמז, מפני שמצינו בברכת השם עונש שנאמר ונוקב שם ה' יומת ומכלל תורתנו שלא ענש אלא אם כן הזהיר לכך מוכרחים אנו לומר שאזהרתו מאלהים לא תקלל, אבל אם לא היינו מוצאים עונש בברכת השם לא היינו לומדים אזהרתו מאלהים לא תקלל דפשטיה דקרא בדיינים משמע.

וכן הזהירה תורה שלא לקלל ראש סנהדרי גדולה וכו', כדתניא במכילתא אין לי אלא דיין נשיא מנין, ת"ל ונשיא בעמך לא תאור, ומדאפקיה בלשון נשיא אנו לומדין ראש הסנהדרין וכ"ש מלך, דאי לא לימא ומלך לא תאור, ועיין במה שכתב הרב בכסף משנה בהל' סנהדרין פכ"ו, ולא הבנתי דבריו וכבר עמד על זה הרב ר' שמואל חיון בפירושו לספר חו"מ סי' כ"ז.

וכן הזהירה תורה שלא לקלל אחד מישראל הכשרים, אבל לא שאינן כשרים כדכתיב ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך וכמו שיתבאר.

שנאמר לא תקלל חרש, כ"כ הרמב"ם בפרק הנזכר והוא ממה שאמרו בפרק שבועת העדות חבירו מנין שנאמר לא תקלל חרש, ומדברי הרמב"ם והרב המחבר ז"ל נראה שהבינו דברים כפשטן דמלא תקלל חרש לחודיה נפיק, אבל התוס' כתבו שם ובפ"ד מיתות דבמה הצד דאביו וחרש נפיק אלא שבעל התלמוד בפ' שבועות העדות קיצר במובן, ונראין דבריהם שהרי מלא תקלל חרש ליכא למילף דאיכא למיפרך מה לחרש שכן חרישותו גרמה לו כדפרכינן בפ"ד מיתות, ולכן נראה שדעת הרמב"ם והרב המחבר ז"ל דהבנין של נשיא וחרש אהני לן לגלויי דלא תקלל חרש לאו דוקא אלא ה"ה כל אדם וכמו שכתבתי למעלה, וכיון דהבנין גלי לן דבלא תקלל חרש נכנס כל אדם כתבו הרמב"ם והרב המחבר שאזהרת מקלל חבירו מלא תקלל חרש, ובלאוין רי"ט אאריך עוד בזה בס"ד. ורש"י ז"ל בפירוש החומש תפס הלשון של ברייתא דתו"כ שלא כסוגיא דפ"ד מיתות וכבר כתב בזה הרא"ם ז"ל.

ולמה נאמר חרש, כיון דהבנין גלי לן דלא תקלל חרש לאו דוקא אלא ה"ה כל אדם נימא לא תקלל אדם, ואין אנו יכולים לומר דניתי נשיא ודיין מק"ו דחבירו דרחמנא בעי דלילקי אדיין ונשיא, ואי מק"ו אין עונשין מן הדין, אלא הכוונה לומר דלכתוב קרא דדיין ונשיא וליכתוב קרא לא תקלל כל אדם.

שאפילו זה שאינו שומע ולא נצטער בקללה זו לוקה על קללתו, כמו ששינינו בפסיקתא ולזה הוצרך לומר חרש, ואי לאו הבנין אב הו"א דדוקא חרש משום דחרישותו גרמה לו להכי אצטריך הבנין אב לגלות לנו דלא תקלל חרש ה"ה כל אדם, ונקט חרש לומר שאפילו זה שאינו שומע וכו'.

והרב ר' שמעון בר צמח בספר זוהר הרקיע כתב כלשון הזה: והזכיר החרש אפילו שלא נצטער מהקללה שהרי לא שמע, כ"ש השומע ומצטער, ולפי שאין עושין ק"ו מהדין הוצרכו חז"ל לרבות כל ישראל מבעמך, וכמו שאמרו בספרי אין לי אלא חרש מניין לרבות כל אדם ת"ל בעמך לא תאור, א"כ למה נאמר חרש מה חרש מיוחד וכו', גם החכם אחי נר"ו בספר משמרת המצות נמשך אחר הרשב"ץ,

והיה להם להביט דהך ברייתא אתיא דלא כסוגית הגמ' דפרק ד' מיתות דמשמע מינה דמלא תקלל חרש לא אתי כל אדם אלא דוקא במה הצד דנשיא וחרש כמו שכתבו התוס', או שהבנין אב הורה לנו דלא תקלל חרש אינו כפשוטו אלא ה"ה כל אדם כמ"ש בדעת הרמב"ם ז"ל והרב המחבר, ומילת בעמך אצטריך לעושה מעשה עמך כדאיתא בפרק הנחנקין.

ותניא בפרק שבועת העדות ובתו"כ, טעות סופר הוא דבפרק שבועת העדות ליתא להך ברייתא כלל וצריך למחוק ותניא בפ' שבועת העדות וצ"ל ותניא בתו"כ, וכן בלאוין רי"ט צריך להגיה אזהרה למקלל אביו ואמו מלא תקלל חרש כמו שדורש בשבועות בפר' שבועת העדות ותניא בתו"כ מה חרש מיוחד וכו'.

מה חרש מיוחד שהוא בחיים, שלא יצדק לשון חרש אלא על החיים דהמתים כולן חרשין הן ואינו צודק עליהם שם חרש.

יצא המקלל את המת שהוא פטור, ולא תימא נילף ממקלל אביו ואמו דמה מקלל אביו ואמו אפילו לאחר מיתה אף כאן לאחר מיתה, אלא דוקא מחיים, דמה חרש מיוחד וכו', כן כתב הרא"ם, והרב בכסף משנה בפרק הנזכר כתב על מה שכתב הרמב"ם המקלל את המת פטור כלשון הזה: מדאצטריך בפרק אלו הן הנחנקין למילף דחייב על קללת אביו ואמו לאחר מיתה אלמא דבשאר כל אדם פטור, וכתב הרב שמואל חיון בפירושו לטור חו"מ סי' כ"ז שלא היה צריך לזה יעו"ש.

וכן הזהירה תורה שלא לקלל עצמו, הרב המחבר מנה מקלל עצמו למצוה בפני עצמה כמו שכתבתי למעלה, ובספר המצוות להרמב"ם ראיתי שלא מנאה למצוה ולא ידעתי למה דהא אמרינן בפרק שבועת העדות מקלל עצמו מנין שנאמר השמר לך ושמור נפשך, ואמר ר' אבין אמר ר' אלעא כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה וכמו שכתב הרב המחבר.

שנאמר ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך, כדאמרינן בפרק הנחנקין, ולא ידעתי למה לא ביאר זה הרמב"ם, שוב ראיתי להרמב"ם ז"ל בפ"ה מהל' ממרים כתב מי שהיו אביו ואמו רשעים גמורים וכו' אם קלל או חבל בהם פטור ע"כ, הנה השמיענו בזה דבאביו בענין עושה מעשה עמך, ומ"מ צריך לדעת מה זה היה שלא ביאר זה בסוף הל' סנהדרין בקללת נשיא ודיין וכל אדם, ואפשר דבמה שכתב בפ"ה מהל' ממרים ומ"מ לוקה כדרך שלוקה על קללת אדם כשר מישראל גילה דאף בקללת דיין ונשיא וכל אדם בעינן אדם כשר.

ונמצא למד שהמקלל א' מישראל בין איש בין אשה בין קטן בין גדול, שלא נאמר לא תקלל איש כדי שנאמר דוקא איש ולא אשה, איש ולא קטן, אלא לא תקלל חרש ומשמעותו אפילו אשה אפילו קטן.

לוקה אחת, אע"ג דהוי לאו שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, הא אמרינן בפרק שבועת שתיים ובפ"ק דתמורה ובפרק אלו הן הלוקין ר' יאודה (ר' יוחנן? ?) אומר כל לא תעשה שבתורה לאו שיש בו מעשה לוקין עליו ושאיין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל את חבירו בשם, ומפרשינן טעמא דמקלל את חבירו בשם בריש תמורה דכתיב אם לא תשמור ליראה את השם הנכבד וכו' והפלא ה' את מכותך, ומהאי טעמא נמי לקי המקלל את הדיין ואת הנשיא.

וראיתי להרי"ף ולהרא"ש בסוף פרק שבועת העדות כתבו בשם גאון דהמקלל את חבירו בשם לוקה, ואני תמיה דאין דרכן ז"ל להביא אלא דברים הנהוגים אבל לא שאינן נהוגין, ומלקות בזמן הזה אינו נוהג דמלקות במקום מיתה עומדת ואין דנין דיני נפשות בזמן הזה, ושמא ביארו זה שהמקלל את חבירו בשם לוקה לומר דלא נימא דהמקלל את חבירו בשם מלקות ליכא איסורא איכא אבל המקלל בכינוי או בלא שם ובלא כינוי אפילו איסורא ליכא, לזה ביארו שהמקלל בשם לוקה, ונמצא שהמקללו בכינוי או בלא שם ובלא כינוי נחות דרגא ומלקות ליכא איסורא איכא, ודוחק.

ואם קלל דיין לוקה שנים, א' משום לא תקלל חרש שהוא כולל לכל אדם וא' משום אלהים לא תקלל שהוא אזהרה לדיין. ולא מיקרו לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ולא לאו שבכללות דפשטיה דקרא בדיינין ובחביריו משמע, אלא שאזהרת ברכת השם היא על צד הרמז ואביו בכלל חבירו, וכיון דפשטיה דקרא בדיינין משתעי ובחביריו, לקי על קללתו וכמו שכתבתי בלאוין ט"ז.

ואם קלל נשיא לוקה שלש, א' משום לא תקלל חרש וא' משום אלהים לא תקלל וא' משום ונשיא בעמך לא תאור, והרמב"ם בפרק כ"ו מהל' סנהדרין סיים וכן נשיא שקלל אביו חייב משום ד' שמות שלשה של כל האדם וא' משום האב, ומדלא כתב הרב המחבר כן נראה דס"ל דאקללת אביו לא לקי משום דליכא ביה לאו מיוחד כמו שכתבתי בחידושי בפרק ד' מיתות ובלאוין ט"ז, ואף דעת הרמב"ם הסכמתי שם לזה ע"ש, ועוד יתבאר בלאוין רי"ט בס"ד.

ומה שלא מנה הרמב"ם ז"ל בהל' סנהדרין כשמנה הלאוין שלוקין עליהם המקלל את הדיין ואת הנשיא ואת עצמו, משום דלא רצה להאריך וכיון שמנה המקלל את חבירו הרי השאר אמורים.

ולא הבינתי מה שכתב הרמב"ם בספר השגותיו במצוה שי"ד כלשון הזה: וכן מה שכתב הרב ז"ל שמי שיקלל א' מישראל עובר בלאו א' והוא לא תקלל חרש ומי שיקלל את הדיין עובר בב' ולוקה שנים ואם קלל נשיא לוקה שלש, אינו אלא לפי המדרש של מכילתא וכו', אבל אנו שאין לנו לכל אדם מלקות אלא בבנין אב מן הלאוין שבנשיא ודיין וחרש, אינו לוקה אלא משום נשיא ומשום דיין וכו', א"כ אין כאן לאוין מחולקין למלקות וכ"ש באב ע"כ.

ודברים אלו סתומים וחתומים אצלי דאיך אפשר דלא לקי אלא תרתי והרי ג' לאוין כתיב לא תקלל חרש ואלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור, ואולי יאמר הרב דלא לקי משום לא תקלל חרש דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד דמיניה נפיק אזהרה למקלל אביו, אלא דזה אי אפשר דאם כן אדיין נמי לא לילקי דאזהרתו מאלהים לא תקלל דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד דמיניה נפיק אזהרה לברכת השם כדאיתא בפרק ד' מיתות, ואם דעתו לומר דאדיין לקי משום דאיתי במה הצד דנשיא וחרש א"כ אקללת חרש לילקי משום לא תקלל חרש דהא לא אצטריך לא תקלל חרש לאזהרת אביו דמאלהים לא תקלל נפיק דאם אינו ענין לדיין דאיתי במה הצד דנשיא וחרש תנהו ענין לאביו כדאיתא בפרק ד' מיתות. ועוד אי אדיין לקי במה הצד דנשיא וחרש לילקי נמי אקללת חבירו במה הצד דאביו וחרש. ושמא דעתו ז"ל דכל דאיתי בבנין אב לא לקי וס"ל דלענין מלקות לא תקלל חרש דוקא אלא משום דבנין אב דנשיא וחרש ודיין הועילנו ללמוד חבירו לאזהרה דוקא ולא למלקות, ולפי זה לא לקי שלשה אלא בנשיא חרש, וגם זה אינו מן היישוב בדברי הרמב"ם, ועוד דכל דאיתי במה הצד לקי עליו כמו שהכרחתי בלאוין טז. סוף דבר דברי הרמב"ם ז"ל במצוה זו פליאה דעתם [הרמב"ם והסמ"ג] ממני לפי קוצר השגתי.

אע"פ שהמקלל אביו ואמו אינו חייב סקילה עד שיקללם בשם, כדתניא בפרק ד' מיתות ובפרק שבועת העדות: בנקבו שם מה ת"ל שם, לימד על המקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקללם בשם, ופירוש עד שיקללם בשם אפילו בכנויין שאינן נמחקין כמו שיתבאר בלאוין רי"ט.

כל הכנויין כגון חנון או רחום וכיוצא בהן, אפילו בנמחקין. **חייב**, מלקות כמו ששינוי בפרק שבועת העדות המקלל עצמו בכולן עובר בלא תעשה, ודעת הרמב"ם דמקלל

חבירו אפילו בכנויין חייב מלקות ודעת הראב"ד דאינו חייב מלקות אלא עם שם המיוחד בלבד, והרב בכסף משנה ומהרש"ח ז"ל בפירושו לטור סי' הנזכר האריכו למעניתם בדעת הרמב"ם והראב"ד ע"ש.

לפיכך אם קלל בכל לשון חייב, כיון שביארנו שהמקלל בכנויין חייב, המקלל בכל לשון חייב, שהשמות שקוראין בהם להקב"ה הרי הם בכלל הכנויין, אבל לדעת הראב"ד שהמקלל את חבירו בשם אינו חייב עד שיקלל בשם המיוחד, המקלל בכל לשון אינו חייב שהשמות שקוראין בהם הגוים להקב"ה הם בכלל הכנויין והמקלל בכנויין אינו חייב, ודעת הרב המאירי בפרק ד' מיתות כדעת הרמב"ם והרב המחבר.

ואינו לוקה עד שיתרו בפני עדים כשרים כשאר כל חייבי לאוין, מדברי הרמב"ם בפרק הנזכר ועיין במה שכתב בזה הרב כסף משנה.

בכלל ארור בו נידוי וכו', משום דבעי למימר בכלל ארור בו קללה דשייך לענינו שאם אמר אדם לחבירו ארור הוא לה' חייב משום ארור בו קללה, נקט לה, ובגמרא בפרק שבועת העדות נשנו כולם בהדי הדדי.

בכלל ארור בו נידוי דכתיב אורו ארור יושבית, ואמר עולא בארבע מאות שיפורי שמתיה ברק למרוז. **בו קללה דכתיב אורו האיש אשר יעשה פסל ומסכה**, וכתיב התם אלה יעמדו לברך את ישראל ואלה יעמדו על הקללה וכו', הרי שארור בו קללה, וה"ה שהיה יכול להביא מי"א ארורים הכתובים שם אלא מפני שזה הוא הראשון נקט ליה. **בו שבועה דכתיב וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש**, דליכא לפרושי דעבד להו תרתי שבועה וארור, דא"כ היה לו לכתוב וישבע יהושע בעת ההיא לאמר וארור האיש, כדמפרשין בפרק שבועת העדות.

סמ"ג: הלכות מקלל אביו: לאוין רי"ח: אזהרה למקלל אביו, מפני ששמענו עונש בפירוש כדכתיב איש אשר יקלל את אביו ואת אמו מות יומת, בענין לאתויי אזהרה, דלא ענש אא"כ הזהיר כדתניא בפרק ד' מיתות עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל וכו'. והרמב"ם והרב המחבר ז"ל מנו מקלל אביו ואמו ומקלל כל אדם לשתי מצוות, וכן מנו מכה אביו ואמו ומכה כל אדם לשתיים, אבל הרמב"ן בספר השגותיו סי' שי"ד מנה מקלל אביו ואמו ומקלל כל אדם לאחד, ומכה אביו ואמו ומכה כל אדם לאחד, ובמצוה שלפנינו לאוין רי"ט יתבאר בע"ה.

מלא תקלל חרש, כן הוא לשון הרמב"ם בפ"ה מהל' ממרים, ופליאה דעתם דמסוגיא דפרק ד' מיתות מוכח דמקלל אביו ואמו אזהרתו מאלהים לא תקלל דאם אינו ענין לדיין דאתי במה הצד דנשיא וחרש תנהו ענין לאביו, והם כתבו שאזהרתו מלא תקלל חרש. ועוד יש להפלא עליהם שהרמב"ם בפרק כ"ו מהל' סנהדרין והרב המחבר בלאוין רי"ב כתבו: כל המקלל את הדיין עובר בלא תעשה שנאמר אלהים לא תקלל, ולפי מה שמתבאר מסוגיא דפרק ד' מיתות דיין לא אתי אלא במה הצד דחרש ונשיא, ומהרב בכסף משנה תמהתי שכתב סוגיא דפרק ד' מיתות על דברי הרמב"ם.

ועוד יש לתמוה עליהם שכתבו שם כל המקלל א' מישראל לוקה שנאמר לא תקלל חרש, ומסוגיא דפרק ד' מיתות מוכח דמחרש לא אתי חבירו דאיכא למפרך מה לחרש שכן חרישותו גרמה, ואי אתי חבירו אתי במה הצד דאביו וחרש או אביו ונשיא כמו שכתבו התוס' שם.

והרב בכסף משנה כתב דסובר הרמב"ם דכי מסקינן בגמ' 'מאי לא תקלל ש"מ תרתי' א'לא תקלל חרש' קאי, דליכא למפרך מה לחרש שכן חרישותו גמרה לו דא"כ ליכתוב לא תקלל חרש מאי לא תקלל ש"מ תרתי, חדא לאזהרת חרש וחדא לאזהרת אביו ע"כ. ולא תירץ הרב ז"ל בתירוץ זה אלא למ"ש הרמב"ם בהל' ממרים שאזהרת אביו מלא תקלל חרש נפקא.

והרב בעל לחם משנה כתב על זה: וקשה דא"כ אזהרה לדיין מנ"ל דהא לדידיה לקודש אזהר רחמנא אחול לא אזהר, ורבינו כתב בפרק כ"ו מהל' סנהדרין דאזהרה לדיין נפקא

מאלהים לא תקלל ע"כ. ולא הבנתי מה קשיא ליה לרב ז"ל על תירוצי הרב דאזהרת דין מנ"ל דהא אזהרת דין אתי מנשיא וחרש במה הצד כדאיתא בפרק ד' מיתות, ואם כוונתו להקשות שאין כתב הרמב"ם ז"ל שאזהרתו מאלהים לא תקלל, קושיא זאת היא קושיא על דברי הרמב"ם לא על תירוצי הרב ז"ל, דהרב לא תירץ תירוצו אלא למה שכתב הרמב"ם בהל' ממרים לא למה שכתב בהל' סנהדרין כדכתיבנא. ועוד כי היכי דהקשה על תירוצי הרב ז"ל שאין כתב הרמב"ם דאזהרת דין אתי מאלהים לא תקלל היה לו להקשות ג"כ שאין כתב שאזהרת חבירו מלא תקלל חרש, דאיכא למיפרך מה לחרש שכן חרישותו גרמה לו כדאיתא בפרק ד' מיתות.

אבל אי קשיא לי על תירוצי הרב ז"ל הא קשיא לי, דאי בלא תקלל דרשינן תרתי מדהוה מצי למכתב לא תקל וכתב לא תקלל, מה נדרוש במקרא דאלהים לא תקלל דה"מ למכתב לא תקל וכתב לא תקלל. ועוד דלפי זה חבירו גמרינן במה הצד דאביו וחרש כדכתבו התוס'

===== אריכות גדולה כאן וצ"ע מה להעתיק ?? =====

חקרי לב

חז"מ ח"א סימן י: כתב הטור והשו"ע סי' כ"ז ס"א: כל המקלל אחד מישראל עובר בלאו שנאמר לא תקלל חרש וכו', נ"ב וקשה שהרי כתבו התוס' בשבועות דף לו ד"ה מקלל וז"ל: מחרש ואביו אתי ולא חש כאן להאריך וכו', וא"כ על הש"ס לא קשה דקיצר וסמך למה שהאריך הש"ס בסנהדרין דף סו אבל על הטור ושו"ע קשה דקצרו ואין להם על מה שישמוכו.

ביאור דעת בכמה מקומות

והנ"ל ליישב והן קדם אני אביא מ"ש רש"י בשבועות דף לו ד"ה לא תקלל חרש, ומרבינן מיניה בסנהדרין כל שהוא בעמך ע"כ, ודבריו צריכים ביאור ששם לא נזכר ריבוי למקלל חבירו כי אם מקלל אב ואתי מאלהים לא תקלל אם אינו ענין לגופיה דמנשיא וחרש אתי תנהו ענין לאב, וגם למ"ד קודש דא"כ אין כאן יתור כפרש"י שם א"כ לכתוב קרא תקל מאי לא תקלל ש"מ תרתי.

והנראה שגם רש"י כוונתו כמ"ש התוס' כאן דחבירו אתי בהצד השוה דאזהרת אב וחרש לבתר דאיתרבי אב בפסוק אלהים לא תקלל מצי יליף חבירו מיניה במה הצד דאע"ג דכי בעי למילף אזהרת דין ונשיא וחרש פריך הש"ס מה להצד השוה שכן משונים, כיון דאיתרבי אב ליכא למיפרך הכי דאב אינו משונה, וזהו שאמר דמרבינן מיניה כל שהוא בעמך דהיינו מ"ש שם הצד השוה שבהם שהן בעמך.

וגם מצאתי לרש"י במכות דף ח: ד"ה לוקה דלטייה שכתב ואמרינן בשבועות המקלל את חבירו עובר בל"ת דאתי במה הצד ממקלל דין ונשיא וחרש בסנהדרין דף סו ע"כ, וזה ממש כדברי התוס'. אלא דאכתי ק"ק דא"כ בשבועות הו"ל לפרש הכי דאתי במה הצד ממקלל דין ונשיא וחרש בסנהדרין ומי הכריחו לכתוב בדרך זה.

ואולם ראיתי לרש"י בפרשת קדושים בפסוק לא תקלל חרש שכתב: אין לי אלא חרש מנין לרבות כל אדם ת"ל בעמך לא תאור, וכדבריו איתיה ברייתא בתו"כ, וזה הפך מ"ש בסוגיין דמחרש אתי והיינו במה הצד, וקשה לרש"י למה הניח לימוד ש"ס ותפס לימוד התו"כ, וכבר הקשה כן הרא"ם בנימוקיו שם.

כי ע"כ נ"ל בדעת רש"י דס"ל דהתו"כ והש"ס בבלי לא פליגי אהדדי, שהנה בעיקר פסוק דאלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור, יש לצדד בפירושו, שיל" שהם שתי אזהרות בדרך זה אלהים לא תקלל וגם ונשיא בעמך לא תאור, והזהיר לקלל דין ונשיא לבד, אך

יש לפרש באופן אחר אלהים לא תקלל ונשיא, והיינו אזהרת דין ונשיא, דנשיא אדלעיל קאי, וגם בעמך לא תאור, שפירושו כ"ש בעמך לא תאור, ולצד זה הזהיר בפסוק זה קללת דין ונשיא וכל א' מישראל, וידוע דכל כה"ג יש לדון כצד ראשון דתפסת מועט תפסת וגם הוא פשט הכתוב.

גם בלאו דלא תקלל חרש יש בו ב' פירושים, ש"ל דמה שהקפיד התורה בחרש היינו משום שפלותו חס עליו הבורא שלא לבזותו ותבחר מחנק נפשו ועל דרך שאמרו בסנהדרין מה לחרש שחרשותו גרמה לו, ויש צד לפרש דחרש כתיב לק"ו דאם הוזהר בחרש אע"פ שאינו שומע ואינו מצטער ק"ו למי ששומע וע"ד שפירש בפסיקתא ופסקה הרמב"ם בפרק כ"ו מהל' סנהדרין ע"ש בכ"מ, ונ"מ טובא דלש"ס דילן לא הוזהרנו כי אם על החרש ולהפסיקתא גם בכל אדם, וכבר תמהו להרמב"ם בזה איך תפס הפסיקתא נגד הש"ס בבלי.

אכן נראה דלא פליג הפסיקתא עם הש"ס דאין הכי נמי דבלי הכרח והיריבוי, בין בפסוק לא תקלל חרש ובין בפסוק אלהים לא תקלל אית לן למינקט הצד הקל דנשיא אסיפא דקרא קאי וחרש היינו טעמא ששפלותו גרמה לו, וזהו הטעם דכד בעו בסנהדרין לאתויי אזהרה למקלל אב מנשיא וחרש פריך הש"ס מה להנך שכן משונים, אבל לבתר דאתרבי אזהרה למקלל אביו אע"ג דלא שייך ביה טעם לומר שגדולתו גרמה לו כדין ונשיא או ששפלותו גרמה לו כחרש, והיינו כמ"ש שם דאתי באם אינו ענין דדין, א"כ ש"מ דדין ונשיא לאו דוקא אלא הכי קאמר בעמך לא תאור ונשיא אדלעיל קאי, ומינה נמי דכי כתיב לא תקלל חרש לאו ששפלותו גרמה לו אלא דלרבותא נקטיה דאע"פ שאינו שומע הוזהר, שהרי אזהרת מקלל אב מוכיח דאב ככל א' מישראל דאין בו לא גדולה ולא שפלות, וז"ש בתו"כ מנין לרבות כל אדם ת"ל בעמך לא תאור, דכי דרשו הכי היינו לבתר דאתרבי אזהרת אב, וכן מש"כ בפסיקתא דכי כתיב חרש הוא ק"ו לכל אדם היינו נמי בתר דאתרבי אזהרת אב.

ולמ"ש אתי שפיר מ"ש בסוגיין דשבועות דמקלל חבירו מלא תקלל חרש נפקיה דאה"נ דלבתר דאתרבי אזהרת מקלל אב ע"כ דכי כתיב חרש היינו וק"ו לכל אדם ואין צורך למ"ש התוס' דמחרש ואביו אתי במה הצד מה שלא נזכר כלל. ואתי שפיר נמי מ"ש רש"י בפרשת קדושים דכל אדם מבעמך לא תאור נפיק.

ויש הכרח לזה דבבא מציעא דף מח אמרינן אביי אמר אודועי מודעי' ליה דכתיב ונשיא בעמך לא תאור, והדבר קשה דבסוגיין דשבועות אמרו דמקלל חבירו מלא תקלל חרש נפיק, וכבר ראיתי בתוספי הרא"ש הובא בשטמ"ק שם שנדחק בזה, אך למ"ש ליישב לרש"י אתי שפיר דמפני זה לחוד נפיק.

ובהכי לא קשה נמי בדברי הטור ושו"ע שלפנינו וכמובן.

ואי ק"ל שנמצא לפי"ז שבקללת חבירו יש בו שני אזהרות, דהיינו לא תקלל חרש ובעמך לא תאור, הא לא קשיא דבאיסורים רבים נכפלו האזהרות דהיינו לחווק לענין ואינו לוקה אלא א' כמ"ש הרמב"ם בספר המצוות שורש ט'.

ועל פי האמור יש ליישב דברי הכסף משנה בפ"ה מהל' ממרים שכתב דהרמב"ם סובר כמ"ד אלהים קודש כר"ע, ומשמע ליה דכשאמר א"כ לכתוב קרא לא תקל מאי לא תקלל, חוזר ממ"ש למעלה דמייתי לה מל"ת חרש והיינו מייתורא דלמ"ד, והקשה הרב תורת חיים דכמה פעמים כתיב בתורה הכי כי ע"כ עכ"ל כפי' ? רש"י דכי דרשינן ריבוי הלמ"ד היינו דוקא בפסוק אלהים לא תקלל דאלהים נמי שתי לשונות יש בו קודש וחול, וא"כ בחרש דליכא למימר הכי מנ"ל למדרש ריבוי הלמ"ד לדרך הכ"מ, ולמ"ש הא לא קשיא שגם בחרש שתי משמעות יש בו או משום ששפלותו גרמה לו ודוקא חרש או שאפילו חרש שאינו שומע ק"ו לשאר בני אדם וע"כ שפיר שייך למדרש גם בכאן ריבוי הלמ"ד.

ואגב ראיתי להלחם משנה שתמה על הכס"מ דאם כן אזהרה לדין מנ"ל ורבינו כתב בפרק כ"ו מהל' סנהדרין דאזהרה לדין נפיק מאלהים לא תקלל והרי לדידיה קרא כתיב בקודש, וכ"ת דנפק"ל מדכתיב לא תקלל ולא כתיב תקל כי היכי דנפקא לן גבי חרש, אם כן לכתוב בחרש תקל ואנא ידענא ליה מדיין ונשיא וחרש, שהרי דין נמי אתרבי מדלא כתיב תקל עיי"ש.

ואחר המחילה נ"ל דמה שהבין שהכס"מ מפרש הסוגיא דמ"ש א"כ לכתוב לא תקל מאי לא תקלל דלא תקלל חרש קאי, אינו, דאח"כ דאלהים לא תקלל היינו לדיין, אלא שדעתו דלהך מסקנא כי היכי דדרשינן הכי באלהים לא תקלל לרבויהי הכי נמי דרשינן בלא תקלל חרש לרבויהי אביו, דאל"ה מי ראה כזאת דהש"ס הקשה אזהרת דיין מנ"ל ומפרק לאזהרת האב, דהוי כטענו חטים והודה לו בשעורים,

ולמאי דקשיא ליה דעכ"פ ריבוי הלמ"ד דלא תקלל חרש יתר דהא אתי באם אינו ענין לדיין, הא נמי לא קשיא שהרי כתבו התוס' בשבת דף קלא ד"ה אי מעומר דמידי דאתי במה הצד טרח וכתב לה קרא, וכבר הארכתי על זה בחק"ל יו"ד ח"ג סי' קמ"ו, וא"כ הכא נמי טרח וכתב לה קרא, וע"כ הביא הרב עיקר הפסוק.

ואי ק"ל א"כ איך אמרו בהך סוגיא לכתוב קרא אלהים וחרש [או נשיא וחרש] אלהים למה לי, לימא טרח וכתב לה קרא, הא ל"ק שידוע דכל דאיכא למדרש דרשינן ולא אמרינן טרח וכתב לה קרא כמ"ש בחולין דף קיח גבי ק"ו, אך למסקנא דליכא למדרש אמרינן טרח וכתב לה קרא, וכד הוינן בה י"ל לדעת הרמב"ם שגם למסקנא לא טרח וכתב לה קרא אלא מצרך צריכי שהכי כתב הרמב"ם בפרק כ"ו מהל' סנהדרין ה"ב הואיל ומקלל א' מישראל חייב למה ייחד לאו לדיין ולא לנשיא, לחייבו שתיים, נמצאת למד שהמקלל א' מישראל לוקה א' ואם קלל דיין לוקה ב' ואם קלל נשיא לוקה ג' ובן נשיא [שקלל] אביו חייב משום ד' שמות וכו', ודבריו הם מכילתא הביאה הרב במנין המצוות סי' ש"ז ע"ש.

ותמה על זה הלח"מ בהל' ממרים שהרי מסוגיין דסנהדרין מוכח דאי הוה כתיב חרש לא הוה ילפינן נשיא ודיין מיניה, ועוד דאי ללאוי יתירי מאי ק"ל שם אם כן לכתוב קרא אלהים וחרש או נשיא וחרש אלהים לא תקלל למה לי אם אינו ענין וכו', ולדברי הרב הרי אצטריך ללאוי יתירי שילקה על כל שם ושם.

אך למה שנתבאר הא ל"ק דכולה סוגיית איירי קודם שנתרבה אזהרת מקלל אביו דלהכי ס"ד חרש דוקא ולא הוזהרו בקללה כי אם בחרש ששפלותו גרמה לו ודיין ונשיא שגדולתם גרמה להם, ולצד זה בודאי דדיין ונשיא לא מצו גמרי מחרש ומצרך צריכי [אבל] לבתר שנתרבה אביו אע"פ שאין בו שפלות וגדולה, א"כ ש"מ דחרש לא דוקא אלא אפילו חרש שאינו שומע חייב וא"כ כ"ש דיין ונשיא, ואע"ג דמיתור הני לאוי למדנו דחרש לאו דוקא מ"מ למסקנא דגמרינן חול מקודש כיון דאלהים שתי לשונות משמע וכתב נמי תקלל ולא כתיב לא תקל, א"כ ה"נ בחרש שיש בו ב' פירושים וכתב לא תקלל ש"מ לרבויהי כל אדם, א"כ דיין ונשיא למ"ל כי ע"כ ע"כ שבא לחלק מלקות לכל שם ושם, דטרח וכתב לה קרא לא מצית אמרת כיון דלכולם בכלל לא תקלל חרש נינהו אין זה מה הצד אלא בנין אב מכתוב אחד שכבר כתבו התוס' שם בשבת דכה"ג לא טרח וכתב לה קרא וא"כ ע"כ לחלק באו, משא"כ לס"ד דעכ"פ חרש וחד מינייהו צריכי וא"כ הוי מה הצד וכיון דקי"ל טרח וכתב לה קרא אין לנו רבוי למלקות שהרי בכל מקום שנכפל בו לאוין שאין לנו בו שום דרש לא לקי על כל לאו ולא, כן נראה ליישב לדרך הכס"מ ז"ל.

אך לדרכנו שכתבתי לעיל י"ל דאחר שנתרבה מקלל אביו, מיניה שמענו דחרש לאו דוקא וא"כ דיין ונשיא לאו ריבוי לאוין חשיבי, דאי הוה כתיב ג' לאוין אלו כולם בחרש לא הוה לקי אלא אחד, אבל כיון דכתיב בדיין ונשיא שיש בהם סברא לאסור יותר מכל אדם שגדולתם גרמה להם, כה"ג ודאי דלאוסופי לאוי קא אתי, משא"כ קודם הריבוי שנתרבה מקלל אביו שאז כי כתיב חרש היינו חרש דוקא ולצד זה חרש וחד מדיין ונשיא צריכי עכ"פ אלא דאיתר לן חד מנייהו ובלאו זה היתר, אין לנו בו שום סברא לאסור יותר מחרש וחד מהנך כיון שדיין ונשיא שקולים הם, וכן חרש זה מצד גדולתו וזה מצד שפלותו, ובר מן דין כיון דהלאו יתר הוא חד מדיין ונשיא, דדיין ונשיא שקולים הם, זה אנו מחייבים על המראתו וזה על הוראתו, וכד בעינן מימר דהלאו יתר בא לרבויהי מלקות למי שריבה בו לאו אין אתנו יודע אמאן תרמייה לנשיא או לדיין דעכ"פ חד מינייהו, ולפי"ז אתי שפיר הש"ס בבלי עם התו"כ והמכילתא ודו"ק.

אך את זה ק"ל לשיטת הכסף משנה שמריבוי למ"ד דלא תקלל חרש נפיק אזהרה דאב, משמע דכי כתיב חרש היינו חרש דוקא, ואילו הר"מ בפרק כ"ו מהל' סנהדרין כתב דקללת חברו מלא תקלל חרש וכן בפ"ה מהל' ממרים כתב דאזהרת מקלל אב מלא תקלל חרש נפיק דאביו בכלל ישראל, שזה יורה דס"ל דחרש לאו דוקא אלא אפילו חרש קאמר וכיון דהזהיר לכל אדם אביו בכלל כל אדם, ואין זה כדרך הכס"מ וצריך יישוב.

ומ"מ כבר נתבאר שיש חולקים להר"ם וסמ"ג בזה שהתוס' ז"ל בהני סוגי והרמב"ן במנין המצוות סי' ש"ח וסמ"ק סי' קכ"ח כתבו דקללת אב אתי מדיין באם אינו ענין וכן חבירו כפשוט הסוגיא, ולדידהו צריך יישוב בן שקלל דיין ואב ונשיא כמה ילקה ש"ל דלדידהו כולהו לא לקי אלא חד, ואם אביו חרש [ילקה] ב' חד משום חרש וחד משום נשיא דאילו לאו דדיין ללמד על מקלל אב וחבירו אתא, אלא ש"ל דלקי נמי משום לאו דדיין ומשום אב וחבירו וא"כ אם היה אביו חרש לקי ג' ואם אינו חרש לקי ב', וכן מתבאר מדברי הרמב"ן בס' ש"ח דאינו לוקה אלא משום דיין ומשום נשיא ע"ש, והיינו דאיירי הרב באין אביו חרש דאם הוא חרש לקי נמי משום חרש.

וראיתי להרב דינא דחיי לאוין רי"ב שתמה בדברי הרמב"ן דאמאי לא לקי ג' שהרי ג' לאוין כתיב, חרש ודיין ונשיא, ולמ"ש לא קשיא שהרמב"ן איירי באינו חרש, דעל הרמב"ם קאי והר"ם נקיט לה באינו חרש ולדידהו לא נפק"מ מידי בחרש, וכבר ראיתי להרב שם שצידד כן בדברי הרמב"ן וכתב דאינו מן היישוב ועוד דכל דאתי במה הצד לקי כמ"ש בלאוין טז ע"ש דהניח צ"ע.

ולדידי מ"ש דאינו מן היישוב הוא פשוט שכן דעתו, ומ"ש דבמה הצד ק"ל דלקי, אה"נ דלקי אבל מקלל חברו שהוא דיין איך ילקה ב' בלאו א' שהרי ידוע דכל שאין שמות וגופים מחולקים אינו לוקה אלא אחד והרי הלאו למקלל חברו הוא מדיין ונשיא וחרש, והרי לוקה עליהם ואיך ילקה נמי משום חברו הלמד מהם, ואפילו בלאו שנפרטו ב' דברים אם עבר על שניהם לא לקי אלא א' כמ"ש בחולין דף קב וכן הכריע הרמב"ן בשורש ט' עיי"ש כ"ש הכא דלא כתיב בהדיא אלא דאתי בהצד השוה, כי ע"כ נ"ל ברור לשיטה זאת דמקלל חברו לקי חד וכן חרש, ואם היה נשיא וחרש ב', ואם היה נשיא ודיין וחרש ג', ועל מה הצד לא לקי כי אם כשאינו חרש ודיין ונשיא שאז בהצד השוה שבהם לקי.

אך יש לחקור שהרי להתוס' בהני סוגי כי כתיב דיין היינו באם אינו ענין וכאילו כתיב לא תקלל אב, וא"כ המקלל דיין ונשיא וחרש לא לקי אלא ב' דדיין סמי מכאן כיון דלא כתיב אלא לאב וחבירו כיון דמהצד השוה דהני אתי לא לקי תו עליה, וא"כ יש לתמוה להרמב"ן ז"ל דכתב דלקי משום דיין, וכ"ת דמשום אב דמדיין קא אתי קאמר בבן שקלל אב, הרי הרב שם תמה על הרמב"ם בזה דאיך לקי משום אב דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ע"ש,

וגם בעיקר דבריו קשה שכתב דקללת אב וקללת חברו אתי בבנין אב דנשיא ודיין וחרש, דאילו בש"ס אמרו דאב באם אינו ענין וחבירו מבנין אב דנשיא ואב או חרש ואב כדברי התוס', וכבר ראיתי שגם בפירוש התורה בפרשת קדושים כתב כן ותפס עליו הרא"ם בפסוק לא תקלל חרש עיי"ש,

והנ"ל בדעת הרמב"ן דס"ל דגם למסקנת הש"ס כי גמרינן לקללת אב היינו [במה] הצד, שהרי בעיקר הסוגיא קשה דכד בעו לאתויי אזהרה לאב במה הצד דדיין ונשיא וחרש אמאי לא ק"ל א"כ דיין ונשיא שניהם למה לי והרי אתי חד מחבריה, וצ"ל דלא נחית לדקדק בכך, אך למסקנא דדיין לאב אתי א"כ י"ל דאכתי במה הצד יליף לה, ולפי דאיכא למיפרך מה להצד השוה שכן משונים לכך ריבה דיין באם אינו ענין דהוי כאילו כתיב באדם דלא שייך ביה הך פירכא שכן משונה, ולא דעקרינן ליה מדיין ומוקמינן באב אלא בדיין איירי אלא כיון דלא צריך לגופיה ע"כ ללמד למה הצד אתי דלא ניפרוך שכן משונים, וזה מ"ש תנהו ענין לאביו שהכונה דללמד במה הצד לאביו דאי לא כתיב לא מצי יליף מחרש ונשיא דאיכא למיפרך קמ"ל לאו יתר דלא פרכינן, ולפי"ז שפיר לקי בדיין, ולדרך זה אביו וחבירו ממה הצד גמרינן להו, ומ"ש שם בסוגיא תנהו ענין לאביו לפי דלשם אזהרת אב הוא דבעו לאתויי הזכירו אב, ואה"נ דחבירו נמי מניה נפיק,

וכן נראה מוכרח שהרי כד בעו לאתויי אזהרת אב במה הצד אין הפה יכולה לדבר דאב דוקא שהרי כי היכי דגמר אב גמר נמי חבירו, וכי שייך לפלוגי היינו כשהלימוד הוא באם אינו ענין שזה דרש מכח יתור, וכה"ג י"ל לאב הזהיר שכן ענש עליו הכתוב מיתת ב"ד משא"כ חבירו, אך למה שנתבאר דלאו מאם אינו ענין קא יליף כי אם במה הצד א"כ אין חילוק בין אב לאחר.

ובהכי יש ליישב דברי הרא"ש בבבא מציעא דף מח הביאו הרב בצלאל שם שכתב וז"ל: ונשיא בעמך בס"פ ד' מיתות גמר חבירו מנשיא וחרש עכ"ל, וקשה ששם לא נזכר זה כי אם באב דאתי באם אינו ענין דדיין, ואי ס"ל כהתוס' דחבירו אתי מאב וחרש זה לא נזכר שם וגם הול"ל דיין וחרש דהיינו אב וחרש, אך למ"ש אתי שפיר, וכדבריו כתב [הסמ"ק] סי' (קכ"א) [קכ"ג] דחבירו אתי במה הצד דנשיא וחרש ושכ"כ בחידושי הר"ן לסנהדרין בהך סוגיא שמדבריו שם נראה שהבין ככל מה שכתבנו עיין שם.

וראיתי לרש"י בסנהדרין דף פה ד"ה אי הכי שכתב דלא כתיב אזהרה במקלל אביו כי אם במקלל חבירו שאביו בכלל עמך, נראה דס"ל דכי דרשינן אלהים לא תקלל באם אינו ענין היינו בחבירו, וכי הזכירו אב היינו דבאב קיימי וא"כ בכלל חבירו הזכירו תכלית המבוקש, וכן נראה דעת הרא"ם בפרשת קדושים ע"ש.

ולדבריהם קשה דבאם אינו ענין דאינו אלא יתור מנ"ל ריבוי לחבירו שי"ל דכי הזהיר היינו דוקא לאב שיש בו מיתת ב"ד וידוע דכל כה"ג י"ל תפסת מועט תפסת, וי"ל ע"פ מש"ל בדעת רש"י ז"ל דמכח יתור דדיין ש"מ דגם אב הוזהר וא"כ ש"מ דאע"ג דלא שייך גדולה ושפלות אסר הכתוב ומינה דכי כתיב ונשיא לא תאור, נשיא אדלעיל קאי, והכי קאמר כל בעמך לא תאור ומינה נפיק חבירו ואב, אלא דאם אינו ענין תלי ביאור הכתוב =לא הבנתי כעת=.

ואולם במ"ש הרמב"ם דבן נשיא שקלל אביו חייב משום ד' שמות ותמה הלח"מ דבאב מאי אזהרה איכא ואילו אזהרת אב בכלל חבירו מל"ת חרש ואיך ילקה ב' בלאו א', ועוד דבהתרו בו לקטלא הא קי"ל דאינו לוקה ומת ואי בהתרו למלקות הא קי"ל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו, וכדבריו תמה הרמב"ן בהשגותיו למנין המצוות סי' שי"ח.

וראיתי לרב דינא דחיי לאוין רי"ב שתמה להלחם משנה דמנ"ל להר"ם דלקי משום אב והרי הרב לא כתב לקי ד' אלא חייב משום ד' שמות, והיינו בהתרו בו בכל א' מהם לבדו או שלשתן יחד כגון חבירו ודיין ונשיא או דיין ונשיא ואביו, אבל שילקה ד' לא עלה על דעת הרמב"ם.

וחכם עיניו בראשו יחזו מה שנדחק בזה שהרי כי קלל אב כד בעינן לחייבו מלקות משום חבירו הוא דחייב, דאביו נמי חבירו הוי, וכי אתרבי אב היינו לאזהרת עונש מיתה שאין מיתה בחבירו, וא"כ אין באב לגבי מלקות שם חדש, וגם לא יצויר אב דליתיה בכלל חבירו בלא תקלל חרש כי ע"כ נראה שדעתו דלקי משום חבירו ומשום אביו ושפיר קשיא ליה, ואף גם זאת שנראה שלא ראה דברי החינוך שכתב ככל דברי הרמב"ם וכתב דבן נשיא שקלל אביו לקי ד', כי ע"כ הנ"ל נכון מה שתירץ הלח"מ דשאני מקלל דכיון דבעי שם הרי רבי קרא דלקי כמ"ש בתמורה דף ד גבי מקלל חבירו בשם ודו"ק.

האם צריך דוקא דיינים סמוכים

חקרי לב: חו"מ ח"א סימן קנא: [השמטה]: כתב מרן דאסור לקלל לדיין והמקללו עובר בלאו שנאמר אלהים לא תקלל וכו', וקשיא לי שמדברי רבינו הטור והשו"ע מוכח דלאו זה נוהג בזמנינו, וזה אינו דבב"ק דף פד אמרינן אלהים בעינן וליכא דאין אלהים קרוי אלא סמוכים ובעוה"ר בטלה מזמן האמוראים, וכ"כ הרמב"ם ז"ל פ"ד מהל' סנהדרין ועי"ש בפ"ה, וכ"כ הטור סימן א' וז"ל: ודוקא בזמן שיש סמיכה אבל האידנא דליכא סמיכה כל הדיינים בטלים מן התורה כדכתיב לפניהם לפני אלהים הכתובים בפרשה דהיינו סמוכים, ודרשינן לפניהם ולא לפני הדיוטות ואנו הדיוטות אנו ע"ש. ודוחק לומר דקאי הטור בשיטת

הרמב"ם ז"ל דאם יסכימו כל חכמי ישראל לתקן ענין הסמיכה הרשות בידם וא"כ הרי יתכן דנוהג דין זה גם בזמנינו, ואינו מספיק דא"כ היה לו להביא בחיבורו כל חייבי מלקות לפי דרך זה.

ושוב נדפס ספר אורים ותומים וראיתי להרב ז"ל שעמד על זה ע"ש, וא"כ קשה להחנינוך בפרשת משפטים שכתב שנוהג לאו זה בכל מקום ובכל זמן, וזה אינו, ומה גם שבלאו זה גופיה הביא דין מגדף ומברך את השם שדינו בסקילה וכתב שעכשיו בחו"ל שאין לנו סמוכים מחרימין אותו יע"ש, דא"כ היה לו לבאר לעיל בקללת דיין דעכשיו דליכא סמוכים אינו נוהג. וגם יש לדקדק בדבריו אלו שכתב ועכשיו בחו"ל דליכא סמוכים וכו', כאילו יש עכשיו סמוכים בארץ ישראל, מה שאינו.

וכמו כן קשיא לי בתשובות הריב"ש סי' ע"ט וסי' פ' שכתב באחד בזמנו שקלל את הדיין שעבר בלאו דאלהים לא תקלל יע"ש, והרי כבר בטלה הסמיכה ואינו קרוי אלהים, דאנן הדיוטות, ויותר קשה מזה בתשובות מהראנ"ח ז"ל ח"א סי' קי"ב שיצא לידון בדבר חדש שממונה הקהל דינו כדין הדיין בלאו זה דאלהים לא תקלל יע"ש וצ"ע.

חקרי לב: יו"ד סי' פג פד: אות מ"א: (עמ' קכז): ...אך במ"ש דקללה בלי שם איכא איסור תורה ולא נ"מ מידי במ"ש לקללו סתם, והביא שכ"כ בספר החרדים והש"ך, הנה ספר החרדים לא ראיתי מימי אך דברי הש"ך אע"פ שכתב כן אם לדין יש תשובה, דכיון דליתניהו באזהרת מקלל בלי שם או כינוי, איסור תורה מנין, דבלי ריבוי או הלמ"מ לא יתכן, וכבר כתבתי במקום אחר בשם הרמ"ה דכל איסור סתם שלא נודע לנו אם הוא דבר תורה או דרבנן דאי היה דבר תורה לא הוה שתיק הש"ס מנ"ל מקרא ריבוי לאיסור זה, ודוק מינה ואוקי באתרין, והרי חצי שיעור לר"י דליתא באזהרה ואסור מד"ת אמרו ביומא בפרק בתרא הטעם הואיל וחזי לאיצטופי ובברייתא נפק"ל מריבוי כל, אבל בלא"ה הוה מודה לר"ל, וכן נראה דעת הרימ"ט באה"ע סימן מ"ג דף סה. שכתב וז"ל: דבכלל מקלל אב לא הוי אלא קללה ממש ובשם או בכינוי אבל איסור תורה איכא דהוי בכלל ארור מקלה אביו ואמו ע"כ, הרי נראה דבאחר דלא כתיב ביה ארור אפילו איסור תורה ליכא, וכ"ת דהרימ"ט איירי בביזוי בלי קללה אבל קללה בלי שם אה"נ שגם באחר אסור דבר תורה, מלבד דלפי הנראה בנידון הרב קללה נמי איכא ועוד ששם בע"ד כתב וז"ל: דבמקלל שלא בשם מיפסיל משום דהוי בכלל ארור מקלל אביו, וגם אחר החיפוש מצאתי שכדבריו כתב התשב"ץ בח"ג סימן קצ"ב וז"ל: הבן המקלה כבוד אביו אע"פ שלא קללו בשם, ארור הוא מפי הגבורה דכתיב ארור מקלה אביו ע"ש, נראה דקללה בלי שם לעצמו ולאחרים ליכא איסור תורה.

אך יש לי להביא ראיה דאסיר מד"ת ממ"ש התוס' במו"ק דף יד ד"ה מהו וז"ל: דהא נידוי דחי לאו דמקלל חבירו וכו', משמע דאסיר מד"ת גם בלי שם דהרי נידוי גם בלא שם כמבואר בטור יו"ד סי' של"ד, אלא דעכ"פ ק"ק דכתבו דאי לאו דעכ"פ לאו ליכא אלא איסור גרידא, ובעיקר דברי התוס' אלו קשה לי דהא נידוי בלי חטא ליכא, דעל כ"ד דברים שמנדין כולם על חטא הם, והרי אפילו בנשיא לא הוזהרנו כי אם בעושה מעשה עמך כמ"ש בב"מ דף ס"ב,

גם ראיתי להראנ"ח ח"א סי' יו"ד שכתב שספק נידוי להקל דעובר בלאו דמקלל חבירו, נראה ג"כ דס"ל דאסיר ד"ת כהתוס', וגם בדבריו קשה דלאו בלי שם מהי תיתי, על כן דבר זה צא"ת (צריך תלמוד) אי אסיר ד"ת בלי שם.

אך מצד אחר היה נראה דאסור דברי תורה בלאו המקלל בלי שם, דהרי אונאת דברים בלאו דכתיב לא תונו כמ"ש בב"מ דף נ"ח ומקלל בלי שם לא נפיק מכלל אונאת דברים, אלא שקשה להתוס' והראנ"ח דתיפוק ליה משום אונאת דברים דלאו גמור הוי בבירור, כי ע"כ יש לי לדון דאונאת דברים ליתיה כי אם בפניו דמצערו בדבריו הרעים, אבל שלא בפניו לית לן בה, ואילו קללה אפילו שלא בפניו כדכתיב לא תקלל חרש, כי ע"כ אכתי רפיא בידי מקלל בלי שם אי אסיר ד"ת.

ומיהו כל מ"ש לא נצרכה אלא דנ"מ לדין, אבל מה שהשיב בכאן על דברי במונח זה דקללה בלי שם אסיר ד"ת, הוא שלא בעיון, שהרי כל דברי ליישב דברי הר"ם לדברי הר"ן וכל דברי הר"ן שם הם דפשיט ליה דשבועה חלה גם על איסור תורה כל שאינו מפורש וא"כ קללה בלי שם כי נמי אסיר ד"ת, לכו"ע אינו מפורש בכתוב איסורו, ושבועה חלה, ותו מאי ק"ל על דברי.

חתם מופר

חלק ב (יו"ד) סימן רכז: ...והנה מריש הוה קא קשיא לי הא דאמרינן פ"ב דשבועות וריש תמורה כל לאוין שבתורה שיש בו קום עשה לוקין עליהן אין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם, ומסיק נשבע מנ"ל מדכתיב כי לא ינקה ה' ה' הוא ולא מנקה לי' אבל ב"ד שלמטה מלקין ומנקין אותו, והנה האי קרא לא מייתרא דאצטרך לגופיה דמדבעי למכתוב לא ינקה לומר שאין ב"ד שלמעלה מנקין למי שנשבע לשוא ממילא איצטרך למיכתב ה' למעוטי דב"ד דלמטה מלקין ומנקין, וא"כ מנ"ל דלוקין אלאו שאין בו מעשה דילמא קרא מיירי במי שנשבע בכתב דהו"ל מעשה כמ"ש לחם משנה סוף הלכות שכירות דעדים זוממין הוה מעשה משום שאפשר שיכתבו עדותן וה"נ דכוותיה.

ומזה היה ראיה ברורה לשיטת החינוך בדוכתא טובא דכל לאו ששייך בלי מעשה אפילו אי אתרמי ע"י מעשה אין לוקין עליה [ועיי' שעה"מ פ"א מהלכות חמץ ומצה הלכה ג' שהקשה על זה משבועה דאע"ג דשייך בלי מעשה אפ"ה בלא אוכל ואכל לוקה ותי' לא שייך הכא עיי"ש] א"כ א"ש דכיון דאפשר לישיב בלי מעשה אפילו נשבע במעשה היה פטור ושפיר קאמר חוץ מנשבע ומימר,

אבל לשיטת משנה למלך פ"ד ממלוה ולוה הלכה ו' שכתב בהיפוך דכיון ששייך בו שום מעשה הו"ל לאו שיש בו מעשה ולוקין אפילו בלא מעשה, א"כ קשה דהא שבועה נמי אפשר ע"י כתיבה ואין צורך לאתויי מקרא וכי היכא דאמר ר"י לתנא לא תיתני מימר ה"נ הו"ל לא תיתני נשבע שהרי בכתיבתו עביד מעשה.

והנראה לענ"ד בזה למעיין שם בתמורה בסוף הסוגיא גבי מקלל חבירו בשם, דשבועה ומקלל עיקר איסורא הוא משום מוציא שם שמים לבטלה, אף על גב דבמוציא שם שמים לבטלה ליכא מלקות מ"מ כיון שהשיא שם ה' יתברך לצורך קללה או לשבועה לשוא איכא בזיון טפי ולוקה, וכן מורה לשון הקרא לא תשא שם ה' אלהיך לשוא, וא"כ הרי הדבר פשוט דלא מוציא שם שמים לבטלה אלא במוציאו בשפתיו, אבל בכותב על הספר אין כאן בזיון כלל אפילו כתבו דרך שבועה וקללה, משו"ה אין כאן מלקות.

נמצא לפי"ז נהי הכותב שבועתו דלהבא שלא יעשה או שיעשה כך וכך מתחייב לקיים דבריו, מ"מ בלשעבר או לשוא שנשבע בכתב על זהב שהוא אבן אינו לוקה משום דליכא הוצאת שם שמים לבטלה, ולהבא נמי נהי דמתחייב לקיים דבריו, מ"מ אי עבר ולא קיים אי לוקין עליו לא ידעתי משום דבקרא כתיב לבטא בשפתים וככל היוצא מפיו יעשה אלא מכח ק"ו אתי' לומר השתא במוציא שפתיו מחייב בכותב לכ"ש, וא"כ כיון דלא אתיא אלא מק"ו הא אין עונשין מן הדין.

ואולי זה הוא טעמו של הר"י הלוי דמיייתי רשד"ם (??) דשבועה בכתב פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ואע"ג דמדבריו משמע דאין ב"ד נזקקין לו כלל אפילו להוציא ממון, אפשר דס"ל אין עונשין מן הדין אפילו עונש ממון, עיי' תוס' ב"ק ד' ע"ב ד"ה ועדים זוממים וכו',

ובמ"ש נחא הא דלא אמר נמי חוץ ממקלל אביו ואמו דממיתן בלא מעשה, והא"ש דהתם נהי דהקללה היא בשם מ"מ אין החומר משום מוציא שם שמים לבטלה אלא משום שקילל יולדיו בשמו ית', וא"כ כשכותב הקללה נמי חייב מיתה, וכיון דשייך מעשה ע"י כתיבה חייב אפי' בלא מעשה וכדעת החנוך הג"ל, איברא להמשנה למלך קשיא, וצריך לומר דבכלל מקלל חבירו בשם הוה נמי אביו ואמו ודוחק.

מנחת חינוך

מצוה סט: שלא לקלל הדיין:

[א] שלא לקלל וכו', עיין ר"מ פכ"ו מסנהדרין, והנה הרב המחבר נתן טעם דלא יספיק לנו עונש אלא אם כן הזהירה תחילה, דאם לא כן היה במשמע שיהא רשות ביד הרוצה לקבל העונש לעבור וכו'. אך קשה לי על זה מסנהדרין נו. דאמרין שם ונוקב שם ואזהרתיה מאלהים לא תקלל, ואמרין דלמא פרושי שמיה דכתיב אשר נקבו בשמות, ואזהרתיה את ה' אלהיך תירא, ומתרץ אזהרת עשה לא שמה אזהרה, וכן הוא בתמורה ג: וד. ואי כדברי הרב המחבר למה אזהרת עשה לא שמה אזהרה, כיון דהתורה מנעה מזה מה לי בלשון לאו או בלשון עשה, כיון דידענו שאין רצון השי"ת בזה, לבד העונש, ועיין מכות יג: על כן טעם זה צ"ע, אך הרב המחבר בעצמו [בהקדמה] נתן התנצלות שאינו כותב טעמים למצוות על דרך בירור, ובודאי זה קבלה ביד רז"ל דלא ענש אלא אם כן הזהיר:

[ב] מדיני המצוה וכו', נראה מדברי הרב המחבר שהשמות שאינם נמחקין הם בכלל שמות, ולא דוקא שם המיוחד כגון שם בן ד' אותיות ככתיבתו או כקריאתו, אלא כל השמות שאין נמחקין הם בכלל שם, והנמחקין כגון חנון הם בכלל כנויים, וכן הוא להדיא בר"מ כאן ה"ג, דלאו זה בשם מן השמות כגון יו"ד ה"א וכו', או בכינוי כגון רחום, כמו שכתב הרב המחבר. ועיין ר"מ פ"ב מעכו"ם ה"ז גבי מגדף, כתב דאינו חייב אלא על שם המיוחד דהיינו א' ד' וכו', ועל הכנויים באזהרה, היינו שאר שמות שאין נמחקין, וקורא אותם כנויים. אך באמת שם יש לימוד שאינו חייב אלא בשם בן ד', ונגד שם בן ד' קורא אף לשמות שאין נמחקין כנויים, אבל במקום שכל השמות שווים, שמות שאין נמחקין נקראו שמות סתם, וחנון ורחום וכיוצא בהן נקראו כנויים וזה פשוט.

והנה דעת הר"מ והרב המחבר כאן, דבין בשמות שאין נמחקין בין כנויים אם קילל בהם חייב מלקות, והראב"ד כאן בהשגות כתב, א"א אינו לוקה אלא בשם המיוחד, והכי איתא בירושלמי [שבועות פ"ד ה"י], עכ"ל, ובכסף משנה פירש דברי הירושלמי לדעת הר"מ והראב"ד. והנה מדברי הראב"ד נראה דאינו לוקה אלא בשם [בן ד'] דזה נקרא שם המיוחד, עיין סנהדרין נו. [דמבואר דשם המיוחד רק שם בן ד'], ועיין ר"מ פ"ב מעכו"ם ה"ז.

והנה במשנה דשבועות לה. מבואר דהמקלל עצמו וחבירו בכולם עובר בלא תעשה, ולא נזכר מלקות, נראה דאין לוקין על הכנויים, דהוה ליה למיתני המקלל וכו' חייב, ולא קתני אלא עובר על לא תעשה, משמע דאינו חייב מלקות, ועיין כסף משנה פ"ג מתרומות הכ"ג, כתב שם דהמשנה תרומות פ"ג מ"ו דייק, דתני אע"פ שעובר בלא תעשה ולא תני אע"פ שלוקה, מוכח דאינו לוקה, א"כ הכא נמי דתני עובר בלא תעשה כיון דלא תני לוקה נראה דאינו לוקה, ויש לדחות.

אך קשה לי מאד להר"מ כאן וסייעתו דמחייבי אפילו על כנויים כגון חנון וכו', הא מבואר להדיא בתמורה ג. דמקלל הוה ליה לאו שאין בו מעשה ומ"מ מקלל חבירו בשם לוקין, ומפלפל בש"ס שם מנלן, דכתיב אם לא תשמור וגו' ליראה את ה' וגו' והפלא וגו' את מכותך, היינו מלקות כיון דמוציא שם שמים לבטלה, ומפלפל דילמא קאי על מוציא שם שמים לבטלה, ומסקינן דגם מקלל הוה מוציא שם שמים לבטלה, ומצינו גם כן אזהרה לא תקלל, על כן מרבינן מלקות למקלל. עכ"פ מרבינן מקרא זה דאם לא תשמור וגו' מטעם דמוציא שם שמים לבטלה, ופשוט דשמות הנמחקין לא שייך מוציא שם שמים לבטלה, כגון חנון ורחום, אם כן בודאי אינו חייב מלקות. וכן הוא הלשון בש"ס מקלל חבירו בשם, וסתם שם אינו בכלל שמות הנמחקים, והיאך יכולין אנחנו לחייב מלקות, אם לא מכתוב הזה דמבואר דהוא מחמת מוציא שם שמים לבטלה, עי"ש בש"ס והבן, והכסף משנה כאן מביא הגמ', א"כ דברי הראב"ד מפורשין בש"ס.

והנה דעת הראב"ד דכתב דוקא בשם המיוחד, אפשר דעתו שאינו עובר בעשה דאת ה' וגו' תירא, במוציא שם שמים לבטלה רק בשם בן ד', אבל שאר שמות אף שאין נמחקין אינו עובר אם מוציא לבטלה, ומבואר בברכות לג. ובר"מ פ"א מברכות ה"ו, כל המברך

ברכה שאינה צריכה עובר משום נושא שם שמים לשוא, ובמשנה למלך כתב דמוכח מדברי הריב"ש סי' ת"ח, דלאו דוקא במזכיר שם בן ד', אלא אפילו אלקים אסור לאמרו, ואין הריב"ש תחת ידי, ואפשר דעת הראב"ד אינו כן, א"כ שפיר לדידיה הסוגיא דתמורה ג': דוקא בשם המיוחד.

ובר"מ פ"ב משבועות ה"א כתב וז"ל: ולא שבועות בלבד אלא אפילו להזכיר שם מן השמות המיוחדים לבטלה אסור, שהרי הכתוב מצוה ליראה את השם הנכבד. נראה גם כן דדוקא בשמות המיוחדים עובר בעשה, והא דכתב בלשון רבים ולא כתב אם מוציא שם המיוחד לבטלה, נראה לי דהר"מ לשיטתו שכתב בפ"ב מעכו"ם ה"ז דעל שם של א"ד ג"כ נסקל והווי ליה גם כן שם המיוחד, א"כ יש שני שמות המיוחדים יו"ד ק"י ואל"ף דל"ת, על כן כתב בלשון רבים, אבל שאר שמות אף שאין נמחקין מ"מ לא נקראים מיוחדים, א"כ ודאי קשים דברי הר"מ, כיון דעשה דמוציא לבטלה אינו עובר בשאר שמות, וא"כ היאך ילקה במקלל. ואף אם נאמר דהר"מ סובר דשמות המיוחדים היינו שאינם נמחקים, עכ"פ בחנון וכו' בשמות נמחקים לכולי עלמא אינו עובר בעשה במוציא לבטלה, אם כן היאך סובר דלוקין. והראב"ד נוכל לומר בפשיטות דסובר דעשה זו דוקא בשם המיוחד, ולדידיה שם המיוחד הוא שם בן [ד' אותיות] יו"ד ק"י, כאותם החולקים על הר"מ בהל' עכו"ם שם, על כן בודאי אינו חייב אלא על שם המיוחד לבד, ודברי הר"מ צ"ע לפי דעתי. וגם דברי הראב"ד צ"ע, למה הביא ממרחק לחמו מהירושלמי, כיון שמבואר בש"ס דילן. וגם נראה כמו שכתבנו לעיל לדעת הר"מ, הא דכתב לענין מוציא שם שמים לבטלה שמות המיוחדים היינו י' ה' וא' ד', דשאר שמות לא מצינו בשום מקום דיקראו מיוחדים, עיין בסנהדרין, לכן צ"ע מאד דעת הר"מ והרב המחבר.

ועיין מה שכתבנו לעיל במצות לא תשא (מצוה ל' אות ח') שתמהתי על הר"מ דסובר דברכה שאינה צריכה עובר בלאו, מש"ס דסנהדרין ודתמורה שהבאנו כאן דמוכח דאינו עובר אלא בעשה. ועיין פ"ב דעכו"ם ה"ט, קורא הר"מ לשמות שאינם נמחקין שמות מיוחדים, עכ"פ רחום וחנון ודאי אינם שמות, ואין איסור במוציא לבטלה, על כן צ"ע באלו למה לוקין. ועיין באורים ותומים סי' כ"ז סק"ב כתב דדעת ראב"ד כגירסא ישנה שבועות לו: לעולם לא תיפוך, ועל קושית רש"י מתרצים התוס' שם ד"ה ה"ג, דחכמים פוטרם דבעינן שם המיוחד והם קאי על אלהים על כן פוטרם עי"ש, א"כ חכמים פוטרם בכנוי רק בשם המיוחד והלכה כחכמים, והר"מ סובר כגירסת רש"י עי"ש, עכ"פ בחנון ורחום ודאי צ"ע על הר"מ, וכמו שכתבנו למעלה.

קומץ המנחה: ונראה לי כשם שמוציא בפיו לבטלה עובר בעשה, כך במוחק ועושה מחיקה בשם הקודש, חוץ מה שעבר על לא תעשה דלא תעשון וגו', כמבואר בש"ס מכות כ"ב ע"א ובר"מ פ"ו מיסודי התורה ה"א, ולוקין על לאו זה, עוד עובר על העשה הנ"ל, מה לי שמדבר בפיו או שעושה בגופו של שם הקודש, ואינו ענין לענין מה שחקרו האחרונים, לכל דברים שבכתב אי הוי כדיבור, לענין סוטה ולענין שאר דברים, והדברים עתיקים, כי לא דומין לזה וקל להבין, כן נראה לי. ובזה אפשר ליישב מה שמבואר בסנהדרין פרק חלק ק"ג. דלר' אליעזר כל עיר שיש בה מזוזה וכו' דכתיב לא תעשון כן, וקשה וכי לית ליה לר' אליעזר עשה דוחה לא תעשה, ואי דיש בה הרבה שמות, עיין נזיר מח: מה לי חד לאו או תרי לאווי, ועיין פני יהושע מכות טו. והדברים עתיקים. ולפי מה שכתבנו נחא דיש בה ג"כ עשה ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה, והא דלתנא קמא ממעיט משריפה מחמת דלא שלל שמים, ובלא זה אינם נשרפים, כיון שהתנא ממעט הקדשות ושאר דברים מלא שלל שמים גם זה בכלל. ועיין רש"י סנהדרין שם ד"ה דכתיב ואבדתם את שמם וכו', צריך לעיין ואין כאן מקומו [ע"כ קומץ המנחה:

[ג] אבל בלא שם וכו' אל יהי ברוך וכו'. נראה לפענ"ד דחסרון דברים יש בלשון הרב המחבר, דמה שכתב אל יהי ברוך פטור דהוא בלא שם, ובאמת מבואר בר"מ פכ"ו מסנהדרין ה"ד, ודרכו של הרב המחבר לימשך אחר הר"מ בסתם אם לא שכותב בפירוש שלא כדבריו, דבלא שם פטור, אבל אל יהי ברוך אפילו אמר לה' מ"מ פטור, ועיין כסף משנה שהוא פלוגתא בשבועות לה. ופוסק כרבנן דפטרי, דלא אמרינן מכלל הן אתה שומע לאו וכו',

עיי"ש, וכן צריך לומר בדברי הרב המחבר, ארור או אל יהי ברוך לה' פטור, וכן הוא בשו"ע חו"מ סי' כ"ז ס"ב.

והנה דעת הר"מ דאם היתה הקללה מכלל הדברים אינו לוקה, ובאורים ותומים שם [תומים סק"ג], הקשה על הר"מ, דהא בש"ס שם לו. מבואר דבאיסורא גרידא אמרינן מכלל לאו וכו', וקללה הוי איסור גרידא, וזה לכל הגירסות הוה ליה לחייב. אך דעת הר"מ כדעת התוס' שם ד"ה ה"ג דדוקא באיסור חמור שהוא במיתה סובר רבי מאיר מכלל הן וכו', אבל באיסור קל לא אמרינן מכלל לאו וכו', עיי"ש בסוגיא ותבין. אך במקלל אביו ואמו הוה ליה להר"מ לחייב אף בכהאי גוונא, עיי"ש באורים, ואי"ה במצות אביו ואמו (מצוה ר"ס אות ה' וע"א אות ו') יתבאר עוד:

[ד] אבל אסור וכו'. בר"מ אין מבואר דין זה דיש איסור בדבר, ובטור חו"מ סי' כ"ז כתב דאיסורא איכא, ובבדק הבית שם כתב דמשמע ליה דפלוגתת רבי מאיר ורבנן במשנה דשבועות היא לענין חיוב, אבל לענין איסור אליבא דכולי עלמא אסור. ולפי זה דוקא באל יהי ברוך דבהכי פליגי איכא איסורא, אבל בלא שם ובלא כינוי נראה דאפילו איסורא ליכא, והטור והרב המחבר כללו הן בלא שם והן באל יהי ברוך וכו' איסורא איכא, ואיני יודע מנלן זה. והחילוק פשוט, דבשלמא בלא שם כיון דצריך להיות בשם, א"כ בלא שם לא מצינו איסור, אבל גבי מכלל הן וכו', דיש סוברים דאמרינן מכלל הן, ובפרט באיסורא, נהי דמ"מ מלקות אין יכולים לחייבו עכ"פ איסור יש, ובאורים ותומים שם סק"ה מפלפל ג"כ בזה, אבל בלא שם כלל איני יודע מנלן דאיסור יש, וצ"ע:

דוקא בדיין סמוך

[ה] והנה לאו זה דקללת דיין אינו אלא בסמוכין דנקראים אלהים, כמבואר בסנהדרין ב: והאידינא דליכא סמוכים אין לאו זה נוהג, וכן הוא באורים ותומים שם סק"ב, ולהר"מ פ"ד מסנהדרין הי"א משכחת גם האידנא סמוכים והדברים עתיקים.

ונראה פשוט אף שהיה סמוך ונולד לו פסול שפסול מלהיות דיין, כגון שנסמא או שכח תלמודו, בודאי אין לו דין סמוך כי פשוט אצלי אם נפסל מלהיות דיין לא מהני הסמיכה ובטלה גם כן, כן נראה פשוט.

והנה מה שכתב הרב המחבר לעיל אלהים פירושו דיינים, והוציאו הכתוב בלשון אלהים כדי שיהיה נכלל עם הלאו הזה לאו דברכת ה', דבריו מגומגמים קצת, דגם על דיין צריך לכתוב אלהים, כי דיינים סמוכים נקראים אלהים, והלימוד של הלאו דברכת ה' מבואר בש"ס כאן (סו.) מדכתיב לא תקלל וגו':

[ו] והנה דין זה דקללת דיין והדיוט ונשיא שוים בהרבה דינים, עיין ר"מ כאן, חוץ קללת אב ואם דמבואר בפ"ה מממרים, שם יש חילוקים אחרים. והמקלל מת פטור, וכן היוצא ליהרג אע"פ שעשה תשובה מ"מ פטור, עיין סנהדרין פה. ור"מ שם הי"ב גבי הדיוט, והוא הדין כאן גבי דיין, ואם הוא רשע ג"כ פטור כמבואר שם:

[ז] ולפי מה שכתבנו לעיל [אות ב'], אם קילל בשם המיוחד, חוץ מה שעובר כאן בשני לאוין, עובר עוד על עשה דאת ה' וגו' תירא, כי מקלל הוי מוציא שם שמים לבטלה, עיין ש"ס תמורה ג: שהבאנו. אך אם קילל בכנוי כגון רחום וכו', אינו עובר אלא בלאוין, וגם בשמות שאין נמחקים, יש להסתפק דאפשר דאינו עובר בעשה, כמו שכתבנו לעיל:

[ח] ומבואר כאן בר"מ ה"ד ובהרב המחבר, דצריך התראה, ובכסף משנה כתב דסלקא דעתך אמינא כיון דחידוש הוא, דהוי ליה לאו שאין בו מעשה ומ"מ לוקין, הוה אמינא דאין צריך התראה, קא משמע לן. וקצת צ"ע, דבפ"ב מעכו"ם ה"ט גבי מגדף כתב הכסף משנה, דדעת הר"מ דאין צריך התראה כיון דאין בו מעשה רק דיבור, וכן נראה מדברי הר"מ פ"כ מעדות ה"ד, שכתב דאין לעדים זוממין שגגה לפי שאין בה מעשה לפיכך אין צריכים התראה, עיי"ש בכסף משנה, א"כ אמאי סובר כאן דצריך התראה, ואי"ה יבואר במצוה הבאה [אות ז'].

גם נראה דאם חזר מהקללה תוך כדי דיבור אינו חייב, דתוך כדי דיבור כדיבור חוץ ממגדף, וכמבואר בהרב המחבר שם. וכבר עוררתי על זה בחיבורי זה (מצוה ל' אות ט') דצ"ע אם לאחר שעבר העבירה יכול לחזור אף שהוא רק בדיבור, ועיין בקצות החושן סי' כ"ח סק"ח: [ט] ולא זו נהג בכל האשים של ישראל, חוץ מחרש שוטה וקטן, ככל הלאוין. ולענין תשובה הוא ככל הלאוין שיש בו מלקות. וגם נפסלין לעדות אם עברו על הלאו הזה. הכלל לאו זה שוה לכל הלאוין:

קללה בכתב

[י] ובאורים ותומים סי' צ"ו סק"ה נסתפק במקלל בכתב אי חייב, והביא ראיה דפטור דאי לאו הכי אינו מוכח דלאו שאין בו מעשה לוקין בקללה מהפסוק והפלא וגו', דדילמא הפסוק מיידי בכתב, עי"ש. וגם יש לפלפל לשיטת הר"מ לסברת הרב המגיד פי"ג משכירות ה"ב, דאם משכחת לה מעשה חייב אף בלא מעשה, אם כן אין צריך קרא, כיון דמשכחת לה בכתב. ויש לפלפל בזה בענין כתב בכמה מקומות, ואין כאן מקומו, ודברי התומים צ"ע למעיין. ועיין מה שכתבנו לקמן פרשת קדושים [מצוה רל"א] בקללת הדיוט, ותלמד לכאן עוד איזה הערות:

[יא] ומה שכתבנו לעיל (אות ו') דמקלל מת או רשע פטור, מ"מ אם מקללו בשם אסור משום מוציא שם שמים, עיין פרשת קדושים מה שהקשיתי מאלישע:

[יב] ומה שלוקין על קללת הדיין מלאו זה, אע"פ שמינייה ילפינן ברכת ה' ג"כ והוי ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין, עיין מהרש"א סנהדרין סו. ד"ה אם, הקשה זה, ובאורים ותומים סי' כ"ז סק"ב ואין כאן מקומו, ועיין פ"כ משבת ה"א לענין מחמר ובמגיד משנה שם. וגם לענין לאו שבכללות עיין בראשונים דלא הוי לאו שבכללות. ועיין לחם משנה פ"ה מממרים ה"ד, בענין לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין:

חייב גם כשלא הזכיר שם המקולל

[יג] ונראה דגבי קללת הדיין ונשיא והדיוט אף דאינו מזכיר שמו של המקולל, כגון ששומע אחד שמזכיר שמו של דיין, והוא קילל אותו שאמר יכהו אלקים וכדומה, חייב משום לאו זה. ויצא לי זה ממשנה סנהדרין נה: המגדף אינו חייב עד שיפרש השם, ופירש רש"י, שיזכור השם, אבל אם לא הוציא שם מפיו אלא שמע שם יוצא מפי אחר וברכו פטור, עכ"ל. ומדמבואר זה במגדף ולא כאן, מוכח דדוקא שם גזר הכתוב, אבל בכל מקום חייב אף מפי אחר, וגם שם אפשר לענין חיוב סקילה הוא דין זה, אבל לענין לאו דאלקים לא תקלל הוא בכל ענין, ויבואר לקמן אי"ה (במצוה הבאה אות ג) וכאן נראה לי דחייב בכל גווני, ולא מצינו בשום מקום חילוק דצריך שיהא דוקא שיזכיר בעצמו, כן נראה לענ"ד, ובאתי רק לעורר:

מצוה ע"א שלא לקלל הנשיא:

דין נשיא השבט

[א] שלא לקלל הנשיא. עיין ר"מ פכ"ו מסנהדרין ה"א ובכסף משנה כתב דהר"מ למד זה מדאיתא במס' הוריות י. איזה נשיא זה המלך שנאמר (ויקרא ד כב) ועשה וגו' מצות ה' אלקיו, שאין על גביו אלא ד' אלקיו, ודוקא התם דכתיב כן אמרינן דוקא מלך, אבל הכא דלא כתיב, לאו דוקא אלא הוא הדין ראש הסנהדרין עכ"ל.

והנה איני יודע מנא ליה דדוקא ראש הסנהדרין הא מבואר התם יא. ת"ר נשיא וכו' יכול נשיא שבט כגון נחשון בן עמינדב ת"ל ה' אלקיו שאין על גביו וכו', מוכח דבלא קרא בכלל נשיא אפילו נשיא שבט, א"כ כאן דלא כתיב, אפילו נשיא שבט עוברים בלאו הזה, ולמה כתב הר"מ דוקא ראש הסנהדרין. ולשון הרב המחבר, על מי שהוא ראש שורה על ישראל בין ממשלת התורה בין ממשלת מלכות, ובודאי מצד הסברה ממשלת התורה נמי נקרא נשיא כמו מלך, אבל מ"מ בממשלת מלכות נשיא שבט ג"כ בכלל, ולמה לא כתבו זה הר"מ והרב המחבר. ועיין רש"י חומש פרשת קרח (במדבר טז א), כתב דכנס מאתים וחמשים ראשי סנהדראות כגון אליצור בן שדיאור וחביריו וכו', נראה דהנשיאים היו ראשי

סנהדראות. אבל באמת לישנא בעלמא הוא, היינו שהיו גדולי הדור, אבל נשיא ראש הסנהדרין היה רק משה רבינו ע"ה כמבואר בסנהדרין יג: וברש"י ד"ה במקום שבעים, וזה פשוט.

והנה בלאו הזה הדינים כמו בלאו דלעיל דדיין וכמו קללת הדיוט עי"ש ובפרשת קדושים ותלמד לכאן, הן לאחר מיתה והיוצא ליהרג או שהוא רשע ועוד הרבה תלמד לכאן:

[ב] ומה שכתב הרב המחבר דקילל נשיא חייב שלש מלקיות, משום אלקים ומשום ונשיא ומשום לא תקלל חרש, וכן כתב הר"מ שם ה"ב, נראה פשוט דדוקא בראש הסנהדרין דהוא סמוך לדיין, אם כן עובר על אלקים וגו', כי קללת דיין אינו חייב אלא א"כ הוא סמוך, כמו שכתבנו לעיל (מצוה ס"ט אות ה') אבל מלך אם הוא אינו סמוך בסמיכה המבואר בר"מ בפ"ד מסנהדרין א"כ לא נקרא אלקים, ואין עובר המקללו רק בשני לאוין הדיוט ונשיא, כן נראה פשוט וברור, והר"מ והרב המחבר סתמו ביותר.

ולדעתי אפשר לא משכחת כלל מלך שיהיה סמוך, כיון דאין מושיבין מלך בסנהדרין אפילו מלכי בית דוד, עיין סנהדרין יט. תוס' ד"ה אבל וכו', ובר"מ שם ה"י, דאין יכולים לסמוך אם לא שראויין לכל הדברים, וסומא באחת מעיניו אין סומכין אפילו לדיני ממונות, כיון שאינו ראוי לכל הדברים, דהיינו לסנהדרין עי"ש, א"כ מלך כיון דאינו ראוי לסנהדרין אין סומכין כלל ולא נקרא אלקים, א"כ אינו עובר בלאו דאלקים.

ואפשר אם היה מקודם סמוך ואחר כך נתמנה למלך, אפשר דלא פקע מיניה דין סמוך מחמת שאינו ראוי עתה לכל הדברים, ועיין קצות החושן סי' ד' סק"ב, ויבואר אי"ה במצות מינוי סנהדרין (מצוה תצ"א), עכ"פ במלך שאינו סמוך כלל לא שייך לאו זה, דאינו נקרא אלקים, כן נראה לי בעז"ה, וצ"ע על שסתמו דמשמע דבכל ענין חייב בנשיא משום לאו דדיין ג"כ, ובאמת זה אינו וכמו שכתבנו:

(ב) [ג] ואם וכו', וכן כתב הר"מ כאן ה"ב והוא הדין אם היה אביו דיין לוקה שלש, ואם אביו הדיוט לוקה שתיים. והנה במקלל אביו בשם והתרו בו חייב סקילה ופטור ממלקות כידוע, רק אם לא התרו בו למיתה רק למלקות, ג"כ אין לוקה משום מקלל אביו דהוי ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת בות דין, אך מיירי בקילל בכנוי דאינו חייב מיתת בית דין משום מקלל אביו, עיין ר"מ פ"ה מממרים ה"ב, אך אם הוא בכנוי, אינו אלא בלאו ככל אדם מישראל משום לא תקלל חרש, א"כ היאך לוקין שתי מלקיות משום לאו אחד, וכבר עמד בכל זה הלחם משנה שם ה"ד, ויבואר אי"ה במצות קללת אב (אות ד').

והלאו הזה ככל לאוין שבתורה לענין פסול לעדות וחיוב מלקות. ואם דוקא בשם או בכנוי ג"כ, דעת הר"מ והרב המחבר דאף בכנוי, ועיין מה שכתבנו לעיל גבי קללת דיין (מצוה ס"ט אות ב') ותלמד לכאן.

ולענין תשובה הוא לא עבירה שבין אדם לחברו:

[ד] ונראה לי פשוט דלאו זה דנשיא הוא דוקא אם נתמנה וכשר מן התורה למינוי הזה, אז עוברים עליו, אבל אם אינו ראוי מן התורה, כגון ממשפחת גרים, עיין ר"מ פ"א ממלכים ה"ד, כיון דלא נתמנה על פי התורה רק באלימות אין לו דין נשיא כלל, וגם אפשר דלא הוי עושה מעשה עמך אם הוא מושל שלא על פי דין תורתנו הקדושה. אך במס' בבא בתרא ד. גבי הורדוס דאמר לבבא בן בוטא חזי עבדא בישא וכו' ולטייה מר, וא"ל כתיב (קהלת י כ) גם במדעך מלך וגו', א"ל האי לאו מלך הוא, א"ל לא יהא אלא נשיא וכתיב נשיא בעמך וגו'. ולפי מה שכתבנו קשה, כמו דלא היה לו דין מלך כיון דהיה עבד א"כ לנשיא ג"כ פסול, ומאי אמר ליה ונשיא בעמך וגו'.

אך בלאו הכי לשון הגמרא מוקשה, דתיכף אמר לו מלך הוא וכתיב גם במדעך וגו', ואמאי נקט קרא מדברי קבלה ולא אמר לו תיכף האי קרא מהתורה ונשיא וגו', וגם בלאו הכי אסור לקלל שום אדם, ואי דאין עושה מעשה עמך, גם מלך מותר כמו שאמר ליה אחרי זה, ואין למדין הלכה מאגדה, אך לדינא נראה לענ"ד אם אינו מושל על פי התורה אינו עובר בלאו הזה כמו שכתבנו, כן נראה לענ"ד ברור:

[ה] ונראה לי פשוט דמקלל עצמו דמבואר כאן בר"מ ה"ג, דלוקין מלאו דשמור נפשך, וכן הוא בדברי הרב המחבר לקמן פרשת קדושים, אף אם היה דיין ונשיא, מ"מ אינו עובר רק על הלאו דשמור נפשך, דבמקלל עצמו לא שייך הלאו דאלהים וגו', וכן נשיא, דזה דוקא על אחר ולא על עצמו:

[ו] ועיין מה שכתבנו לעיל במצות דיין (מצוה ס"ט אות ג') דדעת הר"מ והרב המחבר דאם הקללה באה מכלל ברכה אין לוקין דאין אומרים מכלל לאו וכו', והבאתי שם דברי אורים ותומים דבאיסור חמור כגון פרועי ראש ושתויי יין אמרינן מכלל לאו אתה שומע וכו', עיין בשבועות לו: תוס' ד"ה ה"ג, א"כ אפשר לומר לסברת הר"ן ביומא גבי הקל הקל, שכתב דהרבה לאוין חמירי יותר ממיתת בית דין וכו', על כן נבילה חמורה מחילול שבת, ע"ש, ועיין בשער המלך פ"ד ממאכלות אסורות הי"ז, כתב דלאוין הרבה בדבר אחד ג"כ חמירי ממיתה, ולא דוקא בהך גוונא שכתב הר"ן, ע"ש. א"כ אפשר בקילל דיין או נשיא שעובר בשנים או שלשה לאוין כמו שכתבנו, לוקין אף אם היתה הקללה מכלל הברכה, דחמור מאיסור פרועי ראש ושתויי יין שהם במיתה בידי שמים ואמרינן מכלל לאו וכו', ויש לחלק.

ולשון הר"מ פכ"ו מסנהדרין ה"ד אם הקללה באה מכלל וכו' כגון שאמר אל יהי פלוני ברוך, ולכאורה צ"ע דלא יהיה ברוך למה הוא קללה, זה אינו רק לא ברכה ולא קללה, עיין קידושין סא: ובר"ן שבועות פרק שבועת העדות [טז]. מדפי הרי"ף ד"ה אל מה שכתב על רש"י, ובשער המלך פ"ו מאישות והפסקתי כאן בין הפרקים ואי"ה בפרשת קדושים (מצוה ר"ס אות ה') יבואר:

מצוה רל"ב: שלא לקלל אחד מישראל בין איש בין אשה:

[א] שלא לקלל וכו'. הוא הדין אם קילל עבד כנעני או שפחה ג"כ חייב כיון דחייבים במצוות כישראל, ודוקא על גוי פטור עיין סנהדרין פה: (וע"ע לקמן אות ז'). ועיין מסכת מכות ח: דמשמע ג"כ כן, דפריך הגמרא על כותי הא אינו עושה מעשה עמך ועל עבד לא פריך, משמע דעל עבד חייב דהא עושה מעשה עמך הוא. רק הריטב"א שם [ד"ה אמאי] כתב דגם על עבד אינו חייב כיון דאסור לבוא בקהל אינו מעמך, או דסתם עבדים פרוצים. נראה דהיה לו גירסא אחרת בגמרא דגם על עבד פריך הגמרא, עיין שם וצ"ע - קומץ מנחה.

מקלל הכלל

ונראה לי דלא דוקא מקלל איש פרטי, אלא אפילו מקלל עיר מישראל ומכל שכן אם מקלל כל ישראל חייב מלקות, ועיין לקמן מצוה ר"ס (אות ו').

(ב) [ב] יצא המת שאינו בחיים וכו'. הוא הדין אפילו חי רק נגמר דינו למיתה ג"כ פטור אפילו עשה תשובה, עיין סנהדרין פה. ובר"מ פ"ה מממרים הי"ב:

(ג) [ג] שאסור לקלל בשום ענין. נראה דדייק ליה מתיבת פטור, נראה דאיסורא איכא. עיין מה שכתבתי לעיל פרשת משפטים כמה הערות השייכים לכאן:

מקלל רשע

[ד] והנה המקלל רשע השמיט כאן הרב המחבר, ומבואר בש"ס שם ובר"מ שם דפטור דכתיב בעמך, דוקא בעושה מעשה עמך. ועיין בלשון הגמרא שם דפטור נראה דאיסורא איכא, וכבר הבאתי לעיל דכל מקום דפטור הוא אסור רק מדרבנן כמו בשבת, מ"מ זה דוקא אם קילל בכינויין כגון רחום וחנון, אבל בשמות המיוחדים נראה דאיכא איסור עשה, עיין תמורה ג: מחמת דמוציא שם שמים לבטלה ועובר על עשה את ה' אלקיך תירא, ובפרט בשם המיוחד הויה ברוך הוא וברוך שמו או בשם א-ד.

קללת אלישע

ולכאורה קשה לי לפי מה שכתבתי דאפילו רשע נראה דאיכא איסורא, ואם קילל אותו בשם המפורש עובר בעשה, ואם אינם רשעים המקלל אותם חייב מלקות, א"כ היאך קילל אלישע הנביא את הילדים ומקרא מלא הוא ויקללם בשם ה' (מ"ב ב כד) ואפילו אם היו

רשעים איך עבר חס ושלום על איסור עשה, ובפרט למאן דאמר בש"ס סוטה מו: מאי ראה שנתעברה אמם ביום הכיפורים אבל הם לא היו רשעים, או אפילו שהיו מקטני אמנה מ"מ לא היו אפיקורסים ומשחרב בית המקדש בטלו אנשי אמונה, עיין רש"י שם ד"ה מקטני, א"כ איך עבר על לאו שבתורה. והנה מבואר בגמרא שם מזו. שהיה לו עונש על שגירה דובים עי"ש, אבל מ"מ תמוה טובא, דנראה דהיה העונש על שגרם זה להילדים, אבל חס ושלום דאלישע הנביא יהיה עובר על לא תעשה ועשה, וצ"ע. ולדחוק ולומר דשרי לקלל המצער, דלא הובא זה בר"מ ואינו בש"ס, ועיין מה שכתבתי בהשמטות:

(ד) [ה] או בכינוי מן הכינויים, כן הוא דעת הר"מ פכ"ו מסנהדרין ה"ג, והראב"ד השיג על זה דאינו חייב מלקות רק בשם המיוחד, עיין בכסף משנה שם ומה שכתבתי לעיל פרשת משפטים (מצוה ס"ט אות ב' וג'):

(ה) [ו] המקלל את עצמו וכו', כן הוא גם בר"מ מהש"ס דשבועות (לה. לו.) ואינו מבואר אם הוא רשע או נגמר דינו למיתה וקילל עצמו אי חייב, ואפשר דזה לא ילפינן מן בעמך, א"כ אפילו נגמר דינו וקילל עצמו (מ"מ חייב) או שהוא רשע מ"מ חייב. והסברא נותנת כן, דהתורה הזהירה ושמור נפשך מאד, א"כ גם הוא מזהיר אף שהוא רשע או נגמר דינו, וצ"ע. ועיין סנהדרין סו. ושבועות שם בתוס' ד"ה ושמור נפשך, ומדברי הסמ"ג נראה דגם המקלל עצמו צריך שיהיה כשר עיין שם בלאוין ר"ט ר"י רי"א רי"ב, גם הסמ"ג מנה המקלל עצמו בלאו מיוחד, עיין פרשת דרכים בדרך מצותיך [חלק ב' ד"ה והאזהרה האחת עשרה]:

[ז] ודע מה שכתבתי לעיל (אות א') דעל גוי ודאי פטור מ"מ אם קילל אותו בשם עובר בעשה דאת ה' אלקיך תירא, כי הוא מוציא שם שמים לבטלה עכ"פ, ופשוט:

(ו) [ח] בן נשיא, עיין מה שכתבתי לעיל פרשת משפטים (מצוה ע"א אות ג') ועיין כסף משנה פכ"ו מסנהדרין ה"ב:

מצוה ר"ס: שלא לקלל אב ואם:

[א] שלא לקלל וכו', בנין אב משלשתן וכו', הר"מ פ"ה מממרים ה"ד כתב דהאזהרה היא מן לא תקלל חרש והוא מזהיר כמו על קללת כל אדם מישאל. ועיין בכסף משנה ובלחם משנה שהקשו על הר"מ, דבסנהדרין סו. מבואר דאתיא [מאלהים לא תקלל] באם אינו ענין, עיין שם מה שתירצו. והנה גם דברי הרב המחבר צ"ע שכתב דלמדין מבנין אב משלשתן, דבגמרא פרכינן על הבנין אב, עיין שם ומסיק שם דלמדין באם אינו ענין תנהו ענין לאביו, וצ"ע קצת:

מאיפה לומדים האזהרה למקלל אחר מותם

(ב) [ב] אפילו אחר מותם וכו', כן הוא בגמרא שם פה: ובר"מ כאן ה"א, ומבואר בש"ס שם דמרבין מקרא דחייב אפילו לאחר מיתה. וצ"ע דעונש שמענו לאחר מיתה אזהרה היכן, בין להר"מ דילפינן ממקלל כל אחד מישאל בין דילפינן מפסוקים הנ"ל, הא אזהרת מקלל ישראל או נשיא או דיין הוא רק בחיים אבל לא לאחר מיתה, עיין ר"מ פכ"ו מסנהדרין ה"ב ובפרק זה הי"ב, א"כ אביו ואמו לאחר מיתה אזהרה מנין, וצ"ע:

(ג) [ג] עד שיקללם בשם מן השמות המיוחדים וכו'. כן הוא ג"כ לשון הר"מ פ"ה מממרים ה"ב, ועיין כסף משנה ולחם משנה שם שהקשו כיון דבסנהדרין סו. ובשבועות לו. מבואר דנלמד מן בנקבו שם דאינו חייב עד שיקללם בשם, ולמ"ד זה לא ילפינן בהך דמגדף דיהיה דוקא שם בשם, כמבואר ברש"י בסנהדרין שם ד"ה בנקבו ותוס' שבועות שם, והר"מ פסק פ"ב מעבודה זרה ה"ז דמגדף אינו חייב אלא שם בשם והיאך כתב כאן דגם מקלל אביו ואמו צריך שיהיה בשם. ועיין לחם משנה שם שכתב דהנהו תרתי ילפינן לדעת הר"מ הן במגדף והן במקלל אביו ואמו, עי"ש.

והנה גבי מגדף כתב הר"מ שם דהשם המברך בו חייב אף שאינו שם המיוחד רק אם הוא מהשמות שאינם נמחקים, נראה דמן בנקבו שם דמוכח דצריך לגדף בשם ושם שאינו נמחק ג"כ בכלל, א"כ גם כאן חייב אם מקלל אביו ואמו בשם מן השמות שאין נמחקין. ועיין

כסף משנה הל' עבודה זרה שם שהרבה חולקין על הר"מ בשם המברך בו דצריך דוקא שם המיוחד, ולהר"מ שם א"ד הוא ג"כ בכלל שם המיוחד. ועיין ר"מ פכ"ו מסנהדרין ה"ג שכתב המקלל בשם וחשיב שם אלקים ושד"י, ובכינוי חשיב שם חנון ורחום לזה קרי כינוי, א"כ כאן נמי השמות שאין נמחקים חייבים עליהם, אבל על הכינויים כגון חנון ורחום פטור.

ועיין שבועות לה: נראה קצת למאן דאמר דבעינן שם גבי שבועה, הוא דוקא שם המיוחד החייב במקלל אביו ואמו. וכן רש"י בסנהדרין סו. במשנה ד"ה קללם, מפורש יוצא מפי רש"י דשם שדי צבאות וכו' הם בכלל כינויים ואין חייב במקלל. ומ"מ אף לפי דעה זו יוכל להיות דסובר בזה כהר"מ דשם א"ד הוא בכלל שם המיוחד כסברת הר"מ גבי מברך. ולדעת הרמ"ה [באיגרתו לחכמי לונדון] הובא בכסף משנה הל' עבודה זרה שם א"כ גם שם א"ד בכלל כינוי ואין חייב במקלל, עי"ש:

(ד) [ד] אבל המקללן בכינוי וכו', ולוקה כדרך שלוקה וכו'. כן הוא ג"כ בר"מ פ"ה מממרים ה"ב. ונראה לענ"ד פשוט דאף אם קללם בשמות המיוחדים ולא אתרו בו למיתה רק למלקות חייב מלקות, כי הוא מחמת לאו אחר ככל איש מישראל, והלאו לא הוי לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין, עיין שם בלחם משנה ה"ד הטעם.

ועיין בסנהדרין מא. דמבואר שם דעדי נערה המאורסה [שהוזמן] אין נהרגין, ומפלפל הש"ס לר' יוסי בר' יהודה לא משכחת בחבירה דאין צריכה התראה למקטלה דיכולים לומר לאוסרה [על בעלה] באנו, עיין שם דמשכחת שזינתה מקרוביה. ולכאורה לפי מה שכתבנו, גם דין זה דמקלל אביו ואמו חייב לא משכחת בחבר אליבא דר' יוסי בר' יהודה דיכולים לומר להלקותו באנו, ובפרט לדעת הראב"ד פכ"ו מסנהדרין ה"ג דגם מקלל חבירו אינו חייב מלקות רק בשם המיוחד, בודאי יכולים לומר להלקותו באנו כשאר מקלל אחד מישראל, עיין שם בסוגיא ותבין. אך לפי מה שכתבו התוס' סנהדרין ט: ד"ה עדי האב דכל היכי דעל ידי אמירתן מוכרח להמית וזה בלא זה לא משכחת לה באמת חייבים ולא יוכלו להנצל משום [טענת] דבר אחר באנו, אך שם מירי דלא ידעו שהוא חבר עיין בתוס' שם, א"כ כאן כיון דלהלקותו באו ידעו שהוא חבר ולא משכחת לה מלקות בלא מיתה ולא יוכלו להתנצל דלהלקותו באו:

[ה] והנה לעיל בהר"מ הל' סנהדרין שם ה"ד כתב, דאם הקללה באה מכלל ברכה אינו חייב על קללת אחד מישראל, ועיין שבועות לו: דמבואר שם לשיטת רש"י ד"ה ה"ג, דבאיסורא גרידא אמרינן לדברי הכל מכלל הן אתה שומע לאו, וחייב בקללה אם באה מכלל ברכה כי הוא איסור גרידא, ולדעת התוס' שם דדוקא באיסור חמור דהיינו חיוב מיתה או שבועת שוא, א"כ נהי דהר"מ אפשר דסובר כשיטת (רש"י) [תוס'], מ"מ גם במקלל אביו ואמו הוי ליה להר"מ להביא דין זה דקללה מכלל ברכה חייבים עליו, כי הוא חייב מיתה. ועיין בר"ן שם [טז]. מדפי הרי"ף ד"ה אל [ובנדרים (יג). ואחרונים ובשער המלך הל' אישות פ"ו ה"ב בדיני תנאים. ושוב מצאתי בתומים הקשה זאת על הר"מ בסי' כ"ז [סק"ג], והרגיש בקושיא שהקשיתי לעיל [אות ב'] דמנא ליה אזהרה לאחר מיתת אביו ואמו והניח קושיות אלו בצ"ע והנאני שכיוונתי לדעתו:

קללת הכלל בכמה איסורים עובר

[ו] והנה במצות המקלל איש מישראל כתבתי לעיל (מצוה רל"א אות ב') דודאי אם קילל כלל מישראל או כל ישראל בכלל בודאי חייב. והנה אם קילל בלשון יכה ה' פלוני ופלוני, נראה לי פשוט דתליא כמו גבי שבועת העדות ופקדון דהיא פלוגתא אם הוי כלל ואינו חייב אלא אחת, או פרט וחייב על כל אחת ואחת, עיין שבועות לח. ודעת הר"מ פ"ז משבועות ה"י גבי שבועת הפקדון ופ"ט ה"י גבי שבועת העדות דהוי פרטא, ועיין לחם משנה שם פ"ז ה"י שכתב דדעת הר"מ דאפילו בוא"ו כגון לא לך ולא לך ג"כ הוי פרטא, ועיין בר"מ פ"ד מנדרים ה"א דדעת הר"מ דבוא"ו הוי כלל, ובלחם משנה שם השיג עליו מהל' שבועות [הנ"ל] שמבואר בדבריו דהוי פרטא אפילו בוא"ו, וא"כ כל היכי דהוי פרטא חייב מלקות על כל איש ואיש מישראל.

ועיין בכסף משנה שם שהקשה דהר"מ סובר בהל' אישות פ"ה הכ"ו דאינו חייב אלא באומר שבועה לכל אחד, ועי"ש מה שיישב. וכאן נראה לי דתליא בהא, אם כלל הוא אינו חייב אלא אחת, ואם פרטא חייב על כל אחת ואחת. ונראה דוקא כשהרבה אנשים עומדים לפניו וקיללם בפרט דאי בעי הוי כולל בכלל, על כן הוי פרטא וחייב על כל אחד ואחד, אבל אם קילל קצת מהם לא הוי פרט דלא רצה לקלל כולם, עיין בשבועות כ"ג ע"א גבי שלא אוכל פת חטים ושעורים, עיין שם ואין כאן מקומו [וראה להלן אות י"ח]:

[ז] ושתוקי.....

[ח] ולפי הדומה שממזר.....

(ט) [יד] והגר אסור לקלל אביו הגוי וכו'. נראה דהוא רק אסור דרבנן. ופשוט דאם קלל בשם המיוחד נראה דעובר בעשה וכו', כמו שכתבתי לעיל (מצוה רל"א אות ה') דא"ת ד' אלקיך. ואפשר במקללו מחמת שהוא עובד עבודה זרה וכוונתו לשם שמים, אין אסור מחמת מוציא שם שמים לבטלה, ומ"מ אסור כדי שלא יאמרו באנו מקדושה וכו' (יבמות כב.).

(י) [טו] אבל העבד וכו'. בין קודם שנשתחרר ובין לאחר שנשתחרר דאין לו יחוס כלל, מ"מ נראה לי דחמור מגר, דבן עבד המקלל אביו העבד או אמו נהי דאינו חייב מחמת אביו ואמו, מ"מ חייב מלקות כמו המקלל אחד מישראל. וכבר כתבתי במצות המקלל חבירו [שם אות א'], דנראה לי פשוט דגם לעבד ושפחה כיון שהם חייבים במצוות והם בני ברית בודאי חייבים על קללתם כשאר ישראל, כן נראה לי:

--חסר--

איזה סוג רשע נקרא אינו עושה מעשה עמך

[יז] ודין זה דמבואר דאם אינו עושה מעשה עמך פטור בקללה ואפילו [על] אב ואם, לא נתברר לי אי דוקא שהוא רשע עכ"פ מפסולי עדות דנקרא רשע הוא דאינו חייב, אבל אם אינו פסול לעדות כגון דעבר על לאו שאין בו מלקות דלאו רשע הוא אפשר דחייב. ואפשר כיון דמבואר בלשון עושה מעשה עמך, כל שעבר איזה עבירה, ואפשר אף עבירה דרבנן הוא בכלל אין עושה מעשה עמך עד שיעשה תשובה, ועוד חזון למועד אי"ה.

ואם אחד נגמר דינו להריגה ובא בנו וקללו בלא עשה תשובה, או אחר אף בעשה תשובה, ואחרי זה באו עדים והוזמו הראשונים, אם כן איגלאי מילתא למפרע דלא היה עומד למיתה וגם חף הוא מפשע ולא היה צריך תשובה, אם מלקין האחר או סוקלין הבן. נראה דזה תלוי בשיטת הראשונים אי לא הוי התראת ספק דאיגלאי מילתא למפרע, עיין יבמות פ. גבי האוכל חלב וכו' דנעשה סריס למפרע, ודעתם [תוס' שם ד"ה נעשה] דאמרינן איגלאי מילתא למפרע, ודעתם בנדה מו: בסוגיא דמופלא ד"ה רבי, דלא אמרינן איגלאי מילתא למפרע, ובמשנה למלך פט"ז מסנהדרין פ"ד עמד בזה, והבאתי לעיל [מצוה רמ"ח אות י"ח], וכאן נמי תלוי בשיטות אלו:

[יח] והנה במה שכתבתי לעיל (אות ו) דאם קילל כמה בני אדם ואמר לפלוני ולפלוני וכו', לדעת קצת הסוברים דהוי כלל לענין שבועה ואינו חייב אלא אחת הכא נמי, אפשר לומר דתלוי בשני הטעמים שכתב הרב המחבר לעיל [מצוה רל"א] גבי מקלל חבירו, דלטעם הר"מ (בסה"מ ל"ח שי"ז) שהביא דאין הקללה פועל בהמקולל רק דהתורה אסרה מחמת המקלל, א"כ הוי כמו שבועה דהתורה אסרה לישבע בשקר ומ"מ אינו חייב אלא אחת אם כללם ועבר פעם אחת, אבל לדעת הרב המחבר דהקללה פועל בהמקולל על כן אסרה התורה, א"כ אפשר אפילו כללם בכלל גמור שקילל לרבים בדיבור אחד, מ"מ הוי כמו גופים מחולקים ומחוייב על כל אחד ואחד, אך באמת טעמי התורה נסתרו מעינינו ואלקים הבין דרכה, על כן נראה לי דדינו כמו שבועה, כן נראה לענ"ד:

מהר"ם שיק תרי"ג מצוות

מצוה ס"ט: שלא לקלל דיין שנאמר אלהים לא תקלל, והרמב"ם פכ"ו מסנהדרין דין ג' כתב דהחויב של הקללה הוא דוקא אם הזכיר שמו של הקב"ה או אחד מהכנויים כגון חנון ורחום, והראב"ד השיג עליו דוקא בשם המיוחד חייב, ונראה דתליא אי קיי"ל כר"ח בר אידי או כרבנן בשבועות לה: והרמב"ם פוסק כרבנן דלא ילפינן מסוטה וסגי בין לענין שבועת ביטוי ובין לענין שבועת שוא בכנוי כמו שפסק הרמב"ם פ"ב משבועות, והראב"ד פוסק כר"ח בר אידי עיין בר"ן נדרים דף ב ד"ה ושבועות כשבועות, ולכך פסק דבעינן דוקא בשם המיוחד לענין מלקות.

אמנם מש"כ הרמב"ם סוף הל' שבועות דלענין מוציא שם שמים לבטלה אינו חייב אלא דוקא בשם המיוחד, וזה תימה גדול הא הרמב"ם יליף מוציא שם שמים לבטלה מלא תשא ובפ"ב משבועות פסק דחייב גם על הכנויים, וזה תרתי דסתרי אהדדי.

ונלע"ד דהרמב"ם עצמו ביאר שם סוף הל' שבועות שאם הוציא שם שמים לבטלה יאמר אח"כ שבח האדיר החזק והמרומם וממילא לא יהיה אח"כ לבטלה, ובזה מיושב דברי הרמב"ם דלעולם ס"ל על מוציא ש"ש לבטלה חייב גם על הכנויים, רק הרמב"ם ס"ל בכלל שם המיוחד הוא כל השמות שאינם נמחקין והכנוין הוא רחום וחנון, וא"כ הוציא שם משמות שאינם נמחקין ולא אמר השבח חייב משום מוציא ש"ש לבטלה, משא"כ אם אמר הכנויים שהוא חנון ורחום שהוא ג"כ השבח שהוא חנון שהכוונה מי שהוא חנון כדאיתא סוף פרק שבועת העדות, וממילא לא הוציא לבטלה, ולכך במברך ברכה לבטלה כתב שם הרמב"ם סתם דחייב כיון דהברכה עצמו הוא לבטלה כתב סתם דעובר על לא תשא, אבל לענין מוציא ש"ש לבטלה שפיר כתב הרמב"ם דהיינו דוקא בשמות המיוחדים כנלע"ד.

(ומה שהביא הרמב"ם בברכה לבטלה קרא דלא תשא ובמוציא ש"ש לבטלה יליף מקרא דליראה את השם הנכבד והנורא, כבר כתבתי לעיל במצוה ל').

וכן שמעתי מפי מרן הגאון בעל חתם סופר וכן הוא בחידושו רפ"ק דנדרים דגם באמר בריך רחמנא דהאי פיתא אם הוא לבטלה עובר משום לא תשא אע"ג דהוא לשון תרגום ורק כנוי, והוכיח כן מלשון הר"ן דכתב דאם צריך להזכיר השם לא הועילו חכמים בתקנתן שמא יזכיר השם לבטלה, ועל כרחך דאפילו בלשון תרגום ג"כ שלא לצורך הוא עובר משום ברכה לבטלה, ולכך כתב שם דאם אדם מסופק אין יכול לעשות פשר לומר בלשון בריך רחמנא דגם בזה יש חשש לבטלה יעו"ש.

ועכ"פ נ"ל ליישב בזה קושיית המנחת חינוך שהקשה על הרמב"ם דפסק דעל קללת הדיין חייב גם על הכנויים מלקות הא בתמורה דף ד איתא דהא דחייב מלקות בקללות הוא משום דהוציא ג"כ ש"ש לבטלה, הא הרמב"ם עצמו פוסק דעל ש"ש לבטלה אינו חייב אלא בשמות המיוחדים ואיך יהיה חייב על קללות הדיין מלקות גם על הכנויים עיי"ש.

ולהנ"ל אתי שפיר, דלעולם ס"ל לרמב"ם דגם על מוציא ש"ש לבטלה חייב גם על הכנויים, והא דכתב רק על שם המיוחד חייב היינו משום דעל הכנויים אפשר לומר למי שהוא חנון, אבל כשקלל את הדיין על כרחך כוונתו הוא לקלל בשם הזה, ולשם הזה הוציא את השם ולא לשבח לה' כמו במברך ברכה לבטלה וחייב גם על הכנויים, ואתי שפיר.

(ב) הלחם משנה הקשה על הרמב"ם דבפרק כ"ו מסנהדרין כתב שבקלל דיין והוא נשיא לוקה ג', אחד משום חבירו דיליף מלאו דלא תקלל חרש וחרש דנקט לרבנותא אע"ג דלא שמע וכ"ש השומע, ולא משום דיין, ולא משום נשיא, והקשה הלחם משנה חדא דבש"ס מבואר דחבירו אינו נלמד מחרש כדאיתא בסנהדרין סו אלא מאם אינו ענין ומבינייהו, ושנית מנ"ל באמת לש"ס ללמוד מאם אינו ענין הא אצטריך לחייב על כל אחד בפני עצמו ושאם גברא אחד כולל שלשתן חייב ג' פעמים, ועוד האריך להקשות על הכ"מ, וכבר יישבתי במקום אחר.

ונראה לענ"ד דלכאורה קשה לי מנ"ל מלקות הא הוי לאו שאין בו מעשה ונהי דבתמורה דף ג: ילפינן דמקלל בשם חייב מלקות מקרא משום השם הוציא לבטלה ולעבירה מ"מ כיון דרק מכח השם אית ביה מלקות אע"ג דאין בו מעשה והשם לא הוציא רק פעם אחת, ואין ילקה ג', וצריך לומר כיון דג' עבירות של קללה ועבר בשם הזה ג' לאוין הלאוין מחלקין וצ"ע.

והנה תוס' הקשה ב' סוגיות אהרדי, בשבועות דף לו וכן איתא בתמורה ד דלאו של קללת חבירו יליף מלא תקלל חרש, ובסנהדרין סו ילפינן מבינייהו, ונראה דתרווייהו אמת, דהנה הרמב"ם יליף באמת בפכ"ו מסנהדרין דלאו לחבירו מלא תקלל חרש וכתב דחרש דכתב רחמנא היינו לרבנותא אפילו אינו מצערו שאינו שומע קללתו, וכתב הכ"מ שכן איתא בפסיקתא, אלא שהלח"מ תמה למה הניח ילפותא דש"ס דידן וכתב על דרך הפסיקתא.

ולענ"ד גם בתמורה דף ג מבואר בקללה משום דמצערו משמע כפסיקתא, וגם מדויק הקרא דלא תקלל חרש ולא כתיב חרש לא תקלל הוא כללא שום אדם לא תקלל וסיום הקרא חרש הוא לרבנותא אפילו אינו שומע, ואינו נושא המאמר, אלא דכל זה אי לא הוי כתיב רק האי קרא, אבל כיון דכתיב גם נשיא בעמך לא תאור, ול"ל [ולמה לין] קרא זה תיפוק ליה מלא תקלל חרש, ולא ניחא לומר לאוספי לאוין דהרי על קללה שאינה בשם אינו לוקה דהוי לאו שאין בו מעשה והו"ל לפרש בפירוש דמיירי בשם כיון דבא לאפושי מלקות ואין כתב סתמא, והיכא דלא לקי לא אמרינן דבא לאפושי בלאוין אם אפשר למדרש בדבר אחר וכדאיתא בר"ן נדרים דף ג:, ועל כרחך הא דרשי' דחרש דוקא, דדוקא האומללין והחשובין הזהיר הכתוב שלא לקלל,

על זה אמר בסנהדרין דא"כ אכתי אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור ולא תקלל חרש חד מנייהו מיותר דלכתוב רק דיין וחרש ונדע לילף מנייהו נשיא, ועל כרחך מרבינן חבירו מכח אם אינו ענין, א"כ תקשי למה לי כלל נשיא ודיין, ועל כרחך לאפושי בלאוין, ונ"מ לענין אם קלל בשם דלוקין, ושוב ילפינן חבירו וכן אביו מלא תקלל חרש, והאם אינו ענין לא נצרכה אלא כי היכא דלא נטעה דמכח קרא דדיין ונשיא הוי מיעוטא, קמ"ל, וא"כ אתי שפיר דברי הרמב"ם דחבירו נלמד מחרש ומיושב סתירת הסוגיא וכן קושיות הלחם משנה.

מצוה עא: שלא לקלל נשיא שנאמר ונשיא בעמך לא תאור, וזה הנשיא הכוונה על מלך ישראל, וכתב הרמב"ם דהוא הדין נשיא הגדול שבסנהדרין שהוא הנשיא והגדול בענייני תורה, ובמנחת חינוך הקשה למה לא אמרינן גם נשיא שבט בכלל הא אמרינן בסנהדרין דף יא על קרא דאשר נשיא יחטא אפילו נשיא שבט ת"ל ועשה אחת ממצוות ה' אלקיו מי שאין לו אלא ה' אלקיו, וא"כ כאן דלא כתיב האי מיעוטא נימא דגם נשיא שבט בכלל. ונלע"ד פשוט דקרא עצמו גילה לן ונשיא בעמך דוקא מי שהוא גדול לכלל עם ה' דהיינו או מלך או ראש הסנהדרין שהמה ראשים לכל ישראל, אלא דלכאורה קשה ע"ז הא דרשינן האי בעמך דוקא בעושה מעשה עמך, מיהו אין מקרא יוצא מידי פשוטו ובודאי פשטות הקרא הנ"ל אלא דחז"ל דרשו דהו"ל לכתוב ונשיא לעמך לא תאור ולמה כתבו בעמך, ולכך דרשו חז"ל דהכוונה דבא ללמד ג"כ דבענין שיהיה בעמך, שוה לעמך, דהיינו שעושה מעשה עמך, כן נ"ל נכון.

(ב) ובאמת בילקוט הובא המכילתא על פסוק זה אקרא נשיא בעמך לא תאור: אחד דיין ואחד נשיא במשמע ומה ת"ל אלהים לא תקלל לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו, מכאן אמרו יש מדבר דבר וחייב עליו משום ד' דברים, בן נשיא שקלל אביו חייב ד' וגו' ומשום בעמך לא תאור [ע"כ]. ולשון הזה משמע דס"ל להמכילתא דבכלל נשיא גם כל דיין במשמע דהיינו דיין המוסמך, כיון דמוסמך הוא ויכול לכוף על הדין והמשפט הוא בכלל נשיא בעמך, ומזה תימה על הרמב"ם הנ"ל דחייב דוקא על מלך,

ואפשר לומר דכוונת הילקוט דהו"ל למכתב אלהים לא תקלל ונשיא, וממילא הוי ידעין דבין על נשיא ובין על דיין חייב, ולכך נכתב על כל אחד לאו בפני עצמו לחייב על כל אחד ואחד אפילו לאיש אחד שעשה כן חייב שתים, אלא דלפי"ז לכאורה קשה סיפא דמכילתא הנ"ל דקאמר דבן נשיא חייב ד' ומסיים ומשום בעמך לא תאור, וזה תימה אין

אפשר לחייב שתים על חד קרא, וצריך לומר דהאי תנא לא דריש דבעמך בא ללמוד בעושה מעשה עמך אלא ללמד דעל כל אדם מישראל מוזהר ואסור לקללו, ונהי דדבר שלמדין רק מכח יתורא ואינו מפורש בקרא לדעת הרמב"ם אין לוקין, מ"מ הרי כבר כתב הה"מ בפ"ב ממאכלות אסורות דהיכא דיש לן לאו הבא מכלל עשה שוב אמרינן דעונשין מק"ו, וכבר כתב הרמב"ם בפכ"ו מסנהדרין מלא תקלל חרש נוכל למילף מק"ו לכל אדם מישראל מחרש שאינו שומע ואינו מצערו חייב כ"ש חבירו, ושפיר חייב על חבירו, וכיון דאיסור ידיענן מבעמך שוב ילפינן ק"ו מחרש, ועי' לעיל מצוה ס"ט כתבתי קצת באופן אחר והוא מובן עפ"י מה שאכתוב אי"ה בסמוך.

אמנם ר"י בן בתירה המובא שם במכילתא הוא קשה מאד דגם הוא ס"ל דדיין ונשיא ילפינן מאלהים לא תקלל ונשיא ומסיים יכול אפילו נשיא כאחאב ת"ל בעמך בעושה מעשה עמך, ושוב אמר שאר כל אדם מנין בעמך לא תאור, דריש מבעמך ב' דרשות. וקשה איך אפשר למדרש ב' דרשות מחד תיבה, וצ"ל דיליף מב' דבעמך דקאי על שאר כל אדם, ומסמיכות דמסמך האי בעמך לנשיא ילפינן דבעי' דוקא עושה מעשה עמך אפילו נשיא, ולכך מסמך האי לימוד שאר כל אדם אצל נשיא. וא"כ פשוט לשון המכילתא נ"ל דבזה פליגי הת"ק ור"י בן בתירה, דת"ק סובר דעל נשיא חייב אפילו באינו עושה מעשה עמך, וריב"ב יליף מסמיכות דגם נשיא בעינן עושה מעשה עמך דאל"כ במאי פליגי.

ובבא בתרא דף ד מבואר ג"כ דאם אין הנשיא עושה מעשה עמך לית ביה איסור, וגוף הדין לכאורה צריך לי [עיון] (עדיין) לדעת הרמב"ם פ"ה מממרים שפסק גבי אביו אפילו הוא רשע חייב הבן בכבודו אע"ג דבקללה באם אינו עושה מעשה עמך פטור גם באב אפ"ה מצות כיבוד איכא גם ברשע, וא"כ לכאורה גם במלך דחייבים בכבודו וגדול מכבוד האב דאב שמחל על כבודו כבודו מחול ובמלך אינו מחול, וא"כ ראוי שנאמר אפילו הוא רשע אין רשאי לקללו, נהי דהלאו לית ביה בכה"ג מ"מ מצד מצוה כבוד המלך דכתיב שום תשים עליך מלך יהיה באפילו אם הוא רשע,

מיהו זה יש ליישב בשלמא דאם האב הוא רשע מ"מ הוא אב שלו, אבל מלך אם הוא רשע אין הקב"ה בוחר בו ונהי שהוא מלך מעצמו או מצד יראת בני אדם להעבירו מ"מ באמת אינו מלך, ומזה ראייה למ"ש המנחת חינוך במלך שנטל מלכותו בעל כרחו אינו בכלל לאו הזה.

אמנם עדיין קשה קצת דהרי מצינו שציוה השי"ת לנהוג כבוד בפרעה אע"פ שהיה רשע וצורר ישראל, ובאחאב מצינו שאלהו הנביא רץ לפניו לכבודו, ואם לא היה מצוה לא זלזל אליהו הנביא בעצמו, ובפרט שכבוד המלך אין הכבוד שלו אלא של העם שהוא מולך עליהם ומי שמזלזל בו הוא מזלזל בכל העם, ולכך נ"ל אפילו מלך רשע אין רשאי לזלזלו, נהי דלית ביה הלאו מ"מ איסורא איכא.

ומזה ניחא לי מה דלמדו במכילתא מקרא דבעמך לא תאור לאו למקלל חבירו, וקשה סכינא חריפא מפסקא לקרא, בקרא נאמר על מלך וחכו"ל דרשו על חבירו, ונראה דאמרינן ביבמות מח דאי להתירא לא כתב קרא עיי"ש, ה"נ קשיא לי' דאיך כתב קרא במלך בעמך דהיינו עושה מעשה עמך הרי אפילו באין עובר בלאו מ"מ איסור איכא, דאי להתירו דהיינו ללמד שאם קילל אע"ג שהוא איסור מ"מ אין לוקין, וזה הוי להתירו ולהתירא לא כתיב קרא, ועל כרחך דקאי הקרא גם על חבירו, אלא מסמיכות ילפינן גם במלך ליכא לאו בכה"ג.

ובזה נ"ל ליישב לשון האגדה בבבא בתרא הנ"ל דבבא בן בוטי אמר ליה מעיקרא דגם במדעך מלך אל תקלל ודקדק המנחת חינוך למה לא הביא ליה מיד הקרא של ונשיא, ולהנ"ל נראה דרמז לו זה דמלך אפילו אינו כהוגן לא יקללו מדסתם שלמה המלך ועי"ז מוכח דהקרא דנשיא בעמך היא בעמך קאי בפני עצמו, אלא ששוב אמר לו האי בעושה מעשה עמך דוקא וא"כ יקשה הקרא דשלמה, וצ"ל משום דאיכא סכנה היינו דקאמר מסתפינא מיניה דעוף השמים יוליך וכו'.

ג) והנה הרמב"ם פכ"ו מסנהדרין פסק וכן איתא במכילתא הנ"ל דפעמים חייב אדם על קללתו ד' מלקות כגון בן נשיא שקלל וגם הוא דיין חייב ד', ולכאורה קשה לי הא קיי"ל דאין איסור חל על איסור אלא לדין באיסור כולל או מוסיף, ואיך אפשר שיחולו כאן

הד' איסורים על אדם אחד, נהי דלאו דקללת חבירו עם קללת האב בהדי הדדי קאתי משגולד ונעשה בר דעת ואיסור קללת דיין דבא אח"כ הוי איסור מוסיף דמוסיף ליה איסור על כל אדם, אבל איך יחול שוב איסור נשיא על איסור דיין דלא הוי כולל ולא מוסיף ואין איסור חל על איסור, וצ"ע.

ונראה לי דאיסור הקללה אינו מצד הנקלל שיהיה שייך אין איסור חל על איסור, אלא דהמקלל עצמו אסור לו להיות אכזר שיקלל את האדם ורוע ודון לב, וכל אדם גדול יותר וחשוב יותר ממילא ודון ורוע לבו גדול יותר, ולכך חייב על כולם בפני עצמן, וא"כ אין ענין לשאר איסור חל על איסור, כנ"ל להסביר.

מצוה רל"ב: שלא לקלל אדם כשר מישראל שנאמר לא תקלל חרש, וחרש הוא לרבותא אע"פ שאינו שומע ואינו מצטער לוקה על קללתו, והמקלל עצמו ג"כ חייב. והנה הרמב"ם בפ"ו מהל' ממרים הביא ג"כ כמ"ש החינוך דמקרא לא תקלל חרש ילפינן ק"ו לשאר אנשים, ובסנהדרין סו ילפינן שאר אנשים מביניהם דחרש ונשיא, ובשבועות לו יליף ג"כ כמ"ש הרמב"ם, ועי' ברמב"ם פכ"ו מסנהדרין דלכאורה יש סתירה בזה.

ונראה ליישב דהרי קי"ל אין עונשין מן הדין וכבר כתב הרב המגיד בפ"ד ממ"א על הא דכתב הרמב"ם דאוכל מבהמה טמאה לוקה אע"ג דמק"ו ילפינן, כיון דאיכא עשה גם בלא הק"ו שוב שפיר לוקין על הק"ו, והנה הרשב"א בחולין צח בסוגיא דטעם כעיקר כתב דאין לוקין על מה דילפינן במה מצינו וכ"ש על מה דיליף מביניהם וא"כ [הכא] בעינן תרתי, אי הוי ילפינן רק מביניהם לא הוי לוקין, ואי הוי ילפינן רק מק"ו ג"כ אין לוקין דאין עונשין מן הדין, ולכך צריך לילף מביניהם וידעין איסור וכיון דאיכא איסורא שפיר ילפינן מק"ו למלקות.

ב) ובמכילתא ילפינן מן בעמך לא תאור, כל שבעמך, ובש"ס דידן דרשין מן בעמך בעושה מעשה עמך, ולפי הנ"ל דכבר ידעין לאו לכל אדם לא אצטריך על כל שבעמך, ועל כרחך הקרא בא ללמד דבעינן דוקא בעושה מעשה עמך, ועיין בתוס' ב"מ מח: ד"ה בעושה, דאפילו רק מי שאינו עומד בדיבורו לאחר שקיבל המעות רשאי לקללו במי שפרע דמקרי אינו עושה מעשה עמך, אבל דוקא לענין אותו דבר עצמו שאינו עושה כדן אבל לענין שאר דברים בודאי אסור לקללו, וזה דבר תימה להבין דממנ"פ, וצ"ע.

ג) והנה הרמב"ם בפירושו המשנה בשבועות דף לה פירש שם המתני' דאל יכך ואל יברכך דקאי לענין לאו דלא תקלל דעובר משום מקלל חבירו, ולא קאי על שבועת העדות, והא דנקט אל יכך דמשנה עצמו מכנה [=לא מובן] אבל באל יברכך הוא עובר משום מקלל חבירו דאמרינן דמכלל ברכה אתה שומע קללה עיי"ש בר"ן, ובגמרא שם תלינן זה בפלוגתא אי מכלל לאו אתה שומע הן, ולכאורה ק"ל ממ"ש המפרשים בנדרים דף יג באם אמר 'לא חולין' חשיב כאילו אמר בפירוש יהיה הקדש, וא"כ ה"נ נימא דתלינן בפלוגתא ומאי שנא, ואפשר לומר כיון דמפרש רק אל יברכהו חשיב טפי מכלל.

קללת אלישע בשם

ד) המקלל חבירו אינו עובר אא"כ כשמקלל בשם כדתנן ס"פ שבועת העדות, ואפילו אם מקלל מי שאינו עושה מעשה עמך אפ"ה חייב שהוציא השם, ועיין במנחת חינוך שהקשה אהא דאלישע קילל הילדים בשם על שביזו אותו ואמרו עלה קרח, אפילו אם מחשבין להו אינו עושה מעשה עמך מ"מ עובר משום שהוציא השם, ולענ"ד בוודאי אם צריך לקללו כדי לעשות קידוש השם להיות לאות ולמופת על מעשיהם הרעים והוא איש היודע כמו אלישע שקללתו יתקיים ויתקדש השם עיי"ז, בכה"ג בוודאי אין כאן איסור להוציא השם לבטלה אדרבא מקדש שמו של הקב"ה עיי"ז וכאילו אמרו לדבר שבקדושה, ולכך שפיר עבד אלישע לקדש שמו של הקב"ה ולהראות מעשיהם הרעים וילמדו תועים בינה.

מקלל עצמו

ה) ואינו רשאי לקלל אדם כשר כמש"ל, והרמב"ם כולל בכלל הזה ג"כ שלא יקלל עצמו, ואע"ג דכתיב קרא מיוחד השמר ושמור נפשך מאד ומזה למדו שלא לקלל עצמו שתהיה

נפשו חשובה לו, והסמ"ג באמת מנה זה ללאו בפני עצמו, ולהרמב"ם אפשר משום דאטיא מדרשא לא נמנה לפי מה שהשריש בשורש ב', ואפילו להרמב"ן כיון דקרא זה לולא ידיעין מקרא דקללה בלאו, לא הוי ידיעין מקרא דהשמר נפשך במה קאי, וא"כ על כרחנו צריך לאו זה ללאו אחר ונמשך עליו וכבר כתב הרמב"ן בשורש ט' דלאו שנמשך ללאו אחר אינו נמנה ללאו בפני עצמו וע"ש.

ו) וחיוב מלקות כבר כתבנו דילפינן מקרא והפלא וכו', ומה שקשיא על רב יוחנן דחשיב קול למעשה למה לי קרא והשתא דכתיב קרא וגם בשבועת שוא להוי כב' כתובים ולתוס' שכתב דווקא אם ע"י דיבורו נעשה מעשה אתי שפיר באמת הוי ב' כתובים אבל להרי"ף בסנהדרין סה ולפמ"ש הר"ן בביאורו דכל דיבור חשיב מעשה קשיא, וצ"ל דאפשר לקלל גם בלי דיבור דאפשר בראיה עיי"ש ברמב"ן, ולא זכיתי להבין דבריו. ואפשר לומר דמשכחת לה במכלל הן עיי"ש בפרק שבועת העדות וברמב"ם פירוש המשנה וגם על כינוי לוקין להרמב"ם בפכ"ו מסנהדרין והראב"ד משיגו דבעינן דוקא שם המיוחד ע"ש.

אבני נזר

העובר על חרם בית דין לוקח קללה על עצמו ועובר בלאו דקללת עצמו

ח"מ סי' ל"ב: בדבר תקנת חרגמ"ה שלא להשיג גבול בשכירות בתים מן הנכרים ומעלתו כתב בשם ספר זכור לאברהם דשוב תקנו שלא לקנות הבית דירה שישראל דר שם וכתב שם בשם תשובת מהרשד"ם ורדב"ז שתקנה זו השני' לא נתפשטה בכל המקומות:

תשובה: ...והנה לפמ"ש מעלתו שתקנה זו השני' ג"כ בחרם באנו לדין ספק חרם. והנה בנוב"י (מהד"ת יור"ד סי' קמ"ו) העלה דספק חרם לקולא, וראיתו מדברי תשובה להרמב"ן (סי' רס"ג) שכתב דיני המגודה אינן דין תורה... אלא דברי קבלה הן אורו אורו יושביה וגו' עיי"ש בתשו' ההיא, הרי מפורש שמה שהוא מדברי קבלה אמרינן ספקו לקולא, וכיון שגם החרם מדברי קבלה אזלינן בספיקו לקולא. עכ"ד הנוב"י....

וכשאני לעצמי נראה לי דחרם בית דין אף שמדברי קבלה למדנו, העובר על חרם הוא עובר בלאו של תורה, שהרי במשנה שבועות (לה) המקלל עצמו וחברו עובר בל"ת ובגמ' דכתיב רק השמר לך ושמור נפשך מאד ושמור ל"ת, והרמב"ם (הל' סנהדרין פ"ט ה"ג) כתב שלוקה מטעם זה, וע"כ אם בית דין החרימו על איזה דבר היינו שהעושה כך וכך יהיה בחרם, והעובר נכנסת הקללה ברמ"ח איבריו כמ"ש הרמב"ן במשפטי החרם, והעובר הזה לוקח קללה לעצמו ועובר בלאו הזה, ואי לאו דברי קבלה לא היינו יודעין שיש כח ביד בית דין להחרים שיהיה החרם שלהם מועיל, אך השתא שלמד שחל החרם שלהם שוב עובר על ל"ת דהשמר כנ"ל...

בית הלוי

ח"א סי' לה: [בתוך דבריו לענין מקיים בכלאים ולאן שאין בו מעשה] ...[ז] אכן כל זה הוי דוחק דודאי נראה דכ"ע מודים דהך קרא דוהפלה קאי על מלקות רק חולקים על רבי ישמעאל דאיהו דריש מדכתיב כל דברי התורה דקאי גם על מיתות ב"ד והם לא ס"ל כן. ותדע דהרי הא דקיי"ל דמקלל חבירו אינו חייב עד שיקללנו בשם לא ידיעין רק מהך קרא דהא באזהרה ידידיה לא כתיבא רק לא תקלל חרש ולא כתיב דצריך שיהיה דוקא בשם ורק מהך קרא ילפינן ליה מדכתיב אם לא תשמור כו' ליראה את השם וכמו שכתב רש"י בתמורה דף ג: (ד"ה ובשלמא) וא"כ אם נאמר דר"ע לא מפרש להך קרא למלקות א"כ יתחייב לדידיה מלקות מקלל חבירו גם בלי שם ולא אישתמיט הגמרא בשום דוכתא לומר כן דאיכא מאן דפליג על הך כללא דצריך שם ובדאי משמע דליכא שום חולק על הסתם משנה דשבועות דף ל"ה. דצריך שיהיה בשם דוקא וא"כ לכ"ע כתיבא עשיה גבי מלקות. וא"כ הא נשארה קושייתנו דלר"ל דס"ל דגבי קרבן מחלק ר"ע בין היכא דעביד מעשה זוטא ללא עבד מעשה כלל א"כ הא לא אפשר ללמוד ונשבע ומקלל לחייב גם במקיים:

סי' לו בתו"ד: [ג] וא"כ הא תיקשה גם להתוספות הסוגיא דתמורה דף ג. דתני תנא קמיה דר"י כל ל"ת שבתורה לא עשה בו מעשה פטור חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם וא"ל לר"י לא תתני מימר והוכיחו מזה התוספות (ד"ה והרי) דבנשבע ומקלל מודה ליה ר"י. והרי קשה דהגמרא מדקדק שם מקראי מנ"ל דחייב בנשבע ומקלל והרי שם איירי ע"כ בקילל חבירו שלא ע"י אותיות בומ"ף דאי ע"י אותיות אלו הא הוי שפיר מעשה גמורה וגם בכל איסורים כה"ג לוקה וע"כ איירי בלא ע"י אותיות אלו. ולר"י תיקשה דבאמת מנ"ל דלוקה במקלל חבירו כה"ג דלמא הא דמוכח מהפסוק דלוקה במקלל איירי רק במקלל ע"י אותיות בומ"ף דהוי לר"י מעשה דומיא דכפיפת קומתו אבל שלא ע"י מעשה מנ"ל דלוקה עליו. ואין לומר דא"כ לא הוי צריך קרא לרבות במקלל דלוקה כיון דלר"י הוי מעשה גמורה אף לרבנן לענין קרבן אע"ג דליכא שום קרא שמרבה אותו:

זה אינו, חדא דהרי גבי מקלל נראה דלא הוי קרא יתירא כלל דדייקינן שם מהא דכתיב אם לא תשמור כו' ליראה את ה' כו' והפלה את מכותך כו' והרי הך פסוק צריך לכתוב דמיניה הוא דידעינן דמקלל חבירו אינו חייב עד שיקללנו בשם הא בלא שם לא דהא בל"ת דלא תקלל חרש לא נזכר דבעי שיקלל בשם דוקא וצריך הפסוק לומר דבעי שם דוקא. ותדע דאל"כ תיקשה לר"י דס"ל במכות דף ד' ע"ב דלאו שאין בו מעשה לוקין עליו ויליף לה ממוציא שם רע ומעדים זוממין מאי עביד בהך קרא וע"כ כמש"כ וכיון דלאו יתורא הוא א"כ מנ"ל דהפסוק איירי בקילל שלא ע"י דיבור גמור. ועוד דאפי' אם נאמר דהך קרא דמקלל הוי יתורא להא דילקה עליו מ"מ קשה דהרי כתבו התוספות בסנהדרין דף ס"ו ע"ב בד"ה מאי לא תקלל דמקלל חבירו אי אפשר ללמוד מחרש ד"ל מה לחרש שכן חרישותו גרמה לו. ומחרש ונשיא ג"כ א"א ללמוד בצד השווה ד"ל שכן משונין ובע"כ יליף ליה מאב וחרש או מאב ונשיא דאב לא הוי משונה והלא במקלל אב ליכא מלקות דהוי ניתן לאזהרת מיתת ב"ד וא"כ הא אי אפשר ללמוד מיניה כלל למקלל חבירו שיהיה לוקה רק לאזהרה לחודא וע"כ הא צריך הפסוק דוהפלה שיהיה לוקה עליו וא"כ הא שפיר י"ל דאיירי רק ע"י אותיות בומ"ף:

ובע"כ צ"ל גם לפי התוספות דהא דקאמר ר"י לא תתני מימר לא אליבא דנפשיה קאמר דאיהו חולק גם על מקלל רק ה"פ דאפי' לדידך דס"ל דדיבור לא הוי מעשה מ"מ אין לך למתני מימר דדיבורו איתעביד מעשה ולכ"ע הוי מעשה ומאי הקשו התוספות מהך דתמורה לגירסת רש"י כיון דגם לדידהו בע"כ צריך לפרש כן. וצ"ע:

ביאור גרי"פ פעלרא לרס"ג

עשה א: את ה' אלקיך תירא: [עמ' 68] ... אבל יש לתמוה לכאורה לפי"ז במה שמנה רבינו הגאון ז"ל לקמן במספר הלאוין לאו דמקלל את חבירו בשם, דהרי כיון דלא מחייב עד שיקללנו בשם אית ביה נמי משום מוציא שם שמים לבטלה, וכן מבואר בהדיא פ"ק דתמורה ג': דאמרין שם דמקלל חבירו בשם אית ביה תרתי דקמפיק שם שמים לבטלה וקמצער לחבריה עיי"ש, וא"כ אית ביה נמי עשה דאת ה' אלקיך תירא דנפקא לן מיניה אזהרה שלא להוציא שם שמים לבטלה כמבואר שם בסוגיא דתמורה.

וגם עיקר מלקות במקלל חבירו בשם לא נפק"ל התם אלא מקרא דאם לא תשמור לעשות וגו' ליראה את השם וגו' והפלא ה' את מכותך, ופרש"י שם וז"ל: ליראה את השם שיתירא שלא להוציא את השם לבטלה כן המקלל חבירו בשם מוציאו לבטלה וכתוב והפלא ה' את מכותך שיטול מכות והיינו מלקות עכ"ל עיי"ש, ומבואר דהו"ל בכלל את ה' אלקיך תירא, וא"כ אחר שמנה רבינו הגאון ז"ל עשה דאת ה' אלקיך תירא לא היה לו למנות עוד לאו דלא תקלל חרש, וכן קשה מלאו דקללת שופט וקללת נשיא שמנה שם שכולם דין אחד להם דאינו חייב עד שיקללם בשם, וא"כ כבר נפק"ל מעשה דאת ה' אלקיך תירא.

מיהו אין זה קשה אלא אם נימא דמקלל בלא שם אפילו איסורא דאורייתא ליכא, וכן מתבאר דעת רבינו יונה בשערי תשובה (שער שלישי סי' מ"ו מ"ז) עיי"ש, וכן מתבאר

מדבריו ז"ל בספר היראה שלו עיי"ש בדבריו. וכן מבואר בדברי המאירי ז"ל בחידושי ל'סנהדרין הביאם הר"ב כנה"ג בחמרא וחיי לסנהדרין (סה:): שכתב שם וז"ל: וכתבו גדולי המפרשים שהשמות שהאל נקרא בהם בלשון לע"ז בכלל הכינויים הם, ומכאן הזהירו כמה גאונים שלא לקלל חבירו אף בכינויים ואף לא בלשון לע"ז עכ"ל עיי"ש. ומבואר מזה דבלא שם ובלא כינוי אף בלשון לע"ז אין צריך להזהר אפילו לכתחילה.

וכן נראה להדיא מדברי השאלות (פרשת קרח שאילתא קל"ד) שכתב שם וז"ל: דאסור לדבית ישראל למילט אינש חבריה בשמא דשמיא דכתיב לא תקלל חרש, וכי היכי דאסור ליה למילט חבריה הכי אסור ליה למילט נפשיה דכתיב רק השמר לך ושמור נפשך מאד, ואפילו לייט ליה בכינוי נמי קאי באיסורא וכו' עכ"ל עיי"ש. הרי דאע"ג דלא מיירי אלא לאיסורא לחוד מ"מ כתב דלא מיתסר אלא בשם או בכינוי, ומבואר דבלא שם ובלא כינוי אפילו איסורא ליכא.

אמנם בפירוש רש"י ריש פ"ק דתמורה (ד.) בד"ה לא תקלל וכו' מבואר דאפילו בלא שם ובלא כינוי עובר בלאו, דלא תקלל חרש סתמא כתיב דמשמע בין קללה סתם בין קללה שבשם קאי לאו עלה אלא שאינו לוקה אלא בשם מקרא דוהפלא ה' את מכותך עיי"ש. וכן מבואר בתוס' בפרק אלו מגלחין (יד:): בד"ה מהו שינהג וכו' שכתבו דנידוי דחי לאו דמקלל חבירו דאיכא לאו עיי"ש, והרי נידוי לא בעי שם כלל לכו"ע והיכי דמי לאו דקללת חבירו, אלא ע"כ ס"ל דאיכא לאו במקלל חבירו אפילו בלא שם כפרש"י בתמורה שם.

וכן נראה מדברי הטור (חו"מ סי' כ"ז) וכ"כ בב"ח ובש"ך שם עיי"ש, וכן הוא בחינוך (פרשת קדושים מצוה רל"א) עיי"ש, וכן נראה בהדיא מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה (ריש פ"ג דמכות) עיי"ש, וכן כתב בתשובות מהר"ם מינץ (סי' צ"ח), ושם הוסיף לומר דבר חדש דאם גזר שמתא על חבירו דחמיר טפי, איכא למימר דאפילו בלא שם חייב מלקות עיי"ש בדבריו, ודבריו צ"ע אצלי בזה דמהיכא תיתי, ואולי אפשר דגם התוס' בפרק ואלו מגלחין שהבאתי כווננו לזה, וא"כ אין הכרח מדבריהם ז"ל לומר דס"ל כפרש"י, אבל לא משמע הכי ואין להאריך, ועכ"פ מבואר גם לפי"ז דאיכא מיהת גוונא דקללה דעובר בלאו ומחייב עליה מלקות אפילו בלא שם ובלא כינוי.

איכא דדברי התוס' והר"מ מינץ תמוהים אצלי לכאורה מדאמרינן (בפרק אלו מגלחין יז: ובפ"ק דנדרים ז:): דמר זוטרא חסידא כי הוה מחייב בר בי רב שמתא הוה משמית נפשיה ברישא והדר משמית בר בי רב עיי"ש, והיינו רק ממדת חסידות בעלמא משום יקרא דבר בי רב או כדי שלא יתעצל וישכח להתיר לו כמש"כ הראשונים ז"ל שם, ולדברי התוס' והר"מ מינץ תמוה דמשום מידת חסידות בעלמא מי התיר לו לעבור על לאו דמקלל עצמו דהא המקלל עצמו לוקה כמקלל חבירו כמבואר סופ"ד דשבועות, אלא ודאי מוכרח מזה דבנידוי ליכא לאו דקללה משום דלית ביה לא שם ולא כינוי, וזה מסייע לדעת הסוברים דבלא שם ובלא כינוי אפילו איסורא ליכא.

ואין לומר דמשום כבוד תורה שרי, דעשה דכבוד תורה דחי לאו דקללת עצמו, דהא ע"כ לית בה חיובא למיעבד הכי דא"כ מאי שנא דמר זוטרא חסידא לחוד הוה עביד הכי כו"ע נמי הו"ל למיעבד הכי, אלא ודאי מדינא לא צריך דכיון דנתחייב נידוי לית בה משום עשה דכבוד תורה אלא דאיהו לגרמיה הוה עביד הכי מילתא יתירתא ממדת חסידות בעלמא, וגם בלא"ה לא יתכן לומר כן מכמה טעמי אלא שאין להאריך.

ואולי אפשר לומר קצת דכיון דקללת עצמו לא נפקא לן אלא מדכתיב השמר לך ושמור נפשך ולהכי כאן דלא עביד הכי אלא למצוה וקיי"ל דשלוחי מצוה אינם ניזוקין, וכאן נמי המצוה מיגניא שלא יזוק, לית בה משום שמור נפשך, ואע"ג דאמרינן היכא דשכיחא היזקא שאני, היינו דוקא היזקא מעלמא כגון ארי וגנבי אבל הכא שאין ההיזק אלא מחמת הקללה וכיון דהמצוה מגניא לא שכיחא היזקא, אבל אין זה נכון, ולכן דברי התוס' ומהר"ם מינץ ז"ל צ"ע אצלי כעת ועי' מש"כ בזה לקמן בלאוי דקללה ואכמ"ל בזה.

עכ"פ מבואר דדעת כמה ראשונים ז"ל דלאו דקללה קאי נמי אמקלל בלא שם או כינוי אלא דמלקות ליכא אלא בשם ובכינוי דקרא דנפק"ל מיניה דלקי בשם ובכינוי מיירי דכתיב ביה אם לא תשמור וגו' ליראה את השם הגדול הנכבד והנורא את השם אלקיך והפלא ה'

את מכותך וגו', וא"כ אפשר דגם רבינו הגאון ז"ל הכי ס"ל, ולכן שפיר מנה לאו זה דלא תקלל חרש ושאר לאוין דקללה אע"ג שכבר מנה עשה דאת ה' אלקיך תירא, ועוד יתבאר לפנינו בזה.

ובהכי נחא מש"כ הגאון לקמן בלאוי דקללה סתם שלא לאור נשיא ושלא לקלל שופט ושלא לחרף חרש עיי"ש, ולפי דרכו בכל מקום לרמוז בקיצור ענין האזהרה איך הוא וכמש"כ בכמה מקומות, הו"ל לרמוז גם כאן שאין האזהרה אלא על קללה בשם או בכינוי, אבל לפמש"כ דהגאון אזיל בשיטת הסוברין דאיתיה ללאו אפילו בקללה סתם שלא בשם ולא בכינוי באו דברי הגאון בדקדוק.

שם עשה א': [עמ' 83] ...איברא דלכאורה יש מקום עיון בזה בסוגיא דפ"ק דתמורה (ג' ע"ב) דאמרין המקלל את חברו בשם מנ"ל דלוקה אמר ר"א א"ר אושעיא אמר קרא אם לא ... == ואי מאת ה' אלקיך תירא אזהרת עשה היא עיי"ש.

ומבואר מזה דמקלל את חברו בשם אית ביה נמי משום איסור מוציא שם שמים לבטלה, והנה האם ודאי דהזכרת שם שמים לצורך קללה מיגרע גרע טפי מהזכרת שם שמים לבטלה גרידא, דכאן הו"ל מוציא שם שמים לצורך שיחה בטלה ודברי הבאי דהו"ל בכלל לא תשא לפי מה שביארנו, וגם מיגרע גרע טפי ?? מידה לכאורה כמבואר. והנה הא ודאי לא תקשה במאי דקאמר אא"ב מוציא ש"ש לבטלה אזהרתיה מהיכא וכו', דאכתי נימא דמיתוקים קרא למוציא ש"ש לצורך שיחה בטלה ודברי הבאי דאזהרתיה מלא תשא, דהא ליתא ===

השגות על דברי חתם סופר בענין קללה בכתב ועוד

מלואים: ח"ג אות א': [עמ' 450] אות א': עשה א' (דף מא: ד"ה ואמנם. שוב מצאתי בתשובות חתם סופר (חיו"ד סי' רכ"ז) שגם הוא הרגיש בעיקר חילוק זה, אע"פ שלא ראה כל דברי הראשונים ז"ל שהבאתי כאן ולא נגע כלום בכל מה שביארנו בענין זה כאן, אלא שנשען על היסוד שכתב שם דבסוגיא דריש פ"ק דתמורה (ג ע"ב) מבואר דשבועה ומקלל עיקר האיסור אינו אלא משום מוציא שם שמים לבטלה, ולפי"ז כתב שם דאע"ג דבמוציא שם שמים גופיה ליכא מלקות, וא"כ היכי לקי על שבועה וקללה, מ"מ כיון שהשיא שם שמים לצורך קללה או שבועת שוא איכא בזיון טפי ולכך לוקה עכת"ד עיי"ש. וזהו כעין החילוק שחילקנו כאן.

אלא דעיקר יסודו נופל הוא לענ"ד, וכל דבריו שם נפלאים בעיני, דבאמת בכל הסוגיא דהתם אין שום רמז כלל לזה דאיסור שבועת שוא ושקר אינו אלא משום מוציא שם שמים לבטלה כמבואר למעין שם, ולענין מקלל חברו בשם משמע משם אדרכא איפכא דמקלל איסור מצד עצמו הוא גם בלא איסור מוציא שם שמים לבטלה, וכבר עמדנו בזה לקמן בפנים (דף מב.) ד"ה איברא עיי"ש היטב.

גם דבריו סותרים זה את זה למש"כ שם הוא ז"ל גופיה אח"כ בסמוך דמקלל אביו ואמו אין חיובו משום מוציא שם שמים לבטלה אלא חיובא מצד עצמו הוא עיי"ש, וא"כ אמאי לא נימא גם מקלל חברו חיובא מצד עצמו הוא, אלא שעל קללת אביו ואמו חייבה תורה מיתת ב"ד ועל קללת חברו מלקות, כמו בהכאה דמכה אביו ואמו הוא במיתת ב"ד ומכה חברו הוא במלקות, ומנ"ל לומר דמקלל חברו אין חיובו אלא משום מוציא שם שמים לבטלה.

תמצית דברי החתם סופר

והנה עיקר דבריו שם הוא על מש"כ בתשובת רשד"ם בשם תשובת הר"י אבן מיגאש ז"ל (והיא בתשובות הר"י מיגאש ז"ל סי' קכ"ו עיי"ש) שאם כתב בכתב ידו בשבועות חמורות לחבירו, חייב הוא לקיים מה שנשבע אע"פ שלא הוציא שם שבועה מפיו, ואם לא קיים הרי דינו מסור לשמים אבל אין לחייבו דבר בדיני אדם,

וכדי לבאר טעמו לחלק בין דיני שמים לבין דיני אדם העלה שם ע"פ סוגיא דתמורה שם דאמרינן התם אר"י משום ריה"ג כל ל"ת שבתורה וכו' לא עשה בו מעשה פטור חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם אע"פ שלא עשה מעשה חייב, ויליף נשבע מדכתיב כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא, ב"ד של מעלה אין מנקין אותו אבל ב"ד של מטה מלקין אותו ומניקין אותו, והנה האי קרא לא אייתר דהא איצטריך לגופיה, דמדאיצטריך למיכתב לא ינקה לומר דב"ד של מעלה אין מנקין אותו ממילא איצטריך נמי למיכתב ה', לומר דב"ד של מטה מלקין אותו ומנקין אותו, וא"כ מנ"ל מהך קרא שלוקין על נשבע אע"פ שלא עשה מעשה, דילמא לא מיירי קרא אלא בשנשבע בכתב שבועת שוא, דהו"ל מעשה,

ולזה כתב לתרץ ע"פ המבואר בסוגיא שם דשבועה ומקלל עיקר איסורא הוא משום מוציא שם שמים לבטלה, אע"ג דבמוציא ש"ש לבטלה ליכא מלקות, מ"מ כיון שהשיא שם שמים לצורך קללה או לשבועת שוא איכא בזיון טפי ולוקה. והרי הדבר פשוט דלא חשיב מוציא ש"ש לבטלה אלא במוציאו בשפתיו, אבל בכתיבה על הספר אין כאן בזיון כלל אפילו לצורך שבועה או קללה, ולהכי בזה ליכא מלקות, ונהי דהכותב שבועה להבא שלא יעשה או יעשה כך וכך מתחייב בכך לקיים דבריו, מ"מ בשבועת שוא או בשקר בכתב לשעבר אינו לוקה משום דליכא הוצאת שם שמים לבטלה, ולהבא נמי כיון דבקרא כתיב לבטא בשפתים וככל היוצא מפיו יעשה אין לנו מלקות בכתיבה מקרא אם לא דנילף מק"ו לומר השתא מוציא בשפתיו לוקה כותב לא כל שכן, וכיון דלא אתי אלא מק"ו הא אין עונשין מן הדין.

ואפשר דזהו טעמו של הר"י מיגאש שכתב דעל שבועה בכתב פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, ואע"פ שכתב דאין ב"ד נזקקין לו כלל ומשמע אפילו להוציא ממון, אפשר דס"ל כמש"כ התוס' ריש ב"ק דאפילו בממון אין עונשין מן הדין עכ"ת.

והוסיף שם עוד דעפ"ז ניחא הא דלא אמר ריה"ג נמי חוץ ממקלל אביו ואמו דממיתין אע"פ שלא עשה מעשה, אבל לפי"ז ניחא דהתם אין איסורו משום מוציא שם שמים לבטלה אלא איסור מצד עצמו ולהכי כיון דשייך בו מעשה ע"י כתיבה חייב אפילו בלא מעשה וכדעת החינוך דס"ל דכיו"ב חשיב לאו שיש בו מעשה, ולדעת החולקין על החינוך בזה צריך לומר דבכלל מקלל חבירו דנקט ריה"ג הוי נמי מקלל אביו ואמו עיי"ש בדבריו.

השגות על החתם סופר

ודלידי כל דבריו אלו במח"כ אינם אלא תימא. דמש"כ דקרא דלא ינקה ה' לא אייתר, ודאי ליתא, דא"כ הדבר תמוה דמנ"ל למידק מכאן דב"ד של מטה מלקין אותו ומנקין אותו, ודילמא לעולם אין בו מלקות כמו בשאר לאוין שאין בהן מעשה שאין בהן אלא עונש בידי שמים, ולהכי קאמר קרא לא ינקה ה' דאע"פ שאינו נענש בדיני אדם מ"מ בדיני שמים מיהת לא ינקהו. ועוד תמוה דמעיקרא פרכינן נשבע מנ"ל ובעי למימר דלא עדיף משאר לאו שאין בו מעשה שאין לוקין עליו, ומייתי מקרא דכי לא ינקה ה' שלוקין עליו, והדר פריך ר"פ לאביי ואימא לא תיהוי ליה נקיות כלל, ופירש רש"י דאין מלקין אותו ב"ד של מטה עיי"ש, והדבר קשה דמעיקרא איצטריך למילף מקרא שלוקין משום דבלא קרא הוה לן למימר שאין לוקין עליו משום דהו"ל לאו שאין בו מעשה, והדר בעי ר"פ למימר דלא אתי ההוא קרא למימר אלא שאין לוקין עליו, והרי לזה לא איצטריך קרא,

אבל נראה פשוט דודאי מייתורא דקרא הוא דיליף לה משום דלענין שאין מנקין אותו בדיני שמים לא צריך קרא משום שאין הקב"ה וותרן וכל האומר הקב"ה וותרן וותרו חייו (ב"ק נ.), וכ"כ בשטמ"ק בשם הרב המעילי ז"ל עיי"ש, וע"כ לא אתי קרא אלא לדיוקא דב"ד מטה מלקין אותו ומנקין

אבל דבריו ז"ל נפלאים בעיני מאד דעיקר הדבר שכתב בפשיטות כ"כ דבכתיבה אפילו אם כתיבה כדיבור דמי ליכא משום מוציא שם שמים לבטלה אפילו דרך קללה ושבועה, לא מצאתי שום טעם כלל ולא שום הכרח לפשיטות זו. ולדידי הדבר פשוט איפכא דאם איתא דכתיבה כדיבור דמי אין שום מקום לחלק בזה בין מוציא בשפתיו לכתיבה אפילו שלא בדרך קללה ושבועה, וכך יש בזיון בכתיבה שהיא כדיבור כמו במוציא בשפתיו, ובפרט

דקרא דאת ה' אלקיך תירא דנפק"ל מיניה איסורא דמוציא ש"ש לבטלה סתמא כתיב ובודאי גם כתיבה בכלל אם איתא דחשיבה כדיבור, וגם באזהרת מקלל לא כתיב לשון דיבור כלל, ואם כתיבה חשיבה כדיבור ודאי הדבר פשוט דגם כתיבה בכלל ...

ז"ל הרס"ג: [ל"ת מז מח:] זדון לא תזידון לאור נשיא, לקלל שופט, ולהקשות עורף: ואח"כ [ל"ת נו נו:] חדלו לכם מכל אלה ושאת חטא, וחרש לחרף:

ל"ת מז מח: לאור נשיא, לקלל שופט: הנה רבינו הגאון ז"ל מונה כאן רק שלשה לאוין בקללה, מקלל נשיא מקרא דנשיא בעמך לא תאור, מקלל שופט מקרא דאלהים לא תקלל, ומקלל חרש מקרא דלא תקלל חרש. ומבואר בפרק ארבע מיתות (סו.) דכולהו מיצרך צריכי וחד מחבריה לא אתי עיי"ש, והשמיט ממניינו אזהרת מברך את השם ואזהרת מקלל אביו ואמו שמנאם שאר מוני המצוות. וכבר ביארנו טעמו של רבינו הגאון ז"ל בזה לעיל (במצוה ראשונה) מה שיש בו די לדעתנו.

למה השמיט הרס"ג לא דמקלל עצמו

ואמנם עדיין יש לתמוה מה שהשמיט רבינו הגאון מלמנות אזהרת מקלל עצמו שמבואר להדיא במתניתין (פרק שבעה העדות לה.) דעובר בל"ת ומפרשינן בגמרא שם (לקמן לו.) דנפק"ל מדכתיב רק השמר לך ושמור נפשך מאד וכדר"א אר"א דאמר כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה עיי"ש. ומנאוהו הסמ"ג (לאוין רי"ב) ובסמ"ק (סי' קכ"ז) והרשב"ץ (בזהר הרקיע רצ"א) עיי"ש.

איברא דרבינו הגאון ז"ל איננו יחיד בהשמיטה זו דגם הבה"ג וכל סיעתו השמיטוהו חוץ מהרא"ם ז"ל ביראים שנראה מדבריו (בסי' מ"ב) דדעתו ז"ל למנותו עיי"ש (ובס' נ"ח), וגם הרמב"ם והרמב"ן ז"ל והחינוך לא מנאוהו.

בדברי התשב"ץ (זהר הרקיע)

וכבר עמד הרשב"ץ ז"ל שם על הרמב"ם בזה, אלא שהביא שם בשמו של הרמב"ם בחיבורו הגדול שכתב שם שהוא בכלל קללת אחרים והוא ז"ל השיג עליו בזה וכתב שאינו נראה כן מהגמרא עיי"ש בדבריו.

והם תמוהים אצלי בתרתי, דמש"כ שאינו נראה כן מהגמרא וע"כ כוונתו משום דמקלל עצמו מייתי בגמרא מדכתיב רק השמר לך ושמור נפשך, ומקלל חבריו מדכתיב לא תקלל חרש עיי"ש, וכיון דיש בכל אחד לאו בפני עצמו א"כ אין זה בכלל זה ויש למנות שניהם, וא"כ יותר היה לו לתמוה מדברי הרמב"ם גופיה שהרי כן מבואר גם בדברי הרמב"ם עצמו (פכ"ו מהל' סנהדרין) דמקלל חבריו הביא (בהלכה א') מקרא דלא תקלל חרש, ומקלל עצמו הביא שם (בהלכה ב') מקרא דהשמר לך ושמור נפשך עיי"ש. ונמצאו דברי הרמב"ם סותרים זה את זה.

וגם בעיקר הדבר שהביא שם בשם הרמב"ם דמקלל עצמו הוא בכלל אזהרת מקלל חבריו, דבריו מתמיהים בעיני, דאין שום רמז מזה בדברי הרמב"ם כלל, וכפי הנראה הבין כן ממש"כ הרמב"ם (שם ה"ג) וז"ל: המקלל עצמו לוקה כמו שקלל אחרים שנאמר השמר לך ושמור נפשך עכ"ל עיי"ש, ואין מלשון זה שום משמעות לזה כמבואר, ואדרבא ממה שסיים הרמב"ם וכתב שנאמר השמר לך וגו' מבואר דאינו בכלל אזהרת מקלל חבריו דא"כ לא הוה מייתי לזה אזהרה בפני עצמו מקרא אחרני.

ואמנם כדי שלא יהיו דברי הרשב"ץ ז"ל תמוהים כל כך היה אפשר לומר בכוונתו דמדברי הרמב"ם גופיה לא תקשה כ"כ דיתכן לומר דמש"כ המקלל עצמו לוקה כמו שקלל אחרים שנאמר השמר לך וכו', אין כוונתו לומר דאזהרתו נפק"ל מהך קרא, שהרי בהדיא כתב הרמב"ם גופיה (בפי"א מהל' רוצח ה"ד) וז"ל: כל מכשול שיש בו סכנת נפשות מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה שנאמר השמר לך ושמור נפשך ואם לא הסיר והניח המכשולות המביאין לידי סכנה ביטל מצות עשה וכו' עכ"ל עיי"ש. הרי

בהדיא דהך קרא מצוה עשה היא ולא לא תעשה שיהיה חייב עליה מלקות, אלא ודאי אין כוונת הרמב"ם ז"ל כאן אלא לומר דמקלל עצמו לוקה מקרא דלא תקלל חרש כמו שקלל אחרים משום דכיון דלא כתיב בקרא לא תקלל רעך חרש, אלא לא תקלל סתמא, גם מקלל עצמו בכלל כל כמה דלית לן שום סברא וטעם לחלק בין עצמו לחבירו,

אלא משום שהיה מקום לומר דמסתמא לא מיירי קרא אלא בחבירו שמוזהר על הכאתו והזיקו אבל גופו היה מקום לומר דהרי הוא שלו כממונו ורשאי להזיק בנפשו, וממילא נמי אין לנו לומר דמסתמא שיהא מוזהר על קללת עצמו, לזה מייתי מקרא דהשמר לך ושמור נפשך דמבואר שמוזהר הכתוב גם על היזק גופו כעל חבירו, והילכך ממילא אית לן למימר דמש"כ רחמנא סתמא לא תקלל חרש כולל בין עצמו ובין חבירו.

ומעתה א"כ הוה אתי שפיר מה שלא מנה הרמב"ם ז"ל במנין הלאוין אזהרת מקלל עצמו דהרי אין בו אזהרה בפני עצמו אלא הוא בכלל מקלל חבירו דאזהרתו מקרא דלא תקלל חרש שכבר מנא הרמב"ם.

אלא שאינו נראה כן מהגמרא, דבסוגיא דפרק שבועת העדות שם אמרינן דנפק"ל מקלל עצמו מדכתיב רק השמר לך ושמור נפשך וכדר"א אר"א כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא ל"ת עיי"ש, הרי מבואר דעיקר אזהרת מקלל עצמו לא נפק"ל אלא מההוא קרא דהשמר לך ושמור נפשך מדמסיים עליה וקאמר וכדר"א אר"א כל מקום שנאמר השמר וכו'.

ואין לומר דבגירסת הרמב"ם ז"ל לא הוה הך סיומא דמסיים בגירסתו וכדר"א וכו', ולכן פירשה על פי דרכו כמו שבארנו, דהא ליתא דמלבד דבכל הראשונים הגירסא כדלפנינו חוץ מהשאלות (בפרשת קרח שאילתא קל"ד) דמשמע קצת שלא היה כן בגירסתו עיי"ש, אלא דדברי הרמב"ם גופיה (בפיה"מ סו"ד דשבועות) מבואר בהדיא שהיתה גירסתו כגירסא שלפנינו עיי"ש. וגם בלא"ה מלישנא דגמרא שם דאמרינן עצמו דכתיב רק השמר לך ושמור וכו' וחבירו דכתיב לא תקלל חרש עיי"ש, וכן הוא בשאלות שם עיי"ש, משמע בהדיא דמקלל עצמו לא נפיק מלא תקלל חרש, וא"כ עיקר אזהרתו אין לנו אלא מקרא דרק השמר לך וגו', זהו הנראה לי בכוונת רבינו הרשב"ץ ז"ל כדי שלא יהיו דבריו תמוהים כ"כ, אם כי לפי"ז דבריו קצרים יותר מדאי. ובעיקר דברי הרמב"ם אלו עיין משכ"ל (עשה ע"ז) עיי"ש.

ואמנם אפילו היה אפשר לקיים דרכו זו של הרשב"ץ בכוונת הרמב"ם אכתי אין זה מספיק לגמרי, דלפי"ז אכתי קשה אמאי לא מנה הרמב"ם עשה זו דהשמר לך ושמור נפשך במנין העשין לענין המצוה להזהר להסיר המכשולות שיש בהם סכנה, ואע"ג שכבר מנה הרמב"ם ז"ל (בסה"מ עשין קפ"ד) עשה דועשית מעקה וגו', וכתב שם דענין המצוה היא שציונו להסיר המכשולים והסכנות מכל מושבותינו עיי"ש, וכ"כ ביותר ביאור החינוך (פרשת תצא סי' תקמ"ו) עיי"ש היטב, וכ"כ רבינו בחיי (פרשת תצא כב ח) עיי"ש, וא"כ יש מקום לומר דהו"ל כאחת משאר עשין הכפולות שאינן באות במנין בפני עצמן כמו שביאר הרמב"ם (בשורש תשיעי) עיי"ש.

מ"מ נראה דכיון שעשה דמעקה אינה אלא בסכנה הבאה מחמת בנין ביתו או חצרו וכיו"ב, אבל עשה דהשמר לך וגו' היא עשה כללית בכל מידי שיכול להביא לידי סכנה, דהך קרא סתמא כתיב, וכן מתבאר מדברי הרמב"ם (הל' רוצח שם) עיי"ש, וכן כיו"ב דרכו של הרמב"ם למנות שתיהן ואין להן תורת עשין כפולין כמבואר בהרבה מקומות כיו"ב בספר המצוות.

הן אמת דמדברי החינוך שם משמע דגם עשה דועשית מעקב עשה כללית היא לכל מידי דסכנה עיי"ש, וכן נראה מדברי הרמב"ם (בסה"מ עשין קפ"ד) עיי"ש, אלא דגם לפי דבריו כיון דעשה דהשמר נפשך וגו' לא כתובה אלא בשמירת נפשו ולא בשמירת נפש אחרים, ועשה דועשית מעקה כוללת הכל, אין זו עשה כפולה לדרכו של הרמב"ם ז"ל והחינוך שהולך בעקבותיו כידוע. אלא דלפי"ז דברי החינוך תמוהים דנמצא חמורה שמירת נפשו משמירת נפש אחרים ממכשולים, דבשמירת נפשו איכא תרי עשין דמלבד עשה דועשית מעקה איכא נמי עשה דהשמר לך וגו', משא"כ בשמירת נפש אחרים ליכא אלא עשה אחת דועשית מעקה, והרי בהכאת אחרים החמירה תורה טפי מבגופו, דבהכאת אחרים איכא

מלקות משא"כ בחובל בעצמו דאיכא מ"ד דשרי, ולכו"ע מיהת ליכא אלא איסורא בעלמא וליכא למ"ד דלקי עלה. ומיהו יש לצדד בכוונת החינוך אלא שאכמ"ל בזה ועכ"פ אין נראה שיהיה זה בכלל עשין הכפולות.

ואמנם כדי לתרץ דעת הרמב"ם ז"ל היה נראה יותר לומר דס"ל דודאי עיקר קרא לאו בהכי מיירי, וכמבואר בקרא בהדיא דמיירי בענין אחר לגמרי, ועי' מש"כ הרמב"ן ז"ל בפירושו עה"ת שם ובהשגותיו על ספר המצוות (בלאזין הנוספים לדעתו לאו שני) ובמש"כ הר"ב מגילת אסתר שם לדעת הרמב"ם ז"ל עיי"ש, ועי"כ הא דנפק"ל מהך קרא אזהרה למקלל עצמו היינו רק מייטורא דקרא ודרשא בעלמא הוא אע"ג דודאי דרשה גמורה היא מדאורייתא ולקי עלה.

וא"כ הרמב"ם לטעמיה אזיל שביאר (בשורש ב') דכל כיו"ב אינו נמנה בכלל מנין תרי"ג עיי"ש, אלא דזה לא יתכן אלא לדעת הרמב"ם והחינוך דקאי בשיטתיה אבל להרמב"ן שהשיג על שורש זה של הרמב"ם עיי"ש באריכות, וכן לבה"ג וסייעתו ורבינו הגאון ז"ל דלא ס"ל שורש זה של הרמב"ם כלל אכתי תמוה מה ראו על ככה שלא למנות לאו זה דמקלל עצמו במספר הלאזין מאחר דמשנה ערוכה היא ולית מאן דפליג עלה דעובר בל"ת.

ביאור דברי תוס' במס' שבועות

והנה בפרק שבועת העדות (לו.) עלה דתנן התם לעיל המקלל עצמו וחבירו ככולן עובר בל"ת, גרסינן בגמרא א"ר ינאי ודברי הכל, עצמו דכתיב רק השמר לך ושמור נפשך מאד כדר"א אר"א כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא ל"ת, וחבירו דכתיב לא תקלל חרש, וכתבו התוס' ד"ה ושמור נפשך מאד וז"ל: תימה בקללה ד"ה חייב ובחובל [בעצמו] איכא פלוגתא (ב"ק צא:), חבלה נמי תיפוק ליה מהאי קרא או מוהשמרו מאד לנפשותיכם, ועוד תימה דבפרק ארבע מיתות דחיק לאשכוחי אזהרה למקלל אביו מנשיא וחרש ודיין ליגמור ממקלל עצמו עיי"ש מה שנדחקו בקושיא השניה, והראשונה הניחו בתימה. עוד הקשו שם במאי דיליף מקלל חבירו מדכתיב לא תקלל חרש דבסוגיא דפרק ארבע מיתות לא ילפינן לה אלא במה הצד מחרש ואביו עיי"ש,

וראיתי להתומים (סי' כ"ז סק"א) שהעלה לתרץ כי זה באמת הא דתנן דמקלל עצמו עובר בל"ת היינו רק משום דמתניתין אזלא כמ"ד אין אדם רשאי לחבול בעצמו, אבל למ"ד אדם רשאי לחבול בעצמו אה"נ דשרי נמי לקלל עצמו, והא דקאמר רב ינאי דמתניתין דברי הכן לא אתי לומר דליכא שום תנא דפליג עלה אלא לומר דר"מ וחכמים דפליגי התם ברישא במקלל אביו ואמו אי בעינן שם המיוחד או חייב אפילו באחד מן הכינויים, הכא במקלל לדברי הכל חייב אפילו אכינויים, וכדפירש רש"י עיי"ש, וכמש"כ מהרש"א שם עיי"ש.

ולפי"ז הא דבפרק ארבע מיתות לא בעי למילף אזהרה למקלל אביו ממקלל עצמו, אפשר לומר דניחא ליה טפי למינקט ילפותא מנשיא ודיין וחרש דניחא אלביא דכו"ע אפילו למ"ד אדם רשאי לחבול בעצמו, ולדידיה גם מקלל עצמו רשאי, משא"כ בסוגיא דשבועות דקיימינן אליבא דמ"ד מקלל עצמו עובר בל"ת שפיר מיייתי אזהרת מקלל חבירו מלא תקלל חרש, ולא הוצרך להביא במה הצד מאביו וחרש משום דהתם לא הוצרך לזה אלא משום דמחרש לחוד לא אתי כדקאמר התם דאיכא למיפרך מה לחרש שכן חרישתו גרמה לו עיי"ש, אבל הכא דקיימינן למ"ד דאין אדם רשאי לחבול בעצמו ומקלל עצמו עובר בלאו, לא צריך לזה משום דאיכא בלא"ה לומר מקלל עצמו יוכיח עכת"ד עיי"ש.

המבואר לפי"ז דמאי דתנן דמקלל עצמו עובר בל"ת לאו דברי הכל היא אלא תליא בפלוגתא דתנאי דאיפליגו אי רשאי אדם לחבול בעצמו, הן אמת דהדבר קשה לכאורה לומר כן, אם כי כבר ראיתי להר"ב כנסת הגדולה (בספרו דינא דחיי על הסמ"ג לאזין י"ג) שהעלה ג"כ בדעת הסמ"ג שם דס"ל דרנב"י (בפרק שתי הלחם צט:) פליג אדרבי ינאי (בפ"ג דשבועות) דאמר דהשמר לך ושמור נפשך אתי לאזהרת לאו דמקלל עצמו עיי"ש בדבריו, ואין לדבריו מקום אם לא על פי דרך זה כמבואר, דהרי ודאי רנב"י לא יפלוג אסתם מתניתין דליכא מאן דפליג עלה.

איברא דראיתי ג"כ להר"ב חקרי לב (חיו"ד ח"ג סי' ק"א) דגם הוא כיון מדעתו כמו שהעלה הכנה"ג בדעת הסמ"ג אלא שהוסיף בה דברים וכתב דלרנב"י אתי אזהרה למקלל עצמו במה הצד מקללת אב ודיין ונשיא וחרש, על דרך שאמרו בגמרא (סנהדרין סו.) עיי"ש ובמש"כ התוס' שם. אלא דכבר הרגיש הרב ז"ל שם דהא איכא למיפוך מה להצד השוה שבהן שאתה מוזהר על הכאתם משא"כ עצמו דאדם רשאי לחבול בעצמו, ולזה כתב די"ל דרנב"י ס"ל כמ"ד דאין אדם רשאי לחבול בעצמו עיי"ש בדבריו, דעפ"ז כתב ג"כ ליישב קושיית התוס' בשבועות שם ד"ה השמר עיי"ש, וא"כ היינו הך, דעכ"פ נצטרך לומר דפלוגתא דתנאי היא בהך מילתא דלרנב"י לא אתיא מתניתין דשבועות אלא כמ"ד אין אדם רשאי לחבול בעצמו אבל למ"ד אדם רשאי לחבול בעצמו ליכא אזהרה במקלל עצמו, וא"כ יותר פשוט וברור דרכו של התומים שהבאתי שהעלה כן גם אליבא דרבי ינאי, ולית לן לאפושי פלוגתא בכדי בין רנב"י לרבי ינאי.

גם עיקר ילפוטא דמקלל עצמו מקללת אחרים במה הצד לא נהירא כלל אפילו למ"ד אין אדם רשאי לחבול בעצמו, דודאי לכו"ע חמור טובא טפי היזיקא דעביד לאחרני מהיזיקא דגופיה, וכן מבואר להדיא בסוגיא דב"ק שם (צא:) דאפילו למ"ד אין אדם רשאי לחבול בעצמו מ"מ לענין ישיבה בתענית להרע לעצמו חיילא עליה שבועה ולהרע לאחרים לא חיילא עיי"ש, ולדעת הרמב"ם וסייעתו ז"ל גם בהכאה וחבלה ממש חיילא עליה שבועה בהרעת עצמו אפילו למ"ד אין אדם רשאי לחבול בעצמו, וזו היא ג"כ דעת הסמ"ג (לאוין רמ"א) עיי"ש. וא"כ היכי מצינן למילף קל מחמור להחמיר עליו.

ועוד כיון דעל מה הצד פרכינן פירכא כל דהו אע"פ שאין בו חומרא וקולא וכדפרכינן התם בסוגיא דסנהדרין מה להצד השוה שכן משונין וכמו שפירש רש"י שם עיי"ש, א"כ איכא למיפוך מה להצד השוה שכן הזיקא דאחרני משא"כ מקלל עצמו דאינו אלא הזיקא דגופו, וע"כ אין לנו בזה אלא לומר כדרכן של הר"ב התומים, ומ"מ ודאי הדבר קשה לחדש בזה פלוגתא דתנאי מה דנשנה במשנתנו סתם ובגמרא אין שום רמז ורמזיא לומר דתנאי היא.

ראיה מסוגיא דתמורה

אבל נראה ראיה מוכרחת לזה מדאמרינן (ריש פ"ק דתמורה ג:) אר"י משום ריה"ג כל ל"ת שבתורה עשה בו מעשה לוקה לא עשה בו מעשה אינו לוקה, חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם, שאע"פ שלא עשה מעשה חייב, ואמרינן עלה מקלל מנ"ל דלקי אר"א א"ר אושעז' אמר קרא אם לא תשמור לעשות וגו' וכתוב והפלא ה' את מכותך וכו' הפלאה זו מלקות וכו', ואימא למוציא שם שמים לבטלה וכו', אנן הכי קשיא לן אימא מוציא שם שמים לבטלה תהני ליה במלקות אבל מקלל חבירו בשם כיון דקעביד תרתי דקמפיק שם שמים לבטלה וקמצער לחבריה לא תסגי ליה במלקות, ומשני לא מצית אמרת דכתיב לא תקלל חרש, אי אמרת בשלמא לקלל את חבירו אזהרתיה מהכא דכתיב לא תקלל חרש, אלא אי אמרת מוציא שם שמים לבטלה אזהרתיה מהיכא מדכתיב את ה' אלקיך תירא, ההיא אזהרת עשה היא עיי"ש.

ולכאורה קשה טובא דאכתי מנ"ל דקרא דוהפלא וגו' קאי למקלל חבירו בשם ודילמא לא קאי אלא למקלל עצמו בשם דליכא תרתי, דהא אינו מצער חבירו אלא את עצמו, אבל מקלל חבירו בשם אכתי לעולם אימא לך כיון דאית ביה תרתי לא סגי ליה במלקות, והכא לא שייך לומר אזהרתו מהיכא דהרי גם מקלל עצמו לאו גמור יש בו כמבואר במתניתין (דפרק שבועת העדות שם) דעובר בל"ת, ואמרינן בגמרא (שם) דהיינו מקרא דהשמר לך ושמור נפשך וגו'.

וביותר תמוה דהרי מאחר דגם מקלל עצמו לאו שאין בו מעשה הוא, וע"כ אינו לוקה אלא מהך קרא גופיה דוהפלא וכו' דמוקמינן ליה בין למקלל חבירו ובין למקלל עצמו, והשתא א"כ תמוה אימא דלא אתי קרא אלא למקלל עצמו בלבד אבל מקלל חבירו דאית ביה תרתי אימא לא תסגי ליה במלקות, ועכצ"ל דהך סוגיא אזלא אליבא דמ"ד אין אדם רשאי לחבול בעצמו ולדידיה גם צערא דגופיה אסרה תורה כצערא דהבריה, וא"כ גם במקלל עצמו בשם

אית בה תרתי דמצער נפשיה וגם מפיק שם שמים לבטלה ואפילו הכי גלי קרא דסגי ליה במלקות, ומינה דה"ה למקלל חבריו.

אלא דלפי"ז יש לתמוה בסוגיא דב"ק (פרק החובל צא:) דשקיל וטרי ודחיק טובא לאשכוחי תנא דסבר אין אדם רשאי לחבול בעצמו עיי"ש, אמאי לא מייתי מדרכי יוסי הגלילי דאיהו ניהו דאמר התם הך מילתא דמקלל חבריו בשם לקי וא"כ לפמ"ש"כ ע"כ סבר דאין אדם רשאי לחבול בעצמו, ובפרט לפמ"ש"כ התוס' בב"ק שם בד"ה אלא תנאי וכו' דבעי לאשכוחי תנא דאמר הכי אליבא דר"ע עיי"ש, וכ"כ שאר ראשונים שם עיי' בשטמ"ק שם, וא"כ שפיר י"ל דר"י הגלילי דהו"ל תלמידיה דר"ע כמבואר בזבחים (נז). ובספרי (פ' חוקת פסקא קכ"ד) וכ"כ התוס' (בע"ז מה). בד"ה אמר ר"ע עיי"ש, הוא ניהו תנא דאמר אליביה דר"ע דאין אדם רשאי לחבול בעצמו, וע"כ נראה מוכרח מזה לדמ"ד אדם רשאי לחבול בעצמו ה"ה נמי דרשאי לקלל עצמו.

ומעתה א"כ ודאי י"ל דר"י הגלילי ס"ל כמ"ד דאדם רשאי לחבול בעצמו וממילא מוכרח ע"כ דקרא דוהפלא וגו' לא תיתקים אלא במקלל חבריו בשם דאילו מקלל עצמו כיון דס"ל אדם רשאי לחבול בעצמו שרי לגמרי. וכן נראה מוכרח מדקאמר ריה"ג כל ל"ת וכו' חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבריו בשם וכו', ותמוה לכאורה אמאי לא נקט נמי מקלל עצמו, וכדנקט נמי במתניתין סו"פ שבועת העדות שם המקלל עצמו וחבירו וכו' עיי"ש, ועוד תמוה ביותר אמאי נחית לדיוקא ודייק וקאמר מקלל חבריו בשם, הו"ל למימר סתמא, המקלל בשם, דממילא הוה ידיענן דקאי על כל מקלל דשייך ביה מלקות בין בעצמו ובין חבריו נשיא ודיין וחרש, וכן קשה בתוספתא (פרק בתרא דמכות) וכן קשה בסוגיא דירושלמי (סופ"ג דשבועות) שם סברי דאדם רשאי לחבול בעצמו, ולהכי לא נקטי אלא מקלל חבריו בשם בלבד דבמקלל עצמו ס"ל דאפילו איסורא ליכא ולא בר מלקות הוא.

שיטת הרמב"ם אם מקלל עצמו לוקה

ואמנם לפי זה יש לתמוה על הרמב"ם ז"ל (בפרק י"ח מהל' סנהדרין ה"ב ובריש פ"א מהל' תמורה) שהביא מימרא דריה"ג כמו שהיא דמשמע דדוקא מקלל חבריו לקי ולא מקלל עצמו, וכן (בפרק י"ט מהל' סנהדרין) שמנה שם מספר הלוקין לא הביא במספרם אלא מקלל חבריו בשם, כמ"ש"כ שם (בסי' קל"ד) עיי"ש, ומדלא מנה גם מקלל עצמו שיש בו לאו בפני עצמו משמע לכאורה דס"ל דבמקלל עצמו ליכא מלקות, והשתא הרי כיון דהרמב"ם גופיה ס"ל דקיי"ל אין אדם רשאי לחבול בעצמו הו"ל למנות גם מקלל עצמו בכלל הלוקין.

וגם כשהביא מימרא דריה"ג הו"ל למיכתב חוץ מנשבע ומימר ומקלל עצמו או חבריו בשם, כמ"ש"כ באמת בפירוש המשנה להרמב"ם (ריש פ"ג דמכות וסוף פ"ד דשבועות) עיי"ש, וביותר יש לתמוה דהרי (בפכ"ו מהל' סנהדרין) פסק הרמב"ם בהדיא דמקלל עצמו לוקה, ונמצאו דברים סותרים זה את זה.

ומיהו נראה דהרמב"ם ז"ל לטעמיה אזיל, עמ"פ שהעלתי לעיל (בעשה א') דבהזכרת שם שמים לבטלה אע"ג דמזכירו לבדו בלא צירוף דברים אחרים אין בו אלא עשה כמבואר בריש פ"ק דתמורה שם, מ"מ כשמזכירו בתוך דברים בטלים או בתוך דברים שיש איסור לאמרן הרי זה בכלל אזהרת לאו דלא תשא, ולפי"ז יקשה לכאורה במאי דשקלינן וטרינן התם מנ"ל דמקלל חבריו בשם לוקה, ותיפוק ליה מקרא דלא תשא דאיתרבי למלקות מדכתיב ביה כי לא ינקה ה' וגו', כמבואר שם עיי"ש בסוגיא דלעיל.

ומיהו הא לא קשה מידי דא"כ היינו נשבע שכבר אשמעינן ריב"ג דלקי, ולמאי איצטריך לאשמעינן תו מקלל חבריו בשם כיון דגם מקלל לא לקי אלא מהך לאו גופיה דלא תשא כנשבע, ועכצ"ל דמאי דנקט מקלל בפני עצמו היינו לאשמעינן דאע"ג שלא הותרו בו משום לאו דלא תשא אלא משום לאו דקללה ג"כ לקי, ולזה פריך שפיר מנ"ל דלקי על לאו זה דקללה אע"ג שאין בו מעשה, וכמו שביארתי כבר לעיל (בעשה דאת ה"א תירא) עיי"ש היטב.

והשתא א"כ לפ"מ שהעלתי שם בדעת הרמב"ם דס"ל דקרא דהשמר לך ושמור נפשך אינו לאו מצד עצמו אלא עשה, והאי דלקי מקלל עצמו מהאי קרא אינו אלא משום דאמר דשמענו מהך קרא דאסר קרא לקלל עצמו ממילא שוב הו"ל בכלל אזהרת לאו דלא תשא דאיתרבי למלקות, ועיין בדברינו שם, ממילא שוב לא קשה מידי מאי דהקשינו לעיל דנוקמי קרא דוהפלא וגו' למקלל את עצמו אבל מקלל חבירו דאית ביה תרתי לא תסגי ליה במלקות, דהרי במקלל עצמו נהי דאית ביה אזהרת לאו היינו רק מקרא דלא תשא, אבל משום איסור קללה מצד עצמו אין בו אלא אזהרת עשה מקרא דהשמר לך ושמור נפשך לדעת הרמב"ם ז"ל, וכיון דאנן לא איירינן התם אלא מאזהרה דקללה מצד עצמה וכדכתיבנא א"כ ע"כ ליכא לאוקמי קרא דוהפלא במקלל עצמו דא"כ אזהרתיה מהיכא, וכדאמרינן לענין מוציא שם שמים לבטלה.

ומעתה א"כ להרמב"ם ז"ל לטעמיה, אתיא מילתא דריה"ג אליבא דר"ע דאפילו למ"ד אין אדם רשאי לחבול בעצמו, כיון דהאזהרה דמקלל עצמו אין לנו אלא מקרא דלא תשא, א"כ הו"ל בכלל נשבע דקתני דהיינו הך אזהרה עצמה, ולהכי לא קתני ריה"ג אלא מקלל חבירו בלבד, ולהכי שפיר עשה הרמב"ם שהביא בהלכותיו מילתא דריה"ג כלשונה ממש, וממילא ניחא נמי מה שלא מנה במספר הלוקין (בפי"ט מהל' סנהדרין) אלא מקלל חבירו בלבד, משום דמקלל עצמו לא לקי אלא משום עבירת לאו דלא תשא וא"כ היינו בכלל נשבע שכבר מנה שם בכלל הלוקין דהיינו הך, וכמש"כ הרמב"ם ז"ל בהדיא (סוף הל' שבועות) דנשבע לאו דוקא עיי"ש ובמה שביארנו לעיל (בעשה ראשונה).

אלא דכל זה אינו אלא לדעת הרמב"ם ז"ל, אבל לכל שאר ראשונים ז"ל דס"ל דסוגיא דסו"פ שבועת העדות היינו כפשטא דמלקות דמקלל עצמו היינו מהאי קרא גופיה דהשמר לך ושמור נפשך ומשום דכל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא ל"ת, וא"כ גם במקלל עצמו אית ביה אזהרת לאו מצד עצמו א"כ ע"כ מוכרח מסוגיא דתמורה כמשכ"ל דלמ"ד אדם רשאי לחבול בעצמו גם לקלל עצמו רשאי, ומילתא דריה"ג אתיה כוותיה, וזו ראייה מוכרחת לדעת התומים שהבאתי.

ועוד נראה להביא ראייה לזה מדאמרינן (בפרק ואלו מגלחין יז: ובפ"ק דנדרים ז:): דמר זוטרא חסידא כי הוה מתחייב בר בי רב שמתא הוה משמית נפשיה ברישא והדר משמית בר בי רב עיי"ש, והיינו רק ממידת חסידות בעלמא משום יקרא דבר בי רב או כדי שלא יתעצל וישכח להתיר לו כמש"כ הראשונים ז"ל שם עיי"ש. והשתא להסוברים דלענין איסורא דאורייתא עובר במקלל אפילו בלא שם ובלא כיני כנראה מדברי הטור (חו"מ סי' כ"ז) וכמ"ש בב"ח ובש"ך שם עיי"ש, וכן מבואר בפירש"י בסוגיא דתמורה שם ובתוס' (פרק אלו מגלחין יד:): בד"ה מה שינהוג וכו', דלאו דמקלל איכא נמי בלא שם כלל אלא דלא לקי אלא בשם עיי"ש, וכ"כ בחינוך (פ' קדושים סי' רל"א) וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל (בפיהמ"ש ריש פ"ג דמכות) עיי"ש, וכבר כתבתי לעיל (בעשה א') שכן נראה דעת רבינו הגאון ז"ל עיי"ש, וכבר הקשיתי שם דלפ"ז יש לתמוה דמשום מידת חסידות בעלמא היכי עבר מר זוטרא חסידא על לאו דמקלל עצמו, דהרי שמתא הו"ל בכלל מקלל כמש"כ התוס' (בפרק אלו מגלחין שם) וכ"כ בתשובות מהר"ם מינץ (סי' צח) וכ"כ בריטב"א (שבועות לו.) עיי"ש, עיי"ש שהארכתי בזה והנחתי בצ"ע.

אבל נראה כעת דמזה יש להביא ראייה דלמ"ד אדם רשאי לחבול בעצמו הכי נמי רשאי לקלל עצמו אפילו בשם, וא"כ י"ל דמר זוטרא חסידא הכי ס"ל ושפיר עביד דשמית נפשיה משום מידת חסידות בעלמא.

ולפי"ז אפשר להביא מזה ראייה לדעת הרמ"ה ז"ל שהביאו בטור חו"מ (סי' ת"כ סעיף כ"א) דפסק להלכה כמ"ד אדם רשאי לחבול בעצמו.... [עד עמוד 87] ...עוד נראה להביא ראייה להרמ"ה מדאמרינן (ריש פרק הנחנקין) איבעיא להו בן מהו שיקיז דם לאביו...

=בדברי תוס' שבועות=

[עמ' 90] ונראה דזו היא ג"כ שיטת התוס' (בפרק שבועת העדות לו.) ד"ה ושמור נפשך וכו' שהבאתי לעיל שכתבו וז"ל: תימא בקללה דברי הכל חייב (מקלל עצמו) ובחובל עצמו איכא פלוגתא בפרק החובל, חבלה נמי תיפוק ליה מהאי קרא או מוהשמרו מאד לנפשותיכם

וכו' עכ"ל עיי"ש שהניחו בתימא. ולכאורה לפום סוגיא דפרק החובל שם אין כאן מקום קושיא כלל, דהא לפי המבואר שם בקטלא כו"ע לא פליגי דאסור ומוזהר על עצמו כמו על אחר, ומוזהר כתב הר"ן (בפ"ג דשבוועות) וז"ל: דאע"ג דהנשבע לחבל בעצמו חיילא עליה שבוועה משום דלא אתי אלא מדרשא וכו' אפ"ה נשבע להמית את עצמו נשבע הוא לעבור על דברי תורה ממש דמקרא מלא דבר הכתוב אך את דמכם לנפשותיכם אדורש וכדאמרינן עלה (בפרק החובל) ודילמא קטלא שאני, אי נמי מהשמר לך ושמור נפשך מאד כדאמרינן במקלל עצמו לקמן (בפרק שבוועה העדות) וכו' עכ"ל עיי"ש.

ומעתה לפי"ז בפשיטות י"ל דודאי אמת הוא דאיכא למיגמר חבלה מהאי קרא גופיה דהשמר לך וגו' דילפינן מיניה אזהרה לענין מקלל עצמו וכמש"כ ג"כ הר"ן ז"ל שם, אלא דלמ"ד אדם רשאי לחבול בעצמו לא משמע ליה מהאי קרא אלא לענין קטלא, בין שממית את עצמו ממש ובין שמקלל את עצמו שימות או שיהרג וכיו"ב, וכדנפק"ל מקרא דאך את דמכם לנפשותיכם אדורש דהזהיר הכתוב על הריגת עצמו, וגמרינן מקרא דהשמר לך וגו' דכתיב שמירה סתם, דכמו שהזהיר הכתוב על מיתת עצמו ממש ה"נ הזהיר על קללת עצמו במיתה, דאחשבה קרא לקללה כמעשה, אבל בחבלה בעלמא וצערא דגופא ס"ל דמותר במעשה ממש וכ"ש בקללה, אבל מ"ד אין אדם רשאי לחבול בעצמו אין ה"נ דס"ל דגם בקללה של צערא דגופא בעלמא כגון שקלל עצמו שתשבר רגלו או ידו וכיו"ב הו"ל בכלל הך קרא דהשמר לך ושמור נפשך וגו', כמו דהזהיר עלה הכתוב במעשה בפעול ממש, וא"כ הדבר תמוה מה שתמהו בתוס' דבקללת עצמו דברי הכל חייב ובחובל בעצמו איכא פלוגתא, חבלה נמי תיפוק ליה מהאי קרא הרי כיון דגם בחובל בעצמו איכא תרי גווני דבקטלא כו"ע מודו ובצערא דגופא פליגי א"כ גם בקללה נמי י"ל דאיכא הנך תרי גווני ממש דבקללה דמיתה לכו"ע חייב ובקללה דצערא דגופא פליגי, ואין ה"נ דחבלה נמי תיפוק מהאי קרא, אלא דמ"ד אדם רשאי לחבול בעצמו ס"ל דקרא בקטלא מיירי וקטלא שאני, ובאמת פשטיה דקרא נמי משמע דבקטלא הוא דמייר מדכתיב ושמור נפשך.

ועכצ"ל דס"ל כמש"כ לדעת הר"י מיגאש ז"ל דמדאמרינן בלשון דילמא קטלא שאני משמע דרק דיחויא בעלמא הוא ולקושטא דמילתא גם בקטלא פליגי, אלא דמדור"א דמיירי לענין קטלא קאמרינן דאין הכרח לומר דס"ל הכי נמי בחבלה בעלמא אבל ודאי הנך תנאי דפליגי בחובל בעצמו אי רשאי ה"נ דבקטלא נמי פליגי, ולפי"ז שפיר הקשו התוס' קושייתם והניחוה בתימא.

איברא דדברי התוס' בלא"ה צ"ע אצלי במש"כ דבקללה דברי הכל חייב ובחובל בעצמו איכא פלוגתא וכו', דמשמע מלשונם ז"ל דס"ל דבחובל בעצמו איכא פלוגתא אם הוא חייב או פטור, ולענ"ד לא ידענא מנ"ל הא, דלמ"ד אין אדם רשאי לחבול בעצמו נהי דאינו רשאי אבל שיהא לוקה עלה כחובל בחבירו לא אשכחן, ועוד דמכל הנך קראי דמיתנין למיגמר מיניהו איסורא לחובל בעצמו (בסוגיא דב"ק פרק החובל שם) ליכא למשמע אלא איסורא בעלמא, דמקרא דאך את דמכם לנפשותיכם וכן מקרא דוכפר עליו מאשר חטא על הנפש וגו', פשיטא דליכא למילף מלקות דהרי אין כאן אזהרת לאו כלל, וליכא מלקות בלא אזהרת לאו,

וכן מקרא דבל תשחית דתניא המקרע על המת יותר מדאי עובר משום בל תשחית ויליף מינה דכ"ש גופו עיי"ש, אע"ג דיש כאן אזהרת לאו מ"מ כיון דקרא בממונו כתיב אלא דאתנין למילף במכ"ש לגופו א"כ כיון דקי"ל אין עונשין מן הדין אין לנו מכאן אלא איסורא בעלמא ולא מלקות. וגם הך ראייה לא קיימא התם במסקנא דמסיק דק"ו פריכא היא, ולא משמע ליה איסורא לחובל בעצמו אלא מקרא דוכפר עליו מאשר חטא וגו' עיי"ש, ושם ליכא אזהרת לאו כלל כדכתיבנא, ובאמת דגם במקרע בגדים ומשבר כלים ללא צורך כתב הרמב"ם (בפ"ו מהל' מלכים ה"י) דאינו לוקה מדאורייתא עיי"ש, ועי' מש"כ הר"ב תורת חיים בסוגיא דב"ק שם, ומה שנתקשה שם במאי דקתני בברייתא שם דלוקה משום בל תשחית והניח בצ"ע עיי"ש, באמת מבואר בתוס' ושאר ראשונים שם דלפניהם היתה הגירסא עובר משום בל תשחית עיי"ש וכן הוא הגירסא בברייתא (שבסוף פ"ט ממס' שמחות) עיי"ש, ועכ"פ מבואר דאין לנו מלקות בחובל בעצמו לכו"ע. וכן מתבאר מדברי

התוס' בב"ק שם ד"ה החובל וכו' ובדברי הרשב"א שם דליכא מלקות בחובל בעצמו אפילו למ"ד דאסור עיי"ש.

וא"כ דברי התוס' בשבועות שם תמוהים, ובתומים שם נמשך אחר דברי התוס' שם עיי"ש ולא הרגיש כלום, אלא דגם מדברי הר"י מיגאש ז"ל שם בתשובה משמע דס"ל כדעת התוס' בשבועות בזה מדכתב שם שאין הפרש בין מצער עצמו למצער חבירו עיי"ש משמע דס"ל דאיכא מלקות בחובל בעצמו כמו בחובל בחבירו, והוא תמוה, ולא עוד אלא דגם במאי דפשיטא להו להתוס' דבמקלל עצמו איכא מלקות אע"ג שכן מבואר גם ברמב"ם כמשכ"ל, וכן ראיתי לרבינו יונה ז"ל (בשערי תשובה ש"ג סי' מ"ו) ובחינוך (פרשת קדושים סי' רל"א) שכתבו דאמרו רז"ל דמקלל עצמו לוקה עיי"ש, לענ"ד לא מצאתי כן לרז"ל בשום דוכתא, דבכל מקום לא הזכירו מלקות אלא במקלל חבירו בלבד אבל במקלל עצמו לא מצינו כן בשום דוכתא.

בדברי הירושלמי

אלא שראיתי בירושלמי (פרק שבועת העדות ה"י) דעלה דתנן התם המקלל עצמו בכולן עובר בל"ת אמרינן בגמרא שם: מהו ללקות חברייא אמרו אינו לוקה, אמר לון רבי יוסי למה שהוא ל"ת שאין בו מעשה והרי הממיר והנשבע לשקר לאו שאין בו מעשה הוא עיי"ש. ובפני משה שם פירש דר"י השיב על חברייא דמאי טעמא קאמרי דאינו לוקה אם משום דהוי לאו שאין בו מעשה הרי מימר ונשבע לשקר ג"כ לאו שאין בו מעשה ואפילו הכי לוקה, ומשמע לכאורה דקאי בן למקלל עצמו ובין למקלל חבירו, דלחברייא בתרווייהו אינו לוקה ולר"י בתרווייהו לוקה, וכיון דקי"ל במקלל חבירו דלוקה א"כ גם במקלל עצמו אית לן למימר דכר"י קי"ל דלוקה.

וביותר דהרי יש לתמוה בדברי הירושלמי אלו מאי קמיבעיא ליה במקלל חבירו והרי זה מפורש בבבלי דמייני בירושלמי גופיה (לעיל סופ"ג דשבועות) דמימר ונשבע ומקלל חבירו בשם לוקה אע"פ שאין בהן מעשה עיי"ש, ועכ"פ הו"ל להקשות מברייא זו לחברייא, ועוד תמוה מאי דפריך ר"י לחברייא ממימר ונשבע לשקר ומאי ענין זה לזה, אף דבמימר ונשבע גלי קרא דלוקה מ"מ במקלל עצמו וחבירו אפשר דאינו לוקה, ולית להו דרשה דדרשינן מקרא דוהפלא ה' את מכותך וגו' מלקות במקלל חבירו, ואם הך דרשה פשוטה אצלו הו"ל להקשות מגופיה דהך קרא ולא ממימר ונשבע, ואם נימא דס"ל לר"י כר"ל בשם ר' הושעיא דאמר לעיל (בירושלמי סופ"ג) דנשבע לשקר ומקלל חבירו תרווייהו נפקי מהך קרא דוהפלא ה' וגו' עיי"ש, ולהכי פריך כיון דנשבע לוקה אף מקלל אית לן למימר דלוקה, אכתי קשה חדא דא"כ לא הו"ל למיפרך אלא מנשבע לחוד, דמימר לק"מ כדכתבנא, ועוד דמאי קושיא הרי אפשר דחברייא כרבי יוחנן בשם רבי ינאי ס"ל דאמר לעיל שם דנשבע לא נפקא אלא מקרא דכי לא ינקה וגו' עיי"ש, וכדאמרינן נמי בתלמודין (בתמורה שם ובפ"ג דשבועות), ועכ"פ הו"ל לסתמא דירושלמי לשנויי הכי אליבא דחברייא.

ולכן היה נראה לומר דיש כאן השמטת תיבה אחת בירושלמי בדברי רבי יוסי, וכצ"ל: והרי המימר והנשבע לשקר והמקלל חבירו וכו', וכוונתם באמת להקשות מהבבלי דלעיל ומאי דמיבעיא לעיל מהו ללקות לא קאי אלא על מקלל עצמו ואמרי חברייא דמקלל עצמו אינו לוקה, ועלה קאמר ר"י דהרי תניא דמימר ונשבע ומקלל חבירו לוקין אע"ג שאין בהן מעשה, והרי מהך קרא גופיה דשמעינן מלקות למקלל חבירו איכא נמי למשמע מקלל עצמו וכמשכ"ל. ולפי זה מבואר בהדיא בירושלמי דמקלל עצמו לוקה.

אלא דהרי"ף והרא"ש ז"ל (סו"פ שבועת העדות) מבואר דהיה להם גירסא אחרת בירושלמי שם, דהך סיומא והרי מימר והנשבע וכו' לא היה בגירסתם כלל עיי"ש, ולפי"ז רבי יוסי לא לאפלוגי על חברייא אתא אלא לפרושי טעמייהו, דלהכי אינו לוקה משום דהו"ל לאו שאין בו מעשה, וכן הוא גירסת הראב"ד והרשב"א ז"ל שהביא בשיטה מקובצת (בב"מ דף צ: עיי"ש, וכן הוא בתמים דעים להראב"ד (סי' רל"ז) עיי"ש, ועי' במה שהאריך בזה הר"ב ברכי יוסף (חו"מ סי' כ"ז סק"ג) עיי"ש.

ולפי"ז אין שום ראיה מהירושלמי, דהא הירושלמי ס"ל דבתרווייהו ליכא מלקות, אלא דכתבו הרי"ף והרא"ש שם בשם גאון דאידחי הך דירושלמי מקמי ברייתא דתניא דמקלל

חבירו בשם לוקה עיי"ש, וא"כ אין לנו שום ראייה לדחות הירושלמי אלא במקלל חבירו בלבד אבל במקלל עצמו אפשר דקושטא הוא כירושלמי דאינו לוקה, וגם לפי פירושו של הראב"ד שם בירושלמי אין משום ראייה כמבואר ואין להאריך.

וא"כ לפ"ז אין לנו שום מקור לומר שיהא מקלל עצמו לוקה אע"ג דלאו שאין בו מעשה הוא, דאפשר דקרא דוהפלא ה' את מכותך אין לנו לאוקמי אלא למקלל חבירו בלבד שכן לוקה נמי על הכאתו משא"כ מקלל עצמו מסתברא לומר שאינו לוקה על קללתו כשם שאינו לוקה על הכאתו. מיהו אפשר דלפני הרמב"ם ורבינו יונה ז"ל היה בירושלמי שם הגירסא שלפנינו וכמו שהגהתי ומקורם מדברי הירושלמי אלו, ואין להאריך בזה כאן.

ועכ"פ דעת רבינו הר"י מיגאש והתוס' דבחוברל בעצמו איכא מלקות הוא ודאי תמוה טובא, אם לא שנדחוק לומר דלישנא דחייב שכתבו התוס' לאו דוקא הוא ורצונם לומר אסור מדאורייתא ולוקה מכת מרדות, אבל מדאורייתא ליכא מלקות לא במקלל עצמו ולא בחוברל בעצמו, אבל ע"כ אין כן דעת הר"י מיגאש ז"ל שהרי כתב שאין הפרש בין מצער נפשו למי שמצער חבירו והרי במצער חבירו איכא מלקות בהכאה וחיבלה, וא"כ ע"כ ס"ל דגם במצער נפשו וכיו"ב לוקה, ולכן דברי הר"י מגאש ז"ל צ"ע אצלי....

[ממשיך בדין חוברל בעצמו ועוד עד הסוף ==

חזון איש

סנהדרין סי' כ:

ביאור סוגיא דתמורה

...אות ה': תמורה ד' א' הא לא מצית אמרת דכתיב לא תקלל חרש, לכאורה הא דאמר באבע"א דהוי אזהרת עשה הוא דבר מוכרע וכדאמר סנהדרין נ"ו א', ולא שייך למיהב טעמא אחרינא, וי"ל דהשתא סבר אם לא תשמור נמי ל"ת היא וכדאמר מכות י"ג ב' לר' ישמעאל דכל מקום שנאמר השמר הוא ל"ת, ומיהו למאי דמסיק דהוי אזהרת עשה, ס"ל דלא דמי להא דר"י במכות שם דר"י מוקי לה בכל מצות שבתורה ומפרש אם לא תשמור מה שצויתי לך להשמר, ולשון שמירה נופלת על ל"ת ולא על עשה, אבל הכא דמוקמינן לה על שם לבטלה וכתיב אם לא תשמור וגו' י"ל דאין כאן אזהרה אלא עונש, ומיהו כיון דעיקר עבירת שם לבטלה לא כתיב בעלמא והכא אזהר עלי' וכתיב בלשון שמירה, י"ל דהשיב לאו, ובזה יש חילוק בין לישנא קמא לאבע"א, וזו כוונת תוס' ג' ב' ד"ה ומקלל. ופרש"י בפירוש קמא דלא תקלל חרש כולל אף בשם, ויש לעיין דמכל מקום נימא דמקלל בשם לא סגי ליה במלקות, ונראה דכולהו לאוי מלאו דחסימה יליף כדאמר בגמרא מכות שם, ואף לאוי דחמירי לוקין עליהו ולא אמרינן דלא סגי להו במלקות, אלא הכא אכתי לא הזכיר לאו דקללה, והוי ס"ד דמקלל נמי חיובו משום שם שמים לבטלה, ובזה י"ל דלא רבתה תורה לחייב מלקות בשם לבטלה אף שאין בו מעשה אלא בשם לבטלה לחוד ולא במקלל חבירו בשם, דהתם לא סגי ליה במלקות. ולזה משני כיון דאיכא לאו במקלל חבירו בשם, ובדין הוא דליליף מלאו דחסימה למלקות, אלא משום שאין בו מעשה איצטריך קרא, ומסתבר דקרא לכל שם לבטלה הוא בין לבטלה גרידא ובין במקלל חבירו בשם, ומיהו לפי"ז מלקות דמקלל משום שם לבטלה, ולא משום חטא דקללה, ואפשר דמקלל חבירו בשם חשבה תורה לחטא אחד אף שכפול בו ב' תועבות, והמלקות על שניהם. ולאבע"א אין מלקות על שם לבטלה רק במקלל חבירו, ובזה המלקות על חטא הכפול, ואע"ג דבקרא לא הוזכר רק אם לא תשמור לעשות, פשטא דקרא בעזיבת התורה איירי ולפיכך כתיב אם לא תשמור, אלא דיש כאן רמז לחייב מלקות מקלל חבירו ונרמז במה שפוגם כבוד ד', אבל המלקות על חטא הכפול.

ולפום סוגין היה נראה דאין מקלל חבירו לוקה אלא בשקלל בשם, ואע"ג דהאזהרה כוללת בין בשם ובין בלא שם, מ"מ מלקות דמרבין הוא דוקא בשם דאם לא תשמור וגו' ליראה את השם וגו', והיינו שם המיוחד, וזה דעת הראב"ד פרק כ"ו מהל' סנהדרין ה"ג, ואפשר

דטעות סופר בלשון הראב"ד וצ"ל והכי איתא בתמורה, והא דחייב ב' על דיינ וג' על נשיא וכמש"כ הרמב"ם שם והוא מהמכילתא הביאה הר"מ בספר המצוות ל"ת שי"ז, יתכן אף לדעת הראב"ד דאע"ג דילפינן מקרא דאם לא תשמור מ"מ עיקר הלאו על הקללה וכיון שעבר משום ב' וג' שמות אף שכולן בהזכרת שם אחד, חייב על כל אחד ואחד, ובשבועות ל"ה תנן המקלל את עצמו וחבירו בכולן עובר בלא תעשה, ולא קתני חייב כדקתני ברישא, משמע דעובר בכולן אבל אין לוקה בכולן, אבל יש לדחות משום דברישא איירי בחיוב מיתה קתני סיפא עובר בל"ת, וכבר ידענו דעובר בל"ת לוקה.

אות ו) ודעת הר"מ דמקלל חבירו בין בשם המיוחד בין בשאר ז' שמות בין בכינויין חייב, דמשמע ליה דלית ריבוי לחצאין דכיון דאזהרה הוא בין בשם בין בכינוי וכדתנן שבועות ל"ה א', ומקלל בשם אתרבי למלקות, אתרבי על האזהרה למלקות, שהרי המלקות אינו בשביל השם אלא בשביל הקללה שהרי בנשיא לוקה ג' כמש"כ לעיל.

ודעת רש"י שבועות כ"א א' כדעת הראב"ד דאין מקלל חבירו לוקה אלא אם כן קילל בשם המיוחד.

ירושלמי ספ"ג דשבועות, אמרו דר"י יליף דלוקין על השבועה מקרא דלא ינקה הוא ב"ד שלמטה מנקין, ור"ל יליף מקרא אם לא תשמור וכו', נשבע לשקר וקלל חבירו בשם לר"י חייב שתים, לר"ל אינו חייב אלא אחת, וקשה למה לר"ל אינו חייב אלא אחת, הרי מקלל דיינ ונשיא ג"כ מחד קרא נפקא דלוקין מ"מ כיון דשמות חלוקין לוקין על כל אחת, ואפשר דהתם קרא יתירא הוא ומוקמינן למלקות, ואע"ג דבגמרא ס"ו א' מצריכנן להו, מ"מ השתא ידיענן דהתורה חייבה על כל אדם ע"כ חלקה התורה לחייב על כל אחד דהרי היה אפשר בלאו אחד ולכלול כל אדם, וכן הוא לשון המכילתא ומה ת"ל וכו' לחייב על זה בפני עצמו וכו', מיהו קשה לדעת הר"מ דחייב גם על כינויין אע"ג דאין איסור להזכירן לבטלה, ועיקר המלקות על לאו דקללה, א"כ דין הוא דנשבע לשקר וקלל חבירו בשם חייב שתים, [ואולי זו כוונת הראב"ד בהשגה], ונראה דהר"מ מפרש דהא דילפינן מלקות מקרא אם לא תשמור ליראה כולל גם כינויין דאע"ג דאין איסור הזכרתן לבטלה מ"מ אם נשבע על שקר אף בכינויין הרי לא ירא, ולכן אם קלל חבירו בכינויין, שהכונה כאן על יראת מציותו ית' באיזה ענין שיזכירוהו ית' בהעדר היראה.

שם [ירושלמי] ספ"ד: המקלל עצמו וחבירו בכולן עובר בלאו, מהו ללקות חברייא אמרי אין לוקין אמר להון ר"י למה שהוא ל"ת דאין בו מעשה והרי הממיר והנשבע לשקר לאו שאין בו מלקות הוא, ר"י סבר כר"ל לעיל ספ"ג דנשבע יליף מקרא אם לא תשמור ליראה, וא"כ דין הוא דילפינן מקרא גם מקלל חבירו בשם, וחברייא סברי כר"י שם מקרא דלא ינקה, ולא ילפי מקרא אם לא תשמור ליראה, ור"י הזכיר ממיר אגב נשבע אבל פריך מנשבע, ואין ראייה מכאן דלמ"ד לוקה הוא אף על הכינויין ד"ל דבקלל בשם המיוחד פליגי, ובכסף משנה פרק כ"ו מסנהדרין פירש דכונת הראב"ד להוכיח מכאן דאין לוקין על כינויין עיי"ש, והוא תימא ואין ליחס כן להראב"ד.

אות ז) ר"מ פרק כ"ו מהל' סנהדרין ה"ב: וכן נשיא שקלל אביו נר"ל אם נשיא זה שקיללהו הוא אביו חייב משום ד' שמות וכו', צ"ע שהרי אין באזהרה שם מיוחד לאב וכדאמרו בגמ' ס"ו א' וכ"כ רבינו פרק ה' מהל' ממרים ה"ד דאזהרת מקלל אביו הוא משום שהוא בכלל אזהרת כל ישראל, ונראה דמשום זה דקדק רבינו ולא כתב לוקה ד' כמש"כ לעיל לוקה ג', אלא יש כאן חיוב של ד' שמות, ג' של מלקות ואחד של חיוב מיתה, ואם לא התרו בו למיתה לוקה ג', דקיי"ל במיתה ומלקות שאם לא התרו בו למיתה לוקה וכמש"כ רבינו בפיי"ב מהל' שחיטה ה"ז בשוחט אותו ואת בנו לעכו"ם, מיהו יש לעיין למה לקי על לא תקלל חרש הא הוי לאו שניתן לאזהרת מיתה ב"ד באביו, ועי' תוס' לעיל ס"ג א' ד"ה משום, שבת קנ"ד א' ד"ה בלאו.

מקלל בלא שם (או כינוי) האם עובר באיסור תורה

שם [רמב"ם] ה"ד: או שקלל בלא שם ובלא כינוי וכו', אפשר דלאו איכא, אלא מלקות ילפינן מקרא אם לא תשמור ליראה ובעינן שם או כינוי, דהרי בגמ' נ"ו מצריכנן קרא לשב"ש [שם בשם??] ומשמע דבלא קרא גם ארור פלוני בכלל קללה, ואין לומר דקרא

אשמעין דלא סגי בכינוי, דהרי לרבי מאיר חייב גם על הכינוי, וע"כ קרא למעוטי בלא שם ובלא כינוי, וגם בבן נח לר"נ גם בירך בלא שם ובלא כינוי חייב, ובמתני' סנהדרין ס"ו א' שבועות ל"ה א' משמע דגם רבי מאיר מצריך כינוי, ולמש"כ לעיל סק"ג דגם רבי מאיר אית ליה דרב מנחם בן יוסף ניהא.

ולפי"ז המקלל חבירו בלא שם ובלא כינוי עובר בלאו דאורייתא, וכן משמע סנהדרין פ"ה א' דאמר ואחר מי התיירו, ורש"י פירש לענין לנדונו אע"ג דליכא שם, ומיהו יש לעיין מה חומרא יש באביו כיון דהוא בלא שם, והלא עיקר קללת אב שחייב עלה מיתה אינה אלא בשם, והר"מ פ"ה מהל' ממרים הי"ג כתב ג"כ כפרש"י דאינו נעשה שליח לנדונו, וצ"ל דמ"מ אביו חמור דפוגע בכבוד אביו וכמש"כ הר"מ שם דאף לבזותו אינו נעשה שליח, וזה דתנן המקלל בכולן עובר בלא שם דכלל כינוי אינו עובר, י"ל דעובר ולוקה קאמר, א"נ למעוטי מקלל בשמים וארץ וכמו שפירש הר"ן נדרים ב' א' הא דתנן הנשבע בכולן חייב דלא בא למעט משביע בלא שם, אלא בא למעט (משפיע) [משביע] בשמים, ובחזו"א חו"מ ס"י י' סק"ז הדברים נאמר דלרבנן דרחב"א נמי אין קללה בלא שם או כינוי, ונתקשנו מנ"ל לרבנן דבעינן כינוי, ולהאמור באמת לרבנן לאו איכא בלא כינוי אלא מלקות ליכא ומיהו לרחב"א אף לא ליכא בלא שם המיוחד].

אות ח) תמורה ד. רש"י ד"ה לא תקלל, ע"א לא מצית אמרת כו', כל דברי רש"י כאן אינם מובנים והכוונה נראה כיון דגם קללת אב אזהרתיה מהני קראי, והתם הוא אזהרה לעונש מיתה והיינו בשם כדתנן ס"ו א', וא"כ הלאו כולל ע"כ קלל בשם, ואין חילוק בין לישנא קמא להאי לישנא אלא דבל"ק קאמר דסתמא משמע בין בשם בין בלא שם, ובהאי לישנא הדבר מבואר דאיירי בשם.

אות ט) בר"ן ס"פ שבועות העדות הביא דעת רש"י והר"מ דשבועות העדות ושבוות הפקדון לענין קרבן בעינן שם או כינוי, ולכו"ע לענין מלקות בעינן שם או כינוי, וטעמא דעיקר שבוות בשם כתיב כדכתיב לא תשא את שם, לא תשבעו בשמי, ומ"מ סגי בכינוי כדכתיב ויקרא יט יב וחללת שם אלקיך וכו', מבואר מדברי הר"ן שאין להצריך ז' שמות אלא כיון דאין צריך שם המיוחד מסתבר דסגי גם בכינוי, [שו"ר בתו"כ מרבה כינוי מקרא], ודעת הר"מ דגם בשבוות ביטוי לענין קרבן אינו חייב בלא כינוי, ואפשר דגם לענין מלקות דכל יחל כן, ודעת הראב"ד דשבוות ביטוי אין צריך שם וכינוי, ושבוות העדות והפקדון צריך גז"ש, והר"ן תמה עליו דהרי רבנן לא ילפי גז"ש, ויש מקום לחלק בין שבוות עדות ופקדון לביטוי שלהבא אף לענין קרבן, דשבוות שלעבר י"ל דשוין קרבן ומלקות ואזהרת מלקות נאמרה בשבוות בשם, אבל בביטוי להבא י"ל דבין מלקות ובין קרבן אין צריך שם, ודעת רשב"א ור"ן דגם שבוות עדות ופקדון אין צריך שם וכינוי.

אות י) ואם אדם עובר עבירה במזיד שמותר לנדונו, מותר לקללו, כדאמר מו"ק ט"ז א' ומנ"ל דנצינן ולייטנן וכו', ובמגילה ה' ב' רב חזייה לההוא גברא דהוה קא שדי כיתנא בפוריא ולטייה, ובברכות נ"ו א' וכ"ש רבא דבדינא קלייט, ונראה דמותר לקלל בשם כדאמר רבא שם יהא רעותא ור"ל מן שמיא, וכן כתוב באלישע מלכים ב' ב' כ"ד ויקללם בשם ד', והנערים נתחייבו נידוי על בזותם הנביא, ונתבאר בגמרא, ונראה דקללה זו לא תזיק אלא אם לא שב ונכנע, אבל אם שב מתירין לו כמו נדוי עצמו, וכן משמע ברכות שם דאמר איקום ואגלי דאמר מר גלות מכפרת וכו', מבואר דאם מתכפר החטא נפקעת הקללה.

ונראה דכל הני דמצינו בגמרא אמוראי דקללו, היה הדבר חובה להיות כבוד התורה קבועה בלבבות ושלא יתרגלו בזלזול כבוד החכמים, וזהו הטעם דמנדין על כבוד הרב כדאמר מו"ק שם, ובתענית ד' א' כל ת"ח שאינו קשה כבדול וכו', ובנדרים נ' ב' א"ל לבזויי קאתית תיהוי ההיא איתתא בשמתא פקעה ומתה, ולא נכנעה, ואילו נכנעה ועשתה תשובה לא היתה נפקעת.

ובגמ' ב"ק צ"ט ב' לעכר מוחך וכו' אמאי לא דייקת מילי כו' מאן אית ליה כו', נראה דהיה מכיר בו שמואל חסרון הכנעה וראוי היה לו להאמין שלא היה שמואל מאריך בדברים לחינם וראוי היה לו להאמין שלא שכח שמואל ברייתא דפריך ליה מינה, והיה לו לשאול לשמואל מה כונתו באריכת הדברים או לשאלו אם אפילו רבנן קאמר, ובקושינו היה נרשם

כאילו איפריך שמואל בוודאות, ופגע בזה בכבוד רבו ונתחייב בנידוי, וקללו כדי לעוררו להוספת אמונה לדברי חכמים שלשונם מרפא, והיה מוסיף לו לפרש דבריו כמו שאמר לחבירו אמאי לא דייקת מילי, אלא שבתוך הדברים שאיל ליה גם חבירו ואמר לשניהם. ומצאנו מנחות ס"ח ב' דבשביל דצהבו פניו של ריב"ז א"ל ר"ע תמהני אם תאריך ימים ולא האריך ימים מפרוס הפסח עד עצרת, והכא נכנעו ולא פגעה בהן קללת שמאול דלא נאמר בגמ' וכן הוה.

ובשבת ק"ח א' אמר רב יהא רעוא דתיפוק ליה קרנא בעיני, אפשר דרב סבר דידעו שהוא רב והיה מפורסם בבבל, ופעולת בחינה היא זלזול בכבוד התורה שהיה ראוי לירא ממנו כדין גדול הדור ורב מובהק, וכן אח"כ כשציערוהו אפשר דחשב שעשו כן בכוונה מפני שקלל את קרנא, ואם ישתוק תרבה העזובה בכבוד התורה בקרב ישראל בכל ארץ בבל, ומה שנתקיימה קללתו הוא כעין שגגה שיצאה מלפני השליט כדאמר מו"ק י"ח א', ואפשר דהא דלייט דלא לקיים ליה זרעיה למאן דמצער ליה הוא משום דחשד ליה שלא מוקיר רבנן ואין לקוות ממנו זרע מעליא, ואפשר דלא לקיים ליה זרע דמצערי רבנן קאמר, אבל לשונו הסתמית היא כשגגה וגו'.

ובגמרא ב"ב כ"ב א' מאן דלא שהייה לאוניתא וכו' לא נשהייה לאוניתיך, והנה יש כאן קללה בכינוי ויש בזה לאו דאורייתא, וע"כ דר"א ב"א נתחייב בזה, והיינו דפשע ר"א ב"א בדינו של ר"ד שהרי באמת היה צורבא דרבנן והיה אפשר ל' לברר, ושאל לו שאלה דלית לה פתרי וכמש"כ תוס' ומיהר למסור דלא לנקיט ליה שוקא, והיה חייב כדין ציער לתלמיד חכם וזלזל בכבודו, וע"כ היתה סיבה מאת השם שיכשל בזה, ומ"מ יש חיוב לענוש.

וכן רנב"י שם דאמר יתיבנא וקא מנטרא לערסיה דראב"א, היה כדין שהרי רנב"י סמך עליה וגרם ליה בזיונא בפני רבים בהמנעו מלכבדו ורנב"י חשדו שיודע את הצער שגורם לו ואינו חושש, אבל אפשר שהיה ראב"א טרוד בהלכה והסיח דעתו מזה שרנב"י מחכה לו, ור"י ורנב"י לא חשבו לענוש אלא חשבו להכניע שישובה ויפייס ולקבל להזהר להבא אבל קדם העונש מן השמים ועל זה נצטערו וכמש"כ תוס'.

שרידי אש

חלק ב סימן נג: ענין שלישי: בענין קללת אביו רשע.

אגב אעיר במ"ש (??) במערכת כ', אות ה', בשם הגאון סבא קדישא מהרש"א אלפנדר זצוקללה"ה להקשות על בעל מדבר קדמות, שכתב שגם לדעת הטור שאינו מחויב לכבד אביו רשע, מ"מ לצערו אסור - שהרי אם מותר לקללו, כדאמרין ביבמות (כב:) ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך, ודאי מסתברא שגם לצערו מותר?

ולענ"ד אפשר לומר, שלקללו מותר רק שלא בפניו או לאחר מיתה, שאיסור הקללה באביו הוא אף לאחר מיתה, ובאחר אסור עכ"פ שלא בפניו, מדכתיב: "לא תקלל חרש". ועי' ברמב"ם הלכות ממרים פ"ה הי"ב.

ובאמת קושית בעל מדבר קדמות הקשה הט"ז ביו"ד סי' ר"מ ס"ק י"ז על הר"ן שכתב לחלק בין לכבדו ובין לצערו. ועיי"ש שכתב, שגם להב"י יש לומר דנהי דפטור, מ"מ איסור יש לקללו. והא דפריך המקשן ביבמות מהא דעושה מעשה עמך - י"ל, דכיון דלקללו אין שם רק איסור, ממילא לכבדו אין חיוב כלל.

וזה דחוק, שחילוק זה בין פטור לאיסור הוא רק לשיטת הרי"ף ביבמות וכן לשיטת הרמב"ם, והם אינם מחלקים בין כבוד ובין קללה, דלדידהו גם בכבוד יש רק פטור אבל איסור יש, כמבואר ברמב"ם הל' ממרים פ"ה ה"ז. ואמנם לדידי אתי שפיר, שלשיטת הטור אין שום חיוב לכבדו אבל לצערו יש איסור ולהכי אסור לקללו בפניו, שיש צער לאביו, אבל שלא בפניו אין צער ויש רק מניעת כבוד.

ועיין בלח"מ שמתרץ קושית הטור על הרמב"ם מהא דהניח להם פרה גזולה, שמשמע דבלא עשה תשובה אינו מחויב בכבודו? ותירץ לחלק בין מחיים ולאחר מיתה. ודבריו

אינם מבוארים. ולהנ"ל אתי שפיר, דבמחיים יש גם במניעת כבוד צער לאביו, אבל לאחר מיתה אין צער ויש רק מניעת כבוד - וזה מותר. ולענין ההבדל שבין צער ובזיון לבין מניעת כבוד יש לי בעז"ה כמה חידושים אלא שאין הפנאי כשר להעלותם על הכתב.

דברי יציב

חז"מ סימן י: באיסור לקלל חבירו ובחרש ב"ה, קרית צאנז, ה' אדר תשכ"ד

אחדשה"ט ראשית דבר אפתח בדברי תורה במה שכתב ראהי לשיטת רש"י (סנהדרין סו. בד"ה חרשותו) שנראה מדבריו דטעם לא תקלל חרש מפני הצער והבזיון שכואב ומדאיב לו, מתמורה ג: אבל מקלל חבירו בשם כיון דקעביד תרתי דקא מפיק שם שמים לבטלה וקמצער ליה לחבריה וכו'.

הנה כדי ליישב שיטת הר"מ המובא בחינוך (מצוה רל"א) י"ל דהנה בפכ"ו מסנהדרין ה"ג אינו לוקה עד שיקלל בשם מן השמות וכו' או בכינוי מן הכינויים וכו', ובראב"ד מהירושלמי דאינו לוקה אלא בשם המיוחד. ולענין שם שמים לבטלה כתב בפ"ב משבועות ה"א דהוא דוקא בשמות המיוחדין ולא בכינויים, [ועיין שו"ת רעק"א ח"א סי' כ"ה ובמנ"ח מצוה ס"ט אות ב' בנדמ"ח ובצפנת פענח על הרמב"ם שם], א"כ יוקשה על ההו"א דגמ' שם בתמורה דכיון דקעביד תרתי דקא מפיק שם שמים לבטלה וקא מצער לחבריה, הא לענין מקלל לא בעי שם המיוחד.

אך י"ל דאליבא דאמת מקלל חבירו בשם לוקה ואף בכינוי וכו"ל, והוא משום דכתיב והפלא וגו' וכתוב אם לא תשמור וגו' (כבש"ס תמורה שם), וההכרח לומר דאף דבסתם מוציא ש"ש לבטלה דהוא משום אם לא תשמור ליראה את ה' הוי העדר יראה דוקא בשם המיוחד, מ"מ במקלל הוי העדר יראה גם בכינויין ולוקה ע"ז. ולהו"א דגמ' הוי [גם במקלל] דוקא בשם המיוחד, אבל לתירוצא דגמ' דלוקה על מקלל משום ש"ש לבטלה דבלא שם נמי אסור וכמ"ש רש"י בפ"י קמא, והמלקות הוא דוקא בשם, א"כ ההכרח דגם בכינוי הוי העדר יראה במקלל.

והשתא דאתינא להכי י"ל להרמב"ם דלהו"א דגמ' דהוא דוקא בשם המיוחד, דוקא בכה"ג איכא צער שמתירא ומפחד שיוזק מזה כיון שחבירו הזכיר בקללתו שם המיוחד, וכמו שמצינו הרגו בשם לגבי משה (שמו"ר א כט), ועכ"פ מתיירא ומצטער מקללת חבירו. וזה גופא י"ל דהוא שיטת הראב"ד דדוקא בשם המיוחד שאז שייך צער, או כמ"ש החינוך דברית כרותה לשפתים שחושש שיזיק לו. אבל לתירוצא דגמ' לא מצית אמרת דכתיב לא תקלל חרש וכו', ואז גם בכינוי חייב מלקות דהוי העדר יראה גם בכה"ג דמקלל בכינוי וכו"ל, אז הטעם משום פחיתות המדות דמקלל, לכן לוקה גם בכינוי דהוי העדר יראה.

וביתר שאת י"ל דלתירוצא דגמ' ההכרח לומר דהטעם משום פחיתות דהא חרש אינו שומע, ואף דמבין מתנועות המקלל וכמ"ש [עיין ישראל סבא הנ"ל מאברבנאל] מ"מ אינו יודע אם בשם או בכינוי, וא"כ אינו מפחד ומתיירא מהנזק שיגיע אליו, וכו"ל דזה דוקא בשם המיוחד, וע"כ הטעם משום פחיתות המדות מצד המקלל, וא"כ גם בכינוי חייב דהוי העדר יראה וכו"ל, ולכך לוקה. וא"כ אדרבה מתירוצא דגמ' נראה כהר"מ המובא בחינוך, דבזה מדויק הלשון לא מצית אמרת [היינו דאי אפשר לומר כהו"א] דהוא משום שמתירא ומצטער מהנזק שיוכל להגיע אליו מכח שהזכיר עליו שם המיוחד, דהרי כתיב לא תקלל חרש ובחרש לא שייך זה דמאין ידע החרש מכח רמז שהזכיר עליו שם הוי ב"ה וב"ש ודו"ק.

ושמחתי שהראו לי כעת באור שמח פכ"ו מהלכות סנהדרין ה"א שנחית קצת לזה, ולפענ"ד ברורין הדברים כמ"ש בס"ד.

אגרות משה

או"ח ג סימן עח: במקלל חבירו ע"י שנתן לו רשות אם עבר על הלאו וחייב מלקות. ומה שכתב כתר"ה בשם ספר נתיבות שלום דכשנתן אחד לחבירו רשות לקללו וקללו אין מלקין אותו, לכאורה הא לא מובן כלל, דמאחר שגם מקלל עצמו הוא בלאו ומלקין אותו לא שייך שיועיל נתינת רשותו לקללו כדכתבתי בנתינת רשות להכותו שלמ"ד אדם אסור לחבול בעצמו אין מועיל נתינת רשותו להתיר להכותו. אבל הא לשון הרמב"ם בפכ"ו מסנהד' ה"ו מוכרח כן, דאם גם מתחלה קודם שקלל אינו יכול ליתן רשות ולמחול שלא ילקוהו, למה הוצרך הרמב"ם לומר בטעם שאינו יכול למחול לפוטרו ממלקות אחר שקלל מטעם שכבר חטא ונתחייב הא גם קודם שחטא אינו יכול למחול כדכתב כתר"ה שמזה הוכיח בעל נתיבות שלום לדין זה. ועיין בסמ"ע סימן כ"ז סק"י שדייק מלשון זה דהרמב"ם לענין שלא שייך אלא בנתחייב מלקות מן התורה שלא מהני מחילה ליפטר מעונש הגוף דאורייתא שכבר נתחייב ולא על חירוף לת"ח בלא קללה שהוא חייב בעונשין דרבנן שיש להועיל מחילה, וכ"ש ששייך לדייק לשונו על מחילה דקודם שחטא שלא יתחשב כחוטא ליענש כלל. אבל לכאורה הוא דבר תמוה.

ולכן אמינא דבר חדש דמקלל עצמו ומקלל חבירו הם שני עניני איסורים, דמקלל עצמו הא איתא בשבועות דף ל"ו שהוא מקרא דהשמר לך ושמור נפשך וכן הוא ברמב"ם פכ"ו מסנהדרין ה"ג, שפשטות פירושו הוא מחמת שיענש בנפשו בשביל קללתו שאפשר שתקויים קללתו ויוזק, אבל במקלל חבירו אינו מצד החשש דשמה תקויים קללתו דודאי לא יחשוש בשמים לקללתו שהרי עושה איסור בזה, וגם הוא קללת חנם שמפורש בקרא דאין לחוש שיתקיימו וברור שלא יבא מזה שום רעה לחברו, אלא שהאיסור הוא מצד הבזיון שמבזה לחבירו בשם, וכמו איסור מגדף שודאי לא עשו דבריו כלום וחייב סקילה שהוא על מה שמבזה השם בשם, ולשון שאמר איסי בן יהודה כאדם האומר לחבירו גירפתה הקערה וחיסרתה הוא לפי מדת רשעתו דפשט ידו בעיקר, וכן הוא איסור מקלל לנשיא ולדיין ולהדיוט שאף שאין קללתו עושה כלום חייב על מה שביזה אותם בשם. וראיה גדולה לזה מהא דכתב הרמב"ם בה"א שם ויראה לי שהמקלל את הקטן הנכלם לוקה וכתב הכ"מ למדה רבינו מדאמרינן דקטן דמכלמינן ליה ונכלם יש לו בושט וסובר רבינו דה"ה לענין קללה, וזה שייך רק אם הלאו והמלקות הוא על מה שביזהו בשם אבל אם הוא מצד חשש היזק אף בקטן בן יומו יש לחייבו מלקות כמו בגדול.

ולכן פשוט שאף שמקלל עצמו חייב מלקות ולא הועיל מה שמוחל לעצמו דהוא מכיון דהאיסור הוא משום שמזיק לנפשו, שעל עצמו יש לחוש שתתקיימו הקללה מאחר דחטא בזה יענשוהו מן השמים בהעונש שאמר בעצמו עליו, והתורה אסרה בלאו להזיק אף נפש עצמו וחייב מלקות כמו על כל לאו, אבל במקלל חבירו שודאי לא תתקיימו קללתו וחיובו בלאו ומלקות הוא על הבזיון בשם, וזה יכולין למחול, ואין לומר שבנתינת רשות לקללו הוא כמקלל עצמו, שאדרבה נתינת הרשות הוא משום שלא איכפת לו בקללותיו שיזיקוהו וגם להבזיון הגדול שיש מזה אינו מקפיד, שלכן מועילה רשותו ומחילתו, והוצרך הרמב"ם לומר שמ"מ אחר שקללו בלא נתינת רשות שנתחייב כבר במלקות אין יכולין למחול לפוטרו כיון שכבר חטא ונתחייב.

ולמה שבארתי להרמב"ם שסובר שמקלל לעצמו הוא ענין איסור אחר מתורץ קושיית התוס' בשבועות שם בסנהדרין דף ס"ו למה דחיק הגמרא לאשכוחי אזהרה למקלל אביו ניגמר ממקלל עצמו וחרש ודחקו לתרץ עיי"ש, דכיון דמקלל עצמו הוא מחמת שמזיק נפשו לא שייך למילף לאביו וכדומה שהוא משום בזיון והוצרך לדחוק למיגמר מנשיא וחרש ודיין.

אך יקשה קצת דא"כ הי"ל להרמב"ם להחשיב מקלל עצמו לאו בפני עצמו, וכן להחשיב במנין הלאוין למלקות גם מקלל עצמו בשם. וצריך לומר דאף שהם מטעמים אחרים מ"מ כיון שמעשה האיסור הוא אחד קללה בשם לא נחשב במספר הלאוין בין לעצם המספר דשס"ה לאוין ובין למנין המלקיות אלא לאחד. ידירו אוהבו בלו"נ, משה פיינשטיין.

חידושי הגר"ז

== צריך להשוות עם הדנפס בחי' הגר"ז על הרמב"ם כי מסתמא שם זה לישנא בתרא וגם להשוות בין המהדורות ==

[סטנסיל] תמורה ג: בגמרא: אר"י משום ריה"ג כל לא תעשה שבתורה עשה וכו' חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם אעפ"י שלא עשה מעשה חייב וכו', מקלל מנלן אמר ר"א אמר ר"א אמר קרא וכו' והפלא ה' את מכותך וכו', וברש"י אם לא תשמור לעשות וגו' עד ליראה את ה' וכו' וכן מקלל את חבירו בשם מוציאו לבטלה וכו' והיינו מלקות, ובתוס' (ד"ה ומקלל) ואזהרתיה מהכא לא תקלל חרש א"נ מהאי קרא גופיה ע"ש, והא דאם מהאי קרא גופא א"כ מאי אוקימנא קרא במקלל כבר פירשו בתוס' (ד"ה הא לא מצית) וכיון דאשכחן אזהרה במקלל יש לנו להעמיד האי קרא דמלקות במקלל חבירו בשם טפי מלהעמיד במוציא ש"ש לבטלה ע"ש,

ודברי התוס' צריכין ביאור מה להם להתוס' לדחוק ולהביא את הא"נ למה לא סגי לתוס' דאזהרה הוי מלא תקלל כמו דאמרינן בגמרא בשלמא מקלל אזהרתי מלא תקלל חרש וצ"ע,

והנה בירושלמי שבועות (סוף פ"ג) איתא נשבע לשקר מנין ר"י בשם ר"י כי לא ינקה וכו' קלל את חבירו בשם מנין ר"ל בשם ר' הושעיה ליראה את ה' נשבע לשקר על דעתיה דר"ל מנין מינה מכיון שנשבע לשקר אין זה ירא קלל את חבירו בשם על דעתיה דר"י מנין מכיון שקילל אין זה ירא מה מפקה מביניהון קלל את חבירו ונשבע נשבע לשקר וקילל לחבירו בשם על דעתיה דר"י חייב שתים על דעתיה דר"ל אינו חייב אלא אחת ע"כ, ולר"א צ"ע דהא אפילו לר"ל הא נשבע ומקלל ב' לאוין מיוחדים הם בשבועה לא תשבעו בשמי לשקר ומקלל לא תקלל חרש, אלא על הא דלוקין הוי לאו שאין בו מעשה ילפינן מליראה את ה' אבל הלאוין מחולקים הם ולמה לא ילקה לר"ל כי אם אחת,

והנראה מזה דהא דריבית תורה מלקות אם קלל בשם מליראה את ה' אין זה מלקות על עבירת הלאו דלא תקלל ואעפ"י שאין בו מעשה מ"מ לוקה, אלא זהו דילפינן מליראה את ה' והפלה ה' את מכותך דיש מלקות אם הוציא ש"ש לבטלה משום דכתיב ליראה, וכיון שהוציא שם שמים בקללה אין זה ירא, ורבית תורה דיש דין חלות מלקות משם דאין זה ירא ועל אין זה ירא גופא יש מלקות, ולר"ל דיליף מלקות על נשבע לשקר ג"כ מהאי קרא דליראה את ה' מכיון שנשבע לשקר אין זה ירא, ג"כ סובר דבשבועת שקר לא לקי משום הלאו דלא תשבעו כי אם מכיון שנשבע לשקר אין זה ירא ולקי משום דאינו ירא, א"כ לר"ל הלא במקלל ונשבע בשניהם לקי משום דאין זה ירא ולא משום לא תקלל ולא תשבעו ומשונה הוא דאין לקי אלא אחת,

ולפי"ז מבואר שפיר הא דאמרינן בגמרא חוץ מנשבע ומקלל חבירו בשם ומפני מה שינה הלשון הלא בנשבע ג"כ צריך שם, אלא לפ"ד יבואר היטב משום דבשבועה המלקות הוא על הלאו דלא תשבעו אלא דזה תנאי בשבועה דבעינן שם, אבל הכא עיקר המלקות הוא על השם שהוציא בקללה ואינו ירא:

והנה הרמב"ם בהלכות סנהדרין (פכ"ו הל"ב) וז"ל אחד המקלל עצמו או חבירו או נשיא או דיין אינו לוקה עד שיקלל בשם מן השמות וכו' או בכינוי מן הכנויים ע"כ, ובהשגות, אינו לוקה אלא בשם המיוחד והכי איתא בירושלמי ע"כ, והירושלמי הוא בשבועות (פ"ד) המקלל עצמו וחבירו בכולן עובר בלאו מהו ללקות חבריא אמרי אינו לוקה אמר לון ר"י למה שהוא לאו שאין בו מעשה והרי הממיר והנשבע לשקר לאו שאין בו מעשה ולקי,

ובכ"מ שם: ואני אומר שפשט הירושלמי כדברי רבינו דהכי איתא התם המקלל עצמו וכו' ומשמע שר"י בא לחלוק על דברי חבריא ואמר למה אתם אומרים שאינו לוקה מפני של"ת שאב"מ הוא אין זו טענה שהרי הממיר וכו' וה"ה למקלל עצמו וחבירו וכו' והראב"ד נראה שמפרש שלא אמרו חבריא אינו לוקה אלא בשאר שמות חוץ משם המיוחד ור"י מתמהא אמאן דבעי מהו ללקות דמהיכא תיסק אדעתין ללקות ואפי' על שם המיוחד כיון דלאו

שאב"מ והשיבו שבדין הוא לוקה על שם המיוחד אע"פ שאין בו מעשה כדאשכחן בממיר ע"ש,

והנראה לומר בדעת הראב"ד דהנהא דבני שם במקלל הוא מתרי דיני חרא דהלאו דלא תקלל אינו עובר אלא דוקא אם קלל בשם כמו בלאו דלא תשבעו דאינו עובר בלא שם, ועל זה סגי אם קלל בכינויין, ועוד הדין השני דלקי אם קלל בשם משום הדין המיוחד משום דאינו ירא, וסובר הראב"ד דהא דנתחדש הדין דלקי הוא דוקא בשם המיוחד משום דנתרבה מכי אם ליראה את ה', וזהו הביאור בירושלמי לפירוש הראב"ד אם קלל חבירו בכולן עובר בלאו מהו ללקות חבירא אמרו דאינו לוקה, ומפרש הראב"ד דטעמא משום דכי אם ליראה הוא דוקא על שם המיוחד אבל כינויים לא נתברכו בזה וכיון דלא נתברכו בדין כי אם ליראה דאית בהו דין מלקות משום דאינו ירא, אע"פ שעבר על לאו דלא תקלל גם בכינויים אבל הלא הלאו דלא תקלל הוי אין בו מעשה, א"כ דיסוד הך דינא דלא לקי על כינויים הוא משום דהלאו דלא תקלל הוא אין בו מעשה ועל זה מקשה ר"י מממיר ונשבע וכו'.

ובאמת כן מפורש בראב"ד בהשגות על הרי"ף, דהנה הרי"ף (ס"פ שבועת העדות) הביא הירושלמי דאינו לוקה וחזינן לגאון דאמר לוקה דאמרין אמר ר"י משום ריה"ג כל מצות ל"ת שבתורה וכו' חוץ מנשבע ומימר ומקלל את חבירו בשם, וכתב הראב"ד וז"ל: אני אקיים דברי שניהם דהא אמרין חוץ מנשבע וכו' ומקלל חבירו בשם דוקא בשם המיוחד בלבד כדכתיב קרא והפלא ה' את מכותך וכו' אם לא תשמור לעשות ליראה את ה' הנכבד וכו' ומהאי קרא נפקא לן מלקות למקלל חבירו בשם וכתיב ביה את ה' אלקיך אבל בכינויין אע"ג דעובר בל"ת לא לקי וכן הלכתא, עכ"ל,

וחזינן מפורש כדביארנו והוא דהרי"ף מפרש כשיטת הרמב"ם את הירושלמי ולא מחלף בין כינויים ובין שם המיוחד וע"כ מפרש את הגאון דלא כהירושלמי, אבל הראב"ד מפרש דהירושלמי קאי על כינויין ואע"ג דעובר בכינויין על הלאו דלא תקלל אבל מלקות ליכא דדין מלקות דנתרבה מליראה זהו דוקא בהוצאת שם המיוחד,

וכ"כ הראב"ד בשיטה מקובצת בב"מ (צ:): וז"ל: מעתה מה שאמרו בירושלמי במסכת שבועות בענין המקלל עצמו וחבירו בכולן עובר בל"ת הא ללקות אינו לוקה משום דהוי ליה לאו שאב"מ הנה לר"י לאו שיש בו מעשה הוא ואפילו בכינויין נמי לקי ע"ש, וחזינן מפורש דהדין דנתחדש מלקות מוהפלה הוא דין חלות מלקות על שאינו ירא וזהו דוקא בשם המיוחד אבל בכינויין לא לקי משום דאינו ירא והלאו דלא תקלל הוי לאו שאין בו מעשה:

ולפי"ז יבואר שפיר דברי התוס', דהתוס' מספקא להו כיון דחלות דין מלקות הוא על ליראה את ה' ולא על הלאו דלא תקלל חרש אם סגי באזהרת הלא תקלל, דהא קיימ"ל דאין לוקין אא"כ מזהירין לזה מספקא להו אם אזהרה הוי מלא תקלל, אע"פ דהמלקות הוי משום דין ליראה מ"מ שפיר הוי האזהרה לא תקלל, או דבאמת כיון דהמלקות הוא משום דאינו ירא לא סגי באזהרת לא תקלל אלא דבהאי קרא גופא הוי האזהרה על המלקות משום דאינו ירא, ולפי"ז יש לבאר הא דפריך הגמרא ואימא למוציא ש"ש לבטלה מי גרע מקלל את חבירו בשם ממוציא ש"ש לבטלה, והביאור כיון דהחלות מלקות הוא על דאינו ירא א"כ מקלל ומוציא ש"ש לבטלה חד דינא הוא כיון דאין ירא, ולא צריכין לפרש משום דמקלל הוי הוצאת ש"ש לבטלה, אלא כיון דנתחדש מלקות על אינו ירא אין נפק"מ איזה שם הוא אם מקלל הוא או מוציא ש"ש לבטלה, כיון דזה דאינו ירא מחייב המלקות ולא הלאו:

הרמב"ם בהלכות סנהדרין (כו ג) כתב ואחד המקלל עצמו וכו' אינו לוקה עד שיקלל בשם מן השמות או בכינוי מן הכנויים וכו', ובהשגות, א"א אינו לוקה אלא בשם המיוחד והכי איתא בירושלמי, ובכ"מ הביא דברי הירושלמי אמתניתין דהמקלל עובר בל"ת, מהו ללקות חבירא אמרי אינו לוקה אמר לון ר"י למה שהוא לאו שאב"מ והרי הממיר ונשבע וכו' ע"כ, והרמב"ם מפרש דהחבירא דס"ל דאין לוקין הוא מטעם לאו שאין בו מעשה כדמפרש ר"י ופסק כר"י דפליג עלייהו בתמורה וס"ל דלוקין על לאו דמקלל וילפינן לה מקרא

דוהפלה ה' את מכותיך, והראב"ד מפרש דפלוגתא דידהו אי לוקין על כניוין, אכן צ"ע איך מבאר בירושלמי דפליג בכינוין והא טעמא דאין בו מעשה המוזכר בירושלמי שייך אף לשם המיוחד:

והנה בירושלמי ס"פ שבועות שתיים איתא, זה הכלל כל ל"ת שיש בו מעשה לוקה ושאין בו מעשה אינו לוקה חוץ מן הממיר וכו' נשבע לשקר מנין ר"י בשם ר' ינאי כי לא ינקה ה' מנקין הם הדיינים קלל את חבריו בשם מנין ר"ל בשם ר' הושעיה ליראה את ה' וכו' נשבע לשקר על דעתיה דר"ל מנין מינה מכיון שנשבע לשקר אין זה ירא קלל את חבריו בשם על דעתיה דר"י מנין מכיון שקלל אין זה ירא, מה מפקה מביניהון נשבע לשקר וקלל לחבירו בשם על דעתיה דר"י חייב שתיים על דעתיה דר"ל אינו חייב אלא אחת, ע"כ,

וצריך להבין דהא ב' שמות הן מקלל אזהרתו מלא תקלל חרש ושבועת שקר מלא תשבעו בשמי לשקר, ומה בכך דגלי לן בתרווייהו דלקי מהך קרא דליראה אעפ"י שאין בו מעשה, אבל מ"מ שמות חלוקים הן ואיך יפטר בלקותו אחד, ומבואר מזה דהך קרא דליראה דמינה ילפינן דלקי אמקלל בשם אין הפירוש דהוי רק גילוי דלקי אלאו דלא תקלל חרש אף שאין בו מעשה, כי אם דעצם חיובא דמלקות דמקלל בשם הוא מהך קרא ורק דצריך לאזהרה דלא תקלל חרש משום דלא ענש אא"כ הזהיר, אבל מ"מ החיוב אינו משום לאו דלא תקלל כי אם משום הך קרא דליראה, [כדאשכחן כה"ג בבן סו"מ אף דאזהרה דידהו מקרא אחרינא חיוב המלקות משום דין בן סורר ומורה הוא], וע"כ לר"ל דס"ל שנשבע ומקלל בתרווייהו ילפינן ליה מהך קרא דליראה שפיר קאמר דאינו לוקה אלא אחת, דחד שמא הוי כיון דאהך קרא מחייבין ליה,

וביותר נ"ל דכיון דעיקר חיובא דמלקות משום הך קרא דליראה חיוב מלקות אינו משום לתא דמקלל כי אם משום לתא דיראת ה', וס"ל להראב"ד דזה ל"ש אלא לשם המיוחד וכדכתיב בקרא אם לא תשמור ליראה את ה' הנכבד, ולפי"ז מה דבעינן במקלל שם אינו דומה לשבועה דהתם דין השם אינו אלא משום דלמעשה השבועה צריך שם אבל חיוב המלקות הוא משום השבועה, ולזה דבעינן שם למעשה השבועה סגי נמי בכינוין, משא"כ במקלל דעצם המחייב הוא השם ומשום לתא דיראת ה' הוא דמחייבין ליה ע"כ צריך דוקא שם המיוחד,

ומדוקדק מהא דקאמר בגמרא חוץ מנשבע ומימר ומקלל את חבריו בשם והלא שבועה נמי בעי שם ולמה לא הזכיר שם גם גבי שבועה, והיינו משום דהתם אין השם לעצם החיוב כי אם למעשה השבועה, אבל במקלל דין השם הוא לעצם החיוב, ומפרש הראב"ד דמה דאמרין חבריא אמרי אין לוקין אינהו מיירי משום לתא דמקלל וכגון שקילל בכינוין דאיכא מעשה המקלל ועל זה קאמרי דאין לוקין משום דלאו דלא תקלל חרש הוא לאו שאין בו מעשה, אבל קלל בשם המיוחד דהחיוב הוא משום לתא דיראת ה' ומקרא דליראה שפיר לקי אף דאב"מ, וכן מפורש בראב"ד פ' הפועלים (בב"מ דף צ' ע"ב) דאכינויים אין לוקין משום דמקלל אין בו מעשה, הרי דהלאו דמקלל גם לפי האמת פטור ומשום דאב"מ ורק בשם המיוחד חייבו משום לתא דיראת ה', רק צ"ע מה דמבואר שם ברמב"ם בהלכה הקודמת, קלל דיין לוקה שתיים נשיא לוקה שלש והרי חד שמא הוי מקרא דליראה:

==כנראה לשון אחר של הקטע הקודם==

בגמ' המקלל את חבריו בשם מנלן וכו' אמר קרא אם לא תשמור וכו' ע"ש ברש"י ותוס', והנה הרמב"ם בהלכות סנהדרין (כו ג) כתב המקלל עצמו וכו' ואחד המקלל עצמו או חבריו וכו' אינו לוקה עד שיקלל בשם מן השמות וכו' או בכינוי וכו', ובהשגות שם א"א אינו לוקה אלא בשם המיוחד והכי איתא בירושלמי עכ"ל. וע"ש בכ"מ שפירש שיטת הראב"ד בדברי הירושלמי כי מה שאמרו חבריא אינו לוקה הוא רק בכינוין חוץ משם המיוחד ור"י תמה שם איך תיסק אדעתין ללקות אפילו על שם המיוחד כיון דלאו שאין בו מעשה הוא והשיבו לו שבדין הוא לוקה על שם המיוחד אעפ"י שאין בו מעשה כדאשכחן בממיר,

ודבריו קשה להבין מאחר שלוקין על שם המיוחד אעפ"י שאין בו מעשה, א"כ מ"ש כינויין דלא לוקין אחרי שכתב כי הטעם הוא מפני שאין בו מעשה, ואיך שיהיה יוצא מדבריו שהחילוק הוא בין כנויין לשם המיוחד ועל כנויין אין לוקין, ובשיטה מקובצת בב"מ (דף צ' ע"ב) הובאה שם שיטת הראב"ד ומבואר שם דלמ"ד לאו שאין בו מעשה לוקין גם על כינויין לוקין, א"כ מבואר שעיקר הדברים אם לוקין או לא הוא אם צריך מעשה או לא, אבל אם אין צריך מעשה גם על כינויין לוקין, גם לפי פירוש הירושלמי לא מיירי כלל בכינויין ללקות רק בשם המיוחד, ושם בשיטה מקובצת בב"מ משמע שהירושלמי מיירי לענין כינויין ע"ש היטב:

ועיין ברי"ף סוף פרק שבועת העדות הביא הירושלמי ומשמע שגירסא אחרת היתה לפניו בירושלמי לא כגירסת הרמב"ם, והגירסא היא הא דתנן עובר בל"ת מהו ללקות חבריא אמרי אינו לוקה אמר רבי יוסי משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה, וחסר כל הקושיא מממיר וכן הוא הגירסא בר"ח, ושם ברי"ף מסיים וחזינן לגאון שאמר לוקה דאמרינן וכו' ושואין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע וכו' ומקלל וכו' בשם, ולפי זה מחלוקת היא בין הירושלמי ובין הבבלי ופסק הר"מ וכן הגאון כהבבלי,

ונראה בביאור שיטת הראב"ד דלכאורה יש להעיר במה דאמרינן חוץ מנשבע ומקלל חבירו בשם דהרי גם בשבועה צריך שם ולמה פירש הגמרא רק במקלל בשם, וצ"ל שאף דגם בשבועה צריך שם מ"מ עיקר המלקות הוא משום השבועה אלא שהשבועה צריכה שם, אבל במקלל המלקות הוא רק משום השם, וסובר הראב"ד מאי דילפינן בגמרא מליראה את השם וכו' אינו הפירוש שהאיסור מקלל הוא מלא תקלל חרש וקרא דאם לא תשמור וכו' הוא רק גילוי שיש מלקות במקלל, אלא כל האיסור הוא מאם לא תשמור, ובלא תשמור וכו' כתוב כאן איסור ומלקות מחודש למקלל משום שהוציא את השם, וכיון שבפסוק כתיב ליראה את השם הנכבד והנורא סובר הראב"ד שאינו חייב אלא עם שם המיוחד, [והאזהרה לאיסור זה ילפינן שפיר מלא תקלל חרש],

וראיה לזה מירושלמי שבועות שם יש מחלוקת חד מ"ד סובר דשבועת שוא ילפינן מלא ינקה כגמרא דילן ומקלל חבירו מליראה, וח"א דשבועת שוא ג"כ ילפינן מליראה, ונפק"מ ביניהם אם היה מקלל ונשבע בבת אחת דלמ"ד שבועת שוא לקי מלא ינקה חייב שתיים ולמ"ד דשבועה יליף מליראה אינו לוקה אלא אחת, והכי מבואר בירושלמי דהא דילפינן מליראה הפירוש הוא שבליראה כתיב איסור ומלקות מחודש למקלל משום השם, ומשום"ה אינו לוקה אלא אחת דהרי שם אחד הוא דילפינן שניהם מליראה אף שאזהרותיהם חלוקות, אבל אם נימא דהאיסור במקלל הוא מלא תקלל חרש והליראה את השם אינו רק גילוי שיש מלקות במקלל, מדוע לא ילקה אלא אחת במקלל ונשבע בבת אחת כי הרי שמות חלוקים הם,

ואח"כ מצא כן מפורש כנ"ל בהשגות הראב"ד על הרי"ף בשבועות ע"ש, וז"ל כתב הרב וחזינן לגאון כו' כתב הראב"ד ואני אקיים דברי שניהם דהא דאמרינן חוץ מנשבע ומקלל בשם וכו' דוקא בשם המיוחד בלבד כדכתיב קרא והפלא וכו' אם לא תשמור לעשות וכו' ליראה את השם הנכבד והנורא את ה' אלקיך אבל בכינויין אע"ג דעובר בלא תעשה לא לקי וכן הלכתא עכ"ל,

אמנם אכתי צ"ע דלפי הנ"ל דהאיסור הוא משום ליראה א"כ אף במקלל נשיא או דיין אף שאזהרותיהם חלוקות אינו צריך ללקות אלא אחת כיון שהוא משם אחד מליראה את השם, והר"מ כתב שם (בהלכה ב') נמצאת למד וכו' ואם קלל דיין לוקה שתיים ואם קלל נשיא לוקה שלש, וזה לפי שיטתו שעיקר המלקות הוא מלא תקלל והם שמות מחולקין, אבל הראב"ד לשיטתו היה צריך להשיג שאינו לוקה אלא אחת כיון שהם משם אחד, [נא"ה ע"ע בחידושי מרן ר"ז הלוי הל' סנהדרין פכ"ו ה"ג כל הענין בהרחבה, וע"ע באבי עזרי הל' סנהדרין שם מה שהביא בזה בשם מרן ז"ל]:

חפץ חיים

פתיחה לאוין: מקור חיים: (יז) ולפעמים (יז) יש עוד לאו אחר, לפי מה שמצוי בעונותינו הרבים, שמדבר עליו לשון הרע מתוך כעס ובשעת מעשה הוא מקללו גם כן, ופעמים הוא מקללו בשם אפלו בלע"ז, והוא עובר בזה על לאו גמור דלא תקלל חרש (וכונת הכתוב הוא אפלו חרש וכל שכן מי שאינו חרש וכמבאר בחושן משפט בסימן כ"ז סעיף א'): באר מים חיים: (יז) ופעמים וכו'. אף שלא זוהי אין שייך מן המניין דלא בא ע"י לשה"ר עצמו מכל מקום חשבתי אותו מפני ששכיח הוא מאד לבוא עי"ז בעו"ה. ולאו זה הוא אפילו במקללו שלא בפניו ורק להמספר:

לשון הרע כלל ג באר מים חיים: (י) נכון מאד. ז"ל רבינו יונה, יהיה הדבר אצלך כמו ספק ואל תכריעהו לכף חוב. ונראה לי שכוונתו למדה טובה בעלמא ולא מצד הדין, ובזה תורצו כמה ענינים:

בבבא מציעא (ע"ה:) שקר הדוברות על צדיק עתק ופירש"י כשתובעו וזה כופר הכל מקללין אותו ואומרים שהוא דובר על צדיק עתק וכו', ואחר כך מייתי הגמרא גם כן דרבינא לא רצה להלוות לרב אשי משום האי טעמא דגורם קללה לעצמו, ולכאורה יפלא מאד דלמה יהיה מותר לאנשים דעלמא לקלל מטעם ספק את המלוה, פן האמת אתו והלוה הוא הרשע שכופר בחנם, ואין לומר דבאמת הקללה היא שלא מן הדין אם כן לא היה ליה לרבינא לחוש לזה כלל דקללת חנם לא תבא, ועוד אטו ברשיעי עסקינן.

אבל לפי דברינו הנ"ל ניחא דמצד הדין היכא דכף חוב מכריע יותר אין חיוב לדנונו לכף זכות, ובזמנם לא היה הדבר מצוי כלל שאחד ילוה לחבירו שלא בעדים כדמשמע ביומא (ט' ע"ב) דר' אלעזר לא הוי משתעי ריש לקיש בהדיה דמאן דמישתעי ריש לקיש בהדיה בשוק יהבין ליה עיסקא בלא סהדי, ואמרינן בבבא מציעא שלשה צועקין ואינם נענין ואחד מהם המלוה לחבירו שלא בעדים, ואם כן אם בא אחד ותובע לחבירו שהלוהו מעות בלא סהדי והוא משיבו לא היו דברים מעולם הדעת נוטה מאד שהאמת והצדק הוא עם הנתבע וזה מוציא עליו לעז בחנם ולכן הכל מקללין אותו:

ביאור הלכה סימן שכט סעיף ד: ד"ה אלא לפי

...אבל חרש ושוטה התורה פטרינהו מחמת אונסייהו, ומלבד זה גבי חרש ושוטה פשיטא דמחללין עליהם שבת דהא אפילו נהרגין עליהם דגם הם בכלל איש כי יכה כל נפש כל דהוא נפש כמו קטן, וגם הם בכלל לא תעמוד על דם רעך כשאר ישראל, ובפירוש אמרה תורה לא תקלל חרש ומלקין עליהן (אע"פ דישאל רשע מותר לקלל שאני התם דכתיב ונשיא בעמך בעושה מעשה עמך) ומלקות נמי ממיני מיתה הם כמבואר בסנהדרין דף י', ולא ידעתי מה היה לו לבעל הלכות קטנות שנסתפק בזה אם מחללין ואם הורגין עליו ודבריו תמוהים מאד עי"ש היטב.

בגדר קללה / הרב אהרן בוארון [מתוך: קובץ תורת האדם לאדם ח"ד]

יש לעיין מהו גדר "קללה", האם קללה היינו רק אם מאחל שתבוא רעה לחבירו, או אפילו כל דברי בזיון וגנות שמגנה את חבירו, הרי זה בכלל קללה. וטרם עיינתי בספרי רבוה"ק בדנא פתגמא, אם כתבו בזה גדר ברור. ולע"ע ניהזי אן בעזהשית"ו.

א) נראה שאכן קללה שאסרה תורה לקלל אדם כשר מישראל היינו כשמאחל לו שתבואהו רעה, אבל כל שאר דברי בזיון ונאצה שאומר על אדם כשר מישראל אינם בגדר קללה אלא עונו ישא משום אונאת דברים או הלבנת פנים החמורה או לשון הרע וכיוצא בהן.

אבל אין זה בגדר קללה. וכן מורה פשט הדברים שהם ענינים נפרדים. ולכן נלמדים ממקראות שונים. ובודאי אינו בחנם.

(ב) והנה מצאנו ב' טעמים עיקריים לאיסור הקללה. בספר החינוך מצאנו (במצוה רלא) שביאר כי משרשי המצוה שמנענו השי"ת מלהזיק בפינו לזולתנו כמו שמנענו מלהזיק במעשה. וכעין מה שאמרו חכמים ברית כרותה לשפתים, כלומר שיש כח בדברי פי אדם. עכ"ל. וראיתי מביאים שכבר ביאר הענין כך בשו"ת הרשב"א ח"ז (סימן רפו). ע"ש. ובעניי יש לי להוסיף שכבר מבואר כן בגמ' במסכת שבועות (לו.), שאמרו שם דהא דאסור לאדם לקלל את עצמו, זה נלמד מדכתיב רק השמר לך ושמור נפשך מאוד. ע"כ. משמע שטעם מה שאסרה התורה לקלל הוא משום שהקללה עלולה להזיק את המקולל. [ומה שהרשב"א ז"ל בתשובתו הנז' לא הזכיר דברי הגמ' לא קשיא, כי לא בא בדבריו להראות מקור הענין אלא אך להוכיח ולברר שאין האמת עם דברי הפילוסופים שטוענים שלכל דבר בעולם יש הסבר טבעי. אבל ע"ד רבינו בעל החינוך יש לנו לעמוד מדוע לא הביא לזה ראיה מהגמ' בשבועות הנז', דשרש המצוה הוא כדי שלא להזיק. אלא כך כתב, אע"פ שאין בנו כח לדעת באיזה ענין תנוח הקללה במקולל, ואיזה כח יש בדיבור להביאה עליו, ידענו דרך כלל מכל בני העולם שהם חוששים לקללות, בין ישראל בין שאר האומות, ואומרים שקללת בני אדם גם קללת הדיוט תעשה רושם במקולל ותדביק בו המארה והצער. "ואחר דעתנו דבר זה מפי הבריות, נאמר כי משרשי המצוה שמנענו השם מלהזיק בפינו וכו'". עכ"ל. דמה נצרך ללמוד זאת מהנהגת העולם, בעוד שהדברים מבוארים וכמעט מפורשים בתלמוד במס' שבועות (לו.) הנז'. וצ"ע]. ועכ"פ לפי טעם זה מובן בהחלט שרק אם מאחל רעה ה"ז בגדר קללה, אבל לא שאר מיני חירופין וגידופין.

(ג) ואמנם רבינו הרמב"ם בספר המצוות (לאוין שיז) האריך לבאר שטעם האיסור הוא כדי שלא ירגיל עצמו לכעוס ולנקום, כי דרך בעלי הכעס לבטאות כעסם ולספק רגשי נקמתם גם בקללות גרידא (כאם הזיקום או ציערום בדבר מועט). וכיו"ב ראיתי מביאים שביאר רבינו בחיי (ויקרא יט, יד), שטעם האיסור כדי שיהיה האדם גדור בדיבורו ושלא ירגיל את נפשו בתכונה רעה. עכ"ל. ולטעמים אלו היה מקום בהחלט לומר שכל מיני גידופין יהיו בכלל האיסור לקלל.

אולם באמת נראה ברור שגם לדעת הרמב"ם ורבינו בחיי לא הוי בגדר קללה אלא במאחל רע ולא בשאר דברי חירופין. כי כבר ביארנו לעיל שלשאר דברי חירופין שמענו אזהרה מלא תונו איש את עמיתו ומשאר איסורין, ואין ע"ז חולק, וא"כ על כרחך שגם לדעת הרמב"ם ורבינו בחיי דברי חירופין גרידא ללא איחול רעה אינן בכלל קללה.

(ד) ומצאנו בס"ד שרבינו הרמב"ם כתב בזה דברים כמעט מפורשים בהלכות ממרים (סוף פ"ה), וז"ל: ולא על הכאה ולא על הקללה בלבד הקפידה תורה אלא אף על הבזיון, שכל המבזה אביו או אמו אפילו בדברים ואפילו ברמיזה הרי זה ארור מפי הגבורה שנאמר ארור מקלה אביו ואמו. ע"כ. הנה הרמב"ם מחלק בפירוש בין קללה לשאר בזיון. (ואמנם הרדב"ז בפירושו שם כתב בתוך הדברים על הפסוק שהביא הרמב"ם, ארור מקלה אביו ואמו, וז"ל: דקרא דמקלה אביו ואמו משמע ליה ד"מקלל" בפירוש וכו'. ע"כ. משמע לכאורה דס"ל להרדב"ז דמקלל היינו מקלה. וא"כ שמא תאמר שלדעת הרדב"ז מקלל כמקלה כולל כל מיני בזיון. זה אינו בודאי, כי בודאי לא בא הרדב"ז לחלוק על הבחנתו של הרמב"ם בין מקלל למקלה, שמקלה כולל כל מיני בזיון ומשא"כ מקלל. דאין זה במשמעות לשונו ז"ל שבא לחלוק, ואדרבה לפרש דברי הרמב"ם בא. וא"כ על כרחך ש"מקלל" שנקט הרדב"ז אינו בדוקא, וכוונתו על כל מיני בזיון. וא"נ ט"ס קלה נפלה בדברי הרדב"ז, וצ"ל מקלה).

(ה) ראיה נוספת לדבר אנו מוצאים בדברי רש"י במס' סנהדרין (סה:): על המסופר שם, ששאל טורנוסרופוס הרשע את רבי עקיבא מי יאמר ויוכיח שיום השבת שישאל משמרין הוא באמת יום השבת, אולי יום אחר משאר הימים הוא השבת האמיתית. והוכיח לו זאת ר"ע בג' הוכחות. וההוכחה השלישית היא, שקברו של אביו (של טורנוסרופוס) מעלה עשן כל ימות השבוע ואילו בשבת העשן פוסק (כי הגיהנם שובת בשבת). אמר לו טורנוסרופוס, ביזיתו ביישתו וקיללתו. ע"כ. ופירש רש"י, הך קללה אינה אלא גידוף, וכן היה לשונם,

כמו קללה נמרצת (במלכים א' פרק ב פ"ח, אמר דוד כך על שמעי בן גרא: והוא קללני קללה נמרצת ביום לכתי מחנים), שלא היה שם קללה אלא גידוף. עכ"ל. הנה מפורש ברש"י שאין קללה גידוף, אלא תרי מילי נינהו. ועל כרחך שהחילוק ביניהם הוא שכל שאומר לו דברי גנאי שיש בו ומבזהו, ואינו מאחל לו רעה, אין זה קללה אלא גידוף ואונאת דברים. והעירני מחברי מערכת המכון "תורת האדם לאדם" שכבר עמד בחקירה זו דגדר קללה בספר "משנת אברהם" פרייס על הסמ"ג (סימן רט – ריב אות ג), וראיתי שעמד במהות קללת שמעי בן גרא את דוד. ולא זכר דברי רש"י הללו, שכותב בפירוש שאינה בגדר קללה.

ו) ואמנם להלן (סנהדרין סו.) על מה שנסתפקה הגמ' על הפסוק לא תקלל חרש, שמא א"א ללמוד ממנו לקללת אחרים, שכן חרשותו גרמה לו, פרש"י, מתוך שהוא שפל הזהיר עליו הכתוב שלא תבזהו ולא תצערנה מפני שנותן צרתו על לבו ומיצר על שפלותו. עכ"ל. משמע שענין הקללה הוא הצער שגורם לאדם כשר משראל. וא"כ אולי נלמד מזה שעל כל דברי גידוף ועלבון שאומר לחבירו עובר משום לא תקלל. אולם נראה שאין ללמוד מזה, כי נראה ברור שגם רש"י לא נתכוון לומר שכל בזיון הוי בכלל לא תקלל חרש, אלא על קללה כדינה, דהיינו שמאחל רעה, מבאר רש"י מדוע חמורה היא קללת החרש מקללת שאר אדם. ומבאר דהיינו משום שהחרש מצטער מזה יותר משאר אדם. וקאי רש"י בזה רק על קללה כדינה. וזה ברור.

ז) גם בס' משנת אברהם הנ"ל (סימן רט – ריב אות ג, עיין כאן בהערה) העלה כן, שהמבזה את חבירו אינו עובר בלאו דקללה, דאין עובר בלאו זה אלא המקלל את חבירו שהשי"ת יענישוהו. והביא לזה ראיות. ע"ש. אמנם לענ"ד ההגדרה היותר מדויקת היא כמ"ש בעניותי. גם העירני למש"כ בספר "לרעך כמוך" (לרב דוד אריאב שליט"א בפרק על לא תקלל, עמוד רכ) שעמד בחקירה זו, וגם הוא העלה כן, שקללה הינה הבעת רצון שתבוא רעה מסוימת על פלוני. וכתב שכן הסכים עמו לזה הגר"ח קנייבסקי שליט"א. ועוד הביא לזה ראיות. ע"ש.

ח) אי קשיא לי הא קשיא, דבגמ' סנהדרין לעיל (ס.) לומדים שהשומע ברכת השם צריך לקרוע בגדיו מן הנאמר בספר מלכים ב' (סוף פרק יח) ויבא אליקים בן חלקיהו וגו' ושבנא הסופר ויואח בן אסף המזכיר אל חזקיהו קרועי בגדים ויגידו לו את דברי רבשקה. ע"כ. והנה המעיין בספר מלכים שם ראה יראה שרבשקה אמנם הרשיע לדבר כלפי מעלה ר"ל, אבל לא מצאנו שבירך שם בשם. והרי הלכה פסוקה היא (לעיל נו.) דמגדף היינו שיברך שם בשם. וכן נפסק להלכה. ואילו הכא ברבשקה לא שמענו שבירך שם בשם. וא"כ קשה איך למדו מהאי עובדא שצריך לקרוע על ברכת השם, דילמא מה שקרעו חומרא בעלמא היא.

ואמנם מתחילה רציתי לתרץ דאע"פ שבנביא לא מצאנו שרבשקה גם בירך את השם, הכי קים להו לרבנן, שגם בירך את השם. וזה מצוי לרוב בדברי חז"ל כנודע. אולם מצאנו ראינו לרש"י ז"ל בו במקום (ס. ד"ה קרועי בגדים) שכתב כך, קרועי בגדים, על גידופין ששמעו מפי רבשקה, כדכתיב אשר שלחו מלך אשור אדוניו לחרף אלהים חי. עכ"ל. א"כ מפורש ברש"י שרבשקה גידופין הוא דקאמר, והבאנו לעיל שרש"י מבאר בפירוש (לקמן סה: ד"ה ביזתו ביישנתו קללתו) שגידוף אינה קללה. ועוד דהכי מוכח מלשון הכתוב שהביא רש"י "לחרף", דהכוונה לבזות בזיון בעלמא.

ט) וי"ל דשאני מקלל אדם ממברך את השם. מקלל אדם אכן לא הוי בגדר מקלל אלא כשמאחל רע, אבל בברכת השם אע"פ שאין נהרג עד שיברך שם בשם, מ"מ כל המרשיע לדבר ולבזות כלפי מעלה ה"ז אביזרא דברכת השם, אף שאינו נהרג ע"ז. וכמו שמצאנו באיסורים רבים שיש להם אביזריהו או אבק דידהו. ואף שאין מפורש כן בש"ס. והוי דומיא דמש"כ הרמב"ם (פ"ב מהל' ע"ז ה"ט): מי שגידף את השם בשם עבודת כוכבים קנאים פוגעים בו והורגים אותו. עכ"ל.

והטעם לחילוק זה בין מקלל אדם למברך את השם, פשוט, דברכת השם טעם האיסור הוא בזיון כבוד שמים, וכמפורש בשאלתות (פרשת אמור שאלתא קי) רמזוהו, ע"ש. ולכן

מילתא דמסתברא היא שאע"פ שלימדונו חז"ל (סנהדרין נו.) שאין המגדף נהרג אלא במברך שם בשם וילפי לה מדכתיב ונוקב שם וגו'. מ"מ כל המתריס כלפי מעלה ה"ז אביזרא דמברך את השם, דהא איכא טעמא רבה דכבוד שמים. אבל באיסור לקלל אדם אף שלפי הטעמים שנתנו הרמב"ם ורבינו בחיי לאיסור זה, שמרגיל עצמו למידות מגונות, היה מסתבר לכלול בזה כל מיני בזיון, אולם באמת אין צורך לזה, כי במבזה בשר ודם אם אינו חייב משום קללה מ"מ יש לחייבו מצד אחר כגון משום אונאת דברים וכדו'. אבל בברכת השם שאין לאו אחר לחייב את המתריס כלפי מעלה, ממילא דהוי אביזרא דברכת השם. וכמובן ביותר יומתק החילוק ביניהם ע"פ טעם איסור קללה שביארו הרשב"א והחינוך, שעלול להזיק את המקולל. ובעניותין סייענו זאת דהכי מוכח מדברי חכמינו במס' שבועות (לו.). דלפי טעם זה מובן בהחלט מדוע במקלל בשר ודם חייב רק במאחל רע, ולא בכל מיני חירופין וגידופין. ואילו מברך את השם שאין זה טעמו אלא טעמו משום כבוד שמים, גם שאר מרשיע לדבר כלפי מעלה בכלל האיסור.

בסיכום: גדר קללה הוא שמאחל שתבא רעה על המקולל. אבל כל שאר דברי חירופין ובזיונות שאומר לזולתו אין זה בגדר קללה, אך כמובן עלול לעבור בזה משום אונאת דברים, לשון הרע, הלבנת פנים, ועוד.

* * *

הערת המערכת: הרינו מעתיקים כאן את דברי ה"משנת אברהם" [להר"ר אברהם פרייס ז"ל אב"ד טורנטו, על הסמ"ג ח"ב סימן רט-ריב, אות ג'] וז"ל:

התוכן של קללה להתחייב עליה

במשנה דשבועות (לה.) המקלל אביו ואמו בכולן... המקלל עצמו וחבירו בכולן... יככה ה' (דברים כח) וכו', משמעות הלשון דקללה היא שאומר לחבירו או על עצמו שה' יחרגנו או שימיתנו וכדומה, כלומר שיענש חבירו או הוא עצמו על ידי ה', אבל אם לא אמר דברים של עונש אלא אמר לחבירו שהוא נואף או רוצח, אפילו אמר זה בשם כגון שיאמר 'אתה הנך רוצח' אפילו הזכיר בזה את השם של ה', אין זה בכלל קללה כלל. וברמב"ם לא פירש את תוכן הקללה, גם בגמרא שם ליתא מזה אלא מלשון עונש כגון: גם אל יתצך לנצח יחתך וגו'.

אולם בשבת (קה.) אמר ר' יוחנן בשם רבי יוסי בן זימרא מניין ללשון נוטריקון מן התורה, רב אחא בר יעקב אמר והוא קללני קללה נמרצ"ת נוטריקון נואף הוא מואבי הוא רוצח הוא צורר הוא תועבה הוא וכו'. מפורש דאליבא דרב אחא בר יעקב גם ניבים של בזיון לאדם כגון נואף, מואבי, צורר, רוצח וכדומה נכללים בהניב 'קללה' שהרי דוד אמר בפירוש 'והוא קללני'.

ואולי יש לומר דכיון דשאר אמוראי שם ובתוכם גם ר' יוחנן ודבי ר' נתן ודבי רבי ישמעאל ילפי נוטריקון משאר קראי ולא מקרא ד'והוא קללני' וגו' שמע מינה דסברי דאין דברי בזיון בכלל קללה, ולכך לא אמרו בגמ' דשבועות אלא דקללה היא בלשון עונש שמיימי. וגם זה מוסבר, דאי אמרת דבלשון בזיון גרידא נקרא קללה למה לי שיזכיר את השם, בשלמא אי אמרינן דזה הוא דוקא באומר בלשון עונש כלומר שיענישוהו ה', ניחא דצריך שיזכיר את השם, אבל אם הוא גם לשון בזיון כעין שנאמר בדוד למה לי שיזכיר את השם.

ובקרא שמואל ב' ט"ז - ה, ו, ז כתיב: ובא המלך דוד עד בחורים והנה משם איש יוצא ממשפחת בית שאול וישמו שמעי בן גרא יצא יצוא ומקלל. ויסקל באבנים וגו'. וכה אמר שמעי בקללו צא צא איש הדמים ואיש הבליעל וגו'. עכ"ל. ובכן אפשר ששמעי קילל את דוד שיענש בעונש שמיימי שזו היא עיקר הקללה, אלא מה שנאמר 'וכה אמר שמעי בקללו צא צא איש הדמים' פירוש ששמעי קילל קללה של עונש שהכתוב לא פירשה, אלא שמיד בשעת הקללה כה אמר שמעי צא צא איש הדמים, זה אינו מהקללה אלא ששמעי שהיה ראש הסנהדרין התנצל עצמו לפני השומעים דמאי שהוא מקלל את המלך הלא אפילו הדיוט מישראל אסור לקלל, משום דהמתקלל הוא איש הדמים ואינו עושה מעשה עמך ולכך מותר לו לקלל.

ואולי גם רב אחא דדרש נוטריקון מהניב נמרצ"ת גם כן מפרש כך, כלומר דוד אמר לשלמה בנו ששמעי קיללו קללה, כלומר עונש שמיימי כדין קללה, נמרצת, כלומר ולא די שחטא במה שקילל אלא בשעה שקילל מיד אמר דברים לרצות את עצמו שמותר לו לקלל, ומהו הן הדברים, הן נוטריקון: נואף מואבי רוצח וכו', שעל ידי כך רצה לעשות את דוד לאינו עושה מעשה עמו ולכך יש לו היתר ח"ו לקלל את דוד המלך. והמילה 'נמרצת' פירושה 'רצויה' לפני המקום, כלומר לא תחשב שום חטא למקלל, ובזה התרבה חטאו של שמעי בן גרא שרצה להיות נבל ברשות התורה.

ועוד ראייה להנ"ל, מדאמרינן בקידושין כח. ובכמה מקומות, בקורא לחבירו עבד יהא בנידוי, ממזר סופג את הארבעים (פירש"י: קנסו מכות מדרות וניחא ליה מנדוי) רשע יורד עמו לחייו. ואי אמרת שהקורא את חבירו שמות בזויים הרי זה בכלל מקלל מה יותר שמות בזויים יש מאשר קורא אותו עבד או ממזר או רשע, והיה לו לש"ס לומר דאם קורא אותו בשמות הללו ומזכיר את השם הרי הוא חייב מלקות מדאורייתא על שקילל את אחד מישראל, אלא בע"כ דאין נקראת קללה אא"כ שמקללו שהשם יתעלה יענשהו. עכ"ל משנת אברהם.

ספר הבתים ל"ת שי"ז
מתק האזהרות אות כב כד

קללה בלא שם: עמודים הארזים אות ד', עמ' נז והלאה, עין משפט גאודסקי, רק איסור דרבנן ומחלק שמכלל לאו הוי איסור דאורייתא, חזו"א, מנחת חינוך

יש בש"ס מקומות שקשה לפרשם קללה ממש, ורק לשון זלזול, עיין מגילה כח. קללת חבירי על מטתי, עיי"ש ראש יוסף שלום יתקל גברתה, ערכין טז: עד קללה, כ"כ בא' המפרשים וכעת אינני זוכר.

ולענין קללה במשא ומתן של הלכה עיין פסחים סט. שאמר רבי אליעזר לרבי עקיבא "בשחיטה השיבני בשחיטה תהיה מיתתו" ועיין משנת אברהם אות ט-י שמסביר בזה קצת... ועוד מזכיר שם גמ' שבת קח גבי רב שמואל וקנרא עיי"ש.

עי' ברכות ז. קללת הצדוקי ע"י ריב"ל, ותוס' ד"ה ההוא צדוקי ותוס' ע"ז ד:

==בבראשית רבה כו ח: רשב"י מקלל מאן דקרי להון בני אלהיא עיי"ש==

ירושלמי שבועות - שתי מקומות
כנסת הגדולה

בעל הטורים (בראשית ??) יעקב אבינו החסיר לו שנים כי קללת חנם לא תבוא.

שו"ת ראנ"ח סימן קיא

... ועוד שהוא ממונה מן הקהל לפקח בכל עסקי הקהל וקרוב לומר שדינו קרוב לדין הדיין שכתב הריב"ש ז"ל שיש בקללתו לאו נוסף והמקלל אותו חייב מדרות או נדוי:

מערכי לב

דרוש נד: פורים ומגילת אסתר: להג"ר רפאל יוסף חזן בעל "חקרי לב": דף קכא ע"ב: ...עוד נקדים מה שיש לחקור במי שנידוהו שנתחייב נידוי, ובעודו יושב בנידוי קם אדם ונידוהו או קללו וחירף וגידף אותו אי חייב נידוי זה, או דילמא כיון שיושב בנידוי על עונו אינו עושה מעשה עמך ואינו בר עונש, וצדדי הספק הוא דבסנהדרין דף פא אמרו דיוצא ליהרג ובא אחר והכהו או קללו פטור, ושם נאמר דמי שנתחייב מלקות ובא אחר והכהו חייב דבגופיה דקרא כתיב פן יוסיף להכותו על אלה ע"ש, אך בחייב נידוי והכהו או קללו לא ידענו, שי"ל דוקא בחיוב מלקות חייב דבמקום מיתה קאי ויכול למות ע"י הכאה, אבל בביוש דברים אה"נ דפטור כיון שאינו אדם כשר.

ומצאתי ראייה לזה ממ"ש בב"ק דף פו: ביישו ערום חייב, ערום בר בושת הוא אמר רב פפא מאי ערום דאתי זיקא כרכינהו למאניה ואתי איהו דלינהו טפי, ופרש"י כיון דאינו מקפיד לילך ערום לאו בר בושת הוא כלל, והתוס' חלקו עליו דאי רקק בו או סתרו בר בושת הוא ודוקא בהיה ערום והוסיף להערימו יותר פטור, וה"ה בפ"ג מהל' חובל הביא מחלוקת זו וכתב שהרשב"א דעתו כהתוס', והרמב"ם דעתו כרש"י, אך את זה ק"ל שזה סותר מה ששינונו שם בב"ק דף צ: בפרע ראש האשה בשוק חייבו רבי עקיבא ד' מאות זוז, הלך אותו האיש ושמרה על פתח חצרה ושיבר כד שמן בכאיסר וגילתה את ראשה ואמר אותו האיש וכי לזו אני נותן ד' מאות זוז, ואפ"ה חייבו ר"ע דאע"ג שאדם רשאי לחבול בעצמו אחרים שחבלו בו חייבין, ואמאי הא הוי כערום והוסיף להערימו שגם לשיטת התוס' פטור.

ואחר החיפוש ראיתי בחידושי אליהו רבה לב"ק דף צ שהקשה כן וחידש דר"ע לטעמיה דאינו מחלק בין נקלה לנכבד שגם בנקלה חייב ד' מאות זוז, וא"כ ה"נ ל"פ ??? וגם באינו בר בושת כלל, אך לת"ק דהכל לפי כבודו של אדם אה"נ דבאשה כזו שגילתה ראשה על כד שמן אינה בר בושת כלל, וכדעתו נראה דעת רש"ל בב"ק גבי הך מתני' ע"ש בדבריו.

ולדידי אחר המ"ר אין דבריהם נראין כיון שהרי"ף והרא"ש ובקיצור פסקי הרא"ש פסקו מתני' כצורתה דהחובל בעצמו פטור אחרים שחבלו בו חייבין דמינה נפיק לבושת, ש"מ דקי"ל כר"ע, גם בשטמ"ק לב"ק סיים המאירי שכן הדין בבושת דהוא שבייש עצמו פטור אחרים שביישוהו חייבין.

ולעיקר הקושיא אחר היישוב ל"ק דכי קי"ל בייש הערום פטור היינו ביישו בעודו ערום שהוסיף להערימו, אבל היה ערום ביום אחד וביום שני היה לבוש ועשהו ערום אה"נ דחייב והיינו מתני' דגלתה ראשה פעם אחרת...

קהלות יעקב

ציונים ועיונים נוספים

- אבני נזר**, ר' אברהם בורנשטיין
העובר על חרם ב"ד, אף דנלמד מדברי קבלה.. בכ"ז
עובר בלאו מן התורה כמו המקלל עצמו דעובר בלאו,
חו"מ סי' לב
- אברהם אנכי**, ר' אברהם פאלאגי
לא תקלל חרש, י"ל דדוקא חרש יותר רגיש משאר בני
אדם עיי"ש / על הפסוק פרשת קדושים, אוצה"ח 032
- אברהם יגל**, ר' אברהם הכהן מטוניס
==, 324
- אגרות משה**, ר' משה פיינשטיין
מקלל חבריו אחרי שנתן לו רשות האם עובר בלאו /
עיקר הקללה משום בזיון ולא משום נזק וראיה מקטן
הנבלם, או"ח ג עה
- אגרת התשובה**, רבינו יונה
==, אות טו, טז
- אדמת קודש**, ר' ניסים מזרחי
מקלל אביו ואמו בכתב, ח"ב יו"ד ח
- אדרת אליהו**, הגר"א
לא תקלל לשון בזיון עיי"ש / קיצור מכילתא, שמות שם
- אדרת תפארת**, ר' אברהם דורי
כמה סימנים באיסור קללה, עושה מעשה עמך, אם
מחל, קללה לקטן, איך חלה הקללה ואיך מבטלה, ועוד
סימנים נג - נז, ח"ב נג-נז
- קללת מלך שאינו עושה מעשה עמך, ח"ד ע (א)
- אהל יהושע**, ר' שמעון משה דיסקין
סדר הרמב"ם 262, רמב"ם 262
- אהל יוסף**, ר' יוסף אשכנזי
==, 181
- אור שמח**, ר' מאיר שמחה הכהן
ביאור שו"ט של הגמ' תמורה ג לפי דברי הרמב"ם אם
קללה הוא פגם בין אדם מקום או לחבירו ועוד עיי"ש,
סנהדרין כו
- לא מהני מחילה וראיה ממקל עצמו, סנהדרין כו
- למה דיין נקרא אל-הים, ע"ז ב ה
- אורח משפט**, ר' שמעון דובער אנאליק
קונטרס ארוך בדיני קללה, שו"ע חו"מ סי' כז, חו"מ סי'
כז
- אורים ותומים**, ר' יהונתן אייבשיץ
כמה נקודות בדברי השו"ע / יישוב לדברי הרמב"ם, כו
קללה בכתב, צו ה
- אות היא לעולם**, ר' יהושע ר.פ. שיגורא
על איזה לאו לוקין מקלל חבריו / וסימן שני בענין קללת
עצמו, ח"ב עמ' 99-87
- אזהרות לחג השבועות**, רבינו אליהו הזקן
==, עמ' כג:
- אחיעזר**, ר' חיים עוזר גרודזינסקי
דין קללה בשם ה' בלע"ז, ח"ג לב
- איש אל אחיו**, כמה מחברים
באיסור קללה, עמ' 23
- אלפי מנשה**, ר' מנשה אייכנשטיין
==, חו"מ כז
- אמרי דוד**, ר' דוד שליסל
==, משפטים
- אמת ליעקב**, ר' יעקב מליסא
מתי אפשר לקלל רשע כשהוא אחד עם החטא ולכן
נקראו "חטאים" כמו ואני תפילה אצל דוד, ברכות פ"א
- ארח משרים**, ר' מנחם טרויש
בדברי הגמ' סנהדרין נב. את אביה היא מחללת, ארור
שזו ילד וכו', הכוונה לקללה בלא שם וכינוי שרק
איסורא בעלמא ולא קללה בשם / קללת רשעים, ה אות
יד ביאור יא
- קללה בלא שם אסור מטעם דאית ביה בושה / רשע
מותר לקלל אפילו עבר איסור דרבנן או מנהג? / ובענין
קללת חכמים, י
- ארך אפים**, ר' אברהם יעלין
==, עמ' י
- ארעא דרבנן**, ר' ישראל יעקב אלגוזי
גר בקללת אביו דרבנן, ג קטו 06
- באר יהודה**, ר' חיים יהודה דייטש
==, עמ' 68
- באר יעקב**, ר' יעקב ברלין
==, שו"ע חו"מ כז 291
- בחיי, רבינו בחיי**, רבינו בחיי
==, על הפסוק
- בינה ודעת**, ר' מנחם אדלר
רשע שאינו עושה מעשה עמך, גדר קללה, ברכת
המינים, / סימן א' בסוף הספר, סימן ד, סימן ה, 465-458
- בית אהרן**, ר' אהרן כהן
עיי"ש, נדרים 362
- בית אהרן וישראל**, קובץ, כמה מחברים שליט"א
==, קלב 241
- בני שמואל**, ר' שמואל חיון
על דברי טור שו"ע... חו"מ סי' כ"ז
- בנין עולם**, ר' יצחק אייזיק חבר
לשון קללה שנוכר בגמ' ערכין לענין תוכחה, עד קללה,
הכוונה דברי חירופין ולזוללים כדמוכח מש"ס שם בענין
שואל, וכן מש"ב קללני קללה נמרצת עיי"ש, או"ח סי'
לב
- ברית יעקב**, ר' ברוך מרדכי ליבשיץ
איזה איסור יש במקלל בלא שם או כינוי (אונאת

בשמות המסופקים כמו אלהים לא תקלל יכול הסופר
לסמוך על תנאי קדושה בתחילת כתיבתו עיי"ש, א סו
הלכות קטנות, ר' יעקב חגיז
כותב לחבירו בלי יצ"ו, ח"ב סי' י"ז
הלכות שמירת הדיבור, עילום שם
==,
העמק שאלה, הנצי"ב מוולאזין
, קלד
הפלאות שבועות, ר' אליהו דוד רייכמן
בענין ארור בו נידוי בו קללה בו שבועה, 186
הציבי ציונים, ישיבת בית מאיר
==, סנהדרין סו
הר אפרים, מכילתא, ר' אפרים זאב גרבוז
בפסוק אלקים לא תקלל, משפטים
התעוררות תשובה, ר' שמעון סופר
בדין מקלל עצמו או חבירו בשם, ח"ג כ
ווי העמודים, ר' יצחק טייב
, סי' מב
ויקרא אברהם, ר' אברהם פלאגני
==,
זהב שיבה, ר' נסים שלמה אלגאזי
==,
זית רענן, ר' אברהם אבלי
==, משפטים
חורב, רש"ר הירש
==, 262
חושן האפור, ר' דוד פיפאנו
==, חו"מ כו
חזון איש, ר' אי"ש קרליץ
בדיני מקלל, סנהדרין סי' כ'
כל הני דמצינו בגמ' אמוראי דקללו היה הדבר חובה
להיות כבוד התורה קבועה בלבבות ושלא יתרגלו
בזלזול כבוד חכמים... ועיי"ש שמתרץ כמה סוגיות
בש"ס בענין זה, סנהדרין סי' כ' אות י'
חידושים וביאורים, ר' אברהם פינס
מקלל אביו, 24
חיים ביד, ר' חיים פאלאגני
==, נז
חמדת ישראל, ר' מאיר דן פלאצקי
קללת אב ואם, 91
חמרא וחיי, ר' חיים בנבנשתי
בסוגיות של סנהדרין שם, ==
חמש היריעות, ר' דוד זילבר
==, קודשים
חקרי לב, ר' יוסף רפאל חזן
==, או"ח צד (ר ע"ד)
==, חו"מ סי' י' וסי' קנ"א
בלימוד של מקלל עצמו רק השמר לך ושמור נפשך,
י"ד סי' ק"א עמ' ריג
מסתפק אם קללה בלא שם אסור משום אונאת דברים,
י"ד סי' פג פד
חרדים, ר' אלעזר אזכרי
בענין מקלל עצמו ובענין כל המזכיר רשע ואינו מקלל

דברים), ח"א סי' ג
ברית יעקב, ר' יעקב חיים סופר
בענין קללת חנם, סימן לו
ברית משה, ר' משה חיים
עיי"ש, ל"ת רח-ריב
ברכי יוסף, רבינו החיד"א
בדיני מקלל אביו ואמו, י"ד רמ"א
על דברי שו"ע חו"מ, חו"מ סי' כז
ברכת אברהם, ר' אברהם ארלנגר
==, סנהדרין נב 261
כמה דיני קללה, שבועות לו
ברכת אליהו, ר' ברוך רקובר
נושאים רבים עיי"ש, חו"מ כז
ברכת יצחק, ר' יצחק ברכה
==, 97
ברכת כהן, ר' ברוך שמואל דויטש
==, קדושים
גליוני הש"ס, ר' יוסף ענגיל
==, שבועות לו
גרי"ז, על הרמב"ם 2
קללה בשם או בלי עיי"ש החילוקים, סנהדרין כו ג
גרי"פ פערלא ביאור לרס"ג, ר' ירוחם פישל פערלא
==, ל"ת מז מח
בענין קללה, סוגיא דתמורה ג', עשה א ח"א 38
ח"ג מילואים אות א עמ' 1-450 / השגה על דברי חתם
סופר י"ד רכו בענין סוגיא דתמורה ג', ח"ג 154 בספר
למה הגאון לא מנה קללה אב ואם והכאת אב ואם,
עיי"ש בענין קללה בכלל / י"ל דקללת אב בכלל העשה
של מורא אב וכו' עמ' 67, ח"א עמ' 66
מקלל אביו ואמו, עונש לב
מקלל בשם ושם שמים לבטלה, ח"א עמ' 68
דבר המשפט, ר' מנחם בן שמעון מרדכי
, שו"ע חו"מ כז 02
דברי שלום, ר' שמואל יצחק יודייקין
אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך, וכן לענין ברכת
הדיוט, ח"ה יא-יג, יד-טו
בענין כל המזכיר רשע ואינו מקללו עובר בעשה, ח"ג
סי' לו
בענין קללת חכם אפילו על חנם היא באה, ח"ה סי' טז
ציונים שם עמ' כט
דינא דחיי, ר' חיים בנבנשתי
עיין מקלל אביו ורבו וכו', ל"ת ריה
דרכי דוד, ר' דוד מילדולא
פרשת משפטים, 75
דרשות הר"ן,
מזכיר מדברי הרמב"ם בספר המצוות בענין תנועת
הנפש בקללה וכעס, דרשה יב
הדר יעקב, ר' יעקב חיים סופר
מהות ואופן פעולת הקללה, ו 67
קללת ת"ח אפילו על חנם, ו 07
הזן עשיר, ר' עמנואל חי ריקי
נוקב שם ה' עיי"ש סנהדרין פז, סנהדרין פ"ז
הלכות קטנות, ר' יעקב חגיז

ובענין חילוק בין קללה לבזיון, עמ' של
חתם סופר, ר' משה סופר

בסוגיא דתמורה לענין מקלל חבירו בשם שיעקר משום
הוצאת שם שמים עיי"ש, יו"ד רכז

טהרת המים, ר' אברהם הכהן משלוניקי

לקלל רשעים / שיוירי טהרה מע' ע' אות כא / שם מע'
ק' אות סח, אוצר 393, 449

מקלל עובר בלאו דלא תונו אונאת דברים / שיוירי
טהרה מערכת ב' אות ג' בסופו ושם מע' ל' אות טו,
אוצר 329, 012

קללת חכם / שיוירי טהרה מע' ק אות כג, אוצר 834

טעם ודעת, ר' משה שטרנבוך

מושב זקנים גם בזיו ת"ח בכלל, וביונתן משמע שכל
ממונים על הצבור אסור לקללם עיי"ש, בפסוק

יד דוד, ר' יוסף דוד זינצהיים

==, סנהדרין סו

יד הלוי, ר' יצחק שמחה הורוביץ

==, ל"ת שטו, שטז, שיז

יד רמה, רבינו מאיר אבולאפיעא

==, סנהדרין סו

יהודה יעלה, ר' מהר"י אסאד

קללת קטן, א' יו"ד רמט

יוסף אומן, ר' יוסף יחפא האן נורלינגן

==, 367

ילקוט אהבת ישראל, ליקט ר' משה כריף

==, 300

יעלוז חסידים, ר' אילעזר פאפו

ביאור מש"ב שהקללה חוזרת על ראש המקלל, אות עה

יפה ללב, ר' רחמים נ. יצחק פלאגי

==, ח"ד 611, חו"מ כז

יפה תואר, ר' שמואל יפה אשכנזי

במאמר המזכיר רשע ואינו מקללו עובר בעשה שם

רשעים ירקב, וירא פרשה מט א

ישועות ישראל, ר' ישראל יהושע טרונק

, חו"מ סי' כז 85

ישמוח משה, ר' משה טייטלבוים

ענין קללת חכם, ויגש 112

כנסת הגדולה, ר' חיים בנבנשתי

, חו"מ כז

כף החיים, הגר"ח פלאגי

קללת עצמו וחפצי חבירו, א, ח-י 12

כרם שלמה, ר' שלמה האס

==, שו"ע חו"מ כז, 380

==, או"ח קנו

שם לע"ז מביא ש"ך ביו"ד קעט סקי"א שמותר למחוק

שם של לע"ז עיי"ש, או"ח קנו

לב אברהם, ר' אברהם וויינפלד

האם מותר לקלל רשעים, חילוק בין רשעים לבין

כופרים ואפיקורסים, קמא כ"ה, קמב ו'

לחיים בירושלים, הגר"ח פאלאגי

מקלל דיין ואם צריך סמוכין בזה"ז, נזיר פז

ליקוטי הערות על, ר' יששכר דב גולדשטיין

השגת הגר"פ על חת"ס וביאור, יו"ד ג 33

לרעך כמוך, ר' דוד אריאב

==, ==

לתשובת השנה, ר' ישראל יוסף רפפורט

הטעם דהוי עבירה שב. א. לחבירו - בדברי הרמב"ם

אם הקללה באמת מועילה, שטז, שיז

מאזנים למשפט, ר' צבי הירש קאלישר

ביאור השו"ע וכמה נקודות, האם צריך דיין סמוך ועוד,

חו"מ כז

מאירי, רבינו מנחם המאירי

בדברי הרמב"ם בתנועת הנפש, ??

מבי"ט / מביט, רבינו משה מטראני

עבר על אלהים לא תקלל וכו', א של

מדרש רבה 2

כל המזכיר רשע ואינו מקללו עובר בעשה שנאמר ושם

רשעים ירקב / מובא בחרדים פרק לא אות א, ב"ר מט

מהרי"ט, ר' יוסף מטראני

מסתפק אם לא קללה ממש אם נפסל לעדות עיי"ש, ב

אבה"ע מג בסופו

מהרם מיניץ, רבינו משה מיניץ

, עמ' תפ"ג

מהרם שיק, ר' משה שיק

קללת אב ואם רס"א, שלא יקלל דיין ס"ט, שלא יקלל

נשיא ע"א, ברכת ה' ע', לא תקלל חרש רל"ב, מצוה עא,

סט, ע, רלב

מוריה, קובץ

אגרות מהחזו"א, בענין מגדף וקללה, יח 53

בדיני מגדף ומקלל / הרב דוד יצחק מן, נא 76

מושב זקנים, רבותינו בעלי התוס'

אב ואם, דיין ונשיא, חרש, משפטים, קדושים

מחנה יאודה, ר' יהודה אשכנזי

, חו"מ כז 91

מחנה יהודה, ר' יהודה קצין

==, ==

מטה שמעון, ר' מרדכי שמעון

==, חו"מ כז

מילי דחסידותא, ר' אברהם דוד בוטשאטש

האם צריך תמיד לשתוק לקללה ועוד... / ובענין קללת

חנם ועיין עוד בזה אות ב, תפ

קללה בדרך חינוך, ב

מים עמוקים, ח"א ר' אליה מזרחי ח"ב ראנ"ח

באיסור מקלל חבירו גם בלא שם ועוד, ב סט

מנחה חדשה, ר' יוסף פאפרש

לא לקלל הדיינים, סט

לא לקלל נשיא, עא

מנחת יצחק, ר' יצחק הכהן אראנאווסקי

לקלל אב ואם באריכות, סי' ר"ס

מנחת סולת, ר' דוד זעמן

שלא יקלל דיין סי' סט, שלא יקלל נשיא סי' עא, לא

תקלל חרש רלא, לא לקלל אב ואם רס, עא, ולא רס

מעין החכמה, ר' נח חיים

==, 44-43

קללת אביו ואמו לאחר מיתה חייב גם על אביו רשע

כי מיתה מכפרת, 124

מערכי לב, ר' יוסף חזן

בענין הקללה של שמעי בן גרא והנהגת דוד / מי שנתדנה ויושב בנידוי האם המקללו אז עובר בלאו כי אינו עושה מעשה עמך / וכן לענין אונאת דברים?
דרוש נד 542 והלאה

מעשה בראשית, ר' יוסף נסים אדהאן

==

מצודת דוד, הרדב"ז

, מצוה תקנדה,ו

מצות המלך, ר' מנשה הקטן קליין

==

מרגליות הים, הר' ראובן מרגליות

הטעם שמקלל את אביו אחר מיתה חייב כי הקללה דבקה בנפש... פה: אות ג,ד

מרומי שדה, הנצי"ב מוולאזין

==, שבועות לה-לו

מרכבת המשנה מכילתא, ר' דוד משה אברהם

==

משכיל לדוד, ר' דוד פרדו

==, קדושים

משכן יצחק, ר' יצחק קולדצקי

ביאור סוגיא דתמורה, תמורה ג-ד

משמרת הקדש, ר' חסדאי אלמושנינו

==, פרשת קדושים

משנה הלכות, ר' מנשה קליין

אם מותר לקלל רשע / אם חייבים להתפלל שיחזור בתשובה דוקא, ו מדור התשובות כז - ל

משנת אברהם סמ"ג, ר' אברהם אהרן פרייס

בענין קללה, נשיא אב ואם, ל"ת רט-ריא, ריח כולל נשיא ואב ואם וכו', ל"ת רט-ריא, ריח

משנת דרבי אליעזר, ר' אלעזר היילבוט

, חו"מ סי' כז 62

משפט ליעקב, ר' יעקב הכהן מעסקן

==

משפטי השלום / אמת, ר' יצחק סילבר

==

נהרי אפרסמון, ר' יעקב טננבוים

מלקות במקלל חבירו ועוד, יו"ד קט

נועם, הוצאת מכון תורה שלמה

מאמר: הזכות לתגובה אלימה וחובת התפייסות, כן כה עמ' רב

נזר ישראל, ר' ישראל רבינוביץ

מקלל עצמו וחבירו - ועי"ש עוד, עמ' 28-29

נחמד למראה, ר' נסים רפאל אשכנזי

אם בעי סמוכין בזה"ז ועוד, נזיר פז (ג 753)

נר מצוה, ר' יהודה סיד

מקלל חבירו בשם, ל"ת קלד

נתיבות המשפט

, חו"מ כז

נתיבות עולם, ר' שמואל גלאנטי

==, רא-רג

סביב ליראיו, ר' אהרן וואלקין

==, סי' מב

סנהדרי קטנה, ר' אברהם יהושע בורנשטיין

==, סנהדרין סו

ספר הבתים, רבנו דוד הכוכבי מאישליטא

==, ל"ת שטו, שטז, שיז

ספר הזכרון, ר' אברהם בקראט הלוי

, קדושים

ספר היראה, רבינו יונה

ולא יקלל את חבירו בשם וכו', ובהוספות עמ' צ, צא, צב בענין קללה בלא שם אריכות גדולה מהרב פורת, עמ' נב

ספר השלמה למנחת חינוך,

על מש"כ החינוך "אבל בשמות המיוחדים איכא עשה" כתב הגרי"פ ששגה דכיון דמותר לקללו פשיטה דאין בזה משום מוציא ש"ש לבטלה, עמ' נה

ספר זכרון למון האבי עזרי,

בדין מקלל בלא שם / הרב אפרים בורודיאנסקי, 332

ספר חסידים, רבינו יהודה החסיד

==, תפ

==, תפג

==, תרלח

אל תקלל שום אדם כי הקללה חוזרת וב"ברית עולם" שם וב"מקור חסד", עו

קללת אב ואם גם אחר מיתה ולא כמו איסור הכאה והטעם כי הקללה מזקת לנשמה, תקעו

ספר חסידים פארמא, השווה עם משנת אברהם

קא, קבט, תתתרלט

עולת יצחק, ר' יצחק ציוני

בלשון לע"ז ובכינו ועוד, א קעח

עטה אור, ר' עמנואל טולידנו

מקלל בשם ובכינויים, שבועות

עין משפט, ר' מיכאל זאואדסקי

, חו"מ כז 84

עיר הצדק, ר' שמואל פריינד

, רט, רי, ריא, ריב

עיר מקלט ומוסרי, ר' דוד לידא

שלא לקלל הדיין שלא לקלל הנשיא, שמות סי' עא, עב שלא לקלל חרש, קדושים סי' רלג

עמודי הארזים, ר' אלעזר חזן

==

עמק ברכה, ר' אריה פומרנצ'יק

היחס בין איסור דאורייתא של קללה לענין נידוי, עמ' קמג

ערוך לנר, ר' יעקב יוקב עטלינגר

כמה נקודות בסוגיא, סנהדרין סו

ערך ש"י, ר' שלמה יהודה

==, חו"מ כז, אוצה"ח 43

פאת שדך, ר' שמואל דוד מונק

באשה שמחמת קטטה אמרה שימותו בניה אם תנעל מנעלים אלו, הוי דין שבועה "קללה זו שבועה" ועוד, קי

האם מותר לקלל הרשעים / סי' קנ"ז, שלב

פירושים ופסקים, רבינו אביגדור צרפתי

מקלל מת אינו לוקה / אין איסור לקלל רשע ואדברא

רבינו אברהם בן הרמב"ם

אינו עושה מעשה עמך מותר ואף מצוה לקללו, משפטים

ריב"ש, רבינו יצחק בר ששת

== סימן צד

רמב"ם מורה נבוכים, רמב"ם

== ח"ג מא

רשב"א, רבינו הרשב"א

מוכח שהקללה פועלת, לרעך כמורך עמ' 210, מיוחסות

רפ"ו, ח"א תח

רשב"ש, ר' שלמה ב"ר שמעון

המקלל את מקללו / ובענין עושה מעשה עמך, פו

שאלות דר' אחאי,

אסור לקלל חבירו בשם השם / קלד

דין איסור קללת עצמו, קי

שבות יהודה מכילתא, ר' יהודה נג'אר

== דף קכא

שבט הלוי, ר' שמואל הלוי וואזנר

, קונטרס המצות כט ל

שבט מנשה, ר' מנשה גרוסברג

המקלל את הישן ומת בתוך שנתו האם חייב על

שבועתו, סימן יח 21

שרה הארץ, ר' אברהם ב"ר שמואל מיוחס

נשבע ואמר "השם" וכו', ופסק דהוי כינוי גמור ולא

גרע משמים וארץ, ונלמד מזה לענין קללה, יו"ד יב

שובה ישראל, ר' אברהם וויינפלד

אם מותר לקלל כופרים, עמ' קלה

שושנת יעקב, ר' מנחם מענדל הורוביץ

, חו"מ סימן כז

שלמת חיים, ר' יוסף חיים זוננפלד

היכא דמצער ליה ומקלל אותו ליכא לאו לקללו, ח"ב

סי' צ"ה

שם חדש, על ספר יראים, ר' חיים דניאל פינסו

== סי' מב

שמן רקח / שמן רוקח, ר' אליעזר לעוו

בענין אם אלהים לא תקלל קודש או חול ונכנס קצת

לבאר בשיטות קללה עיי"ש, ותמוה קביעתו שלרמב"ם

הוא קודש ועיין שמות חול וקודש שמפורש שחול, ח"ב

כה

שער משפט, ר' ישראל איסר

המקלל מי שאינו עושה מעשה עמך / אף מי שלא יצא

מכלל עמיתך אבל בדבר שעשה שלא כהוגן מותר

לקללו, סימן כז א

שער שמעון אחר, ר' שמעון חיררי

לומר על רשעים ימח שמם, ח"ד עמ' ריט

מי שקלל חבירו ואח"כ נהרג בתאונת דרכים האם חייב

כפרה, ח"ד ג עמ' רטו

שערי בנימין, ר' בנימין שרעבי

מקלל חבירו בשם, סנהדרין סי' מד

שערי תשובה, רבינו יונה

הוזהרנו בזה שלא יקלל אדם מישראל..., ג' מו

תוכחת חיים, ר' חיים פאלאגי

, ח"ב תצוה

תועפת ראם, ר' אליקים גאטיניו

, קדושים

יש חובה לקללו כדאמרינן במדרש כל המזכיר רשע ואינו מקללו עובר בעשה שנא ושם רשעים ירקב - ועיי"ש בהערה שמביא אריכות בענין זה אם הכוונה עם שם דהוי קללה דארייתא..., פרשת קדושים

פלא יועץ, ר' אליעזר פאפו

== קללה

פני הבית, ר' אברהם ענתיבי

== חו"מ ס' כז 89

פנים במשפט, ר' ישעיה פונטרימולי

== שו"ע חו"מ כז 212

פנים יפות, ר' פנחס הורוביץ

בפסוק לא תקלל חרש / עשה מעשה עמך, קדושים

פענח רזא, רבינו יצחק ב"ר יהודה הלוי

אב ואם, נשיא ודיין, כל אדם, משפטים וקדושים

פרדס יוסף, ר' יוסף פאצנאוסקי

, ויקרא עמ' רכז

פרשת המלך, ר' יצחק מאיר בן מנחם

נוקב שם ה' ודן גם בענין קללת אב ואם / לא נמצא

בצילומים עיין אוצר החכמה, הל' ע"ז פ"ב ה"ז אוצ"ה

9-742

פתחי משפט, ר' פתחיה הורנבלאס

== חו"מ ס' כז, 54

פתשגן הכתב, ר' מנשה הקטן קליין

דיני המקלל את חבירו או כל ישראל, מב, מג

צביון העמודים, ר' צבי שפירא

== סי' קכג

צידה לדרך, ר' יששכר בער איילנברג

== פרשת משפטים

ציון לנפש חיה, ר' נתן נטע לייטער

דיין שמקלל דיין חבירו אם עובר בשני לאוין, סימן יז

קללת רשעים בענין נוסח הברכה "וכל עושה רשעה

כרגע יאבדו, מא

צפנח פענח, הג"ר יוסף ראזין מרוגוצוב

== ..

קב הישר, ר' צבי ב"ר שמואל קינדואר

עון זה מצוי בהמון עם וכו'..., פרק ז

קהלות יעקב, ר' יעקב ישראל קנייבסקי

כמה נקודות בענין קללה וקללת חכם ועוד, ב"ק מה

קובץ שיעורים, ר' אלחנן ואסרמן

בענין כשגגה היוצאת מפי השליט, כתובות רח

הסבר לשיטות שאסור לקלל אביו רשע מפני שכתוב

ארור מקלה אביו ואמו ושם לא כתוב עמך, ק. הערות

פג

קול מבשר, ר' משולם ראטה

== ח"א סימן עו

קרבן אהרן, ר' אהרן אבן חיים

תו"כ, פרשת קדושים

ראנ"ח, ר' אליהו בן חיים

בנידוי יש חומרא של קללה ולכן יש לחוש לא לנדות

בכדי ואפילו בספק חיוב נידוי לא מנדינן דהוי ספק

איסור תורה ולא דמקלל, סי' י' ד"ה והרמב"ם

ממונה על הקהל יתכן שיש לו דין דיין, קיא

רבבות אפרים, ?? מורגנשרטן, על ספר החינוך

== בכמה נקודות של מנחת חינוך == סימן ע צא ??

תורת האדם לאדם, קובץ, מכון תורת האדם לאדם
בתוך מאמר של ר"מ קרליבך / קללה בין אדם לחבירו
או למקום / ועיין גם מאמרו של ר' משה שפירא הכהן

תורת חיים, ר' אברהם חיים שור
למה חייב על קללה לאחר מיתה באו"א, וכן המבייש
שוכני עפר, כיון שהנשמה מרגישה בבושה, כ"ק החובל
ז.

תורת יעקב, ר' יעקב חיים סופר
==,==

תפארת יעקב, ר' יעקב גזונדהייט
==, חו"מ סי' כז, 86

תשב"ץ, ר' שמעון בן צמח
מותר לקלל מי שמקלל אותו ואפילו לקלל את אביו
אם קלל את אבותיו, ח"ג סימן קטו

תשובה מיראה, האדר"ת
קטן הנכלם / מקלל שלא בפניו, הל' סנהדרין
תשובה, ספר התשובה, ר' יוסף כהן
אם הוי בין אדם לחבירו או בין אדם למקום ומקורות
לזה, פ"ב ?

במהות הקללה, עמודים ריב ריג
תשובות והנהגות, ר' משה שטרנבוך
בענין קללה בשם, לרשע מותר ועוד, ח"ג סימן שנג